

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜ. ΜΠΙΝΙΑΤΙΔΗΣ

**«Το Γερμανικό Σχέδιο επίθεσης κατά της Ελλάδας (MARITA)
και το Ελληνικό Σχέδιο άμυνας (ΙΒα)»**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
που υποβάλλεται στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας
και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜ. ΜΠΙΝΙΑΤΙΔΗΣ

**«Το Γερμανικό Σχέδιο επίθεσης κατά της Ελλάδας (MARITA)
και το Ελληνικό Σχέδιο άμυνας (ΙΒα)»**

Διδακτορική Διατριβή
που εκπονήθηκε στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας
και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ημερομηνία προφορικής Εξέτασης: 10 Ιουλίου 2020

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

1. Καθηγητής **Χρήστος Αθανάσιος**, Επιβλέπων Καθηγητής.
2. Καθηγητής **Καρδαράς Χρήστος**, Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής.
3. Τ. Αναπληρωτής Καθηγητής **Δουλαβέρας Αριστείδης**, Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής.
4. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, **Μπότσιου Κωνσταντίνα**, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
5. Καθηγητής, **Ιάκωβος Μιχαηλίδης**, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΑΠΘ.
6. **Σωτήριος Ριζάς**, Διευθυντής Ερευνών, Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού, Ακαδημία Αθηνών.
7. Επίκουρος Καθηγητής, **Νικόλαος Αναστασόπουλος**, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2020

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.....	3

Α΄ Κεφάλαιο

Οι διπλωματικοί προσανατολισμοί της Ελλάδας κατά τη δεκαετία 1930-1940.....	8
1.1. Το Βαλκανικό Σύμφωνο.....	8
1.2. Οι Ελληνοϊταλικές και Ελληνογερμανικές σχέσεις.....	9
1.3. Οι Ελληνοβρετανικές σχέσεις.....	42

Β΄ Κεφάλαιο

Η αμυντική οργάνωση της Ελλάδας.....	45
2.1. Νέες προτάσεις.....	46
2.2. Οι προσπάθειες αναδιοργάνωσης του Ε.Σ. 1923-1928 και 1929-1935.....	54
2.3. Οι προσπάθειες αναδιοργάνωσης του Ε.Σ. 1935-1940.....	56
2.3.1. Η Γραμμή Μεταξά.....	58
2.3.2. Τα σχέδια επιστρατεύσεως.....	63
2.3.3. Οι εξοπλισμοί μετά την κήρυξη του πολέμου.....	65

Γ΄ Κεφάλαιο

Τα επιχειρησιακά δόγματα και σχέδια των εμπολέμων.....	71
3.1. Το Ελληνικό.....	71
3.2. Το Γερμανικό.....	78

Δ΄ Κεφάλαιο

Σύγκριση και Κριτική των δύο σχεδίων.....	85
4.1. Το Γερμανικό Σχέδιο επιχειρήσεων (MARITA).....	85
4.2. Το Ελληνικό Σχέδιο επιχειρήσεων (ΙΒα).....	87

Ε΄ Κεφάλαιο

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις.....	90
5.1. Η δύναμη των εμπολέμων.....	90
5.1.1. Η 12 ^η Στρατιά.....	90
5.1.2. Το τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ).....	93

5.1.3. Συγκριτικός πίνακας δυνάμεων.....	99
5.2. Η διεξαγωγή της μάχης.....	100
5.2.1. Η πρώτη ημέρα των επιθέσεων.....	100
5.2.2. Η εξέλιξη του αγώνα τη δεύτερη ημέρα του πολέμου.....	102
5.2.3. Η εξέλιξη των επιχειρήσεων κατά την 8 ^η Απριλίου.....	103
5.2.4. Η μάχη στη Γραμμή Μεταξά.....	106
5.2.5. Κριτική στο σχέδιο ενεργείας του VIII Ορ. Σ.Σ και στην αντίδραση των Ελληνοβρετανικών δυνάμεων.....	112
5.2.6. Ο ελιγμός της 2 ^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας, η εισβολή στη Θεσσαλονίκη και η Συνθηκολόγηση του ΤΣΑΜ.....	114
5.2.7. Κριτική θεώρηση της άμυνας της δυτικής πλευράς του Μπέλες....	128
5.2.8. Η εξέλιξη του πολέμου στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία.....	130
5.2.9. Οι μάχες στην περιοχή του Ολύμπου.....	135
5.2.10. Η συνθηκολόγηση.....	139
Συμπεράσματα.....	141
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	151
Παραρτήματα.....	156
Παράρτημα Α΄.....	156
1. Επιχείρηση MARITA (WeisungNr. 20 και 25).....	156
2. Διαταγή επιχειρήσεων 12 ^{ης} Στρατιάς.....	162
Παράρτημα Β΄.....	169
Γεωφυσικά Σχεδιαγράμματα.....	169
Παράρτημα Γ΄.....	179
Επιχειρησιακά Σχεδιαγράμματα.....	179

Εισαγωγή

Το θέμα «Το Γερμανικό Σχέδιο επίθεσης κατά της Ελλάδας (MARITA) και το Ελληνικό Σχέδιο άμυνας (ΙΒα)» αποτελεί τη Διδακτορική Διατριβή που υποβάλλω στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή είναι προϊόν σύγκρουσης του συναισθηματισμού ενός Έλληνα Αξιωματικού και της ψυχρής και αντικειμενικής μελέτης των συγγραμμάτων που μνημονεύονται στη βιβλιογραφία, αλλά κυρίως των γερμανικών αρχείων που για πρώτη φορά περιέρχονται στη διάθεση των μελετητών και καταδεικνύουν την άλλη διάσταση της υψηλής στρατηγικής που εφαρμόζαν τουλάχιστον οι καθαρά επαγγελματίες Στρατηγοί της Ναζιστικής Γερμανίας και όχι ο αλλόφρων Χίτλερ.

Από τις πολλές και καλές ελληνόγλωσσες και ξενόγλωσσες εκδόσεις του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού πολέμου 1940-1941 διαπιστώνει κανείς την απουσία μιας εμπεριστατωμένης μελέτης πάνω στα χαρακτηριστικά και στο περιεχόμενο του γερμανικού επιθετικού σχεδίου στην Ελλάδα (MARITA), αλλά και του ελληνικού αμυντικού σχεδίου (ΙΒα), η οποία θα ανέλυε σε βάθος τα στρατηγικά χαρακτηριστικά των δύο αυτών σχεδίων και μέσω αυτών θα εντόπιζε τη σύγχρονη τακτική των γερμανικών δυνάμεων και την παρωχημένη τακτική του ελληνικού αμυντικού σχεδίου. Μια τέτοια ανάλυση είναι προφανές ότι αναπόδραστα προσκρούει σε παγιωμένα στερεότυπα και σε μύθους που αυθόρμητα αναδύονται από το θυμικό των Ελλήνων, εμποδίζοντας τη δυνατότητα αποκάλυψης της ιστορικής αλήθειας.

Στο Κεφάλαιο Α' για να προσεγγίσουμε αξιόπιστα τα δύο αυτά σχέδια, ανακεφαλαιώνουμε τις διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδος με τις ισχυρές δυνάμεις της εποχής, Ιταλία, Γερμανία, Αγγλία, βασιζόμενοι ως επί το πλείστον, όσον αφορά τουλάχιστον τις ελληνογερμανικές σχέσεις, σε ανέκδοτα διπλωματικά έγγραφα της γερμανικής πρεσβείας Αθηνών. Για τις ελληνοϊταλικές σχέσεις θεωρήσαμε σημαντικό το βοήθημα ενός Ιταλού διπλωμάτη, του πρεσβευτή Grazzi, ο οποίος απέδειξε με τη γραφή του ότι η διπλωματική ευπρέπεια και η ιστορική αντικειμενικότητα δεν είναι επιτρεπτό να αλλοιώνονται από μιανές φασιστικές ιδεοληψίες. Για τις ελληνοβρετανικές σχέσεις αναφέραμε τα πλέον απαραίτητα με βάση τα αρχεία του Foreign Office, επειδή βιβλιογραφικά έχει καλυφθεί το θέμα από το σύγγραμμα του καθηγητή Ι. Κολιόπουλου.

Στο Κεφάλαιο Β΄ σκοπίμως αναφερθήκαμε στην αμυντική οργάνωση και στους εξοπλισμούς του ελληνικού στρατού, στα δόγματα που επικράτησαν και στην αδυναμία των πολιτικοστρατιωτικών ηγετικών κύκλων να παρακολουθήσουν τις σύγχρονες στρατηγικές εξελίξεις και έτσι μοιραία αυτοί προσδέθηκαν σε παρωχημένες αντιλήψεις γραμμικής άμυνας, που ανήκαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Maginot, Siegfried), θεμελιώνοντας την αποτρεπτική ικανότητα της χώρας στην περίφημη γραμμή Μεταξά, η οποία όμως δεν στάθηκε ικανή να αποτρέψει την συνθηκολόγηση εντός 2 ημερών. Στην Ελληνική στρατιωτική ηγεσία υπήρξε εξέλιξη της στρατιωτικής σκέψης και του αμυντικού δόγματος του Μεσοπολέμου με τη συμβολή σε αυτό διακεκριμένων στρατιωτικών, όπως του Μαζαράκη-Αινιάν και του Δαβάκη, ο οποίος, ως απόφοιτος της Ανωτάτης Σχολής Πολέμου της Γαλλίας, ήταν ο πρώτος εισηγητής της μηχανοκίνησης του ελληνικού στρατού και της συγκρότησης και αξιοποίησης του ρόλου των αρμάτων, χωρίς δυστυχώς να εισακουστεί από μια μεγάλη ομάδα συντηρητικών αξιωματικών. Από πλευράς εξοπλισμού η κυβέρνηση Μεταξά από το 1936 και εντεύθεν, ενώ διέθεσε πολλά ποσά για τη μεταξική φασιστική νεολαία, καθώς και για την άμυνα των οχυρών, δυστυχώς δεν ενίσχυσε τη χώρα με αντιαεροπορικά και αντιαρματικά πυροβόλα, καθώς και με αεροπορία, όπως θα προέκυπτε από μια σύγχρονη ανάλυση των σύγχρονων απειλών. Όταν η κυβέρνηση Μεταξά και το επιτελείο σκέφτηκαν την έλλειψη αυτού του υλικού, ήταν πολύ αργά. Οι σύμμαχοί μας δεν ήταν σε θέση να μας εφοδιάσουν.

Στο Κεφάλαιο Γ΄ αναλύονται τα επιχειρησιακά δόγματα και τα σχέδια των αντιπάλων από όπου είναι φανερό ότι, οι ελληνικοί ηγετικοί στρατιωτικοί κύκλοι δεν κατόρθωσαν να μελετήσουν την τακτική που εφήρμοσαν οι Γερμανοί στην επίθεση στη Δύση, με την παράκαμψη της Γραμμής Maginot και τη διέλευση των δυνάμεών τους από τις Αρδέννες, και να συναγάγουν χρήσιμα συμπεράσματα για την ελληνική αμυντική διάταξη. Κατά ευφυή τρόπο οι Γερμανοί ακολούθησαν παρόμοια τακτική στην Ελλάδα, παρακάμπτοντας τη Γραμμή Μεταξά και καταλαμβάνοντας τη Θεσσαλονίκη, οπότε κατέστησαν μάταιη κάθε αντίσταση στα οχυρά.

Η υψηλή στρατηγική των Γερμανών συνίσταται στις εξής θεμελιώδεις αρχές: κεραυνοβόλος πόλεμος (Blitzkrieg), εμμονή στον σκοπό υπό οποιοσδήποτε συνθήκες (στάση όμορων βαλκανικών χωρών), αποφασιστικότητα, επιθετικό πνεύμα, συνδυασμός αεροπορίας και ταχύτατων μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων Μονάδων. Διαβάζοντας κανείς τις Διαταγές Επιχειρήσεων, που εκδίδει η Ανωτέρα Διοίκησή τους, εκπλήσσεται με τη σφοδρότητα και την αποφασιστικότητα που

σχεδιάζουν τις επιχειρήσεις τους, την άμεση προσαρμοστικότητα στο αιφνίδιο και στο τυχαίο, το οποίο δεν το αφήνουν να τους επηρεάσει ούτε στο ελάχιστο στην επίτευξη του τελικού αντικειμενικού σκοπού (end state).

Από την Ελληνική πλευρά είναι φανερό ότι η Στρατηγική εξαντλήθηκε στο μέτωπο της Ηπείρου στην επιτυχή απόκρουση των Ιταλών. Πέραν αυτού, οι Έλληνες Πολιτικοί και Στρατιωτικοί Ηγέτες της δεν μπορούσαν να αντιδράσουν με νηφαλιότητα και ψυχρή τακτική. Μέχρι το θάνατο του Μεταξά ακολούθησαν τη Στρατηγική του Κατευνασμού, προσπαθώντας να αφήσουν εκτός θεάτρου επιχειρήσεων τους Άγγλους και μη προκαλώντας τη Γερμανία, σε συνδυασμό και με την σαφώς υπέρτερη στρατηγική της.

Ακολούθως, εφάρμοσαν τη Στρατηγική των συμμαχιών με τους Άγγλους και αναμένοντας την αντίδραση της Γιουγκοσλαβίας. Στο τέλος, και ιδίως μετά τον θάνατο του Μεταξά, σε επίπεδο Στρατιωτικής Στρατηγικής, εφάρμοσαν την Υψηλή Στρατηγική της Στρατιωτικής Ανάσχεσης, σε συνδυασμό με τη λανθασμένη επιλογή, με την εκμηδένιση της γραμμικής άμυνας της περιοχής και την άμεση προσέγγιση και σε λάθος τοποθεσία των Συνόρων στο επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο.

Στο Κεφάλαιο Δ', γίνεται η σύγκριση και η κριτική των δύο σχεδίων. Ενώ στα συνεχώς βελτιούμενα γερμανικά σχέδια της επιχειρήσεως MARITA, ευθύς εξ αρχής αντικειμενικός στόχος ήταν η κατάληψη της Θεσσαλονίκης, στα ελληνικά σχέδια το κέντρο βάρους της άμυνας είχε μετατοπισθεί δεξιά, στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο (οχυρά Γραμμής Μεταξά) και είχε εγκαταλειφθεί ουσιαστικά η άμυνα της περιοχής της Θεσσαλονίκης. Το αγγλικό επίσης σχέδιο προέβλεπε οργάνωση του χώρου αριστερά της Θεσσαλονίκης, στο Βέρμιο, διαπράττοντας το ίδιο λάθος της διάταξης και του όλου αμυντικού σχεδίου, αφήνοντας στην ουσία αφρούρητη την κοιλάδα του Αξιού και τη Θεσσαλονίκη, που ήταν και ο αντικειμενικός σκοπός του γερμανικού σχεδίου επίθεσης.

Στο Κεφάλαιο Ε' το ελληνοβρετανικό σχέδιο άμυνας και η διεξαγωγή των μαχών, όπως αυτή παρουσιάζεται ενδελεχώς, ακολουθείται από κριτική, για να εντοπισθούν και καταδειχθούν τα στρατηγικά λάθη, η ανεπάρκεια των διατεθέντων μέσων και η ανικανότητα των ηγετών για μια αποτελεσματικότερη διαχείριση των καταστάσεων. Ειδικότερα, εξετάστηκαν οι δυνάμεις των εμπολέμων, η σύγκριση των δυνάμεων και στη συνέχεια οι επιχειρήσεις εναντίον της ελληνικής μεθορίου, και κυρίως της γραμμής Μεταξά, η οποία, παρά την ηρωική αντίσταση των αμυνομένων, αποδείχτηκε τελικά στρατηγικά άχρηστη. Οι εισβολείς την παρέκαμψαν και μπήκαν

από την κοιλάδα του Αξιού στη Θεσσαλονίκη, ακολουθώντας έναν παρόμοιο στρατηγικό σχεδιασμό με την επίθεση στη Δύση και τη διείσδυση των τεθωρακισμένων από τις ανοχύρωτες Αρδέννες. Στη Θεσσαλονίκη υπογράφηκε και η πρώτη συνθηκολόγηση με τον γερμανικό στρατό μέσα σε τρεις ημέρες (9 Απριλίου).

Επιπρόσθετα, παρουσιάζεται η εξέλιξη του πολέμου στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία καθώς και οι τελευταίες μάχες στην περιοχή του Ολύμπου έως και την προδοτική συνθηκολόγηση Τσολάκογλου.

Τελικά, καταλήγουμε σε συμπεράσματα επί του θέματος, που αφορούν κυρίως τη λανθασμένη στρατιωτική αντιμετώπιση ενός πανίσχυρου αντιπάλου αλλά επίσης και την επιλογή, την τελευταία στιγμή, λανθασμένης στρατιωτικής τοποθεσίας άμυνας. Μετά και την απόρριψη της τοποθεσίας Βόρας- Βέρμιο- Όλυμπος, δεν έμενε παρά η αποφασιστική μάχη να σχεδιασθεί, να οργανωθεί και να υλοποιηθεί στην αμυντική τοποθεσία Ολύμπου- Αλιάκμονα- Πίνδου- Καλαμά ή Άραχθου, με την χρησιμοποίηση των τοποθεσιών των συνόρων, των Κρουσιών και του Βερμίου ως γραμμών επιβράδυνσης. Μπορεί να φαινόταν λίγο τραγικό το να σχεδιάζεται η παραχώρηση ολόκληρης της Μακεδονίας και του μεγαλύτερου μέρους της Ηπείρου, αλλά στον πόλεμο δεν πρέπει να επιδιώκεται το επιθυμητό αλλά το εφικτό.

Η σειρά εργασίας που ακολουθήθηκε ήταν αρχικά η μελέτη των ήδη εκδοθέντων συγγραμμάτων – πληροφοριών από διάφορους ιστορικούς συγγραφείς, αλλά κυρίως από τα συγγράμματα της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ), από τα Θέματα Στρατιωτικής Ιστορίας (ΘΣΙ) και Στρατιωτικής Γεωγραφίας με τα αντίστοιχα Σχεδιαγράμματα Επιχειρήσεων και Ανάλυσης του Εδάφους της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (επισυνάπτονται ως Παραρτήματα στο τέλος του κειμένου).

Σε δεύτερη φάση, αφού περιήλθαν στην κατοχή μου τα αυθεντικά γερμανικά αρχεία, ακολούθησε η μετάφρασή τους και η αποδελτίωσή τους στα σημεία ενδιαφέροντος της διατριβής, τα οποία συσχετίζονταν και περιελάμβαναν τις διαταγές και τις κατευθυντήριες οδηγίες της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης προς τους Σχηματισμούς Μάχης σχετικά με τη συγκέντρωση δυνάμεων ανάπτυξής τους, με τη σχεδίαση επιχειρήσεων και με την εκτέλεση αυτών από την πλευρά των Γερμανών.

Ακολούθως, έγινε μία πρώτη σύγκριση των σχεδίων των αντιμαχόμενων (Ελλήνων – Συμμάχων – Γερμανών) από την πλευρά της Υψηλής Στρατηγικής και από την πλευρά της Στρατιωτικής Στρατηγικής.

Στη συνέχεια, και υπό το πρίσμα των Γερμανικών Αρχείων που αφορούσαν στα Σχέδια Επιχειρήσεων τους, εξετάστηκε η εξέλιξη των επιχειρήσεων, η οποία διαδραματίστηκε, πέραν της ηρωικής προσπάθειας των Ελλήνων Αγωνιστών-Υπερασπιστών των Οχυρών, όπως ακριβώς σχεδιάστηκε από την Ανωτέρα Διοίκηση τους.

Τελικά, καταλήγω σε συμπεράσματα επί του θέματος, προσωπικές κρίσεις και προτάσεις που εκπροσωπούν τον Συγγραφέα, ύστερα από την πολύχρονη μελέτη και εμπάθυνση τής υπό εξέταση περίπτωσης, με αντικειμενικότητα αλλά ταυτόχρονα και με σεβασμό στους εκατοντάδες Έλληνες πατριώτες που θυσιάστηκαν στα πεδία των μαχών για την πατρίδα. Η παραπάνω επιλογή δεν σημαίνει ότι θα ματαιωνόταν η γερμανική επίθεση, αλλά εκτιμάται ότι θα καθυστερούσε περισσότερο η κατάληψη της χώρας, με ό,τι ευμενές θα συνεπαγόταν αυτό για την έκβαση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά κυρίως δεν θα διαλυόταν ο Ελληνικός Στρατός, δεδομένου ότι μια τέτοια άμυνα θα του έδινε τη δυνατότητα σύμπτυξης.

Η ανάλυση, στην οποία προβαίνουμε στη Διατριβή αυτή, εκκινεί από τη φιλοσοφική ιστορική σκέψη του Θουκυδίδη, ότι η Ιστορία αποσκοπεί κυρίως στην αποφυγή των μελλοντικών σφαλμάτων (Θουκ. Ι 22, 4: ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει.).

Επιθυμώ, στο σημείο αυτό, να εκφράσω ευγνώμονες ευχαριστίες στον επιβλέποντα τη διατριβή μου καθηγητή κ. Αθανάσιο Χρήστου, τόσο για την από κοινού επιλογή του θέματος, όσο και για τις χρήσιμες και διεισδυτικές υποδείξεις του, που επηρέασαν τη μορφή και το περιεχόμενο της παρούσας διατριβής.

Επίσης, θερμές ευχαριστίες οφείλω στα άλλα δύο μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, τον καθηγητή κ. Χρήστο Καρδαρά και τον καθηγητή κ. Αριστείδη Ν. Δουλαβέρα για τις χρήσιμες και ουσιαστικές παρατηρήσεις και επισημάνσεις τους.

Ευχαριστώ, τέλος, θερμά τον καθηγητή κ. Βασίλειο Κωνσταντινόπουλο, για τις πολύ σημαντικές υποδείξεις του στην εκπόνηση της διατριβής μου.

Α΄ Κεφάλαιο

Οι διπλωματικοί προσανατολισμοί της Ελλάδας κατά τη δεκαετία 1930-1940

Μέσα σ' ένα ασταθές και ρευστό εσωτερικά πολιτικό κλίμα και ένα ζοφερό εξωτερικά, λόγω της απειλής που αντιπροσώπευαν τα φασιστικά καθεστώτα για τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα προσπάθησε να ενισχύσει τη θέση της και να επιλύσει με διεθνείς συμφωνίες τις διαφορές της με τα γειτονικά κράτη.

1.1. Το Βαλκανικό Σύμφωνο

Η σημαντικότερη συμφωνία που συνήψε η Ελλάδα μετά τη συμφωνία της Λωζάννης¹ του 1923, ήταν το Βαλκανικό Σύμφωνο² που υπεγράφη στις 9-2-1934 από τέσσερις βαλκανικές χώρες, δηλ. την Ελλάδα, τη Γιουγκοσλαβία, τη Ρουμανία και την Τουρκία και το οποίο διευκολύνθηκε από την Ελληνοτουρκική Συμφωνία της 14^{ης}-8-1933, που εγγυάτο τα σύνορα των δύο χωρών³.

Το Βαλκανικό σύμφωνο, στο οποίο δεν δέχθηκαν να προσχωρήσουν η Βουλγαρία και η Αλβανία, παρείχε τη δυνατότητα προσχώρησης σε αυτό των δύο αυτών χωρών, την οποία τελικά δεν αξιοποίησαν. Με το Σύμφωνο αυτό τα τέσσερα βαλκανικά κράτη εγγυώνται αμοιβαία την ασφάλεια των συνόρων τους και αναλαμβάνουν την υποχρέωση αμοιβαίας διπλωματικής πρακτικής συνδρομής, σε περίπτωση επιθέσεως σ' ένα από τα συμβαλλόμενα κράτη μιας βαλκανικής και μιας εξωβαλκανικής δύναμης.

Στο άρθρο 2 του Συμφώνου προβλεπόταν η υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών να μην αναλάβουν πρωτοβουλία πολιτικής συμφωνίας με άλλο κράτος, χωρίς την επίτευξη των υπολοίπων τριών συμμάχων κρατών. Είναι σαφές ότι το Βαλκανικό Σύμφωνο είχε καθαρά αμυντικό χαρακτήρα και παρείχε στα συμβαλλόμενα μέρη η δυνατότητα μικρών διαφοροποιήσεων. Η Ελλάδα δήλωσε ότι θα παραμείνει ουδέτερη σε περίπτωση επίθεσης της Βουλγαρίας μετά της Ιταλίας. Έτσι, η ίδια είχε αποκλείσει

¹Βλ. Αναλυτικά: Η Συνθήκη της Λωζάννης εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990. Επίσης η Συνθήκη της Λωζάννης εκδ. 24 Γράμματα, Αθήνα 2017. Η Συνθήκη της Λωζάννης. Το νομικό καθεστώς Αιγαίου και Θράκης, εκδ. Ρωμοισύνη, Αθήνα 1999. Βλ. επίσης Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Γρ. Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων*, Αθήνα 1974, σελ. 47 κ.ε.

²Για το Βαλκανικό Σύμφωνο και την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος την περίοδο αυτή βλ. Κ. Σβολόπουλος, *Το Ελληνικό Σύμφωνο και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1928-1934*, Αθήνα 1974. Επίσης βλ. Αλ. Παπάγος, *Ο Πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Αθήνα 1945.

³Α. Αλεξανδρής, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, Αθήνα 1988. Γρ. Δαφνής, *ό.π.*, σ. 75, Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 34 κ.ε. L.S Stavrianos, *Balkan Frederatiion. A history of the movement towards Balkan unity in modern times*, Αθήνα 1944, Κ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945*, Αθήνα 1992, Π. Πιπινέλης, *Ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος 1923-1940*, Αθήνα 1948.

κατά το 1940 κάθε δυνατότητα συνδρομής από μέρους των υπολοίπων βαλκανικών κρατών. Πάντως, πρακτικά, σε περίπτωση επίθεσης της Ιταλίας, η διπλωματική και στρατιωτική συνδρομή δεν ίσχυε, επειδή η Ιταλία ήταν εξωβαλκανική δύναμη.

Από τις 3 χώρες μόνο η Γιουγκοσλαβία προέβη σε διαβήματα⁴ προς τη Γερμανία για την επίλυση της ιταλοελληνικής σύρραξης και την εμπέδωση της Ευρώπης στα Βαλκάνια, που υποτίθεται ότι ήταν σταθερή επιδίωξη της Γερμανίας. Οι διπλωματικές αυτές κινήσεις όμως της Γιουγκοσλαβίας υπαγορεύονταν από τον φόβο μιας ιταλικής προώθησης προς τη Θεσσαλονίκη και όχι από πίστη στο Βαλκανικό Σύμφωνο, το οποίο απέδειξαν πως αναιρούν, όταν ζητούσαν από τους Γερμανούς και Ιταλούς μια συμφωνία σύμπραξης με αντάλλαγμα την παραχώρηση της Θεσσαλονίκης⁵. Το Βαλκανικό Σύμφωνο διασφάλιζε την Ελλάδα, υποχρεώνοντας τα υπόλοιπα τρία κράτη σε στρατιωτική συνδρομή, μόνο σε περίπτωση επίθεσης της Βουλγαρίας.

1.2. Οι Ελληνοϊταλικές και Ελληνογερμανικές σχέσεις

Τις αρνητικές επιδράσεις που άσκησε η δολοφονία του στρατηγού Τελλίνι στα ελληνοαλβανικά σύνορα στις 27 Αυγούστου 1923 και η επακολογηθείσα εξαιτίας αυτού εισβολή ιταλικών δυνάμεων στην Κέρκυρα 5 ημέρες αργότερα, στις 31 Αυγούστου⁶, προσπάθησε η κυβέρνηση Βενιζέλου να εξαλείψει με την υπογραφή από τους δύο πρωθυπουργούς Μουσολίνι και Βενιζέλο μιας 10ετούς Ελληνοϊταλικής «Συνθήκης⁷ Φιλίας, Συνδιαλλαγής και Δικαστικού Διακανονισμού» την 23η Σεπτεμβρίου 1928.

Οι δύο πλευρές δήλωναν την προσήλωσή τους στις αρχές της Κοινωνίας των Εθνών για ειρηνική επίλυση των διαφορών και εξέφραζαν την επιθυμία για συνεργασία

⁴Σε έγγραφό του της 29^{ης} Οκτωβρίου 1940 προς τον Γερμανό πρεσβευτή στην Ελλάδα Erbach ο διευθυντής πολιτικών υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών Woermann αναφέρει την επίσκεψη του Γιουγκοσλάβου πρεσβευτή που επεσήμανε ότι η ιταλική επίθεση στην Ελλάδα έβαλε σε κίνδυνο την διατήρηση της ειρήνης στη Βαλκανική που προωθούσε.

⁵Στο υπ' αριθ. 796/3-11-40 όμως ο Γερμανός πρεσβευτής στο Βελιγράδι Heerven αναφέρει στο Βερολίνο και την πρεσβεία της Αθήνας ότι στρατιωτικοί κύκλοι υποστήριζαν πως, αν δεν μπορέσει η Γιουγκοσλαβία να εμποδίσει την ιταλική επέκταση προς τη Θεσσαλονίκη, οφείλει να προσχωρήσει στον Άξονα με αντάλλαγμα την παραχώρηση της Θεσσαλονίκης για την πραγματοποίηση του παλαιού ονείρου της να αποκτήσει έξοδο στο Αιγαίο. Πβ. H. A. Richter, *Η ιταλο-γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 149.

⁶J. Barros, *The Corfu incident of 1923, Mussolini and the League of Nation*, H. A. Richter, *Griechenland in 20 Jahrhundert. Band I: Megali Idea-Republik-Diktatur 1900-1941*, Köln 1990, σ. 92-95.

⁷Κ. Σβολόπουλος, *ό.π.*, σ. 46, Π. Πιπινέλης, *ό.π.*, σ. 49, Γρ. Δαφνής, *ό.π.*, σ.83-125.

στον οικονομικό και πολιτιστικό τομέα, ενώ προβλεπόταν, σε περίπτωση απειλής στρεφόμενης εναντίον κάποιας από τις δύο χώρες, αμοιβαία συνδρομή.

Η Συνθήκη αυτή φαίνεται πως έλυνε τις διαφορές με την Ιταλία, ιδίως μετά την εγκαθίδρυση της φασιστικής δικτατορίας του Μεταξά το 1936, ο οποίος είχε ειλικρινή φιλικά αισθήματα για τον Ιταλικό λαό, από την εποχή της εξορίας του στην Ιταλία. Ο ομοϊδεατισμός του προς τη φασιστική Ιταλία δημιουργούσε την αυταπάτη, όπως αποδείχθηκε, μιας καθεστωτικής αλληλεγγύης με την κυβέρνηση του Μουσολίνι.

Η αφελής αυτή αντίληψη των διακρατικών σχέσεων στερούσε από την Ελλάδα μας τη δυνατότητα ανάδειξης των κύριων προταγμάτων μιας πολιτικής ασφάλειας που είναι η διπλωματική, οικονομική και αμυντική ισχυροποίηση της χώρας. Από την άλλη πλευρά η φασιστική Ιταλία απέκρυπτε τεχνηέντως τα μεγαλεπήβολα ιμπεριαλιστικά της σχέδια σε βάρος της Ελλάδας, περιμένοντας την κατάλληλη ευκαιρία να τα εκδηλώσει. Επισήμως, όμως, όπως παρατηρεί ο πρεσβευτής της Ιταλίας στην Ελλάδα E. Grazzi⁸, δεν υπήρχε στρατηγική για τις σχέσεις με την Ελλάδα και παρέμενε η εξωτερική πολιτική χωρίς συγκεκριμένο σχέδιο, ασκούμενη μάλλον ευκαιριακά και θυμικά παρά συγκροτημένα και νηφάλια.

Έτσι, οι Ελληνοϊταλικές σχέσεις γνώρισαν διάφορες περιόδους ψυχρότητας και έντασης. Το 1937 π.χ. ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄, που ως αγγλόφιλος ετοιμάζε την εξωτερική πολιτική του Μεταξά υπέρ των Άγγλων, σε μια εμπιστευτική συζήτηση με το ΥΠΕΞ της Αγγλίας Άντις εξέφρασε την ανησυχία του πως οι κυρώσεις της Κ.Τ.Ε. δεν είχαν αναστείλει τον ιταλικό επεκτατισμό, δηλώνοντας παράλληλα ότι θεωρούσε την Ιταλία απειλή για την Ελλάδα⁹.

Παρά τον εμπιστευτικό χαρακτήρα της συζήτησης, το Φόρεϊν Όφισ ενημέρωσε σχετικά την βρετανική πρεσβεία της Ρώμης, απ' όπου η πληροφορία διέρρευσε στην Στρατιωτική Υπηρεσία του Μουσολίνι και τον Τσιάνο, ο οποίος σε μια άκρως απόρρητη προσωπική επιστολή προς τον Ιταλό πρεσβευτή στην Αθήνα Μποσκαρέλλι ζητούσε επίδειξη ψυχρότητας στη σχέση του με τον βασιλιά.

Οι Ιταλοί δεν ξέχασαν αυτή τη δήλωση κι όταν ο βασιλιάς παραβρέθηκε στον γάμο της αδελφής του Ειρήνης με τον Δούκα της Αόστης, που τελέστηκε στην Φλωρεντία στις 31 Ιουλίου 1939, δεν του απέδωσαν τις προβλεπόμενες τιμές, υποτιμώντας έτσι όχι μόνον αυτόν, αλλά και τη χώρα που εκπροσωπούσε. Ο Grazzi¹⁰

⁸E. Grazzi, *Η αρχή του τέλους*, Αθήνα 2018, σ. 54 κ.ε.

⁹H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 18.

¹⁰E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 97, 100.

δικαιολόγησε την συμπεριφορά της Ιταλίας λόγω του αυστηρά προσωπικού χαρακτήρα της επίσκεψης, για την οποία ούτε η κυβέρνηση Μεταξά ούτε ο τύπος είχαν δώσει ιδιαίτερη σημασία.

Η υποτίμηση προς την Ελλάδα και η τάση της φασιστικής Ιταλίας για ταπείνωση της Ελλάδας ήταν πάντα σε εγρήγορση, αναζητώντας κάθε φορά κάποια ευκαιρία¹¹. Αυτή δόθηκε στα τέλη Ιανουαρίου 1939 από την αρνητική κρίση για τον ιταλικό στρατό που διατύπωσε ο Έλληνας στρατιωτικός ακόλουθος¹² στο Βελιγράδι στον Ούγγρο ομόλογό του. Αυτός κοινοποίησε τη συνομιλία στην Ιταλική κυβέρνηση, η οποία κάλεσε για εξηγήσεις τον Έλληνα πρεσβευτή στη Ρώμη και απαίτησε ικανοποίηση εντός τριημέρου για αποφυγή σοβαρών συνεπειών στις σχέσεις των δύο χωρών. Η Κυβέρνηση Μεταξά έσπευσε αμέσως στις 30 Ιανουαρίου να ικανοποιήσει τις ιταλικές απαιτήσεις, ανακαλώντας το στρατιωτικό ακόλουθο και ζητώντας συγγνώμη. Η υπερβολική αυτή αντίδραση της Ιταλίας, την οποία επισημαίνει και ο μετριοπαθής πρεσβευτής Grazzi, έδειξε την αδυναμία της κυβέρνησης Μεταξά, η οποία εξελήφθη από τον Υπουργό Εξωτερικών Ciano ως γονυκλισία μιας χώρας που φοβάται την Ιταλία¹³, ενώ ο Μεταξάς άλλη μια φορά ήθελε να παρουσιάσει το φιλειρηνικό πρόσωπο της χώρας, η οποία ωστόσο ανεχόταν την ανθελληνική και καταπιεστική όπως παραδέχεται και ο Grazzi¹⁴, για τον ελληνικό πληθυσμό, πολιτική του Caesare de Vecchi, Διοικητή των Δωδεκανήσων. Αυτό το πνεύμα του κατευνασμού που επεδείκνυε ο Μεταξάς ενίσχυε την αλαζονεία της φασιστικής Ιταλίας, η οποία βλέποντας την χλιαρή αντίδραση της ΚΤΕ στην περίπτωση της Αβησσυνίας (1935) και την κατευναστική πολιτική των Αγγλογάλλων (1946-39) στην περίπτωση του εμφύλιου Ισπανικού πολέμου¹⁵, αποφάσιζε να προωθήσει τα επεκτατικά του σχέδια.

Βέβαια, ο Duce, βλέποντας τη χλιαρή αντίδραση των Δυτικών δυνάμεων έκανε την πρώτη του παρέμβαση στη Βαλκανική καταλαμβάνοντας μια φτωχή, μικρή και ανίσχυρη χώρα, την Αλβανία, στις 7 Απριλίου 1939¹⁶.

¹¹E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 59.

¹²Πρόκειται για τον συνταγματάρχη Βαγενά, ο οποίος διατύπωσε μια προσωπική άποψη εντελώς εμπιστευτική. Η υπερβολική αντίδραση μιας φασιστικής κυβέρνησης «που είχε υπέρ το δέον την τάση να επικρίνει, να προσβάλλει, να χλευάζει και να απειλεί όλους τους λαούς της γης... κατά το 1934 ο ιταλικός Τύπος είχε επιτεθεί, είχε εξυβρίσει και χλευάσει 34 χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Γουατεμάλας, πράγμα που ήταν πραγματικά ρεκόρ» ήταν για τον E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 59 προπαντός επίδειξη υστερισμού.

¹³E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 59.

¹⁴E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 82-83.

¹⁵Ανάμεσα στην πλούσια βιβλιογραφία για το θέμα αυτό διακρίνεται το βιβλίο του A. Beevor, *Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος 1936-1939*, Αθήνα 2006, σ. 219 κ.ε.

¹⁶Βλ. σχετικά Η. Α. Richter, *Ιταλο-Γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ.19.

Ήταν φυσικό η ενέργεια αυτή να προκαλέσει ανησυχία στην ελληνική κυβέρνηση, η οποία ήταν η μόνη σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ήπειρο που διέβλεπε ιταλική επιθετική δράση στη Βαλκανική, σε αντίθεση με την ευπιστία της αγγλικής εξωτερικής πολιτικής στις ψευδείς ιταλικές διαβεβαιώσεις. Ακόμη και την παραμονή της εισβολής στην Αλβανία το Φόρεϊν Όφισ¹⁷ μετέφερε στον Έλληνα πρεσβευτή τις διαβεβαιώσεις της Ιταλίας ότι δεν πρόκειται να προβεί σε όποια ενέργεια στην Αλβανία.

Αντίθετα, η Ελλάδα από τις 31 Μαρτίου είχε αποστείλει τηλεγράφημα¹⁸ στις ελληνικές πρεσβείες για κίνηση ιταλικών εφεδρειών μεταξύ Αγκώνος και Τάραντος και προειδοποιούσε για πιθανό εγχείρημα κατά της Αλβανίας.

Στις 3 Απριλίου επίσης η ελληνική κυβέρνηση έδωσε εντολή στην Πρεσβεία του Λονδίνου να ενημερώσει το Φόρεϊν Όφισ ότι επέκειτο ιταλική επίθεση στην Αλβανία και ότι αυτή η τελευταία οργάνωσε στρατιωτική αντίσταση¹⁹. Τελικά, η αδύναμη αντίσταση της Αλβανίας κάμφθηκε άμεσα, ενώ ο βρετανικός στόλος της Μεσογείου, που θα μπορούσε, κατά τον Τσώρτσιλ²⁰, να εμποδίσει την ιταλική δράση, είχε διασκορπισθεί.

Ο Duce, επιδιώκοντας να αποκοιμίσει την Ελλάδα ως προς τις πραγματικές του προθέσεις, στις 10 Απριλίου έδωσε εγγύηση στην Ελλάδα, στην οποία αναφερόταν στην πρόθεση της φασιστικής Ιταλίας να σεβασθεί απολύτως την ακεραιότητα της χερσαίας και νησιωτικής Ελλάδας, και στην προσήλωσή της στην ανάπτυξη των διμερών φιλικών σχέσεων, χαρακτηρίζοντας προβοκάτσια τις φήμες για επικείμενη επίθεση κατά της Ελλάδος²¹. Οι ίδιες διαβεβαιώσεις δόθηκαν και δια της διπλωματικής οδού²².

Αυτές οι φήμες διαδίδονταν από τους Ιταλούς αξιωματικούς στην Αλβανία με διττή στοχοποίηση, και της Τσαμουρίας και του Κοσσυφοπεδίου, όπως μετέδιδε σε τηλεγραφήματά²³ του ο Έλληνας πρεσβευτής στα Τίρανα Σκέφερης.

¹⁷Βλ. Β. Π. Παπαδάκης, *Διπλωματική Ιστορία του Ελληνικού Πολέμου*, Αθήνα 1957, σ. 8 «και εστέλλετο επίσης εις Αθήνας την παραμονήν ακόμη της ιταλικής ενεργείας, 6^{ην} Απριλίου 1939, το εξής τηλεγράφημα της Πρεσβείας Λονδίνου: Με εκάλεσαν σήμερον εις το Φόρεϊν Όφισ και μου ανεκοίνωσαν ότι η ιταλική κυβέρνησις παρήσχε διαβεβαιώσεις ότι δεν πρόκειται να προβή εις οιαδήποτε εις Αλβανίαν κίνησιν».

¹⁸Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 8.

¹⁹Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 8.

²⁰W.C. Churchill, *Β' Παγκόσμιος Πόλεμος*, Αθήνα 2010, τ. 1, σ. 262.

²¹Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 14, Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ.18.

²²E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 62.

²³H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 19.

Αφυπνιζόμενοι από την κατευναστική τους πολιτική οι Αγγλογάλλοι και ευρισκόμενοι προ των τετελεσμένων γεγονότων που προκάλεσαν η κατάληψη της Βοημίας από τα γερμανικά στρατεύματα και της Αλβανίας από τα Ιταλικά, θεώρησαν αναγκαία την παροχή εγγυήσεων²⁴ προς τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Ρουμανίας, ώστε να τις συνδράμουν στρατιωτικά σε περίπτωση επιθέσεως.

Ο Ιταλός πρεσβευτής Emanuel Grazzi στις 19 Απριλίου 1939 ανέλαβε τα καθήκοντά του, αντικαθιστώντας τον Μποσκαρέλλι, και την ίδια ημέρα έγινε δεκτός σε ακρόαση από τον Μεταξά. Ο Grazzi, ο οποίος πίστευε στην ειλικρινή προσήλωση του Μεταξά στην ελληνοϊταλική φιλία και είχε δεχθεί με άκρα ικανοποίηση και απόλυτη εμπιστοσύνη τις διαβεβαιώσεις του Duce, δεν άντεξε στο πειρασμό να επισημάνει²⁵ ότι η αποδοχή από την Ελλάδα των γαλλοβρετανικών εγγυήσεων ήταν τελείως περιττή μετά από αυτή του Duce. Ωστόσο, με το κύρος των συμμαχικών εγγυήσεων ο Grazzi είχε σωστά διαβλέψει, όπως αποδείχθηκε, ότι αυτές σε περίπτωση ελληνοϊταλικής σύρραξης ελάχιστη αξία θα είχαν και ότι η Ελλάδα θα επωμιζόταν μόνη της τον δύσκολο αγώνα.

Αντίθετα με τον Duce, η Γερμανική πλευρά δήλωσε, μέσω του επιτετραμμένου της στο Λονδίνο, στον Έλληνα πρεσβευτή ότι η Γερμανία χαιρόταν που η Ελλάδα απολαμβάνει εγγυήσεων και από τα δύο μέρη, και ότι κατανοεί απολύτως τη θέση και τη στάση της Ελλάδος²⁶.

Αυτή όμως η δήλωση του Γερμανού επιτετραμμένου δεν απηχούσε την επίσημη γερμανική θέση, όπως αποδεικνύεται από ένα ανέκδοτο διπλωματικό έγγραφο που απευθύνεται στις 15 Απριλίου 1939 από το υπουργείο Εξωτερικών της Γερμανίας προς την πρεσβεία των Αθηνών και υπογράφει ο Υφυπουργός του Υπουργείου Εξωτερικών του Ράιχ Weizsacker. Σύμφωνα με αυτό ενημερώνεται ο Erbach ότι πρέπει να δοθεί εξήγηση από την Ελληνική και του Ρουμανική κυβέρνηση για το αν και κατά

²⁴Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 12 «Η Γαλλική Κυβέρνηση θεωρεί την Ελληνική υπόθεσιν πρώτης γραμμής και θα ενεργήση υπέρ της Ελλάδος εν πάση περιπτώσει, εν πλήρει συμφωνία μετά της Μεγάλης Βρετανίας» (Πρεσβεία Παρισίων 12 Απριλίου 1939). «... εν περιπτώσει σαφούς απειλής κατά της ανεξαρτησίας της Ελλάδος ή της Ρουμανίας, εναντίον της οποίας απειλής η Ελληνική Κυβέρνησις ή η Ρουμανική θα έκριναν αναγκαίον να αντισταθούν δια των εθνικών των δυνάμεων, η Βρετανική Κυβέρνησις θεωρεί αυτήν υποχρεωμένην να παράσχη εις τας κυβερνήσεις Ελλάδος ή Ρουμανίας, πάσαν βοήθειαν την οποίαν διαθέτει» (Δηλώσεις του Ν. Chamberlain στη Βουλή της Κοινότητας στις 13 Απριλίου 1939).

²⁵Ε. Grazzi, *ό.π.*, σ. 76.

²⁶Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 15 «Συνητητήην χθες το εσπέρας μετά του επιτετραμμένου της Γερμανίας και έχον μακροτάτην μετ' αυτού συνδιάλεξιν. Μου είπεν ότι χαιρεί διότι η Ελλάς έχει και από τα δύο μέρη εγγυήσεις και ούτω ευρίσκειται εις αρίστην θέσιν. Μου προσέθεσεν ότι κατανοεί απολύτως την θέσιν και την στάσιν της Ελλάδος» (Πρεσβεία Λονδίνου 14 Απριλίου 1939).

ποιον τρόπο δέχθηκαν τις γαλλοβρετανικές εγγυήσεις και ποια θέση θα τηρήσουν στο μέλλον. Από την απάντησή τους θα εξαρτηθεί η μελλοντική στάση της Γερμανίας απέναντί τους.

Ότι η γερμανική πλευρά διέκειτο αρνητικά στις εγγυήσεις ενισχύεται από τη γερμανική αντίδραση στο διάβημα των ΗΠΑ²⁷ της 14 Απριλίου 1939 προς τους ηγέτες της Γερμανίας και της Ιταλίας, στο οποίο ο Πρόεδρος Roosevelt ζητούσε την παροχή διαβεβαιώσεων για μη ανάληψη επιθετικών πρωτοβουλιών τους απέναντι σε ευρωπαϊκές χώρες, ανάμεσα στις οποίες περιλαμβανόταν και η Ελλάδα. Απαιτούσε δηλαδή ο Hitler από τις ευρωπαϊκές χώρες να απαντήσουν αν αισθάνονταν απειλούμενες από τη Γερμανία ή αν ενθάρρυναν τον Πρόεδρο των ΗΠΑ να προβεί στο διάβημά του²⁸.

Την άποψη του υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας εκφράζει και σε ένα άλλο ανέκδοτο έγγραφο, με αρ. πρωτ. 44, που απέστειλε ο Γερμανός πρεσβευτής Erbach στο Βερολίνο στις 16 Μαΐου 1939. Σε αυτό ο Erbach αναφέρει ότι επισήμαινε στον μόνιμο υπουργό Εξωτερικών Μαυροειδή σε σχέση προς την Αγγλοτουρκική συμφωνία της 12^{ης} Μαΐου, η οποία έγινε εν αγνοία της Ελλάδος, ότι η συμφωνία αυτή ερμηνεύεται ως σοβαρό στοιχείο αιχμής κατά των Δυνάμεων του Άξονα.

Η Ελληνική Κυβέρνηση διαβεβαίωνε δια του Μαυρουδή Ιταλία και Γερμανία για την τήρηση αυστηρής ουδετερότητας, από την οποία η Ελλάδα δεν μπορεί να παρεκκλίνει και απέφευγε συστηματικά οποιαδήποτε ενέργεια θα μπορούσε να εκληφθεί ως πρόκληση κατά της Ιταλίας.

Ο πρεσβευτής Grazzi²⁹ τόνιζε σε όλα τα τηλεγραφήματά του προς τη Ρώμη και διαβεβαίωνε τον Ciano για τις φιλειρηνικές και ουδετερόφιλες προτάσεις του Μεταξά, τον οποίο θεωρούσε τον ειλικρινέστερο φίλο της Ιταλίας.

Ο Μεταξάς δήλωνε απόλυτη εμπιστοσύνη στις διαβεβαιώσεις του Duce, σημείωνε όμως την ανησυχία των ΒΔ επαρχιών της χώρας από την παρουσία ισχυρών ιταλικών δυνάμεων στα σύνορα και από την ένταση των στρατιωτικών προετοιμασιών. Την ίδια ανησυχία κρυφά είχε και ο Grazzi, γνωρίζοντας την ανυπαρξία μιας σαφούς ειρηνικής γραμμής.

Ο ίδιος ο Duce εξέφρασε την έντονη δυσαρέσκειά του για την αποδοχή των αγγλογαλλικών εγγυήσεων στις 11 Μαΐου στο Κυρηνάιο σε συνάντησή του με τον

²⁷B. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 14.

²⁸B. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 15.

²⁹E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 94 κ.ε.

Έλληνα πρεσβευτή³⁰. Ήταν φανερό ότι προσπαθούσε να βρει αιτίες, για να κλιμακώσει τις ενέργειές του, όταν ολοκληρώνονταν και τα έργα οδοποιίας στην Αλβανία.

Στο μεταξύ, μεταξύ Βερολίνου και Ρώμης υπογραφόταν στις 22 Μαΐου 1939 ένα νέο πολιτικοστρατιωτικό σύμφωνο³¹, σύμφωνα με το οποίο οι δύο χώρες με τις δυνάμεις τους θα εξασφάλιζαν τον απαιτούμενο για τους λαούς τους ζωτικό χώρο ακολουθώντας τον δρόμο που χάραξε η ιστορία. Το σημαντικότερο όμως σημείο του συμφώνου ήταν αυτό που προέβλεπε αμοιβαία συνδρομή σε περίπτωση πολεμικής εμπλοκής του ενός μέρους. Αυτή η συμφωνία προδιέγραφε την τύχη της Ελλάδος σε περίπτωση ελληνοϊταλικής σύγκρουσης.

Σταθερά προσανατολισμένος στη φιλία με την Ελλάδα ήταν από ιταλικής πλευράς ο Grazzi³², ο οποίος σ' ένα έγγραφό του της 12^{ης} Μαΐου 1939, με αριθ. 3324/501 πρότεινε έμμεσα την ανανέωση της Συνθήκης του 1928 ή την αντικατάστασή της με νέα, δεδομένου ότι σε 4 μήνες έληγε η ισχύς της παλαιάς Συνθήκης. Η απάντηση που δόθηκε από το Ciano στον Grazzi με το τηλεγράφημα, αρ. 285 την 26^η Μαΐου, ήταν αρνητική ως προς την ανανέωση του συμφώνου, άφηνε όμως την πρωτοβουλία στην Ελληνική Κυβέρνηση να επιδιώξει τη σύναψη νέας συνθήκης. Ο Grazzi ανέλαβε την υποχρέωση, ενεργώντας διακριτικά, να δημιουργήσει στην Ελληνική Κυβέρνηση την ιδέα μιας τέτοιας συνθήκης φιλίας, ώστε μετά την εκπνοή της πρώτης να μην αλληλοϋποβλέπονται εχθρικά οι δύο χώρες.

Στις 15 Ιουνίου ο υπουργός Εξωτερικών της Ρουμανίας Gafencu μετά από περιοδεία στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες κατέφθασε και στην Αθήνα. Τα ανέκδοτα αρχεία της Γερμανικής πρεσβείας Αθηνών αποδεικνύουν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της για της επαφές του Gafencu στην Αθήνα. Στο τηλεγράφημα υπ' αρ. 54 της 16 Ιουνίου 1939 ο Erbach αναφέρει το περιεχόμενο της συζήτησής του με τον Μεταξά³³, ο οποίος

³⁰Ciano, *ό.π.*, σ. 89, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 19.

³¹Ο Άξονας Βερολίνου-Ρώμης είχε συμφωνηθεί στο Berchtesgaden στις 25 Οκτωβρίου 1936 και είχε διευρυνθεί με την προσχώρηση της Ιαπωνίας σε τριμερές σύμφωνο που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 6 Νοεμβρίου 1937. Το νέο όμως σύμφωνο που υπογράφηκε από τους Ribbentrop και Ciano συνιστούσε με το περιεχόμενό τους απειλή για την ειρήνη, όπως ήδη διαφαίνεται από το άρθρο 1: «Ο γερμανικός λαός και ο ιταλικός λαός απεφάσισαν να επέμβουν δια των κοινών των δυνάμεων, όπως εξασφαλίσουν τον απαιτούμενο δι' αυτούς ζωτικών χώρον». Περισσότερα βλ. Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 24.

³²E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 96.

³³Το σύμφωνο αυτό έγινε ερήμην της Ελλάδας και κατά ρητή παραβίαση του Βαλκανικού Συμφώνου του 1934, αφού αποδεικνυόταν ότι η Τουρκία συνήπτε σχέσεις με εξωβαλκανική δύναμη χωρίς τη συναίνεση των υπολοίπων και ότι αυτή η πράξη στρεφόταν κατά της διακηρυχθείσης σταθερότητας της Τουρκίας. Στις 16 Μαΐου ο Μαυρουδής επισκέφθηκε τον Erbach τονίζοντας τον αμυντικό χαρακτήρα για τη διασφάλιση της ειρήνης στην Ανατολική Μεσόγειο. Αντίθετα ο Erbach δήλωσε ότι αυτή η Συνθήκη στρέφεται κατά των δυνάμεων του Άξονα, όπως προκύπτει από το ανέκδοτο τηλ. του Erbach με αρ. πρωτ. 44 της 15^{ης} προς τον Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών. Βλ. Επίσης Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 215.

διατύπωνε τις απόψεις του για το πρόσφατο της 10^{ης} Μαΐου Αγγλοτουρκικό Σύμφωνο³⁴, την παρουσία στρατευμάτων στα Δωδεκάνησα και τη σημασία του Βαλκανικού Συμφώνου του 1934. Ο Μεταξάς διαβεβαίωσε εμφαντικά τον πρεσβευτή για την απαρέγκλιτη τήρηση της αυστηρής ουδετερότητας που ακολουθεί η Ελλάδα. Ο Erbach περαιτέρω ενημερώνει το Βερολίνο για τις κινήσεις και τις συζητήσεις του Gafencu. Σε ένα άλλο τηλεγράφημά του, υπ' αριθ. 58 της 20 Ιουνίου, ο Erbach αναφέρει στο Βερολίνο τις προσπάθειες του Cafencu να πείσει τον Μεταξά ότι σε περίπτωση επίθεσης μιας εξωβαλκανικής δύναμης σε ένα από τα συμβληθέντα στη Βαλκανική Συνθήκη κράτη, υπάρχει υποχρέωση της Ελλάδος για ανάληψη δράσης, πρόταση που απέρριψε ο Μεταξάς.

Στις 21 Αυγούστου, όταν επέστρεψε από σύντομο ταξίδι του στη Ρώμη ο Grazzi³⁵, επισκέφθηκε τον Μεταξά για μία επισκόπηση της κατάστασης. Ο Μεταξάς δήλωσε ότι έβλεπε τα πράγματα με μεγάλη απαισιοδοξία και ότι λυπόταν βαθιά για την επιδείνωση των ιταλοελληνικών σχέσεων, ενώ η επιθυμία της ελληνικής κυβέρνησης ήταν να διατηρήσει με την Ιταλία τις καλύτερες δυνατές σχέσεις. Διαβεβαίωσε τον Grazzi στο λόγο της ανδρικής του τιμής ότι δεν είχε συνάψει μυστικές συμφωνίες με την Αγγλία ή άλλη δύναμη και ότι η πρόσφατη Αγγλοτουρκική συμμαχία δεν επηρέαζε καθόλου την πολιτική ουδετερότητα της Ελλάδας. Έλεγε επίσης ότι λόγοι παράδοσης και νομίμων συμφερόντων απαγόρευαν στην Ελλάδα να ταχθεί κατά της Μ. Βρετανίας, αλλά δεν έχει την παραμικρή πρόθεση να αντιταχθεί μαζί με την Μ. Βρετανία εναντίον της Ιταλίας. Ο Grazzi απάντησε ότι ήταν αναπόφευκτο στην Ιταλία να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η Ελλάδα, αποδεχόμενη τις αγγλογαλλικές εγγυήσεις, είχε δεχθεί να γίνει κρίκος των Δυτικών Δυνάμεων.

Ο Μεταξάς ανταπάντησε ότι δεν μπορούσε να απορρίψει την αγγλογαλλική προσφορά χωρίς τον κίνδυνο δημιουργίας υπέρμετρης ανησυχίας στην κοινή γνώμη. Τον στενοχωρούσε όμως η υπόθαλψη του αλβανικού εθνικισμού με την προώθηση της ιδέας της κατάληψης της Τσαμουρίας, ενώ ο Grazzi αναφέρθηκε και στο δάνειο των 2 εκατομμυρίων που είχε ζητήσει η Ελλάδα από τη Βρετανία, το οποίο δεν προοριζόταν για χρηματοδότηση των ελληνικών εισαγωγών από την Αγγλία, αλλά για προμήθεια πολεμικού υλικού και ότι οι εξοπλισμοί έδιναν την εντύπωση ότι στρέφονταν κατά της Ιταλίας. Ο Μεταξάς απάντησε ότι η Ελλάδα πρέπει να είναι έτοιμη να αποκρούσει

³⁴Η συζήτηση έγινε με την ευκαιρία της επίσκεψης του Gafencu. Ο Erbach στο τέλος της αναφοράς του επισημαίνει την ανησυχία του Μεταξά σχετικά με την πολωνική διαμάχη.

³⁵E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 100.

οποιαδήποτε απόπειρα παραβίασης της εδαφικής της ακεραιότητας, από οποιαδήποτε πλευρά και εάν προερχόταν, και ότι με την ίδια αποφασιστικότητα θα απέκρουε μια τέτοια παραβίαση ακόμη κι αν προερχόταν από αγγλικής πλευράς. Ευχήθηκε επίσης την βελτίωση των ιταλοελληνικών σχέσεων και προκάλεσε τον Grazzi³⁶ να μεταφέρει στον Giano το περιεχόμενο της συζήτησης όπως και έγινε.

Η συζήτηση γνωστοποιήθηκε και στο γερμανικό ΥΠΕΞ, γιατί στα έγγραφα της πρεσβείας Αθηνών υπάρχει το υπ' αρ. 80 της 21-8 από τον υφυπουργό Graevenitz, ο οποίος ενημερώνει τον Erbach για τη διαβεβαίωση που έδωσε ο Μεταξάς στον Grazzi για τήρηση της ελληνικής ουδετερότητας, διαβεβαίωση που ο Ιταλός πρεσβευτής θεωρεί ειλικρινή.

Στο υπ' αρ. 85 τηλεγράφημά του της 23^{ης} Αυγούστου 1939 ο Erbach ενημερώνει την Κεντρική Υπηρεσία του για τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης στην αναγγελία του Γερμανοσοβιετικού Συμφώνου μη επιθέσεως, που θεωρεί σημαντική διπλωματική επιτυχία της Γερμανίας. Αναφέρεται επίσης ότι και ο Υφυπουργός Εξωτερικών εξεπλάγη και εύχεται να επιτευχθεί ειρηνική επίλυση της γερμανοπολωνικής διαμάχης. Ο Erbach συμπεραίνει ότι στους Έλληνες θα υπερισχύσει η εντύπωση της οριστικής ήττας της αγγλικής πολιτικής.

Στις 25 Αυγούστου 1939 ο Grazzi³⁷, με το υπ' αρ. 98 τηλεγράφημά του στη Ρώμη, πληροφόρησε το Palazzo Ghigi ότι ο Μαυρουδής το πρωί τους ανακοίνωσε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση προέβη σε επιστράτευση 15.000 εφέδρων, διαβεβαιώνοντάς τον ότι η Ελλάδα δεν θα συμμετάσχει σε καμία περίπτωση σε επίθεση κατά της Ιταλίας.

Το λόγο αυτής της επιστράτευσης εξομολογήθηκε ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, στρατηγός Παπάγος³⁸ στο στρατιωτικό ακόλουθο της Ιταλικής πρεσβείας συνταγματάρχη Μοντίνι, που είχε επισκεφθεί τον Παπάγο στις 29 Αυγούστου κατόπιν προτροπής του Grazzi. Ο λόγος των στρατιωτικών μέτρων που είχε υιοθετήσει η Ελλάδα απέβλεπαν στην αντιμετώπιση τυχόν ιταλικής επίθεσης από την Αλβανία, όπου είχαν συγκεντρωθεί μεγάλες ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις³⁹.

³⁶E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 104.

³⁷E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 109.

³⁸Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 82.

³⁹Λευκή Βίβλος, σ. 46.

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1939 η επίθεση του Γ' Ράιχ στην Πολωνία⁴⁰ απέδειξε ουτοπικές στους υπέρμαχους της κατευναστικής πολιτικής Chamberlain και Daladier τις ελπίδες ειρηνικής συνύπαρξης με τους Ναζί.

Την ίδια μέρα ο Grazzi⁴¹ επισκέφθηκε τον Μαυρουδή, που του εξέφρασε τη ζωνηρή του ανησυχία για τις ραγδαίες εξελίξεις και τον διαβεβαίωσε και πάλι κατηγορηματικά για την απόλυτη ουδετερότητα της χώρας. Στο τηλεγράφημά του υπ' αρ. 197 την 1^η Σεπτεμβρίου, προς τη Ρώμη ανέφερε τη συνομιλία αυτή και επεσήμανε και πάλι τον φόβο των Ελλήνων για επίθεση της Ιταλίας κατά της Ελλάδας, φόβο που δημιουργεί εχθρικές εκδηλώσεις κατά της Ιταλίας.

Η ανακοίνωση της Ιταλικής κυβέρνησης μέσω του πρακτορείου Στέφανι περί αποχής της Ιταλίας από τις πολεμικές επιχειρήσεις προκάλεσε μεγάλη χαρά και ανακούφιση στους Έλληνες, αλλά ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Αντιστράτηγος Α. Παπάγος⁴² στις 2 Σεπτεμβρίου απέστειλε απόρρητο υπόμνημα προς τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης που περιελάμβανε τις προτάσεις προς τους Αγγλογάλλους για την αμυντική υποστήριξη της χώρας.

Στις 11 Σεπτεμβρίου ο Grazzi παρουσιάστηκε στον Duce στο Palazzo Venezia, όπου είχε προσκληθεί από τις 9 Σεπτεμβρίου. Στην έκθεσή του ο πρεσβευτής εξήρε την ειλικρίνεια των προθέσεων του Μεταξά και υποστήριζε το αίτημα φιλίας. Πρόσθεσε μάλιστα την πρωτοβουλία του Μεταξά να αποστρατεύσει τους επίστρατους, αν η Ιταλία απέσυρε τις δυνάμεις της από τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ο Μουσολίνι υπαγόρευσε στον Grazzi⁴³ ένα κείμενο 5 σημείων, στα οποία επαναδηλώνονταν η θέση της Ιταλίας για μη συμμετοχή στον πόλεμο, για μη ανάληψη επιθετικής δράσης κατά της Ελλάδας, οπισθοχώρηση των ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων σε βάθος 20 χλμ. από τα ελληνοαλβανικά σύνορα, χωρίς μάλιστα ανταλλάγματα από την Ελλάδα, όπως δήλωσε προφορικά στον Grazzi. Το 5^ο σημείο ήταν σημαντικό, γιατί ο Μουσολίνι μιλούσε για διπλωματική συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών. Στο τέλος είπε στον Grazzi⁴⁴ επί λέξει: «Η Ελλάδα δεν είναι στο δρόμο μας και δεν θέλουμε τίποτα από την

⁴⁰Βλ. ανάλυση της εκστρατείας και την εφαρμογή του Blitzkrieg R. M. Kennedy, *The German Campaign in Poland (1939)*, Washington 1956. Επίσης βλ. για την εκστρατεία στην Πολωνία τα απομνημονεύματα του von Rundstedt στο έργο του Ch. Messenger, *The Last Prussian*, London 1951, του M. v. Manstein, *Νίκαι απολεσθείσα*, Αθήνα 1962, σ. 9-33, του H. Guderian, *Αναμνήσεις ενός Στρατιώτη*, Αθήνα 2006, σ. 61 κ.ε.

⁴¹E. Grazzi, *Η αρχή του τέλους*, Αθήνα 2018, σ. 110.

⁴²Αλ. Παπάγος, *Ο Πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Αθήνα 1945, σ. 84.

⁴³E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 114, H. A. Richter, *Ιταλο-Γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 28, Β. Π. Παπαδάκης, *Διπλωματική Ιστορία του Ελληνικού Πολέμου*, Αθήνα 1957, σ. 34-5.

⁴⁴E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 114.

Ελλάδα. Έχω απόλυτη εμπιστοσύνη στον Μεταξά που επανέφερε την τάξη στη χώρα του». Εντελώς απρόσμενη, και ίσως υποκριτική, ήταν η πρόταση του Duce⁴⁵ να προσφέρει, πολεμικό υλικό, ιδίως αεροσκάφη και πυροβόλα στην Ελλάδα. Η πρόταση αυτή, παρά το μη σύγχρονο αεροπορικό υλικό, καταβλήθηκε προσπάθεια από την Ελλάδα να αξιοποιηθεί. Όμως η ιταλική κυβέρνηση, ενώ συμφώνησε κατ' αρχάς η πληρωμή να γίνει εν μέρει σε σκληρό νόμισμα και εν μέρει σε πρώτη ύλη μεταλλευμάτων, στο τέλος υπαναχώρησε απαιτώντας πληρωμή σε σκληρό νόμισμα και έτσι ναυάγησε η προσπάθεια αυτή.

Ο Ciano στην επακολούθησαν συζήτηση με τον Grazzi στο Palazzo Chigi του ανέθεσε να μεταφέρει στον Μεταξά την πρόθεσή του να μεταβεί στην Αθήνα και να υπογράψει ένα νέο σύμφωνο φιλίας. Στην ιταλική πρόταση η ελληνική κυβέρνηση απάντησε⁴⁶ με βραδύτητα και σύνεση, όπως απαιτούσαν οι περιστάσεις, αφού σε ένα τέτοιο σύμφωνο ελλόχευε ο κίνδυνος να θεωρηθεί ως σύνδεση με τον Άξονα και επομένως, αντισυμμαχική ενέργεια. Έτσι, ακολουθήθηκε μετά από συμφωνία με τους Άγγλους ο δρόμος των ρηματικών διακοινώσεων για προσήλωση στις αρχές του Συμφώνου φιλίας του 1928 που δημοσιεύθηκαν ταυτόχρονα σε Αθήνα και Ρώμη στις 3 Νοεμβρίου.

Στα Ελληνοαλβανικά σύνορα, μετά την υποχώρηση κατά 20 χλμ. των ιταλικών δυνάμεων, η ελληνική κυβέρνηση σε μια ανταποδοτική χειρονομία αποστράτευσε τους επίστρατους, έχοντας όμως εξαγάγει ασφαλή συμπεράσματα από τα λάθη, τις παραλείψεις και τα κενά της επιστράτευσης. Η βραδύτητα και η χαλαρή διπλωματική αποτίμηση της ελληνικής κυβέρνησης στην πρόταση του Duce για σύναψη συμφώνου φιλίας αντιμετωπίστηκε με σκεπτικισμό και από την ιταλική πλευρά και από μερίδα ερευνητών⁴⁷, αλλά η νηφάλια ανάλυση του Grazzi αποκαθιστά την πραγματικότητα, αφού η αυστηρή ουδετερότητα που τηρούσε η Ελλάδα δεν επέτρεπε τέτοιου είδους διπλωματικές ενέργειες. Σωστά έχει παρατηρηθεί ότι η ευκολία με την οποία παραβιάζονταν οι συμφωνίες την εποχή αυτή δεν θα αποτελούσε σταθερό υπόβαθρο για αποτροπή επιθετικής ενέργειας από μέρους του Duce.

Όλες οι διπλωματικές διεργασίες τελούσαν υπό το άγρυπνο μάτι της Γερμανίας. Στο τηλεγράφημα, υπ' αρ. 527/19-9-39⁴⁸, ο Πρέσβης της Γερμανίας στη

⁴⁵E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 137.

⁴⁶E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 123.

⁴⁷H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 32.

⁴⁸ADAD, τ. 8, σ. 77.

Ρώμη von Mackensen ανέφερε πάλι τις διαβεβαιώσεις του Ciano για τις φιλικές σχέσεις Ιταλίας-Ελλάδος προβάλλοντας ως απόδειξη των ειλικρινών προθέσεων του για ειρηνική συνύπαρξη με την Ελλάδα την απόσυρση των ιταλικών στρατιωτικών μονάδων Αλβανίας από τα ελληνικά σύνορα. Περίμενε επίσης την πρωτοβουλία από την πλευρά της Ελλάδας για ένα προσχέδιο συμφωνίας φιλίας, το οποίο θα διεύρυνε η Ιταλία, γιατί η Ελλάδα δεν παρουσιάζεται ως εμπόδιο στις επιδιώξεις της Ιταλίας στα Βαλκάνια.

Με βάση αυτό το ανέκδοτο τηλεγράφημα ο Woermann (υπ' αρ. 270/20-9-39) τηλεγραφέι στην Γερμανική πρεσβεία Αθηνών σχετικά με την χειρονομία καλής θελήσεως των Ιταλών με την απομάκρυνση των δυνάμεών τους από τα ελληνικά σύνορα και την ανάλογη απάντηση των Ελλήνων. Ο Woermann με το τηλ. 620/20-9-39 ζητούσε από την Ελλάδα να του στείλει λεπτομέρειες του μελετώμενου ελληνοϊταλικού συμφώνου.

Είναι αλήθεια πάντως ότι η Ιταλία επίσημα διακήρυξε ότι δεν έχει επιθετικές βλέψεις κατά της Ελλάδας, από τον Αύγουστο όμως του 1939 ο Duce⁴⁹ είχε δώσει εντολή στον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατηγό Μπαντόλιο να ετοιμαστούν σχέδια επίθεσης κατά της Θεσσαλονίκης και κατά της Γιουγκοσλαβίας και αυτός ανέθεσε τον σχεδιασμό τους στον αναπληρωτή αρχηγό του Γενικού Επιτελείου στρατηγό Γκουτσόνι.

Οι Γερμανοί συνέχιζαν να παρακολουθούν κάθε επαφή της Ελλάδας με την Αγγλία. Στο ανέκδοτο τηλεγράφημα 237/25 Οκτωβρίου 1939 ο Erbach ενημερώνει το Υπ. Εξωτερικών του Ράιχ για τις διαπραγματεύσεις που έκανε το Βρετανικό Υπουργείο Εμπορίου με την Ελληνική Ένωση Εφοπλιστών για την ναύλωση της μισής ελληνικής ναυτιλιακής δύναμης, με σκοπό τη μεταφορά σιτηρών και εφοδίων από τη Μαύρη Θάλασσα, την Αίγυπτο και την Αργεντινή στην Αγγλία. Σε νεότερο τηλεγράφημα⁵⁰, υπ' αρ. 347/1 Νοεμβρίου 1939, ο Erbach μεταφέρει επί του ζητήματος αυτού τις διευκρινίσεις του Μεταξά ότι η Ελλάδα δεν επιθυμεί να εξέλθει από την ουδέτερη στάση και ότι δεν έχει κανένα νόμιμο μέσο να παρεμποδίσει τις ελάχιστες επιμαχόμενες συμβάσεις, που ανήκουν σε μικρό αριθμό εφοπλιστών. Ο Erbach παρατήρησε ότι οι Γερμανοί θεωρούν το ζήτημα πολύ σοβαρό. Ο Erbach επιδίωξε τη συζήτηση αυτή με τον Μεταξά κατόπιν εντολής⁵¹ του Weizsaecker.

⁴⁹H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 21 κ.ε.

⁵⁰ADAD, VIII, σ. 289.

⁵¹ADAD, VIII, σ. 276.

Στις 10 Δεκεμβρίου 1939 ο Έλληνας πρεσβευτής στο Βερολίνο Ρίζος-Ραγκαβής επιδίδει ρηματική διακοίνωση στο Υπ. Εξωτερικών του Ράιχ για την καταβύθιση του ατμόπλοιου «Άρης», το οποίο έπλεε χωρίς φορτίο στην Αμερική, με αποτέλεσμα τον θάνατο δύο αξιωματικών του πλοίου και ενός ναύτη, καθώς και τον τραυματισμό έξι μελών του πληρώματος.

Με νέα ανέκδοτη ρηματική διακοίνωση της 22ης Φεβρ. 40, η Ελλάδα διαμαρτυρόταν για νέα βύθιση ελληνικού πλοίου, του «Έλλη», που μετέφερε 8.000 τόνους γαιανθράκων από το Κάρντιφ στην Ελλάδα. Ο τορπιλισμός πλοίου χώρας που έχει φιλικές σχέσεις με τη Γερμανία είναι αδικαιολόγητος και προκαλεί μήνιν, αφού βλάπτει εσκεμμένα ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδος. Παρ' όλες τις διαμαρτυρίες οι καταβυθίσεις ελληνικών πλοίων συνεχίζονταν, ενώ ο Erbach ανέφερε κανονικά στο Βερολίνο την επίσκεψη Ελλήνων υπουργών στο Λονδίνο και τις πιθανές συζητήσεις τους.

Στις 13 Ιανουαρίου ο Παπάγος σε επιστολή⁵² του στον Μεταξά αναφέρει την επίσκεψη του στρατιωτικού ακολούθου της Γερμανίας, ο οποίος τον διαβεβαίωσε ότι αποκλείεται η επέκταση του πολέμου στη Βαλκανική με πρωτοβουλία της Γερμανίας. Επίσης, ανέφερε ότι η Γερμανία φοβάται απόβαση αγγλογαλλικών δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη.

Τον Απρίλιο 1940 η ελληνική κυβέρνηση αντικατέστησε τον πρέσβη της στη Ρώμη Μεταξά με τον πρέσβη Πολίτη, ενέργεια που ο Grazzi⁵³ χαρακτηρίζει αρνητική, αφού οι φήμες που τότε κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα στις 11 Απριλίου ότι δήθεν επίκειται επιθετική ιταλική ενέργεια κατά της Κέρκυρας και κατά της Θεσσαλονίκης χρεώνονται στον Έλληνα πρεσβευτή. Στις 13 Απρ. ο Πολίτης επαναβεβαίωσε τη φήμη και συνιστούσε επιφυλακή στην ελληνική κυβέρνηση παρά τις διαβεβαιώσεις του Grazzi στον Μεταξά για τις φιλικές διαθέσεις της Ρώμης.

Εκ του αντιθέτου, κυκλοφορούσαν και φήμες για κατάληψη της Θεσσαλονίκης, από τους Άγγλους σε μια επανάληψη των γεγονότων του Α' ΠΠ, φήμες που δεν κατόρθωσε να διασταυρώσει ο Erbach, όπως υπογραμμίζει στο υπ' αριθ. 155/12 Απριλίου 40 κατεπείγον ανέκδοτο τηλεγράφημά του προς το Βερολίνο. Το σημαντικό στην αναφορά αυτή του Erbach είναι η κατόπιν ανωτέρας εντολής διαβεβαίωση του Grazzi προς τον Erbach ότι στην περίπτωση αυτή η Ιταλία δεν θα

⁵²Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 127-129.

⁵³E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 143

μείνει αδιάφορη και θα προβεί σε στρατιωτικά διαβήματα κατά της Ελλάδας. Αυτό όμως δεν επιβεβαιώνεται στο ημερολόγιο του Grazzi, χωρίς η παράλειψη αυτή να θέτει σε αμφισβήτηση την πληροφορία του Erbach.

Στο με αρ. πρωτ. 348 της 8^{ης} Μαΐου 40 ο υφυπουργός Εξωτερικών του Ράιχ Weizsaecker σε έγγραφό του που αποστέλλει στον πρεσβευτή Erbach σχετικά με την επίσκεψη σε αυτόν του Έλληνα πρεσβευτή στο Βερολίνο Ρίζου-Ραγκαβή και τη διεξαχθείσα μεταξύ τους συζήτηση για τις φήμες αγγλογαλλικής απόβασης στη Θεσσαλονίκη, μετέφερε την πρότασή του προς τον Ρίζο-Ραγκαβή να διευκρινίσει η Ελλάδα στις Δυτικές Δυνάμεις ότι αυτές θα αντιμετωπιζόταν με τα όπλα. Ο Weizsaecker επεσήμανε επίσης τις φιλοδυτικές δηλώσεις του Έλληνα πρεσβευτή στη Ρώμη Πολίτη.

Η σύσταση αυτή της Γερμανίας προς την Ελλάδα είναι σαφές ότι ήθελε να δοκιμάσει τις διακηρύξεις της κυβέρνησης Μεταξά για τήρηση αυστηρής ουδετερότητας, την οποία αποδεχόταν μάλλον καλόπιστα ο Grazzi, όχι όμως και η γερμανική πολιτική. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη διαμαρτυρία που υπέβαλε ο Woerman, κατόπιν υποκινήσεως της Διεύθυνσης Τύπου και οδηγίων του Ribbentrop, προς τον κληθέντα γι' αυτό Έλληνα πρεσβευτή Ρίζο - Ραγκαβή σχετικά με την φιλοδυτική στάση του ελληνικού τύπου, η οποία δεν προδίδει αμερόληπτη στάση. Το ίδιο διάστημα ο Erbach παραπονιόταν στον Grazzi για τη μεροληπτική στάση του ελληνικού τύπου. Δύο μήνες αργότερα στις 22 Μαΐου με το υπ' αρ. 229 τηλεγράφημά του ο Erbach αναφέρει στο Βερολίνο την έντονη διαμαρτυρία που υπέβαλε στον μόνιμο Υφυπουργό Εξωτερικών Μαυρουδή, τονίζοντας με έμφαση ότι εξακρίβωσε ο ίδιος προσωπικά ότι η στάση της Ελληνικής κυβέρνησης είναι περισσότερο κατακριτέα απ' ό,τι μέχρι τώρα πιστευόταν. Ο Μαυρουδής διέψευσε επίσης πληροφορίες που ήθελαν τους Άγγλους να αξιώνουν την κατάληψη της Κέρκυρας, της Κεφαλλονιάς και της Κρήτης.

Την ίδια περίοδο ο Έλληνας πρεσβευτής υπέβαλε στη Γερμανία έμμεσο αίτημα προστασίας για αποφυγή ιταλικής κατάληψης ελληνικού εδάφους, όπως αποδεικνύεται από τηλεγράφημα του Woermann της 25 Μαΐου προς τη Γερμανική Πρεσβεία Αθηνών. Η εγγύηση της Γερμανίας έναντι της Ιταλίας φαίνεται ότι ζητήθηκε από τον Μεταξά με τη μεσολάβηση του Deter, Διευθυντή της εταιρείας μετάλλων του Ρήνου στην Ελλάδα BORSIG, ο οποίος είχε τηλεφωνική επικοινωνία με τον Woermann, όπως ο τελευταίος αποκαλύπτει στο ενημερωτικό τηλεγράφημα του Woermann προς τον Erbach στις 9 Ιουνίου. Σε νεότερο τηλεγράφημά του της 8^{ης}

Ιουνίου προς τον Erbach ο Woermann γνωστοποιεί την επίσκεψη ενός αξιωματικού των ΕΣ-ΕΣ, ο οποίος μετέφερε εκ μέρους του Deter την επιθυμία του Μεταξά να έχει εγγύηση έναντι της Ιταλίας, όχι όμως και έναντι της Αγγλίας.

Στις 10 Ιουνίου ο Mussolini⁵⁴ από το Palazzo Venezia ανήγγειλε την είσοδο της Ιταλίας στον πόλεμο μετά τη συντριβή των Δυτικών Δυνάμεων στην εκστρατεία της Γαλλίας, διαβεβαιώνοντας παράλληλα ότι καμιά άλλη χώρα που συνόρευε με αυτήν δεν διακινδύνευε. Η σύσταση όμως της Γερμανικής Κυβέρνησης δια του Weizsacker προς την Ελληνική Κυβέρνηση μέσω του Ρίζου-Ραγκαβή την 8^η Μαΐου να διευκρινίσει η Ελλάδα πως κάθε απόπειρα παραβίασης της ουδετερότητάς της θα αντιμετωπιζόταν με τα όπλα, βρήκε ανταπόκριση από τον Μεταξά στις 11 Ιουνίου, όταν αυτός κάλεσε τον Grazzi⁵⁵ και του ανακοίνωσε ότι, παρά την είσοδο της Ιταλίας στον πόλεμο, η Ελλάδα ήταν αποφασισμένη να τηρήσει αυστηρή ουδετερότητα και ότι ήταν βέβαιος ότι η Αγγλία δεν θα προσπαθήσει να την παραβιάσει. Αν όμως αυτό γίνει, τότε, όπως ανακοίνωσε στην Αγγλία, η Ελλάδα ήταν αποφασισμένη να αμυνθεί με τα όπλα. Τον ενημέρωσε επίσης ότι για κάθε ενδεχόμενο είχαν ληφθεί αμυντικά μέτρα στα λιμάνια της Θεσσαλονίκης, του Βόλου και άλλων πόλεων για απόκρουση αποβατικής ενέργειας και πως είχε κινητοποιηθεί για τον ίδιο σκοπό και η Μεραρχία Κρήτης.

Από τις 18 Ιουνίου η Ιταλία είχε καταληφθεί από εμμονή κατά της Ελλάδος διαμαρτυρόμενη, ανακριβώς, για τη δήθεν παρουσία μονάδων του βρετανικού στόλου στην Κρήτη και αλλού. Στις 7 Ιουλίου ο Ciano⁵⁶, σε μια συνάντησή του με τον Hitler με την παρουσία του Ribbentrop, του von Mackensen και του Altier, κατηγόρησε την Ελλάδα για αγγλόφιλη στάση και θεώρησε κατάλληλη την κατάληψη των νησιών του Ιονίου. Ο Grazzi⁵⁷ περιγράφει περιπτώσεις που προκαλούν θυμηδία, όταν μια στενόμακρη νησίδα στον κόλπο του Ναβαρίνου η ιταλική αεροπορία είχε αναγνωρίσει ως βρετανικό καταδρομικό. Ο διευθυντής του Ciano, Anfuso, καλούσε τον πρεσβευτή Πολίτη και του ανακοίνωνε επίσημα την παρουσία πολυάριθμων βρετανικών πολεμικών μονάδων στη Σούδα και τα Χανιά.

Ήταν μάταιες οι επίσημες πολιτικές διαψεύσεις. Μη έχοντας τι άλλο να κάνει η Ελληνική Κυβέρνηση, απευθυνόταν στο Βερολίνο μέσω του Ρίζου-Ραγκαβή, αλλά

⁵⁴E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 156.

⁵⁵E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 157.

⁵⁶ADAD, X, σ. 123 κ.ε., ως σ. 126.

⁵⁷E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 159 κ.ε.

και πάλι μάταια. Η Ιταλία είχε αποφασίσει να κατασκευάσει στοιχεία, για να δικαιολογήσει μια επιθετική ενέργεια κατά της Ελλάδας. Ο von Mackenzen στην υπ' αρ. 1458 της 6.8 αναφορά του για τη συζήτηση που είχε με τον Ciano επισημαίνει τη σφοδρή επίθεσή του κατά της ουδετερότητας της Ελλάδος, η οποία προσφέρει διευκολύνσεις στους Άγγλους. Ο ίδιος θα επιθυμούσε να αναλάβει άμεση δράση κατά της Ελλάδος, αλλά το Γενικό Επιτελείο δεν έκρινε κατάλληλη τη στιγμή. Κι ενώ η Ιταλία κατηγορούσε την Ελλάδα, προέβαινε ταυτόχρονα σε προκλήσεις παραβιάζοντας τον εναέριο χώρο μας ή βομβαρδίζοντας εμπορικά ή και πολεμικά πλοία, χωρίς η Ιταλία να δίνει σημασία στις ελληνικές διαμαρτυρίες⁵⁸.

Την 4^η Αυγούστου ήταν η τελευταία φορά που η φασιστική Ιταλία εγκωμιάζε το ομοϊδεατικό καθεστώς του Μεταξά επ' ευκαιρία της τέταρτης επετείου του⁵⁹. Την επόμενη μέρα ο Ciano κάλεσε τον πρεσβευτή Πολίτη και με την γνωστή του υπεροψία απαίτησε από την Ελλάδα την ανάκληση του Έλληνα Πρόξενου στην Τεργέστη Σκάρπα για δήθεν προσβλητικές εκφράσεις του κατά της Ιταλίας. Ο Μεταξάς κάλεσε τον Grazzi⁶⁰ στις 7 Αυγούστου και, μετά τις ευχαριστίες που του απεύθυνε για τον εγκωμιασμό του από τον Ιταλικό τύπο, παραπονέθηκε για τη μη φιλική αυτή απαίτηση. Αυτό όμως ήταν το προοίμιο της μεταστροφής της ιταλικής πολιτικής έναντι της Ελλάδος.

Στις 11 Αυγούστου σημειώνεται θεαματική μεταστροφή της ιταλικής πολιτικής, που εξέπληξε και τον ίδιο τον Grazzi⁶¹. Το ιταλικό ραδιόφωνο στο δελτίο ειδήσεων των 9 το βράδυ περιέλουσε με ύβρεις την Ελλάδα και τον Μεταξά, που πριν μια βδομάδα εκθείαζε. Αφορμή ήταν η δήθεν δολοφονία από Έλληνες πράκτορες ενός διαβόητου επικηρυγμένου Αλβανού ληστή του Νταούτ Χότζα, τον οποίο η φασιστική προπαγάνδα ανήγαγε σε ήρωα και σύμβολο του αλυτρωτικού αγώνα της Τσαμουριάς⁶². Το πρακτορείο Αθηνών στις 12 Αυγούστου διέψευσε κατηγορηματικά ως αβάσιμη την πληροφορία που είχε μεταδώσει το πρακτορείο Στέφανι με βάση ένα άρθρο της αλβανόφωνης εφημερίδας των Τιράνων TOMORI, η οποία ήταν όργανο του Γενικού Τοποτηρητή της Αλβανίας Jacsoni. Η ελληνική ανακοίνωση κατονόμαζε δύο Αλβανούς ως δολοφόνους, τους οποίους κρατούσε η Ελληνική αστυνομία, αναμένοντας αίτημα έκδοσής τους στην Αλβανία.

⁵⁸E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 183.

⁵⁹E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 193.

⁶⁰E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 194, Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 53.

⁶¹E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 199, Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 58.

⁶²E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 204 κ.ε., Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 61 κ.ε.

Στις 13 Αυγούστου ο Μαυρουδής σε συνάντησή του με τον Grazzi⁶³ εξέφρασε την έκπληξη της Ελληνικής κυβέρνησης για την απρόσμενη αυτή μεταστροφή της ιταλικής πολιτικής. Δήλωνε, επίσης, αν και αρνιόταν το ενδεχόμενο ιταλικής επίθεσης ότι η Ελλάδα θα αμυνόταν με όλες της τις δυνάμεις.

Την ίδια μέρα ο Ρίζος Ραγκαβής επισκέφθηκε τον Weizsacker (αρ. 157/13-8-40), Υφυπουργό Εξωτερικών του Ράιχ στο Βερολίνο⁶⁴, για να διαψεύσει την ίδια πληροφορία που είχε ανακοινώσει και το Γερμανικό Πρακτορείο Ειδήσεων. Επιθυμία του επίσης ήταν να ληφθεί υπόψιν η ελληνική έκθεση από τον γερμανικό τύπο.

Ο Έλληνας πρεσβευτής ανέφερε ότι ίσως η ιταλική αυτή ενέργεια να δηλώνει πρόθεση της Ιταλίας να εμπλακεί σε πόλεμο κατά της Ελλάδος, στην περίπτωση αυτή όμως θα αναφλεγόταν όλη η Βαλκανική και αυτό έρχεται σε αντίθεση με την μέχρι τώρα πολιτική του Άξονα. Υπενθύμισε επίσης την άψογη στάση ουδετερότητας της Ελληνικής Κυβέρνησης, παρά τις προκλήσεις της ιταλικής αεροπορίας, που έχει βομβαρδίσει τρεις φορές ελληνικές ναυτικές πολεμικές μονάδες⁶⁵. Ο Weizsacker απάντησε εχθρικά διευκρινίζοντας ότι επί των γεγονότων που λαμβάνουν χώρα στη Μεσόγειο εμπιστεύονται τις ανακοινώσεις του ιταλού συμμάχου τους και ότι δεν πρέπει ο Έλληνας πρεσβευτής να ελπίζει πως θα ληφθεί υπ' όψιν από τον Γερμανικό τύπο η ελληνική εκδοχή. Ο Weizsacker σχολιάζει πως δεν έπρεπε ο Έλληνας πρεσβευτής να βιασθεί να μιλήσει για πόλεμο και ανάφλεξη στα Βαλκάνια, που μόνο σε βάρος της Ελλάδος αποβαίνει, αφού αποδείχθηκε φρούδη η αγγλική βοήθεια.

Στο υπ' αριθ. 376/13-8-40 επείγον τηλεγράφημά του προς το Υπ. Εξωτερικών ο Erbach⁶⁶ αναφέρει τη συνομιλία που είχε με τον Μεταξά στις 12 Αυγούστου σχετικά με τις φιλογερμανικές σχέσεις. Ο Μεταξάς με αφορμή την τελευταία εχθρική στάση της Ιταλίας ανησυχεί για επικείμενη ιταλική επίθεση αλλά βεβαιώνει τις προθέσεις της Ελλάδας να αντισταθεί σε κάθε περίπτωση και παρά τον κίνδυνο καταστροφής δεν θα ανεχθεί καμία ταπείνωση από την Ιταλία. Ο Μεταξάς σε σχετική πρόταση του Erbach να αναπροσανατολίσει την εξωτερική της πολιτική έγκαιρα, απάντησε ότι δεν μπορεί να παρεκκλίνει από την παρούσα εξωτερική πολιτική, όσο η Αγγλία κυριαρχεί στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου. Πρόσθεσε ακόμη ότι ελπίζει σε περιορισμένη

⁶³E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 206.

⁶⁴ADAD, X, σ. 389.

⁶⁵Πρόκειται για το βοηθητικό πλοίο του Στόλου «Ωρίων» και το αντιτορπιλικό «Υδρα» που είχε σπεύσει σε βοήθεια και είχαν δεχθεί επίθεση της ιταλικής αεροπορίας στις 12 Ιουλίου. Στις 30 Ιουλίου ένα ιταλικό αεροπλάνο έριξε βόμβες κατά την αντιτορπιλική «Βασιλεύς Γεώργιος» και «Βασίλισσα Όλγα» και κατά δύο υποβρυχίων, κ.α. Βλ. Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 55.

⁶⁶ADAD, X, σ. 388.

επίδραση επί του συνεταίρου της στον Άξονα. Η ανησυχία είναι τόσο μεγάλη, ώστε και ο γερμανικός τύπος ασχολείται με ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος.

Ο Erbach συμπεραίνοντας σχολιάζει ότι αποκόμισε από τη συζήτηση αυτή, την ισχυρή προσωπική απογοήτευση του Μεταξά, ο οποίος φοβόταν ευθυγράμμιση της Γερμανίας με την ιταλική γραμμή σαν διάσταση της πολιτικής της ουδετερότητας, που ήταν πεπεισμένος πως δεν ανταποκρίνεται στα γερμανικά συμφέροντα.

Αμέσως, μετά τη συνάντησή του με τον Μεταξά ο Erbach επισκέφθηκε τον Grazzi⁶⁷, όχι τόσο για να τον ενημερώσει για τη συζήτηση, με τον Μεταξά, όσο να πληροφορηθεί τις προθέσεις της ιταλικής κυβέρνησης, για τις οποίες όμως η Ρώμη είχε αφήσει τον πρεσβευτή της σε πλήρες σκότος.

Στις 14 Αυγούστου η Γερμανική πρεσβεία της Ρώμης ανέφερε στο Βερολίνο το εχθρικό κλίμα των ιταλικών εφημερίδων που στρέφονταν κατά της Ελλάδος, υπογραμμίζοντας την ανάγκη απαλλαγής των κατοίκων της Τσαμουριάς από την ελληνική κυριαρχία. Ταυτόχρονα καυτηρίαζε την δήθεν ουδετερότητα της Ελλάδος που στην ουσία ευνοούσε τους Άγγλους.

Ο πρεσβευτής σημείωνε ότι, όπως διαβεβαίωνε ο Ciano στον υποπρόξενο Bismark της γερμανικής πρεσβείας, δεν επέκειτο ανάληψη στρατιωτικής δράσης, εκτός εάν αποφασιζόταν η κατάληψη από την Αγγλία ελληνικών λιμανιών ή νησιών. Ο Έλληνας πρεσβευτής Πολίτης επισκέφθηκε τον Bismark, για να διαμαρτυρηθεί για τη δυσφημιστική εκστρατεία του ιταλικού τύπου εμμένοντας στην πολιτική της ουδετερότητας και στη μη παραχώρηση ελληνικών εδαφών.

Το ανέκδοτο τηλεγράφημα αυτό ο Woermann κοινοποίησε στον Erbach με το υπ' αρ. 389/5^{ης} Αυγούστου αυστηρώς απόρρητο τηλεγράφημά του.

Την επίσκεψη του πρεσβευτή Ρίζου- Ραγκαβή στον Υφυπουργό Εξωτερικών του Ράιχ Weizsaecker, το περιεχόμενό της συνάντησης και την κυνική απάντηση του Weizsaecker, ότι δηλαδή στα γεγονότα που διαδραματίζονται στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν περισσότερη εμπιστοσύνη στους συμμάχους τους Ιταλούς γνωστοποίησε με το υπ' αριθ. 388/15-8-40 τηλεγράφημά του η Δ/ση Πολιτικών Υποθέσεων (Woermann) προς την Πρεσβεία Αθηνών (Erbach).

Το πρωί της 15^{ης} Αυγούστου στη σημαντική για την ορθοδοξία εορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου με επίκεντρο την Τήνο, το παλαιό αλλά ένδοξο καταδρομικό

⁶⁷E Grazzi, *ό.π.*, σ. 224.

ΕΛΛΗ δέχθηκε στις 8.30 θανάσιμο πλήγμα από τορπίλη αγνώστου υποβρυχίου⁶⁸. Το αποτέλεσμα ήταν ο θάνατος ενός μέλους του πληρώματος και ο τραυματισμός 29 ανδρών. Για ευτύχημα ήταν ότι οι άλλες δύο τορπίλες που εκτοξεύθηκαν αστόχησαν και εξερράγησαν στον λιμενοβραχίονα, ο οποίος ήταν κατάμεστος από προσκυνητές. Οι προσπάθειες του πληρώματος να ρυμουλκήσουν το πλοίο απέτυχε και έτσι αυτό βυθίστηκε στις 9.45 π.μ. Από την έρευνα που διεξήγαγε το Επιτελείο και την αξιολόγηση των θραυσμάτων των τορπιλών απεδείχθη ότι επρόκειτο για ιταλικό υποβρύχιο.

Το μεσημέρι το Γενικό Επιτελείο ανακοίνωσε τον τορπιλισμό της ΕΛΛΗΣ στον Ιταλό ναυτικό ακόλουθο, ενώ το απόγευμα της ίδιας ημέρας του κατήγγειλε την διπλή αεροπορική επίθεση από ιταλικά αεροπλάνα κατά του ατμόπλοιου ΦΡΙΝΤΩΝ. Ο Grazzi έστειλε την ίδια ημέρα τηλεγράφημα στη Ρώμη ζητώντας εξουσιοδότηση να διαψεύσει ότι ο τορπιλισμός ήταν έργο ιταλικού υποβρυχίου, αλλά τέτοια εξουσιοδότηση δεν έλαβε ποτέ. Αντ' αυτής, την επόμενη μέρα, 16 Αυγούστου, το Υπουργείο Λαϊκής Διαφώτισης, σε μια προπαγανδιστική αλλά και παιδαριώδη δήλωση, υποστήριζε ότι ο τορπιλισμός ήταν προβοκάτσια των Άγγλων για να δηλητηριασθούν οι Ελληνοϊταλικές σχέσεις, ενώ τρεις ημέρες μετά τον τορπιλισμό ο πλωτάρχης Μορίν έλαβε εντολή να υποβάλει τα συλλυπητήρια του Ιταλικού Ναυτικού στο Ελληνικό Ναυτικό. Ο Grazzi⁶⁹ θεωρεί τον τορπιλισμό της ΈΛΛΗΣ ως απάντηση του Palazzo Venezia σε όσα υποστήριζε ο Μεταξάς στον Erbach για την κυριαρχία των Άγγλων στη Μεσόγειο. Φαίνεται όμως ότι η επίσημη ιταλική κυβέρνηση δεν είχε ανάμειξη στο αιματηρό και ανόσιο αυτό επεισόδιο και η εγγραφή του Ciano⁷⁰ στο προσωπικό του ημερολόγιο υποδεικνύει τον De Vecchi⁷¹, Διοικητή Δωδεκανήσου και γνωστό ανθέλληνα, ως ηθικό αυτουργό. Ο φυσικός αυτουργός έγινε γνωστός αργότερα όταν ο De Vecchi δημοσίευσε τα **Απομνημονεύματά του** το 1960, όπου αποκάλυψε ότι την επιχείρηση είχε αναλάβει κατόπιν εντολής του ο ανθυποπλοίαρχος Giuseppe Aicardi, κυβερνήτης του υποβρυχίου Delfino, στην ανεπάρκεια του οποίου οφείλεται το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν θρήνησε περισσότερα θύματα.

Για τον τορπιλισμό της Έλλης ενημέρωσε με το υπ' αριθ. 668/15-8-40 τηλεγράφημά του ο Άγγλος πρεσβευτής Palairret το Λονδίνο, αναφέροντας ότι

⁶⁸B. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 66, E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 224.

⁶⁹E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 225.

⁷⁰Ciano, *Diario*, τ.Α', σ.300.

⁷¹Η κρίση του Grazzi γι' αυτόν είναι πολύ αρνητική. Τον αποκαλεί «σατράπη της Ρόδου» (σ. 175).

πεποίθηση της ελληνικής κυβέρνησης είναι ότι το άγνωστο αυτό υποβρύχιο είναι ιταλικής εθνικότητας. Το τηλεγράφημα κοινοποιήθηκε στην Άγκυρα και τον Αρχιστράτηγο Μεσογείου. Στις 17 Αυγούστου ο Μεταξάς δηλώνει στον Palairet ότι η Ελλάδα θα αντισταθεί, προτιμώντας την καταστροφή από την ατίμωση. Το Λονδίνο ζήτησε από τον πρεσβευτή να πληροφορήσει την Αθήνα για την ικανοποίησή του, απέφυγε όμως οποιαδήποτε δέσμευση υλικής βοήθειας, ενώ δεσμεύτηκαν να ασκήσουν επίθεση στην Ιταλία και να επιτίθενται κατά των ιταλικών δυνάμεων, οπουδήποτε τις συναντούν.

Ως προς αυτό το θέμα στις 18 Αυγούστου ο Erbach⁷² με το υπ' αριθ. 389 τηλεγράφημά του προς το Βερολίνο αναφέρει ότι η κυβέρνηση σχετικά με την καταβύθιση της ΕΛΛΗΣ δεν ανακοίνωσε τίποτα, παρά το δημόσιο αίσθημα που στρέφεται κατά της Γερμανίας και της Ιταλίας. Ο Μαυρουδής ζήτησε να πληροφορηθεί αν η Ιταλία επιθυμεί εδαφικές παραχωρήσεις ή την πτώση του Μεταξά. Ο Grazzi⁷³ πιστεύει ότι δεν θα εγερθούν αξιώσεις για εδαφικές παραχωρήσεις, αλλά για παράδοση βάσεων στην Κρήτη και τη Νότια Πελοπόννησο, με σκοπό επίθεση κατά της Αιγύπτου.

Στο μεταξύ η Γερμανία δεν ήθελε ανάφλεξη στην Βαλκανική, για ν' αποφύγει παρέμβαση της Αγγλίας και πιθανό βομβαρδισμό της πετρελαϊκής περιοχής του Πλοεστίου. Στις 16 Αυγούστου ο Ribbentrop⁷⁴ καθιστούσε σαφές στον Ιταλό πρεσβευτή Allieri ότι η Ιταλία δεν έπρεπε να αναλάβει δράση κατά της Ελλάδος χωρίς την έγκριση της Γερμανίας. Στην ουσία δηλαδή η Γερμανία ασκούσε veto στις φιλοδοξίες των Mussolini-Ciano. Παρά το veto ο Mussolini συνέχιζε να συγκεντρώνει στρατεύματα στα ελληνοαλβανικά σύνορα και ανάγκασε τον Ribbentrop⁷⁵ να καλέσει πάλι τον Alfieri για συστάσεις στις 19 Αυγούστου.

Στις 20 Αυγούστου, μ' ένα ανέκδοτο τηλεγράφημά του προς την πρεσβεία Αθηνών, ο Woermann ενημέρωνε τον Erbach για την επίσκεψη του Ρίζου-Ραγκαβή στο Υπουργείο Εξωτερικών, ζητώντας ακρόαση από τον Ribbentrop, για να ζητήσει συμβουλή, στην ουσία παρέμβαση της Γερμανίας, ώστε να αποφευχθεί η επικείμενη επιθετική ενέργεια της Ιταλίας. Ο Woerman απάντησε ότι δεν πιστεύει σε μια τέτοια προοπτική, αν η Ελλάδα δεν δίνει αφορμές, και ότι θα διαβιβάσει το αίτημα στον απουσιάζοντα από το Βερολίνο Υπ. Εξωτερικών.

⁷²ADAD, X, σ. 440.

⁷³E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 224.

⁷⁴H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 62.

⁷⁵ADAD, X, σ. 408.

Στις 21 Αυγούστου ο Erbach⁷⁶, με το υπ' αριθ. 359 τηλεγράφημά του αναφέρει στο Υπουργείο Εξωτερικών ότι τα ερωτήματα του Παπάγου και η συζήτηση με τον γερμανόφιλο Υπουργό Δικαιοσύνης Ταμπανόπουλο επιβεβαιώνουν την αντίληψη ότι εναποθέτουν τις ελπίδες τους στη Γερμανία να μην παίζει η Ιταλία το ίδιο παιχνίδι με τους συμμάχους όπως το 1916. Οι επιθέσεις της Ιταλίας δυσκολεύουν την κατάσταση για συνεννόηση με τους Έλληνες. Επ' αυτού εφίσταται η προσοχή της Ρώμης.

Στις 22 Αυγούστου ο Μεταξάς αγωνιωδώς ζητάει από τον Palairet να πληροφορηθεί αν η Βρετανική κυβέρνηση σχεδιάζει να προσφέρει στρατιωτική και οικονομική βοήθεια στην Ελλάδα σε περίπτωση ιταλικής επίθεσης. Στο τηλεγράφημα υπ' αρ. 727/22-8 του Palairet to Foreign Office απαντά επίσημα μετά από σύσκεψη των επιτελαρχών ότι η Βρετανία αδυνατεί να αποστείλει βοήθεια, διαβεβαιώνοντας μόνο ότι οι ναυτικές δυνάμεις της Βρετανίας θα καταβάλουν κάθε προσπάθεια να αποτρέψουν μια ιταλική κατάληψη της Κρήτης.

Την σαφή όμως αυτή απάντηση αποκρύπτει από τον Μεταξά ο Palairet για λίγο, αλλά αρχικά την αποδίδει με γενικόλογες υποσχέσεις, παρά την φιλότιμη προσπάθεια να εκμαιεύσει από το Λονδίνο μια ελπιδοφόρα στάση. Οι Άγγλοι αρνήθηκαν αεροπορική βοήθεια συγκατένευσαν όμως σ' ένα διάγγελμα του βασιλιά τους σε περίπτωση ιταλικής επίθεσης. Μόλις στις 4 Νοεμβρίου προέβλεπαν αεροπορική βοήθεια.

Στις 22 Αυγούστου ο Woermann⁷⁷, στο υπ' αρ. 400/22 Αυγούστου τηλεγράφημά του, επανέρχεται επί του περιεχομένου του από 20^{ης} Αυγούστου τηλεγραφήματός του προς τον Erbach, όπου του γνωστοποιεί ότι η απόφαση του Ribbentrop είναι να χειρίζονται την υπόθεση αναβλητικά.

Μη βλέποντας ικανοποιητικές λύσεις ούτε από την πλευρά της Γερμανίας, ούτε από την πλευρά της Βρετανίας, ο Μεταξάς⁷⁸ έν μέσω ανησυχιών κήρυξε στις 22 προς 23 Αυγούστου μυστική επιστράτευση δύο Μεραρχιών, της VIII και τις IX σε αντίθεση με την πρόταση του Παπάγου για επιστράτευση 2 Σωμάτων στρατού.

Στις 14 Αυγούστου ο Duce⁷⁹ απευθυνόμενος στον Furer ανέφερε ότι η Ελλάδα εξοπλιζόταν από τη Βρετανία και όλα τα λιμάνια της ήταν βάσεις εναντίον του.

⁷⁶ADAD, X, σ. 430.

⁷⁷ADAD, X, σ. 434.

⁷⁸Αλ. Παπάγος, *Ο Πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Αθήνα 1945, σ. 85, Μεταξάς, *ό.π.*, σ. 500, Η. Α. Richter, *Ιταλο-Γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 70.

⁷⁹ADAD, X, σ. 444.

Στις 24 Αυγούστου επίσης ο Ρίζος-Ραγκαβής⁸⁰ ζητούσε επιμόνως επαφή με τον Ribbentrop, μετά μιας μεταμεσονύκτιας συνδιάλεξης με τον Μεταξά, ο οποίος θεωρώντας ότι η απειλή κατά της Ελλάδος με τις μετακινήσεις των ιταλικών στρατευμάτων στα ελληνοαλβανικά σύνορα είχε πάρει τεράστιες διαστάσεις είχε διατάξει άμεση επιστράτευση. Ο πρεσβευτής παρακάλεσε τον Μεταξά να αναστείλει την απόφασή του ωσότου αυτός συναντηθεί με τον Υπουργό Εξωτερικών του Ράιχ, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Ο Woermann, ο οποίος είχε δεχθεί μεταμεσονύκτια τον Έλληνα πρεσβευτή, τον καθησύχασε με την διαβεβαίωση της έγκαιρης ειδοποίησης του Ribbentrop, ο οποίος ωστόσο είχε δώσει εντολή να χειρίζονται με μεγάλη βραδύτητα το σχετικό ζήτημα.

Την ίδια μέρα όμως ο Woermann⁸¹ με εντολή του Ribbentrop υπενθύμισε στον Ιταλό πρεσβευτή Zamboni το veto που είχε ασκήσει κατά τη συζήτηση με τον Alfieti στις σχεδιαζόμενες επιθετικές ενέργειες των Ιταλών κατά της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδας.

Στις 25 Αυγούστου, ο Ribbentrop⁸² υποχρέωσε τον Ρίζο Ραγκαβή να μεταβεί στον πύργο του στο Fuschl του Salzburg, όπου τον δέχθηκε την επόμενη μέρα. Εκεί σύμφωνα με τα πρακτικά της συνομιλίας που κράτησε ο διπλωματικός σύμβουλος του Γραφείου του Υπ. Εξωτερικών von Sonnleithner, ο Υπουργός Εξωτερικών του Ράιχ είπε στον Έλληνα πρεσβευτή ότι οι Γερμανοί έχουν κατανείμει τις χώρες σε δύο κατηγορίες, αυτές που είναι υπέρ του Άξονα και σε αυτές που είναι υπέρ της Αγγλίας. Η Ελλάδα έχει αποφανθεί υπέρ της Αγγλίας, αφού έχει δεχθεί τις αγγλικές εγγυήσεις, παραδίδει στους Άγγλους πολεμικό υλικό και κινεί τα πλοία της μέσα στην κατά της Αγγλίας ζώνη αποκλεισμού. Αυτή η στάση της Ελλάδας φαίνεται ασύνετη, γιατί με τις επόμενες 100ετίες η Ευρώπη θα ορίζεται από τις δυνάμεις του Άξονα και η στάση του Άξονα έναντι των ευρωπαϊκών κρατών θα εξαρτηθεί από τη στάση τους απέναντι στην Αγγλία κατά τη διάρκεια του αγώνα ύπαρξης της Γερμανίας και της Ιταλίας.

Ο Υπουργός Εξωτερικών συμβούλευσε τους Έλληνες, πρώτον να προσαρμόσουν την πολιτική τους σε αυτή την κατάσταση και δεύτερον σαν αποτέλεσμα αυτής της στάσης να έχουν φιλικές σχέσεις και να συνεννοηθούν με τους Ιταλούς. Ο Υπουργός Εξωτερικών υπογράμμισε στον Έλληνα πρεσβευτή ότι η

⁸⁰ADAD, X, σ. 443, Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 71 κ.ε.

⁸¹ADAD, X, σ. 443.

⁸²ADAD, X, σ. 449-50, Β. Π. Παπαδάκης, *Διπλωματική Ιστορία του Ελληνικού Πολέμου*, Αθήνα 1957, σ. 75.

Μεσόγειος ανήκει στη σφαίρα επιρροής της συμμάχου Ιταλίας και η Γερμανία δεν έχει ενδιαφέρον γι' αυτήν. Επειδή η Ελληνική κυβέρνηση ζήτησε τη συμβουλή της Γερμανίας, αυτό το οποίο έχει επειγόντως να συμβουλευτεί τον Έλληνα πρεσβευτή, είναι να σταματήσουν τα παράπονα κατά της Ιταλίας και στο άμεσο και το απώτερο μέλλον και να υποχωρήσουν στις επιθυμίες τους. Ο Έλληνας πρεσβευτής έκδηλα ανήσυχος απάντησε ότι οι Έλληνες θέλουν αποδείξεις της μη ουδέτερης πολιτικής τους, και διαβεβαίωσε ρητά ότι η χώρα του δεν έκανε καμία παράδοση πολεμικού υλικού και ότι τα ελληνικά πλοία δεν θέλουν πλέον να πλέουν στην Αγγλία.

Η προσπάθεια του Έλληνα πρεσβευτή να χρησιμοποιήσει τη Γερμανία ως διαμεσολαβητή των διαφωνιών με την Ιταλία απερρίφθη από τον Ribbentrop.

Σε σχέση με τις γερμανικές αιτιάσεις διαφωτιστική είναι και η έκθεση του πρεσβευτή Clodius⁸³, Διευθυντής του Τμήματος Οικονομικής Πολιτικής του Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας για τη συνάντηση που είχε με τον ομόλογό του του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών Κύρου, που έλαβε χώρα στο Βερολίνο λίγες μέρες πριν, στις 21 Αυγούστου. Εκεί διατυπώθηκαν και πάλι οι γνωστές αιτιάσεις κατά της ελληνικής πολιτικής σχετικά με τις παραδόσεις πολεμικού υλικού και το εμπόριο με την Αγγλία, τις καθυστερήσεις στις παραδόσεις χρωμίου στη Γερμανία, καθώς και για τους πλόες ελληνικών πλοίων στην Αγγλία.

Ήταν φανερό ότι η Γερμανία δεν έμενε ικανοποιημένη από την ακολουθούμενη πολιτική ουδετερότητα του Μεταξά, την οποία θεωρούσε ασκούμενη κατά τρόπο ευνοϊκό για τον μεγάλο αντίπαλό της την Αγγλία. Ταυτόχρονα, δεν ήταν διατεθειμένη να στενοχωρήσει τη σύμμαχό της Ιταλία, ενώ η άρνηση που εξέφραζε για ενδεχόμενη πολεμική ανάφλεξη στα Βαλκάνια υπαγορευόταν από τη διασφάλιση των γερμανικών συμφερόντων και την αποφυγή ενεργού ανάμειξης της Αγγλίας στην περιοχή.

Τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο η Ελληνική κυβέρνηση ενίσχυε τη γραμμή προκαλύψεως στην ελληνοαλβανική μεθόριο με αποστολές επιστράτων, τις οποίες ο Συνταγματάρχης Modini ανέφερε⁸⁴ χωρίς παράλειψη στη Ρώμη, η οποία δια του Ciano προσπαθούσε να παραπλανήσει την Ελλάδα ως προς τις πραγματικές της προθέσεις.

Στις 19 Σεπτεμβρίου ο Ribbentrop⁸⁵ σε συνάντησή του με τον Ciano στη Ρώμη σχετικά με τη συμμετοχή της Ιαπωνίας στον Άξονα, βρήκε την ευκαιρία να τονίσει τις

⁸³ADAD, X, σ. 432-33.

⁸⁴E. Grazzi, *Η αρχή του τέλους*, Αθήνα 2018, σ. 248.

⁸⁵ADAD, XI.1, σ. 97.

επιφυλάξεις της Γερμανίας για τις σχεδιαζόμενες επιχειρήσεις κατά της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδος. Στις 25 Σεπτεμβρίου ο Woermann⁸⁶ ενημερώνει τηλεφωνικά τον Erbach για τη νέα επίσκεψη του Ρίζου-Ραγκαβή που διέψευθε όλες τις πληροφορίες για μη ουδέτερη στάση της Ελλάδος. Ο Woermann έλεγε ότι έχει πληροφορίες πως η Ελλάδα παρέχει στους Άγγλους βοήθεια. Κατά την επίσκεψη μάλιστα του Ciano στο Βερολίνο ο υφυπουργός von Weizsaecker με ανέκδοτο έγγραφο της 30-9-40 αναφέρει ότι προσπάθησε και πάλι να κάμψει τις φραστικές επιθέσεις του Ciano κατά των Ελλήνων με την παρατήρηση ότι για τη Γερμανία το ελληνικό ζήτημα δεν χαρακτηρίζεται επείγον.

Στη συνάντηση αυτή ο Ribbentrop ανακοίνωσε δευτερευόντως στον Ciano ότι η Ρουμανία είχε υποβάλει αίτημα στρατιωτικής συνδρομής στη Γερμανία και ότι αυτή θα ανταποκρινόταν για την προστασία των πετρελαιοπηγών του Πλοεστίου. Αυτή η ενέργεια της Γερμανίας στη Ρουμανία θεωρήθηκε η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι και οδήγησε τον Mussolini να μην ανακοινώσει την απόφαση επίθεσης κατά της Ελλάδος, για την οποία υπήρχε εκπεφρασμένη απαγόρευση εκ μέρους της Γερμανίας.

Η τελική απόφαση λήφθηκε⁸⁷ στις 15 Οκτωβρίου στο πολεμικό συμβούλιο που συγκλήθηκε στο γραφείο του Duce στο Palazzo Venezia, όπου καθορίστηκε η ημέρα και η ώρα της επίθεσης κατά της Ελλάδος. Η 26^η Οκτωβρίου αποφασίστηκε ως ημέρα επίθεσης, με κύριο άξονα κατά της Ηπείρου, δευτερευόντως κατά της Θεσσαλονίκης και σε δεύτερο χρόνο προέλαση κατά της Αθήνας, με τη δημιουργία πλαστών επεισοδίων και συνοδεία αλβανικών συμμοριών.

Στις 25 Οκτωβρίου ο Von Mackenzen με το ανέκδοτο υπ' αρ. πρωτ. 1913 άκρως απόρρητο τηλεγράφημά του προς τον Ribbentrop αναφέρει ότι εντός της εβδομάδος επίκεινται ενέργειες κατά της Ελλάδος.

Τελικά, η επίθεση εκδηλώθηκε 2 ημέρες αργότερα, μετά από ένα τελεσίγραφο που κατ' εντολή της Ρώμης επέδωσε ο Grazzi⁸⁸ στον Μεταξά στις 3 το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου, ενώ λίγο μετά ο ναυτικός ακόλουθος της Ιταλικής πρεσβείας ενημέρωνε τον Erbach⁸⁹. Η Ελλάδα άλλη μια φορά μόνη της αντιμετώπιζε την εχθρική επιβολή.

⁸⁶ADAD, XI.1, σ. 159.

⁸⁷E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 258, Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 78, αναλυτικότερα Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 100 κ.ε. Ciano, *ό.π.*, σ. 315.

⁸⁸Το τηλεγράφημα σε κρυπτογραφημένη μορφή είχε φθάσει στην Ιταλική Πρεσβεία Αθηνών το απόγευμα του Σαββάτου 26 Οκτωβρίου, και ο Grazzi το επέδωσε στις 3 το πρωί της 28^{ης}. Βλ. E. Grazzi, *ό.π.*, σ. 284 κ.ε.

⁸⁹Το Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών και ο ίδιος ο Ribbentrop προσωπικά είχαν ενημερωθεί από τον εμπορικό ακόλουθο της Πρεσβείας τους στη Ρώμη με ένα κατεπείγον και άκρως απόρρητο τηλεγράφημα (αρ. 1945/27^{ης} Οκτωβρίου) ότι σύμφωνα με εμπιστευτική δήλωση του Ciano προς αυτόν σήμερα τη

Αυθημερόν ο Ρίζος Ραγκαβής⁹⁰ επισκέφθηκε το Υπουργείο Εξωτερικών της Γερμανίας και επέδωσε διακοίνωση προς τον Υπουργό Εξωτερικών Ribbentrop. Τη διακοίνωση παρέλαβε ο Weizsaecker, ο οποίος και ενημέρωσε την Πρεσβεία Αθηνών. Την ίδια μέρα ο Erbach κλήθηκε από τον Μαυρουδή, ο οποίος του εξέθεσε την κατάσταση και επανέλαβε την γνωστή ελληνική άποψη ότι η Ελλάδα θα προβάλλει αντίσταση έναντι οποιουδήποτε επιτιθέμενου. Το τηλεσίγραφο της Ιταλίας δεν άφησε καμία επιλογή στην Ελλάδα, άλλωστε εκδήλωσε την επίθεση στις 05.30 αντί στις 06.00 που όριζε το τηλεσίγραφο. Ο Μαυρουδής τόνισε ότι δεν γνώριζε τίποτα για την αγγλική και τουρκική στάση. Για τη στάση της Γερμανίας δεν υπαινίχθηκε τίποτα. Αυτά μεταβίβασε στο Βερολίνο με το υπ' αρ. 528/28^{ns} Οκτωβρίου⁹¹ ανέκδοτο τηλεγράφημα του ο Erbach.

Η εχθρική στάση της Γερμανίας αποκαλύπτεται από την απάντηση του Woermann στον Γιουγκοσλάβο πρεσβευτή Andric, ο οποίος επισκέφθηκε το Υπουργείο Εξωτερικών της Γερμανίας στις 29 Οκτωβρίου και ρώτησε αν η Γερμανία έκανε διάβημα στην Ιταλία σε σχέση με την ελληνοϊταλική διαμάχη. Ο Andric επεσήμανε ότι η ιταλική στάση έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη διατήρηση της ειρήνης στα Βαλκάνια που επιθυμεί η Γερμανία. Ο Woermann απάντησε ότι η Γερμανία δέχεται τη δημοσιευθείσα έκθεση της Ιταλίας και ότι η στάση της Ιταλίας δεν συνιστά αντίθεση, αφού η Ιταλία δεν επιθυμεί πόλεμο, αλλά, εξ αφορμής της ελληνικής στάσης, αξιώνει μόνο το δικαίωμα προέλασης και κατάληψης ορισμένων εδαφών.

Σε ανέκδοτο τηλεγράφημά του προς τον Erbach⁹² ο Weizsaecker με αρ. πρωτ. 789/29^{ns} Οκτωβρίου ενημερώνει ότι ο Τούρκος πρεσβευτής στο Βερολίνο είπε στον Βούλγαρο συνάδελφό του ότι η Τουρκία θα παραμείνει ήσυχη, αφού και η Βουλγαρία παραμένει ήσυχη.

νύχτα ο Έλληνας πρεσβευτής στην Αθήνα Grazzi είχε λάβει εντολή να παραδώσει τηλεσίγραφο στην Ελληνική Κυβέρνηση και ότι οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στις 6 το πρωί. Η πληροφορία αυτή διαβιβάστηκε στον Hitler, ο οποίος σύμφωνα με τον πρεσβευτή και προσωπικό του διερμηνέα Paul Schmidt (Statist auf diplomatischer Buhne 1913-1945, Frankfurt 1961, σ. 5050) έγινε έξω φρενών, γιατί θεωρούσε αδύνατη τη νίκη των Ιταλών εκτός του γεγονότος ότι μια περιπλοκή στα Βαλκάνια θα είχε απρόβλεπτες συνέπειες.

⁹⁰ADAD, XI.1, σ. 357.

⁹¹Την ίδια μέρα ο Hitler συναντούσε στη Φλωρεντία τον Mussolini στο Palazzo Vecchio, για να τον ενημερώσει για τις συζητήσεις που είχε με τον Laval, τον Franco, τον Petain και να μιλήσει μαζί του για το ζήτημα της Ελλάδος. Σχετικά με το τελευταίο θέμα ο Hitler συγκρατώντας την οργή του, παρατήρησε ότι η Γερμανία για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά της Ελλάδος μπορούσε να διαθέσει μια αεροπορική Μεραρχία και μια Μεραρχία αλεξιπτωτιστών για την κατάληψη της Κρήτης, με σκοπό να αποτελέσει βάση εξόρμησης για τη Βόρειο Αφρική. Βλ. ADAD XI.1, σ. 348-357. Ciano, *ό.π.*, σ. 318.

⁹²ADAD, XI.2, σ. 529.

Στο με αρ. πρωτ. 552/31 Οκτωβρίου ανέκδοτο ανοικτό τηλεγράφημά του προς τη Διεύθυνση Τύπου ο Erbach αναφέρει τα δημοσιεύματά του ελληνικού τύπου που προεξοφλούν τη νίκη, υποτιμούν την Ιταλία και θεωρούν επικείμενη την αγγλική βοήθεια. Δημοσιεύουν επίσης τηλεγραφήματα συμπαράστασης της Τουρκίας, Γιουγκοσλαβίας, Αμερικής, διαμαρτυρία της Ρωσίας καθώς και καταστρεπτικές επιθέσεις βρετανικών αεροπλάνων κατά ιταλικών αεροπορικών βάσεων και άλλα παρόμοια. Η εφημερίδα ΠΡΩΙΑ έχει ως εξώφυλλο την εικόνα της Ελλάδας με την Μ. Βρετανία ως ελπίδα της ανθρωπότητας. Ο τύπος παρουσιάζει επίσης αποδείξεις περί του τορπιλισμού της ΕΛΛΗΣ από τους Ιταλούς. Η θέση του τύπου και των Ελλήνων έναντι της Γερμανίας παραμένει αξιοπρεπής.

Ο στρατιωτικός ακόλουθος Richthofen στη γερμανική πρεσβεία της Ρώμης στο ανέκδοτο κατεπίγειο τηλεγράφημά του με αρ. 513/31 Οκτωβρίου αναφέρει ότι ο Μαυρουδής προσκάλεσε τον Βούλγαρο πρεσβευτή και του ανακοίνωσε ότι οι Άγγλοι απέκτησαν ήδη βάσεις και οι ιταλικές ακτές είναι πλέον πολύ κοντά. Του διευκρίνισε επίσης ότι η ιταλική επίθεση αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου επιθετικού σχεδίου του Άξονα, ο οποίος αποβλέπει στην κατάληψη όλων των βαλκανικών κρατών. Στο ερώτημα του Μαυρουδή τι θα πράξει η Βουλγαρία, ο πρεσβευτής απάντησε ότι η Βουλγαρία θα εμμένει στην πολιτική της ειρήνης. Ο Μαυρουδής αποκάλυψε ότι η αγγλική βοήθεια μέχρι τούδε περιορίζεται σε 16 αεροπλάνα. Ο Βούλγαρος πρεσβευτής γνωστοποίησε ότι στην Αγγλία επικρατεί μεγάλη αισιοδοξία για την πορεία της αγγλικής βοήθειας προς την Ελλάδα, ενώ η Ελληνική κυβέρνηση είναι πεπεισμένη ότι η Αγγλία θα παράσχει ναυτική και αεροπορική βοήθεια και τίποτα παραπάνω.

Ο Βούλγαρος πρεσβευτής στο Κάιρο μεταδίδει την αντίληψη του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών Eaden ότι οι Ιταλοί με την επίθεση στην Ελλάδα ανέβαλαν την επίθεση κατά της Αιγύπτου, ενώ ο Βούλγαρος πρεσβευτής στη Μόσχα ανακάλυψε την απογοήτευση του Έλληνα πρεσβευτή από τον Υφυπουργό Εξωτερικών Βισίνσκου.

Οι πρεσβευτές της Αγγλίας και της Γαλλίας ερώτησαν τον Μαυρουδή αν υπάρχει διάσταση μεταξύ Γερμανίας και Ιταλίας μετά την επίθεση της τελευταίας κατά της Ελλάδος, αλλά αυτός απάντησε ότι πλανώνται οικτρά, αν πιστεύουν κάτι τέτοιο.

Από την Άγκυρα επίσης ο διπλωματικός υπάλληλος Kroll στο υπ' αριθ. 868/31 Οκτωβρίου ανέκδοτο τηλεγράφημά του περιγράφει την τουρκική στάση σε σχέση προς την ελληνοϊταλική σύγκρουση, τονίζοντας ότι αποφεύγεται κάθε πολεμική κατά της Γερμανίας και η διόγκωση της φιλίας προς την Ελλάδα.

Στο ανέκδοτο τηλεγράφημά του της 1^{ης} Νοεμβρίου προς Erbach ο Weizsaecker υποστήριζε στον Τούρκο πρεσβευτή ότι η ελληνοϊταλική διαμάχη πρέπει να μείνει στρατιωτικά και πολιτικά περιορισμένη. Ενώ η υπεροχή της Ιταλίας έναντι της Ελλάδας θα καταστεί σε λίγο αισθητή. Κανένας όμως κίνδυνος ανάφλεξης δεν υφίσταται στα Βαλκάνια. Ο Τούρκος πρεσβευτής συμφώνησε στην εκτίμηση αυτή, εκφράζοντας την ελπίδα ότι η Γερμανία δεν θα κινηθεί κατά της Ελλάδος μέσω Βουλγαρίας, για να βοηθήσει την Ιταλία. Από τις παρατηρήσεις του Τούρκου πρεσβευτή κατέστησε σαφές ότι η Τουρκία φοβόταν την ρωσική στάση.

Η γερμανική στάση, όπως είχε εντολή να εκφράζει ο υφυπουργός Εξωτερικών Weizsaecker, παρέμενε ψυχρή απέναντι στις παρακλητικές επισκέψεις του Ρίζου-Ραγκαβή, όπως προκύπτει από το ανέκδοτο τηλ. με αρ.πρωτ. 817/4-11-40 προς τον Erbach.

Η υπεροχή της Ιταλίας που προεξοφλούσε ο Weizsaecker στις αρχές του πολέμου δεν έγινε αισθητή, αλλά αντίθετα από τις 14 Νοεμβρίου, οπότε άρχισε η ελληνική αντεπίθεση, η πλάστιγγα της νίκης έγερνε αποφασιστικά υπέρ της Ελλάδος. Η Γερμανία, η οποία είχε επιφυλάξεις από την αρχή γι' αυτήν την ιταλική ενέργεια, άρχισε να διαπιστώνει την αποτυχία των ιταλικών σχεδιασμών και ο von Rintelen από τη Ρώμη άσκησε κριτική σε αυτούς, τονίζοντας ότι οι δυνάμεις που χρησιμοποιήθηκαν στην επιχείρηση ήταν πολύ λίγες και η οργάνωσή τους ήταν άθλια⁹³.

Η διαφαινόμενη ήττα της Ιταλίας θα υποχρέωνε τον Hitler να παρέμβει. Από την άλλη πλευρά το Foreign Office⁹⁴, με το υπ' αριθ. 832/4-11-40 άκρως απόρρητο τηλεγράφημά του, ενημερώνει τον Palairet ότι θα σταλούν αεροπορικές μονάδες στην Ελλάδα από την Αίγυπτο, ευθύς ως οι Έλληνες διαθέσουν αεροδρόμια και τη μεγαλύτερη δυνατή α/α άμυνα. Γι' αυτό θα αποσταλούν αμέσως δύο πυροβολαρχίες από τη Μ. Ανατολή για την άμυνα των αεροδρομίων και, μόλις ετοιμαστούν τα αεροδρόμια θα αποσταλούν 2 μοίρες Blenheim, επιπλέον εκείνης που ήδη βρίσκεται στην Ελλάδα και 1 μοίρα Gladiator, η οποία μπορεί να διπλασιασθεί, όταν στην Αίγυπτο φθάσουν ενισχύσεις αεροσκαφών τύπου Hurricane. Ο Palairet εξουσιοδοτείται να ανακοινώσει το περιεχόμενο του τηλ. στον βασιλιά Γεώργιο Β' και τον Μεταξά.

⁹³Βλ. Ciano, ό.π., σ. 290, Κ.Τ.Β., τ. 1, σ. 150, H. A. Richter, ό.π., σ. 180.

⁹⁴Βλ. Μ. Σπηλιωτοπούλου-Πρ. Παπαστρατής, Χρονολόγιο Γεγονότων 1940-1944, από τα έγγραφα του Foreign Office 371, (στο εξής F.O.), Αθήνα 2002, σ. 69.

Την προηγούμενη μέρα η ιταλική αεροπορία βομβάρδισε 8 στρατιωτικούς στόχους, ανάμεσα στους οποίους ήταν η Πάτρα για δεύτερη φορά και η Θεσσαλονίκη, όπου επλήγησαν και άμαχοι. Στη Θεσσαλονίκη την επιχείρηση κατεύθυνε ο ίδιος ο Ciano, ενώ καταρρίφθηκαν 3 ιταλικά αεροσκάφη (τηλ. 462/3-11-40 Palairet⁹⁵ προς F.O.).

Στις 15 Νοεμβρίου ο Palairet⁹⁶ στο τηλ. 1150 προς F.O. αναφέρει την έκκληση του Μεταξά προς Halifax και Churchill για επείγουσα αποστολή αεροσκαφών προς αντιμετώπιση της διαφαινόμενης γερμανικής απειλής. Στο ίδιο επίσης τηλεγράφημα ενημερώνει ότι ήδη αφίχθηκαν στην Ελλάδα 2 μοίρες Blenheim. Σε νέο τηλεγράφημά του 1152/17-11-40 ο Polainet⁹⁷ αναφέρει ότι ο Μεταξάς πιέζει να του δοθούν δανεικά ορισμένα αεροσκάφη που βρίσκονται στην Αίγυπτο.

Στις 12 Νοεμβρίου, σύμφωνα με διαταγή του Hitler, άρχισαν οι προετοιμασίες της Ανώτατης Διοίκησης Στρατού (OKH) για κατάληψη της Θεσσαλονίκης και της Β. Ελλάδας μέσω της Βουλγαρίας, ώστε να εμποδισθεί η χρησιμοποίησή της από τους Άγγλους, με σκοπό να πληγούν οι πετρελαιοπηγές του Πλοεστίου (Weisurg 18)⁹⁸. Τη Θεσσαλονίκη στο μεταξύ διεκδικούσε και η Γιουγκοσλαβία⁹⁹, η οποία μέσω του στρατιωτικού της ακολούθου προς την Ανώτατη Διοίκηση Ενόπλων Δυνάμεων (O.K.W.) και μέσω του απεσταλμένου του Υπ. Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας Markoviz πρότεινε στη Γερμανία ένα σύμφωνο που μεταξύ άλλων θα προέβλεπε παραχώρηση της Θεσσαλονίκης. Μια μέρα πριν, στις 11 Νοεμβρίου, η Γιουγκοσλαβία είχε προτείνει στον Ciano συμμαχία εποφθαλμιώντας τη Θεσσαλονίκη και καταστρατηγώντας σαφώς το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934.

Στο υπ' αριθ. 796/3-11-1940 ανέκδοτο τηλεγράφημά του ο Γερμανός πρεσβευτής στο Βελιγράδι von Heeren αναφέρει την άποψη στρατιωτικών κύκλων¹⁰⁰ της Γιουγκοσλαβίας, να προσχωρήσουν στον Άξονα, για να εξασφαλίσουν τη Θεσσαλονίκη, προτού την καταλάβει η Ιταλία.

⁹⁵F.O., ό.π., σ. 64.

⁹⁶F.O., ό.π., σ. 100.

⁹⁷F.O., ό.π., σ. 101.

⁹⁸W. Hubatsch, *Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939-1945*, München 1965.

⁹⁹H. A. Richter, ό.π., σ. 149.

¹⁰⁰Παρ' όλα αυτά σύμφωνα με το υπ' αρ. 1248 απόρρητο τηλεγράφημα του Ναυτικού ακολούθου της Βρετανικής Πρεσβείας στο Βελιγράδι προς το Βρετανικό Ναυαρχείο, ο Γιουγκοσλάβος Υπουργός Στρατιωτικός και ο Αρχηγός του Γιουγκοσλαβικού Επιτελείου τόνισαν ότι είναι ζωτικής σημασίας για τους Έλληνες το βρετανικό Ναυτικό να εμποδίσει τη μεταφορά πολεμικού υλικού στην Αλβανία. Χωρίς αυτή τη βρετανική ενέργεια δεν πιστεύουν οι εν λόγω αξιωματικοί ότι οι Έλληνες θα εκδιώξουν τους Ιταλούς από την Αλβανία.

Η άποψη που διατύπωσε ο Weizsaecker, ότι η διαμάχη πρέπει να μείνει στρατιωτικά και πολιτικά περιορισμένη, αποτελούσε θέση της Γερμανίας, όπως αποδεικνύεται και τη θέση του Keitel¹⁰¹ στη συνάντησή του με τον Badoglio.

Στις 18 Νοεμβρίου, στη συνάντηση Hitler¹⁰² και Boris, βασιλιά της Βουλγαρίας, εξασφαλίστηκε η διέλευση των γερμανικών στρατευμάτων μέσα από τη Βουλγαρία για τη μελετώμενη επίθεση κατά της Ελλάδος.

Στις 21 Νοεμβρίου με το υπ' αρ. 817/4-11 επείγον ανέκδοτο τηλεγράφημά του δίνει εντολή να αποχωρήσει από την Κρήτη ο υποπρόξενος Krueger, αφού σφραγίσει το αρχείο και τα έγγραφα. Στο υπ' αριθμ. 738/29.11 ανέκδοτο τηλεγράφημα ο Erbach αναφέρει ότι ο Δ/ντής του Υπ. Εξωτερικών Μελάς δήλωσε ότι οι Έλληνες δεν έχουν παραδώσει καμιά βάση στους Άγγλους. Συνεννόηση επίσης λαμβάνει χώρα με κυβερνητικούς παράγοντες για συνέχιση του εμπορίου με τη Γερμανία.

Στις 10 Νοεμβρίου η Ουγγαρία¹⁰³ προσχώρησε στο Τριμερές Σύμφωνο και ο Hitler υπό το κράτος των ελληνικών επιτυχιών στην Αλβανία εξέφρασε την απαισιοδοξία του και κατηγορήσε ευθέως τον Ciano¹⁰⁴ για την ιταλική αποτυχία. Ο Hitler αναφέρθηκε στους όρους που είχαν θέσει η Γιουγκοσλάβοι με κυριότερο την παραχώρηση της Θεσσαλονίκης. Στη συνέχεια της συζήτησης ο Hitler ικανοποιημένος από τις ιταλογιουγκοσλαβικές επαφές ανέφερε ότι με σύμμαχο τη Γιουγκοσλαβία η ελληνική υπόθεση θα μεταβληθεί σε μεγάλη επιτυχία του Άξονα. Η Γιουγκοσλαβία θα αποκτήσει τη Θεσσαλονίκη, η Βουλγαρία την έξοδο προς το Αιγαίο και η Ιταλία την υπόλοιπη Ελλάδα.

Για κάθε ενδεχόμενο όμως ο Χίτλερ στις 19 Νοεμβρίου έδωσε διαταγή στην Ο.Κ.Η. να ετοιμάσει σχέδιο επίθεσης κατά της Ελλάδος βασιζόμενο αποκλειστικά σε γερμανικά χέρια με αυξημένες στρατιωτικές δυνάμεις, αφού από τις 10 Μεραρχίες που προέβλεπε η Οδηγία 18¹⁰⁵, τώρα στην Οδηγία 19¹⁰⁶, προβλέπονται 12 Μεραρχίες και η επιχείρηση αυτή έλαβε την κωδική ονομασία MARITA. Η προσχώρηση της Ουγγαρίας στο Τριμερές Σύμφωνο την 20^η Νοεμβρίου διευκόλυνε τη προώθηση των στρατευμάτων, ενώ η διέλευση από την Ρουμανία και τη Βουλγαρία θα δικαιολογείτο για λόγους εκπαίδευσης.

¹⁰¹Κ.Τ.Β. τ.1, σ. 144, 147, ADAD, XI.2, σ. 592.

¹⁰²ADAD, XI.2, σ. 378.

¹⁰³H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 156.

¹⁰⁴ADAD, XI.2, σ. 509, Giano, *ό.π.*, σ. 290.

¹⁰⁵W. Hubatsch, *ό.π.*, σ. 18.

¹⁰⁶W. Hubatsch, *ό.π.*, σ.77.

Η διαταγή για την ετοιμασία της επιχείρησης MARITA αποδείκνυε την έλλειψη εμπιστοσύνης του Hitler απέναντι στις ιταλικές ένοπλες δυνάμεις και το φόβο του για το ενδεχόμενο της πλήρους αποτυχίας τους στο μέτωπο της Αλβανίας. Ο ίδιος ο Hitler¹⁰⁷ ενεχείρησε στον Ciano τον Οκτώβριο του 40 επιστολή προς τον Mussolini, στην οποία διατύπωσε τις αντιρρήσεις του για τη συγκεκριμένη επιχείρηση κατά της Ελλάδος και πρότεινε μια άλλη στρατηγική βοήθεια από τη Γερμανία, όπως αλεξιπτωτιστές. Μια όμως επίθεση κατά της Ελλάδος αποκλειόταν για τεχνικούς λόγους να αρχίσει πριν από τον Μάρτιο, όπως δήλωνε ο von Brauchifech¹⁰⁸ στη σύσκεψη της 4^{ης} Δεκεμβρίου στην Καγκελαρία. Στην απάντησή του ο Duce δήλωνε ότι εγγυόταν τα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας και δεχόταν την προσάρτηση της Θεσσαλονίκης σε αυτήν.

Μια νέα επιστολή του Hitler προς τον Mussolini μέσω του Στρατάρχη Milch¹⁰⁹ στις 6 Δεκεμβρίου αναπτέρωσε το ηθικό του, καθώς ο Führer ανέφερε πως είχε προετοιμάσει τη Ρουμανία για μια επιχείρηση κατά της Θεσσαλονίκης και ότι σύντομα θα αναλάμβανε από κοινού Γερμανία και Ιταλία επιχειρήσεις για αναστροφή της κατάστασης. Το σχέδιο προχώρησε γρήγορα, αφού τις επόμενες μέρες και συγκεκριμένα στις 10 Δεκεμβρίου, η OKH είχε ολοκληρώσει το σχέδιο MARITA. Η όλη επιχείρηση ανατέθηκε στη 12^η Στρατιά που τελούσε υπό τη Διοίκηση ενός ικανότατου αξιωματικού, του στρατηγού Wilhelm List, και η σχετική Weisung υπ' αριθ. 20¹¹⁰ υπογράφεται από τον Hitler στις 13 Δεκεμβρίου. Λίγες μέρες αργότερα, στις 18 Δεκεμβρίου, υπεγράφη και η Weisung 21¹¹¹ που προέβλεπε την επίθεση κατά της Σοβιετικής Ένωσης με το κωδικό όνομα Barbarossa. Ο συσχετισμός των δύο αυτών οδηγιών πείθει ότι η Βαλκανική εκστρατεία δεν αποσκοπούσε στην ανακούφιση των Ιταλών, όσο στην κάλυψη των γερμανικών νώτων πριν από την επιχείρηση BARBAROSSA, εξαλείφοντας τον βρετανικό κίνδυνο, που ήδη βρισκόταν στην Ελλάδα.

Στο ελληνοαλβανικό μέτωπο¹¹² οι ελληνικές δυνάμεις φαίνονταν ασυγκράτητες. Ακόμα και τα νέα άρματα μάχης M13, με τα οποία εξοπλίστηκε η Μεραρχία Centauro, δεν στάθηκαν ικανά να ανακόψουν την ελληνική προέλαση τον

¹⁰⁷Giano, *ό.π.*, σ. 290.

¹⁰⁸H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 163.

¹⁰⁹ADAD, XI.2, *ό.π.*, σ. 659, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 165.

¹¹⁰W. Hubatsch, *ό.π.*, σ. 49.

¹¹¹W. Hubatsch, *ό.π.*, σ. 79.

¹¹²H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 177.

Ιανουάριο. Ανεξήγητη πάντως επιχειρησιακά φαίνεται η μη κατάληψη του Αυλώνα, που θα έδινε στρατηγικά πλεονεκτήματα στις ελληνικές δυνάμεις.

Η αποτυχία των Ιταλών οδήγησε τον Hitler στην υπογραφή της Weisung 22¹¹³, που προέβλεπε την αρωγή των Γερμανικών Ενόπλων Δυνάμεων στο χώρο της Μεσογείου, με σκοπό από τη μια να μην χαθεί η Λιβύη και από την άλλη να αποφευχθεί η συντριβή των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία.

Η σχεδιαζόμενη αυτή επιχείρηση στο μέτωπο της Αλβανίας που πήρε την κωδική ονομασία «Κυκλάμινο των Άλπεων» (Alpenveilchen)¹¹⁴, ανακλήθηκε στις 19 Ιανουαρίου μετά από επιτελική σύσκεψη και μετά τη συνάντηση Hitler-Mussolini.

Ο Mussolini τώρα είχε αποδοθεί σ' έναν απελπιστικό αγώνα, πριν από την έναρξη της επιχείρησης MARITA, να κερδίσουν οι ιταλικές ένοπλες δυνάμεις, έστω μία νίκη επί των Ελλήνων, και έτσι άρχισε να ετοιμάζει την εαρινή επίθεση.

Στο μεταξύ η ελληνική πλευρά έπαιρνε μέρος για το ενδεχόμενο μιας γερμανικής επίθεσης μέσω Βουλγαρίας με την υποβολή στις 11 Ιανουαρίου από τον αρχιστράτηγο Παπάγο¹¹⁵ προς τον Μεταξά ενός σχεδίου αντιμετώπισης μιας γερμανοβουλγαρικής επίθεσης.

Στις 18 Ιανουαρίου ο Μεταξάς¹¹⁶ απηύθυνε στην Βρετανική κυβέρνηση δια του Palairot διακοίνωση, στην οποία δήλωνε ρητό και κατηγορηματικά ότι η Ελλάδα είναι αποφασισμένη να αντιμετωπίσει μια ενδεχόμενη γερμανική επίθεση καθ' οιονδήποτε τρόπο και με οποιοσδήποτε θυσίες. Ταυτόχρονα θεωρούσε ανεπαρκή την προσφερόμενη βρετανική βοήθεια των 24 πεδινών πυροβόλων και 12 βαρέων, περί τα 40 αντιαεροπορικά και 24 αντιαρματικών πυροβόλων, καθώς και 65 μέσων και ελαφρών αρμάτων. Επιπροσθέτως, η Ελλάδα δεν θα δεχόταν αποστολή βρετανικής δύναμης στη Μακεδονία, αν πρώτα δεν εισήρχοντο στην Βουλγαρία γερμανικά στρατεύματα.

Την ίδια διαβεβαίωση έδωσε μετά τον θάνατο του Μεταξά (29-1-41) και ο νέος πρωθυπουργός Κορυζής¹¹⁷.

Προς αποφυγήν όμως του ενδεχομένου μιας γερμανικής επίθεσης έλαβαν χώρα διάφορες ήσσονος σημασίας ειρηνευτικές προσπάθειες¹¹⁸, οι οποίες δεν ήταν

¹¹³W. Hubatsch, *ό.π.*, σ. 99.

¹¹⁴ADAD, XI.2., *ό.π.*, σ. 963.

¹¹⁵Al. Buchner, *Η Γερμανική Εκστρατεία εις την Ελλάδα*, Αθήνα 1957, σ. 351.

¹¹⁶B. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 140.

¹¹⁷B. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 338.

¹¹⁸Αναλυτικότερα βλ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 195 κ.ε.

αντικειμενικά δυνατό να αποβούν προς όφελος της Ελλάδος. Πρώτα-πρώτα σε μια επιδιωκόμενη συνθήκη ειρήνης αποκλείεται ο Duce να δεχόταν την παραχώρηση των κατακτηθέντων εδαφών στους Έλληνες και να αποδεχόταν τόσο απροκάλυπτα την ήττα του. Η επιχειρηματολογία άλλωστε που χρησιμοποίησε μετά την εισβολή των Γερμανών ενισχύει την άποψη αυτή. Δεύτερο ο Hitler δεν μπορούσε να αισθανόταν ασφαλής, αν δεν εκδίωκε τους Άγγλους καταπολεμώντας τους και δεν θα ήταν σε θέση να εκστρατεύσει στη Σοβιετική Ένωση έχοντας τους στα νώτα του. Επομένως η επιλογή του Χίτλερ ήταν να εισβάλει στην Ελλάδα και γι' αυτό ο ίδιος δεν ενθάρρυνε καμία μεσολαβητική προσπάθεια, ούτε ενδιαφέρθηκε για τις ελληνικές προτάσεις. Στις 3 Ιανουαρίου, με το υπ' αρ. 4 τηλεγράφημά του ο Weizsaecker¹¹⁹ ενημερώνει τον Erbach ότι ο Ρίζος Ραγκαβής, σε μια εθιμοτυπική επίσκεψή του στο Υπ. Εξωτερικών, στην οποία μετέφερε τις ευχές του Βασιλιά Γεωργίου για το νέο έτος προς τον Führer, χωρίς αυτός να τις ανταποδώσει, έφερε, όπως πάντα τη συζήτηση στο θέμα της προσεγγίσεως της ειρήνης και πάλι απεκρούσθη από τη γερμανική πλευρά. Ο Ρίζος Ραγκαβής διευκρίνιζε ότι η Αγγλία παρέχει βοήθεια στην Ελλάδα μόνο από αέρος και θαλάσσης και ότι βρετανικά στρατιωτικά τμήματα ευρίσκονται μόνον στην Κρήτη και όχι στην ηπειρωτική Ελλάδα.

Σε επίσκεψη του Τούρκου πρεσβευτή στις 12 Ιανουαρίου στον Weizsaecker, ο τελευταίος edήλωσε ότι οι ληφθείσες αποφάσεις προς ασφάλεια των Βαλκανίων κατά της αγγλικής επιβολής θα εφαρμοσθούν αυστηρά.

Στις 4 Ιανουαρίου με το υπ' αρ. 127 τηλεγράφημά του ο Erbach μεταβιβάζει τις απόψεις του Διαδόχου Παύλου για μια έντιμη ειρήνη με τους Ιταλούς, αν όχι για την προσάρτηση της Β. Ηπείρου. Διαβεβαίωνε επίσης ότι μόνο σε έσχατη ανάγκη θα δεχόταν η Ελλάδα αγγλική βοήθεια.

Στις 15 Φεβρουαρίου το υπ' αρ. 56/14¹⁶ Φεβρουαρίου σήμα του Ribbentrop προς τη Ρώμη αναφερόταν σε επίσκεψη του Γιουγκοσλάβου πρωθυπουργού Zvetcovic και του Υπ. Εξωτερικών Marikovic στο Fusch στον πύργο του Ribbentrop, με πρόθεση ανεύρεσης λύσης για ειρήνη στα Βαλκάνια, επαναλαμβάνεται η γνωστή θέση ότι στην ιταλοελληνική διαμάχη η Γερμανία δεν μπορεί να λάβει θέση. Εκλήθησαν πάντως από τον Ribbentrop να αποσαφηνίσουν τη στάση τους σχετικά με την κατάσταση στα Βαλκάνια και τη νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη.

¹¹⁹ADAD, XI.2, ό.π., σ. 600.

Στο υπ' αριθ. 219/2 Φεβρουαρίου, κατεπίγειον τηλεγράφημά του προς την Κεντρική Υπηρεσία, ο Erbach τόνιζε την επιφυλακτική στάση των Ελλήνων έναντι των Άγγλων και την καλή τους συμπεριφορά, αλλά η Γερμανία οφείλει να προστατεύσει τον συνέταιρο και σύμμαχό της.

Σ' ένα εμπιστευτικό τηλεγράφημά του, ο Weizsaecker αναφέρει ότι κάλεσε και ενημέρωσε τον Ρώσο πρεσβευτή για την μεταφορά των γερμανικών στρατευμάτων στο βουλγαρικό έδαφος για προληπτικούς λόγους. Ο Ρώσος πρεσβευτής ζήτησε να πληροφορηθεί τους λόγους που επέβαλαν τη μετακίνηση αυτή και αν οι πληροφορίες για τις αγγλικές προθέσεις στην Ελλάδα δικαιολογούν αυτήν. Σε ερώτηση πάλι του Ρώσου πρεσβευτή ποια προβλεπόταν να ήταν η αντίδραση της Ελλάδος και της Τουρκίας, ο Weizsacker απάντησε ότι η Τουρκία θα παραμείνει σε κατάσταση ειρήνης, αφού η Γερμανία δεν πρόκειται να στραφεί κατ' αυτής. Η Ελλάδα ευρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης ανησυχίας. Από τη Βαλκανική θα αποχωρήσουν τα γερμανικά στρατεύματα, όταν παρέλθη ο αγγλικός κίνδυνος.

Στο υπ' αριθμ 260/8^{ης} Μαρτίου μακροσκελές τηλεγράφημά του προς την Κεντρική Υπηρεσία ο Erbach αναφέρει τα κυριότερα σημεία της ανοικτής επιστολής του εκδότη της Καθημερινής Βλάχου προς τον Hitler. Η ανοικτή επιστολή περιλαμβάνει όλα όσα η επίσημη διπλωματία κατά καιρούς υποστήριζε και τόνιζε την πεποίθησή του ότι ο γερμανικός στρατός δεν θεωρείται ικανός να διεξαγάγει μια τέτοια ανέντιμη επιχείρηση. Σε περίπτωση επίθεσης ο μικρός ελληνικός στρατός θα πολεμήσει, αφού η Ελλάδα έχοντας διδάξει στον κόσμο πώς να ζει, θα τον διδάξει επιπλέον πώς να πεθαίνει.

Αυτή η ανοικτή επιστολή του Βλάχου, που είχε προφανώς την έγκριση του Μεταξά, αφού διαφορετικά η λογοκρισία δεν θα την επέτρεπε, αποτελεί και το πλέον επίσημο διπλωματικό διάβημα για μεσολάβηση της Γερμανίας προς τερματισμό του ελληνοϊταλικού πολέμου και αποφυγή της γερμανικής επέμβασης. Άλλη μια προσπάθεια του Erbach, με το υπ' αριθ. 286/16^{ης} Μαρτίου τηλεγράφημά του προς την Ανώτατη Διοίκηση Στρατού (Ο.Κ.Η.), στο οποίο ανέφερε την διαμεσολάβηση του Μερκούρη, υπήρξε ανεπιτυχής. Ο Hitler είχε κάνει τους σχεδιασμούς του και γι' αυτό η απάντηση του Weizsaecker σε μια νέα προσωπική παρέμβαση του Ρίζου Ραγκαβή ήταν και πάλι αρνητική. Ο ίδιος ο Ribbentrop σε τηλεγράφημά του της 18^{ης} Μαρτίου προς τον Erbach, απαντώντας στο υπ' αριθ. 286/16^{ης} Μαρτίου κατεπίγειον τηλεγράφημα του τελευταίου, στο οποίο αναφερόταν ότι η Ελληνική Κυβέρνηση επιζητούσε μια γερμανική διαμεσολάβηση, αποσαφηνίζει ότι η Ελλάδα ευρίσκεται σε

πλάνη και ονειροπολεί, αν πιστεύει ότι, ενώ αφικνούνται ολοένα και περισσότερες αγγλικές δυνάμεις σε αυτήν, θα αναλάβει η Γερμανία πρωτοβουλία προς τερματισμό της διαμάχης. Παρ' όλα αυτά, ζητάει να πληροφορηθεί τους όρους, με τους οποίους η Ελλάδα επιθυμεί την κατάπαυση των πολεμικών επιχειρήσεων.

Την ίδια αυστηρή απάντηση, ότι δηλαδή η Ελλάδα ευρίσκεται σε πόλεμο με τη σύμμαχο της Γερμανίας Ιταλία και ότι αυτή κάλεσε τις βρετανικές πολιτικές δυνάμεις, έδωσε αυτοπροσώπως ο Ribbentrop στον Ρίτσο Ραγκαβή, όταν ο τελευταίος τον επισκέφθηκε ανεπισήμως, εκλιπαρώντας για μια γερμανική μεσολάβηση, σύμφωνα με το από 24^{ης} Μαρτίου τηλεγράφημα του Woermann προς τον Erbach.

Ο κύβος είχε ριφθεί. Απέμενε μόνο η εκδήλωση της επίθεσης που κατευθύνθηκε ενάντια στη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα στις 6 Απριλίου.

1.3. Οι Ελληνοβρετανικές σχέσεις

Η παλινόρθωση της μοναρχίας στην Ελλάδα ευαισθητοποίησε τους φιλοβασιλικούς κύκλους της Βρετανίας η οποία έσπευσε να υποδείξει στον πρεσβευτή της στην Ελλάδα Waterlow, μέσω του Βρετανού μονάρχη Γεωργίου Ε', και μέσω του μόνιμου υφυπουργού των Εξωτερικών Vansittart, οδηγία συμπαράστασης στον Έλληνα βασιλιά και στην ελληνική κυβέρνηση, χωρίς όμως να δεσμεύεται σε μια κατεύθυνση συμμαχίας, κυρίως για να μην προκαλέσει την Ιταλία, απέναντι στην οποία προωθούσε μια διαλλακτικότερη πολιτική, με άρση των επιβληθεισών, λόγω του ιταλοαιθιοπικού πολέμου, κυρώσεων¹²⁰.

Η υπεράσπιση των αμιγών βρετανικών πολιτικών συμφερόντων οδηγούσε τη Βρετανική κυβέρνηση στην παροχή αόριστων υποσχέσεων και στην αποφυγή σύναψης συμμαχίας με την Ελλάδα, μολονότι αυτή είχε συμμετάσχει στις διαβουλεύσεις και τελικά στην επιβολή κυρώσεων κατά της Ιταλίας, γεγονός που είχε δυσαρεστήσει τον Mussolini.

Όταν ο Γεώργιος και η Ελληνική Κυβέρνηση προσπάθησαν μέσω παραγγελιών την προμήθεια βρετανικού αμυντικού υλικού ήδη από το 1935, αντιμετώπισαν τους τραπεζικούς κύκλους του Λονδίνου, που αρνήθηκαν να χρηματοδοτήσουν το ελληνικό εξοπλιστικό πρόγραμμα επικαλούμενοι την έλλειψη πίστεως της Ελλάδος μαζί με τη στάση πληρωμών του 1932, παρά την επισήμανση της

¹²⁰Για τις ελληνοβρετανικές σχέσεις βλ. την ενδιαφέρουσα επισκόπηση του Ι. Κολιόπουλου, *Η Δικτατορία του Μεταξά και ο πόλεμος του '40*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 23 κ.ε.

ελληνικής πλευράς¹²¹ ότι η αμυντική θωράκιση της χώρας θα ενίσχυε την αποτρεπτική ισχύ των βρετανικών δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η εγκαθίδρυση της δικτατορίας από τον Μεταξά στις 4 Αυγούστου 1936 δεν προσέκρουσε στην καθολική αντίδραση της Βρετανίας¹²², η οποία έβλεπε μια σταθερότητα στο καθεστώς και μια φιλοβρετανική στάση, την οποία δεν εγγυάται μόνο ο ίδιος ο βασιλιάς, αλλά και ο ίδιος ο Μεταξάς¹²³, που διαβεβαίωσε τον βασιλιά Edward για το μόνιμο χαρακτήρα της ελληνοβρετανικής φιλίας. Τις ίδιες διαβεβαιώσεις για στενή συνεργασία και αμετάκλητη αφοσίωση στη Βρετανία έδινε και στον πρεσβευτή Waterlow ο Μεταξάς. Μέσα σ' αυτό το κλίμα η πρόταση του Γεωργίου να συναφθεί με τη Βρετανία μια αμυντική συμμαχία, ενώ θα έπρεπε να τύχει ευνοϊκής υποδοχής, ευσχήμως απορρίφθηκε λόγω της κατευναστικής πολιτικής που είχε αρχίσει να εφαρμόζει στην εξωτερική τους πολιτική η βρετανική κυβέρνηση του N. Chamberlain, της οποίας πρώτο τραγικό θύμα θα ήταν η δημοκρατική Ισπανία.

Η φιλοβρετανική πολιτική όμως της Ελλάδος όφειλε να εμπεδωθεί πρωτίστως με τη διευθέτηση των οικονομικών εκκρεμοτήτων, κυρίως της καταβολής των χρεών στους Βρετανούς ομολογιούχους, που τώρα απαιτούσαν αύξηση του ποσοστού των τόκων από το 40% στο 50%. Το Φόρεϊν Όφισ πρότεινε να επανεξετασθεί το ζήτημα από μια μικτή επιτροπή Ελλήνων και Βρετανών, χωρίς ωστόσο κανένα αποτέλεσμα. Η βρετανική κυβέρνηση φαίνεται ότι έμεινε περισσότερο ικανοποιημένη από τη θετική έκβαση που θα είχαν οι διαπραγματεύσεις για την ανανέωση των συμβάσεων¹²⁴ των βρετανικών εταιρειών τηλεπικοινωνιών (Cable Wirelers l.t.d.) και ηλεκτρισμού (Dower Franction Co.) και συνεχάρη θερμά τον πρεσβευτή της Waterlow για τις επιτυχίες αυτές. Οι οικονομικές αυτές επιτυχίες των Βρετανών εμπέδωναν την πεποίθηση ότι ο δικτάτορας Μεταξάς αποτελούσε ιδεώδη προστάτη των συμφερόντων τους, και αυτό επιβεβαιώθηκε από την αποτυχία του να κρατικοποιήσει το βρετανικό εργοστάσιο αεροσκαφών Blackburn, που έδρευε στο Φάληρο. Η αδυναμία να εκμεταλλευθεί η Ελλάδα την τεχνογνωσία ή να στελεχώσει το εργοστάσιο με ξένους ειδικούς υπό τον δαιμόνιο επιχειρηματία Μποδοσάκη, στέρησε τη δυνατότητα πρόσκλησης προηγούμενου αμυντικού υλικού απαραίτητου για την ενίσχυση της εθνικής άμυνας. Η φιλοβρετανική στάση της Ελλάδος δεν ανταμείφθηκε δεόντως,

¹²¹I. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 56, Μεταξάς, *ό.π.* τ. Δ', σ.61.

¹²²I. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 53.

¹²³Μεταξάς, *ό.π.* τ.Α, σ. 246.

¹²⁴I. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 85, κ.ε.

αφού μεταφράστηκε από τη Βρετανία σε έμπρακτη οικονομική υποστήριξη της χώρας στο πεδίο των εμπορικών συναλλαγών. Οι εξαγωγές στη Βρετανία αποτελούσαν μόνο το 10% του συνόλου του εξαγωγικού εμπορίου με κύριο εξαγωγικό προϊόν την κορινθιακή σταφίδα, σε αντίθεση με τη Γερμανία, στην οποία η εξαγωγή ήσαν της τάξεως του 35,5%, με κυρίαρχο εξαγωγικό προϊόν τον ελληνικό καπνό. Η εμπορική αυτή ανισότητα υπέρ της ναζιστικής Γερμανίας θα μπορούσε να ισχυροποιήσει τη θέση της σ' ένα καθεστωτικό περιβάλλον που εμμείτο γελοιωδώς το Γ' Ράιχ, ενώ η βρετανική αδιαφορία θα μπορούσε να εκληφθεί ως ώθηση σε αυτόν τον εμπορικό και ιδεολογικό εναγκαλισμό.

Η απροθυμία των Βρετανών να συνάψουν συμμαχία με την Ελλάδα, αλλά και η πρόνοιά τους να την κρατήσουν στο δίκτυο επιρροής τους επέτρεψε την εφαρμογή μέτρων όπως τη χορήγηση οικονομικών διευκολύνσεων.

Αντίθετα, ο Μεταξάς θεωρούσε τη συμμαχία ως βέλτιστη λύση και για την ίδια τη Βρετανία, η οποία παρασυρμένη από την αφελή καλοπιστία του Chamberlain οδηγείτο στην ασύμφορη για την ειρήνη συμφωνία του Μονάχου¹²⁵ (29 Σεπτεμβρίου 1938). Ο πρεσβευτής Waterlow με περισσότερη διορατικότητα πίεζε το Foreign Office προς δραστικότερη πολιτική υπέρ της Ελλάδος, χωρίς όμως εμφανή αποτελέσματα, αφού οι Βρετανοί ιθύνοντες υποτιμούσαν τον στρατηγικό ρόλο της Ελλάδος, προτάσσοντας τις ιταλοβρετανικές σχέσεις ως σπουδαιότερες των ελληνοβρετανικών. Ανεξάρτητα όμως της οπτικής αυτής, η βρετανική στάση προφανώς επηρεαζόταν από την αντιδημοτικότητα του μεταξικού καθεστώτος, την καθολική αντίδραση των πολιτικών κατ' αυτού, και την εφαρμογή ναζιστικής έμπνευσης μέτρων, όπως η ίδρυση της Εθνικής Οργάνωσης Νέων. Μια προσπάθεια του Waterlow να εξηγήσει στον βασιλιά Γεώργιο την κατάσταση αυτή, δεν έφερε αποτέλεσμα αντίθετα το Foreign Office με διάφορους τρόπους στήριξε τον Μεταξά και ετοίμασε την αντικατάσταση του Waterlow από τον Palairat¹²⁶. Ο νέος πρεσβευτής αποδείχθηκε πολύ οξυδερκής και ικανός στη στρατηγική του ανάλυση, προτρέποντας το Φόρεϊν Όφισ σε μια ανοικτή συμμαχική σχέση.

¹²⁵Βλ. V. Maugham, *The truth about the Munich Crisis*, 1994, I. Lukes-E. Goldstein, *The Munich crisis, 1938: Prelude to World War II*, 1999.

¹²⁶I. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 76 κ.ε.

Β' Κεφάλαιο

Η αμυντική οργάνωση της Ελλάδας

Η αμυντική οργάνωση κάθε χώρας¹²⁷ αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδια την κρατική της υπόσταση αλλά και το κύρος της ανάμεσα στα υπόλοιπα κράτη. Ταυτόχρονα, η επιδίωξη ανάπτυξης εγχώριας βιομηχανίας αμυντικού υλικού δεν διασφαλίζει μόνο την επάρκεια στον εφοδιασμό των Ε.Δ. της σε περίοδο πολέμου, αλλά και συνιστά σημαντικό παράγοντα τεχνολογικής εξέλιξης και οικονομικής ανάπτυξης.

Δυστυχώς, η Ελλάδα παρέμεινε σταθερός αγοραστής και όχι κατασκευαστής πολεμικού υλικού, με εξαίρεση το καλυκοποιείο του Μποδοσάκη, όταν χώρες μικρότερες σε έκταση αλλά με θέληση και στρατηγική, όπως η Τσεχοσλοβακία, είχαν αναδειχθεί από τον Α΄ΠΠ σε παραγωγό χώρα προηγμένου αμυντικού υλικού, όπως πυροβόλων με τα οποία είχε εφοδιασθεί και η Ελλάδα και αρμάτων μάχης, που χρησιμοποίησε ακόμα και ο Rommel στην εκστρατεία της Γαλλίας.

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την αγορά αμυντικού υλικού είναι το διεθνές περιβάλλον, οι συμμαχίες, και οι διπλωματικές σχέσεις που υπαγορεύουν τις περισσότερες φορές αγορές για ενίσχυση των φιλικών σχέσεων και την υποστήριξή τους σε διεθνείς οργανισμούς. Σημαντικό όμως παράγοντα αποτελούν οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι πολεμικής σύρραξης από γειτονικά κυρίως κράτη και γι' αυτόν τον λόγο η ανάλυση απειλών είναι επιβεβλημένο να προσανατολίζει το δόγμα, τους εξοπλισμούς και την στρατιωτική εκπαίδευση για τη συγκρότηση μιας ισχυρής αποτρεπτικής δύναμης.

Η Μικρασιατική Καταστροφή ήταν φυσικό να επηρεάσει το επίπεδο αμυντικού υλικού της χώρας¹²⁸, αφού οι απώλειες του υλικού στην εκστρατεία επέφερε κενά στην όλη αμυντική και εξοπλιστική προσπάθεια. Το διασωθέν υλικό ήταν εν πολλοίς φθαρμένο και παλιό και την αρνητική αυτή εικόνα επιδείνωνε η ανομοιογένεια του. Το πιο σημαντικό βέβαια ήταν η ανησυχητική ανεπάρκεια βαρέος πυροβολικού, του οποίου οι μονάδες, κυρίως Skoda, συγκροτούσαν μετά βίας 2 πυροβολαρχίες των 105 χιλ. και 3 πυροβολαρχίες των 150 χιλ. Για σύγχρονο αμυντικό υλικό, δηλαδή

¹²⁷Σ. Γ. Δημητρακόπουλος-Αλ. Λ. Ζαούσης, *Η Συμμετοχή της Ελλάδος στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αθήνα 1998, τ. 2, σ. 11.

¹²⁸ΓΕΣ, εφοδιασμοί του Στρατού εις Υλικά Οπλισμού και πυρομαχικών Πυροβολικού και Πεζικού κατά τον Πόλεμον 1940-41, σ. 1 κ.ε., Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 43 κ.ε.

αντιαεροπορικό πυροβολικό, αντιαρματικών μέσων, όλμων, αρμάτων κ.ά. δεν μπορεί να γίνει λόγος, γιατί η στρατιωτική αντίληψη παρέμενε προσανατολισμένη στις παλιές μεθόδους διεξαγωγής πολέμου. Η ανασυγκρότηση του Ε.Σ. καρκινοβατούσε λόγω της προτεραιότητας των νέων κοινωνικών προβλημάτων, όπως η απορρόφηση των προσφύγων, αλλά και λόγω τη αδράνειας της στρατιωτικής ηγεσίας που δίσταζε να πιέσει εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης. Οι διατεθείσες επομένως πιστώσεις δεν επαρκούσαν για τη δημιουργία ενός σύγχρονου στρατού.

2.1. Νέες προτάσεις

Σημαντικές όμως κρίνονται οι προσπάθειες διαφόρων στρατιωτικών ιθυνόντων να αφυπνίσουν την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία στην κατεύθυνση ενός σύγχρονου αμυντικού δόγματος.

Στο μεσοπόλεμο διάστημα παρατηρείται έκδοση πληθώρας έργων από την ελληνική στρατιωτική σκέψη που αφορούσαν όλες τις πολεμικές επιχειρήσεις της χώρας από τον ατυχή πόλεμο του 1897 μέχρι και την Μικρασιατική Εκστρατεία. Ορισμένα απ' αυτά αναλύθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, αφού αφορούσαν περιόδους πριν από την εξεταζόμενη. Εμφανίσθηκε όμως και μια νέα γενιά ανησυχούντων στρατιωτικών πνευμάτων, οι οποίοι βρήκαν καταφύγιο κυρίως στο περιοδικό «Στρατιωτική Επιθεώρηση» όπου προέβαλαν τις απόψεις τους ή απλώς μετέφραζαν μελέτες και άρθρα ξένων αξιωματικών (κυρίως Γάλλων.)

Το περιοδικό αυτό άρχισε να εκδίδεται τον Ιανουάριο 1925 με μέριμνα του Γενικού Επιτελείου Στρατού, όταν αρχηγός του Στρατού ήταν ο αντιστράτηγος Μαζαράκης Αινιάν-Αλέξανδρος. Σε αυτό δημοσίευαν άρθρα αξιωματικοί ανεξάρτητα βαθμού, οι οποίοι είχαν δικαίωμα συμμετοχής και σε διαγωνισμούς που διοργάνωνε για ιστορικά και λοιπά θέματα. Ο πρώτος τέτοιος διαγωνισμός, με έπαθλο 6000 δρχ. για τον 1ο νικητή, προκηρύχθηκε στο τεύχος Φεβρουαρίου 1926, με θέμα «Εκλογή και ανάπτυξη μιας εκστρατείας εκ των λαβουσών χώραν εν Μ. Ασία από αρχές του 7ου αιώνα μέχρι το τέλος του 17ου αιώνα».

Ο αντιστράτηγος Μαζαράκης φιλοξενήθηκε πολλές φορές στο περιοδικό αυτό που ο ίδιος ίδρυσε, με άρθρα που αφορούσαν ιστορικά θέματα αλλά και θέματα οργάνωσης του ελληνικού στρατού. Το 1929 εξελέγη μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και από τη θέση του αυτή εξέφραζε τις απόψεις του για τα στρατιωτικά ζητήματα που αφορούσαν τον Ελληνικό Στρατό αλλά και για τη στρατιωτική κατάσταση της

Ευρώπης. Σε μια τέτοια ανακοίνωσή του, όπως αναφέρει στα απομνημονεύματά του, στην Ακαδημία τον Ιανουάριο του 1935 για τη στρατιωτική κατάσταση στην Ευρώπη και στην Ελλάδα επισημαίνει την ένταση των εξοπλισμών ακόμη και στα ουδέτερα κράτη όπως το Βέλγιο και την Ελβετία. Στο τέλος της εισήγησής του καταλήγει σχετικά με την Ελλάδα «πόσον μικρόν και επικίνδυνον όταν όλοι και δή οι γείτονες είναι πάνοπλοι και απειλητικοί, να κάμη κανείς ότι δεν τα βλέπει και να παραδίδεται εις ουτοπίας επί τη βάσει συμφώνων, βαλκανικών συσκέψεων, ωραίων λόγων κλπ»¹²⁹.

Ως αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού σε δυο θητείες την μεσοπολεμική περίοδο εξέφραζε απόψεις πολλές φορές αντίθετες από την άποψη του Ανώτατου Στρατιωτικού Συμβουλίου, κυρίως σε θέματα θητείας. Όπως αναφέρει στα «απομνημονεύματά» του εξέφραζε αντιρρήσεις για πολλά θέματα, ένα από τα οποία ήταν και η μείωση της θητείας. Για τη μείωση της θητείας από διετή σε δεκαοκτάμηνη, λόγω του Γαλλικού παραδείγματος, επισημαίνει ότι θα είχε ολέθρια αποτελέσματα για την άμυνα της χώρας, διότι στη Γαλλία η μείωση των στρατευσίμων αντισταθμιζόταν από άλλα πλεονεκτήματα- αύξηση στελεχών, οχυρώσεων- χάρη στα οποία η ετήσια θητεία είναι σε συνεχή εκπαίδευση. «Στα ελληνικά δεδομένα οι διάφορες υπηρεσίες, προκαλύψεις, φρουραί, εφορίες κλπ. απορροφούν τους νεοσυλλέκτους, πριν ακόμη συμπληρώσουν ούτε την ατομική τους εκπαίδευση».

Για τη μείωση της θητείας αντίθετη άποψη από αυτήν του Μαζαράκη είχε ένα άλλο εξέχον μέλος του σώματος των Ελλήνων Αξιωματικών την περίοδο μετά την μικρασιατική καταστροφή, ο υποστράτηγος Καθενιώτης, ο οποίος στο έργο του «Η μείωση της θητείας εν Γαλλία και παρ' ημίν», που εκδόθηκε το 1926 σημειώνει: «την μείωσιν ταύτην της θητείας δεν την έβλεπα μόνον ως ευεργέτημα διδόμενον εις τον τόπον, διότι άλλοι πλέον ενδεδειγμένοι εμού ηδύναντο να αξιώσωνται τοιούτον. Την έβλεπα ανέκαθεν και εξακολουθώ να την βλέπω ως μέτρον στρατιωτικόν σύμφωνον με τον χαρακτήρα του Έλληνος, και απαραίτητον μάλιστα εις αυτόν».

Ο αντιστράτηγος Μαζαράκης όταν αργότερα έγινε υπουργός Στρατιωτικών είχε την αντίθετη άποψη από όσους πίστευαν ότι η πολεμική υπηρεσία Υπαξιωματικών και Αξιωματικών αντικαθιστά επωφελώς τη φοίτηση στα σχολεία και τη δικαιολογεί στα απομνημονεύματά του, επικαλούμενος και έκθεση του ανακληθέντος από την ελληνική κυβέρνηση Γάλλου στρατηγού Cuillaumat, για να εκφράσει τη γνώμη του για την μέλλουσα οργάνωση του Ελληνικού Στρατού ότι έπρεπε να αποστρατευτεί το

¹²⁹Α. Μαζαράκης, *Απομνημονεύματα*, 1939, σ. 399.

σύνολο αυτών των στελεχών, ώστε ο στρατός να λάβει την προπολεμική του φυσιογνωμία.

Στο περιοδικό Στρατιωτική επιθεώρηση άρχισε το 1926 να δημοσιεύει άρθρα και ο Αντισυνταγματάρχης Κων/νος Δαβάκης, ο οποίος είναι γνωστός στους Έλληνες για τον ηρωισμό του στη Μάχη της Πίνδου το 1940. Όμως μια άγνωστη πλευρά αυτού του συγγραφέα και πρωτοποριακού μελετητή θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε παρακάτω.

Το συγγραφικό έργο του Δαβάκη είναι μεγάλο και περιλαμβάνει βεβαιωμένα τα εξής έργα: « Τα άρματα μάχης» (1928), «ο Στρατός του Μέλλοντος»(1934), «Χημικός και αεροχημικός πόλεμος» (1935), «Νυκτεριναί επιχειρήσεις» (1939), «Εγχειρίδιον Τακτικής Πεζικού» και « Εγκόλπιον Αξιωματικού του Πεζικού» (1938). Επίσης, συνέγραψε πλήθος άρθρων που δημοσιεύτηκαν στη «Στρατιωτική Επιθεώρηση» από το 1926 μέχρι και το 1939.

Στο πρώτο σημαντικό του έργο «Τα άρματα της μάχης», που έγραψε όταν φοιτούσε στο σχολείο αρμάτων στις Βερσαλλίες, επισημαίνει την ανάγκη της χρήσης των αρμάτων μάχης σε ένα σύγχρονο πόλεμο με βάση τα διδάγματα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και προτείνει την προμήθειά τους από τον ελληνικό στρατό, παρά τις αντιρρήσεις που εκφράζονταν από συντηρητικούς αξιωματικούς ως προς την καταλληλότητα τους λόγω της ορεινής διαμόρφωσης του εδάφους της χώρας.

Η ύλη του βιβλίου χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο μέρος αναφέρει ότι γινόταν ολοένα πιο αισθητή η ανάγκη εισαγωγής του κινητήρα για την κίνηση όλων σχεδόν των πολεμικών μηχανημάτων. Όμως τα μηχανήματα αυτά, αν επρόκειτο να εμφανισθούν στο πεδίο της μάχης, έπρεπε να φέρουν θώρακα για προστασία από τα πυρά του εχθρού. Ο στρατός του μέλλοντος κατά τον Δαβάκη θα αποτελείτο από άρματα και αεροπλάνα. Οι σταθμοί διοίκησης θα ήταν άρματα που θα διέθεταν όλα τα μέσα διαβιβάσεων και πρότεινε τον οπλισμό των αρμάτων με πυροβόλο και πολυβόλο.¹³⁰

Στο δεύτερο μέρος ανέλυε την τακτική χρησιμοποίηση των αρμάτων με βάση την (τότε) αποστολή τους, που ήταν να διευκολύνουν την προς τα εμπρός κίνηση των μονάδων πεζικού, καταστρέφοντας τα παθητικά εμπόδια ή τις ενεργητικές αντιστάσεις που εμποδίζουν την προχώρησή του. Πάντως, παρατηρούσε ότι τα άρματα δεν

¹³⁰Δ. Γεδεών, «Ο συνταγματάρχης Δαβάκης ως στρατιωτικός συγγραφέας», στην: *Στρατιωτική Ιστορία* τχ. 122.

μπορούσαν σε καμία περίπτωση να αντικαταστήσουν το πεζικό, ούτε να αναπληρώσουν την αριθμητική του ανεπάρκεια ή την έλλειψη μαχητικής ικανότητας, επειδή δεν μπορούν να μένουν επ' άπειρον στο πεδίο της μάχης. Τα άρματα την εποχή εκείνη είχαν ανάγκες συντηρήσεως, που απαιτούσαν την απόσυρσή τους σε κατάλληλα οργανωμένους όρχους.

Έχοντας υπόψη την οικονομική κατάσταση της χώρας, ο Δαβάκης εξέφραζε ορισμένες σκέψεις σχετικά με την προμήθεια και τη συντήρηση των αρμάτων. Το υλικό με τα απαραίτητα ανταλλακτικά έπρεπε να αγορασθεί από τον καιρό της ειρήνης, η δε επισκευή τους να εξασφαλισθεί στα εργοστάσια του εσωτερικού. Σε ότι αφορούσε τη χρησιμοποίησή τους, έπρεπε να τηρηθεί η αρχή της οικονομίας δυνάμεων, δηλαδή να χρησιμοποιούνται τα άρματα μόνο για επίτευξη σημαντικών αποτελεσμάτων σε επιχειρήσεις από τις οποίες εξαρτάτο η τελική επιτυχία.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι την εποχή που εκδόθηκε το βιβλίο, ήταν σε εξέλιξη η μόνη σημαντική προσπάθεια εξοπλισμού του Ελληνικού Στρατού από το 1923. Τα οικονομικά, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την εισροή των προσφύγων, απαγόρευαν τη διάθεση υπέρογκων ποσών για τον εξοπλισμό της χώρας, που αντιμετώπιζε μεγάλες ελλείψεις μετά το 1923. Το 1926 έγινε η πρώτη μεγάλη αγορά και μόνο το 1936 άρχισε σοβαρή προσπάθεια εξοπλισμού των Ενόπλων Δυνάμεων. Δεν είναι λοιπόν περίεργο που ο Δαβάκης έγραψε το βιβλίο του, προσπαθώντας να πείσει ότι είχε συναίσθηση της οικονομικής καταστάσεως της Ελλάδος.

Ο Δαβάκης στις αρχές της Δεκαετίας του 1930 φοίτησε στην Ανώτερη Ακαδημία Πολέμου της Γαλλίας και εκεί ασφαλώς θα είχε γνωρίσει τη γνώμη των πρωταγωνιστών της μηχανοκίνησης του στρατού (Φούλερ, Λίντλ, Χάρτ, και άλλων), οι οποίοι κατανόησαν από τους πρώτους τη σημασία και τις δυνατότητες του άρματος μάχης και γενικότερα την επανάσταση που προκαλούσε η μηχανή εσωτερικής καύσεως στο πεδίο της μάχης. Έτσι, έχοντας προφανώς αυτά στο μυαλό του ο Δαβάκης, έγραψε το 1934 ίσως το σημαντικότερο έργο του που είναι «Ο Στρατός του Μέλλοντος». Όταν εκδόθηκε το έργο του αυτό, δεν έγινε δεκτό με ενθουσιασμό. Στη διαταγή χορήγησης άδειας για τη δημοσίευσή του (με έξοδα του συγγραφέα), με υπογραφή του Υπουργού Στρατιωτικών Κ. Κονδύλη, αναφέρει: «Η παρούσα άδεια δεν συνεπάγεται και την υπό της Υπηρεσίας έγκρισιν του έργου».

Ο Δαβάκης στο πρώτο μέρος του βιβλίου πραγματοποιεί μια αναδρομή στις επιχειρήσεις του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και καταλήγει στο συμπέρασμα, όπως και

πολλοί άλλοι στρατιωτικοί, ότι η μάζα δεν έδωσε ποτέ αποφασιστικό αποτέλεσμα, επειδή η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού στρατιωτών απαιτούσε πολλά μέσα και χρόνο, καθιστώντας αδύνατη την ταχεία επέμβαση. Επιπλέον, το πυροβολικό είχε ανάγκη μεγάλου αριθμού οβίδων, έπρεπε δε να μετακινείται και αυτό, για να βρεθεί εντός βεληνεκούς, όσο προχωρούσε το πεζικό. Έτσι, έγινε φανερή η ανάγκη ταχείας επέμβασης, προστασίας του μαχητή από πυρά, αύξησης της μαχητικής ισχύος και η αποφυγή της κατά μέτωπο επίθεσης. Πιο κάτω καταθέτει τις προτάσεις του για την μηχανοκίνηση όλων των όπλων του στρατού.

Για το πεζικό εκτιμά ότι δεν είναι δυνατόν να μηχανοποιηθεί σαν σύνολο, αλλά να χωριστεί σε τρία τμήματα: «Άρματα διά την κρούσιν, πεζικόν μεταφερόμενο μηχανικώς διά να δύναται να παρακολουθεί τα άρματα και πεζικόν σκέτο και απλό, όπερ όμως να δύναται να μεταφερθεί επί φορηγών αυτοκινήτων»

Η πρότασή του για το πυροβολικό είναι εντυπωσιακή, αφού καθορίζει τις κύριες αποστολές του, ως αποστολές καταστροφής στόχων και αποστολές συνοδείας των επιθέσεων του πεζικού. «Το δια τας πρώτας αποστολάς πυροβολικόν θα είναι μηχανοκίνητον πυροβολικόν. Το πυροβολικόν όμως συνοδείας της επίθεσεως του πεζικού πρέπει να είναι άρματα ισχυρά, δυνάμενα να καταστρέψουν τας εχθρικές πυροβολαρχίας και τα εχθρικά άρματα».

Για το ίδιο θέμα ο Γερμανός στρατηγός Γκουντέριαν έγραψε αργότερα ότι δεν μπορεί να γίνεται ούτε λόγος για την υποστήριξη μιας επίθεσης αρμάτων από ιππύλατο πυροβολικό και ότι αυτή είναι δύσκολη ακόμα και από ρυμουλκούμενα πυροβόλα. Εκείνο που χρειάζονται οι δυνάμεις αυτές είναι η υποστήριξη πυροβολικού ταχυκίνητου και με επαρκή προστασία, ώστε να ακολουθεί αμέσως πίσω από τις δυνάμεις επίθεσεως.

Για τα δύο υπόλοιπα όπλα του μηχανικού και του ιππικού ο Δαβάκης προτείνει την μηχανοκίνησή τους. Ειδικά για το ιππικό, εκτιμά ότι δεν έχει πλέον μέλλον.

Ο Δαβάκης στο έργο του «Τα άρματα μάχης» δεν ξεχώριζε τα άρματα ως όπλο, από το πεζικό. Στο «Ο Στρατός του μέλλοντος» μιλάει για ανεξάρτητες ομάδες αρμάτων. Αναλύοντας τις ιδιότητες του μηχανοκίνητου στρατού ο Δαβάκης επισημαίνει ότι οι κυριότερες από αυτές είναι η μεγάλη επιθετική ισχύς, η ταχύτητα επέμβασης, η ευχερέστερη εκμετάλλευση και καταδίωξη σε βάθος και η ευχερέστερη συνεργασία των όπλων. Σημειώνει επίσης ότι οι δυσχέρειες της διοίκησης μπορούσαν να ξεπεραστούν με τη χρήση κέντρων ασυρμάτων επικοινωνιών. Ανέφερε δε με

έμφαση την ανάγκη ύπαρξης στελεχών καταρτισμένων και ικανών να αποφασίζουν γρήγορα.

Ως πλεονεκτήματα του μηχανοκίνητου στρατού αναφέρει την εξοικονόμηση ανθρώπινου δυναμικού, υλικού, εργατικών χεριών και χρήματος οικονομία μέσω μεταφοράς και τη μεγαλύτερη απόδοση. Ως μειονεκτήματά του θεωρεί ότι είναι δαπανηρή, ότι δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί παντού και ότι θα καταστραφεί από την αντιαρματική άμυνα του αντιπάλου. Τελικά όμως θεωρεί ότι τα πλεονεκτήματα της μηχανοκίνησης είναι σαφώς υπέρτερα των μειονεκτημάτων.

Στον επίλογο του βιβλίου του κατέληγε ότι γνώριζε πως δεν ήταν δυνατόν επί του παρόντος όσα εξέθετε να εφαρμοστούν στον Ελληνικό Στρατό (με βάση την οικονομική κατάσταση της χώρας κάτι τέτοιο έμοιαζε ουτοπία) και ότι σκοπός του ήταν πάντα να κινήσει την περιέργεια, αν όχι το ενδιαφέρον «κατά τας μελέτας των συναδέλφων προς ζητήματα του μέλλοντος- προσεχούς ή απωτέρου - τα οποία εγώ τουλάχιστον παραδέχομαι εις τας γενικάς των γραμμάς λίαν πραγματοποιήσιμα, αν όχι εις τας αρχάς ενός μεγάλου πολέμου, τουλάχιστον κατά την εξέλιξίν του».

Ο Δαβάκης φαίνεται από τα έργα του ότι ήταν πρωτοπόρος στη σκέψη για την χρησιμοποίηση των αρμάτων από τον Ελληνικό Στρατό, θεωρώντας παρά την αντίθετη άποψη πολλών, ότι το έδαφος ιδιαίτερα για την αντιμετώπιση του από ανατολάς εχθρού ήταν πρόσφορο και κατάλληλο. Ενώ για τους εχθρούς προς Βορράν θεωρούσε ότι υπήρχαν τομείς μη πρόσφοροι, αλλά αναμφισβήτητα πίστευε ότι υπήρχαν τομείς που επέτρεπαν τη χρήση των αρμάτων.

Φαίνεται ότι η μελέτη διδαγμάτων του Α' Παγκοσμίου πολέμου τον οδήγησε στην πρωτοπόρο σκέψη για τη χρησιμότητα των αρμάτων, σκέψη που προηγήθηκε του Χάιντς Γκουντέριαν, ο οποίος εξέδωσε το έργο του "Achtun! Panzer", 9 χρόνια μετά το πρώτο εκδοθέν έργο του Δαβάκη «Τα άρματα μάχης». Ο Γκουντέριαν αξιοποίησε αντίστοιχες απόψεις του Άγγλου Φούλερ, τις οποίες είχαν απορρίψει οι Άγγλοι στρατηγοί.¹³¹

Από τα άρθρα που δημοσιεύτηκαν μετά την αποστράτευσή του στο περιοδικό «Γενική Στρατιωτική Επιθεώρηση» και πριν την ανάκλησή του στην ενεργό υπηρεσία, ενδιαφέρον παρουσιάζει το «Τα πρώτα Διδάγματα του Γερμανοπολωνικού πολέμου», που δημοσιεύτηκε στο τεύχος Οκτωβρίου 1939. Η πολωνική εκστρατεία των Γερμανών

¹³¹J. Fuller, *On Future Warfare*, London 1978

τελείωσε σε λιγότερο από έναν μήνα, το Σεπτέμβριο του 1939, αφήνοντας άφωνο ολόκληρο τον κόσμο.

Ο Δαβάρης ως υποστηρικτής του δόγματος της μηχανοκίνησης του Στρατού θεωρεί εαυτόν δικαιωμένο, αφού οι Γερμανοί με κεραυνοβόλο ενέργεια κατέλαβαν την Πολωνία. Έτσι, στην εισαγωγή του άρθρου του καλεί τους αντιτιθέμενους στην μηχανοκίνηση του ελληνικού στρατού να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους, εκτιμώντας βέβαια ότι είναι αργά για τη δημιουργία μηχανοκίνητων μονάδων για το στρατό μας.

Στο τέλος καταλήγει σε συμπεράσματα υπέρ του μηχανοκίνητου στρατού εκτιμώντας ότι «η μηχανοκίνησις μοιραίως θέλει λάβει τρομακτικήν ανάπτυξιν, διότι όλοι οι αντίπαλοι στρατοί θέλωσι προσπαθήσει εις τε την ποιότητα και την ποσότητα να αποκτήσωσι την υπεροπλίαν, τόσο εις αεροπλάνα, όσο και εις άρματα».

Επίσης, εκτιμά ότι ο «ολοκληρωτικός πόλεμος του Ιταλού Στρατηγού Ντουέ δεν είναι πλέον ουτοπία αλλά πραγματικότητα. Δηλονότι κατέστη φανερόν ότι ο μηχανοκίνητος στρατός, επιβοηθούμενος από ισχυράν αεροπορίαν, δύναται να επιφέρει κεραυνοβόλως θετικά αποτελέσματα, όταν υπάρχωσιν αι κατάλληλαι συνθήκες, δηλαδή έδαφος πρόσφορον, επαρκής ποιοτική και ποσοτική προπαρασκευή και επαρκής έναντι του αντιπάλου υπεροπλία».

Ένα άλλο ανήσυχο πνεύμα της εποχής πριν τον πόλεμο του 1940, ο αντισυνταγματάρχης τότε Μπουλαλάς παρουσιάζει μια έντονη συγγραφική δράση όπως φαίνεται και στις δημοσιεύσεις του στο περιοδικό «Στρατιωτική Επιθεώρηση» αλλά και σε έργα που εξέδωσε μετά τον πόλεμο, (1953) όπως «Ο πόλεμος και αι ιδέαι». Στο άρθρο του «Κατευθυντήριες σκέψεις δια την σπουδήν της γενικής τακτικής», που δημοσιεύθηκε το Μάιο του 1936, αναφέρεται στην εξέταση των τακτικών προβλημάτων από τους ηγήτορες και τον άθλο όπως λέει να συμπληρώσουν τα διανοητικά τους εφόδια. Επίσης, αναφέρεται στα πολεμικά δόγματα των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων (Γαλλία, Γερμανία) σε σχέση με τους πολέμους που συμμετείχαν οι χώρες αυτές. Πιο κάτω ο συγγραφέας επισημαίνει την έλλειψη ενός ελληνικού πολεμικού δόγματος ούτε καν με την περιορισμένην του μορφή, επικαλούμενος τα εξής: «διότι ως γνωστόν οι κανονισμοί μας αποτελώσι σχεδόν πιστήν μετάφρασιν των Γαλλικών τοιούτων. Διότι η μακρά πολεμική μας πείρα έμεινε ανεκμετάλλετος. Διότι μας συνέχει η προκατάληψις ότι είμεθα ανίκανοι ή μάλλον δεν είμαστε ώριμοι προς τούτο. Ας μοι επιτραπεί να διαφωνήσω εις τούτο και να τονίσω ενταύθα τον μέγαν κίνδυνον το οποίον δυνάμεθα να διατρέξωμεν εις το μέλλον».

Ο Μπουλαλάς εκτιμά ότι για τη δημιουργία Ελληνικού δόγματος πρέπει να προσαρμόσουμε τις διατάξεις μας με την «ωμή» Ελληνική πραγματικότητα, ξεκινώντας από ασταθή βάση. Κατά την άποψή του πρέπει να αρχίσουμε ως Ελληνικός στρατός τη διανοητική εργασία με τη διαγραφή των φράσεων «Βαλκανικά μέσα και βαλκανικά μέτωπα». Επιπρόσθετα, θεωρεί ότι πρέπει να δοθεί στη διάνοια των εκτελεστών μια σχετική ευκαμψία, ώστε να προσαρμόζεται εύκολα στις περιστάσεις. Στη συνέχεια αναφέρει ότι η βάση της δημιουργίας ενός δόγματος είναι οι πολιτικές επιδιώξεις της χώρας πάνω στις οποίες βασίζεται η στρατηγική τους, με άλλα λόγια η στρατιωτική πολιτική. «Έτσι, όταν έχουμε την απόλυτον συντριπτικήν αριθμητικήν, έναντι κάποιου αντιπάλου, τα σχέδιά μας θα είναι καθαρά επιθετικά». Αν μειονεκτούμεν αριθμητικώς, τότε θα υιοθετήσομεν την αμυντικήν επιθετικήν βάσην».

Στο έργο του « Ο πόλεμος και αι ιδέαι» το οποίο προλογίζει στη δεύτερη έκδοσή του το 1953 ο τότε αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, συνιστώντας το στους αξιωματικούς, ο αντιστράτηγος ε.α Μπουλαλάς εκθέτει τις απόψεις του, χωρίζοντας το βιβλίο σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος εκθέτει τις ιδέες από τις οποίες πηγάζουν οι αρχές, οι κανόνες και οι μέθοδοι του πολέμου. Στο δεύτερο μέρος περιγράφει το σκοπό, όπου με τις ιδέες διαμορφώνεται η πολεμική επιστήμη και τέχνη και στο τρίτο μέρος τον τρόπο εφαρμογής των ιδεών, όπου πραγματοποιούνται τα αποκρυσταλλωμένα συμπεράσματα της ώριμης σκέψης.

Ο συγγραφέας σ' αυτό το βιβλίο ασχολείται σε ιδιαίτερο κεφάλαιο και πάλι με τα πολεμικά δόγματα γενικά, επισημαίνοντας ότι « βάσει της γενικής πολεμικής θεωρίας ή άλλως γενικού πολεμικού δόγματος, διαμορφούται το ειδικόν πολεμικόν δόγμα εκάστης χώρας, συνάρτησις των ειδικών συνθηκών αυτής, αίτινες επιδρώσιν αμέσως και επί της πολιτικής ήτις καθορίζει τον σκοπόν του πολέμου» . Στη συνέχεια αναλύει τις συνθήκες αυτές που είναι η γεωγραφική κατάσταση, η διαμόρφωση του εδάφους, το κλίμα, η πυκνότητα και η σύσταση του πληθυσμού, η οικονομική κατάσταση, η ιστορία, οι εθνικές βλέψεις της χώρας και η κατάσταση των γειτόνων. Πιο κάτω, ερχόμενος σε αντίθεση με τις προπολεμικές απόψεις του διαπιστώνει πλέον την ύπαρξη ελληνικού πολεμικού δόγματος και προβαίνει σε ανάλυση των ειδικών συνθηκών που βασίζεται.

2.2. Οι προσπάθειες αναδιοργάνωσης του Ε.Σ. 1923-1928 και 1929-1935

Η Ελλάδα, μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, επιδόθηκε στην εσπευσμένη οργάνωση και ανόρθωση της χώρας, η οποία ήταν αναγκαία μετά τους μακροχρόνιους πολέμους και την ατυχή έκβαση της Μικρασιατικής Εκστρατείας, από το 1912 έως το 1922. Κύριο μέλημά της ήταν να αντιμετωπίσει τις πιεστικές οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες καθώς και την αποκατάσταση περίπου ενάμισι εκατομμυρίου ομογενών προσφύγων από την Ανατολική Θράκη και τη Μικρά Ασία¹³².

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, εξαιτίας των τεράστιων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η χώρα, τα κονδύλια που διατέθηκαν για την ανασυγκρότηση και γενικά την πολεμική προπαρασκευή ήταν πολύ μικρά. Συνολικά από το 1923 μέχρι το 1928, διατέθηκαν δύο δισεκατομμύρια δραχμές. Το Μάρτιο του 1924 κηρύχτηκε έκπτωτη η μοναρχία και αντικαταστάθηκε από την αβασίλευτη δημοκρατία, με πρώτο πρόεδρο τον Αλ. Ζαΐμη. Η πολιτική όμως κατάσταση ήταν πολύ ασταθής. Είναι αξιοσημείωτο ότι την περίοδο που ακολούθησε και μέχρι το 1935 τη διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβαν 22 πρωθυπουργοί και δικτάτορες. Ο στρατός είχε ενεργό συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα και οι φιλοδοξίες ορισμένων στρατιωτικών οδήγησαν στην εγκαθίδρυση δικτατοριών. Έτσι, το 1925 ο στρατηγός Πάγκαλος κήρυξε τη δικτατορία, ανατράπηκε όμως τον επόμενο χρόνο. Το 1928 οι εκλογές έδωσαν την πλειοψηφία στον Βενιζέλο και ύστερα από τέσσερα χρόνια στο Λαϊκό κόμμα.

Από το τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας και για μια τριετία η μόνη σημαντική αλλαγή που έγινε στην οργάνωση του Ελληνικού Στρατού ήταν η σύσταση για πρώτη φορά του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΓΕΣ) τον Ιούλιο του 1923.

Τρία χρόνια αργότερα, το 1926, κυρώθηκε ο πρώτος μεταπολεμικός Οργανισμός του Στρατού, ο οποίος εφαρμόστηκε μέχρι το 1929, οπότε ψηφίστηκε νέος Οργανισμός του Στρατού. Το εύχρηστο υλικό Πυροβολικού και Πεζικού, που διασώθηκε μετά την εκστρατεία στη Μικρά Ασία, (Παράρτημα «B»), ήταν παλαιάς γενιάς, παρουσίαζε μεγάλες φθορές και επιπλέον τα πυροβόλα βαρέος Πυροβολικού δεν επαρκούσαν. Τα μόνα βαρέα πυροβόλα που υπολογίζονταν ιδιαίτερα για πόλεμο κινήσεων, ήταν τα πυροβόλα Σκόντα, τα οποία μπορούσαν να καλύψουν μόνο τις ανάγκες συγκρότησης δύο Πυροβολαρχιών των 105 χιλιοστών και τριών Πυροβολαρχιών των 150 χιλιοστών.

¹³²ΔΙΣ/ΓΕΣ, *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του ελληνικού στρατού (1923-1940)*, Αθήνα 1969

Τα οπλικά συστήματα είχαν εξελιχτεί και υπήρχε ανάγκη εισόδου νέων οπλικών συστημάτων και κυρίως αντιαεροπορικών πυροβόλων, τεθωρακισμένων, όλμων και αντιαρματικών. Επίσης, υπήρχαν σημαντικές ελλείψεις σε πυρομαχικά.

Την περίοδο αυτή έγινε προσπάθεια ανανέωσης του οπλισμού, με την προμήθεια 468 νέων σύγχρονων πυροβόλων, από τα οποία τα 156 ήταν βαρέα. Επίσης, έγινε η επισκευή των πεδινών πυροβόλων. Το Πεζικό ενισχύθηκε με 1.750 πολυβόλα, 6.000 οπλοπολυβόλα και 125.000 ατομικά τυφέκια. Αντίθετα, δεν έγινε προμήθεια σύγχρονων μέσων. Καταβλήθηκε προσπάθεια για τον εφοδιασμό του στρατού με πυρομαχικά τόσο από τις εγχώριες πηγές, όσο και από τις πηγές του εξωτερικού, πλην όμως δεν καλύφθηκαν οι ανάγκες σε ικανοποιητικό βαθμό.

Μετά την εκστρατεία στην Μ. Ασία, καταβλήθηκε προσπάθεια αναβάθμισης των περισσότερων πολεμικών πλοίων. Το «Αβέρωφ» και η «Ελλη» επισκευάστηκαν στη Γαλλία, τέσσερα αντιτορπιλικά στην Αγγλία, ενώ όλα τα υπόλοιπα στην Ελλάδα. Επίσης, ο στόλος ενισχύθηκε με πλωτό συνεργείο, το οποίο προήλθε από διασκευή εμπορικού πλοίου, στο οποίο δόθηκε το όνομα «Ηφαιστος». Ακόμη έγινε παραγγελία έξι υποβρυχίων στη Γαλλία.

Το 1923, παρελήφθησαν από την Αγγλία νέα αεροσκάφη δίωξης τύπου Mars, με τα οποία ενισχύθηκαν οι Μοίρες της Στρατιωτικής Αεροπορίας. Το 1924 ιδρύθηκε η Σχολή Αεροπορίας Υπαξιωματικών στο Φάληρο και η Σχολή Ναυτικής Αεροπορίας στο αεροδρόμιο Τατοΐου, όπου ήταν και η έδρα του Α΄ Συντάγματος Αεροπλάνων. Από την 1η Ιουλίου 1925, άρχισε στο εργοστάσιο της Ναυτικής Αεροπορίας στο Παλαιό Φάληρο σε συνεργασία με την αγγλική εταιρεία Blackburn, η κατασκευή υδροπλάνων τύπου Vellos. Η Στρατιωτική Αεροπορία από το 1925, αποτέλεσε ιδιαίτερο όπλο του Στρατού Ξηράς. Το ίδιο έτος άρχισε η παραλαβή νέων αεροπλάνων από τη Γαλλία τύπου Breguet-19, Henriot και Morane, για τη Στρατιωτική Αεροπορία καθώς και Atlas, Fairey IIIF, Horsley και Avro για τη Ναυτική Αεροπορία. Το 1926 δημιουργήθηκε η Ανωτέρα Διοίκηση Ναυτικής Αεροπορίας.

Το 1928 οι εκλογές έδωσαν την πλειοψηφία στον Βενιζέλο και ύστερα από τέσσερα χρόνια στο Λαϊκό κόμμα. Ακολούθησε νέα περίοδος αστάθειας, που κατέληξε στην επάνοδο του Γεωργίου Β΄ το 1935. Την περίοδο αυτή, όσον αφορά το στρατό, καταβλήθηκε μικρή προσπάθεια προμήθειας πολεμικού υλικού, λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης της χώρας, που ήταν συνέπεια της εκστρατείας στη Μικρά Ασία αλλά και της διεθνούς οικονομικής κρίσης του 1929. Οι κυβερνήσεις έδιναν προτεραιότητα στην αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών, οι οποίες είχαν αυξηθεί

κατακόρυφα, λόγω ανάγκης αποκατάστασης του ενάμισι εκατομμυρίου ομογενών προσφύγων από την Ανατολική Θράκη και τη Μικρά Ασία. Το Δεκέμβριο του 1932, το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο, κατόπιν σχετικής εντολής του υπουργού Στρατιωτικών, συνέταξε και υπέβαλε πρακτικό για την αναδιοργάνωση του στρατού και τις ανάγκες κύριου υλικού για τη στρατιωτική προετοιμασία της χώρας. Η εισήγηση σημείωνε με έμφαση την τραγικότητα της κατάστασης και πρότεινε ότι είναι επιτακτική η διάθεση των απαραίτητων δαπανών για εξοπλισμούς, οχύρωση και δημιουργία των απαιτούμενων πολεμικών αποθεμάτων.

2.3. Οι προσπάθειες αναδιοργάνωσης του Ε.Σ. 1935-1940

Επί κυβερνήσεως Μεταξά, ο αρχηγός ΓΕΣ Παπάγος, υπέβαλε την 28-4-1936 στον Μεταξά μακροσκελές υπόμνημα επί των ανεφοδιαστικών αναγκών του Στρατού και επανήλθε με νέο υπόμνημα στις 26 Ιανουαρίου 1938¹³³ με συνολικό προϋπολογισμό 11 δισ. επί πλέον των διατεθέντων 3 δισ. Με σχέδιο δύο φάσεων από τις οποίες η πρώτη ήταν άμεση για την αντιμετώπιση του από Βουλγαρίας κινδύνου, κατεβλήθησαν οι μεγαλύτερες προσπάθειες για παραγγελία πολεμικού υλικού προς κάλυψη των αναγκών του Στρατού, αλλά και των προβλεπομένων αναγκών στα σχέδια επιστρατεύσεως.

Στο διάστημα αυτό παραγγέλθηκε και παραλήφθηκε από διάφορες πηγές (κυρίως γαλλικές και γερμανικές) το εξής πολεμικό υλικό:

- 24 αντιαεροπορικά των 88 χιλ. με πλήρη σειρά παρελκομένων, 18 προβολείς επί ειδικών οχημάτων και 6 ακουστικά μηχανήματα.
- 54 αντιαεροπορικά πυροβόλα των 37 χιλ. πλήρη
- 56 αντιαεροπορικά πυροβόλα των 20 χιλ. ρημουλκούμενα επί βαρέος κιλλίβαντος και 52 επί ελαφρού κιλλίβαντος με πλήρη ανταλλακτικά και περιεχόμενα.
- 32.600 βλήματα των 88 και 10.560 παραγγελθέντα αλλά μη εις το ακέραιο παραληφθέντα
- 4600 βλήματα αντιαεροπορικά των 80 και 1000 παραγγελθέντα χωρίς πυροσωλήνες αλλά μη εις το ακέραιο παραληφθέντα.
- 131.000 βλήματα αντιαεροπορικά των 7 χιλ. έναντι 154.000 παραγγελθέντων.

¹³³Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, 21, κ.ε., 43 κ.ε., 47 κ.ε.

- 2500 διατηρητικά των 37 χιλ. έναντι 5000 παραγγεληθέντων και 5000 οχημάτων ασκήσεων.

- 313 όλοι Brand των 81 χιλ. με όλα τα παρελκόμενα και 145.760 σχήματα όλμων έναντι 245.760 παραγγεληθέντα.

- 14 άρματα μάχης παραγγεληθέντα και ουδέποτε παραληφθέντα.

- 24 αντιαρματικά πυροβόλα των 37 χιλ. οργανωμένα σε 6 πυροβολαρχίες και 24 έστορες για χρήση τους στα οχυρά με 43.000 βλήματα διαφόρων τύπων (διατηρητικά, τροχιοδεικτικά, εκρηκτικά, ασκήσεων).

- 22 αντιαρματικά τουφέκια των 14 χιλ. έναντι 1786 παραγγεληθέντων.

- 10.000 βλήματα πεδινού πυροβολικού διασκευάσθηκαν σε αντιαρματικά για τα πυροβόλα των 75 χιλ. και μετατράπηκαν 40.000 παλαιά βλήματα για οργάνωση αντιαρματικών ναρκοπεδίων.

- 50.000 βραχύκανα τουφέκια Μάουζερ των 7,92 έναντι 10.000 παραγγεληθέντων.

- 400 πολυβόλα Χότσκις των 7,92, 200 οπλοπολυβόλα Χότσκις των 7,92 με τα παρελκόμενά τους.

- Με την προμήθεια αυτοκινήτων στο σύνολο των αυτοκινήτων στις παραμονές του πολέμου ήταν:

240 ελαφρά Χάνσα

130 βαρέα Νταγκ

20 ελαφρά Φιάτ

50 βαρέα Ρενώ

200 ελαφρά Μπέτρορντ

- 260.000 αντισφύζοντες προσωπίδες από Γερμανία και Γαλλία.

Το σύνολο της δαπάνης ανερχόταν σε 3 δισ. Περίπου.

Το καλοκαίρι του 1939 η Ελλάδα παρήγγειλε στη Γαλλία σύμφωνα με ρητή υπόσχεσή της για χορήγηση αμυντικού υλικού με πίστωση τα εξής:

- 230 όλμους Brandt με 90.000 βλήματα

- 24 πυροβόλα των 155 με 9.600 βλήματα

- 20 άρματα μάχης Ρενώ των 6/7 τόνων

- 800 πολυβόλα Χότσκις και 1200 οπλοπολυβόλα Χότσκις των 7,90 με

361/2 εκατομμύρια φυσίγγια

- 13 αντιαεροπορικές πυροβολαρχίες των 75 χιλ.

- 200 αντιαεροπορικά πυροβόλα των 20 με επτακόσιες σαράντα χιλ. πλήρη βλήματα

- 5 πυροβολαρχίες των 105/25 με οκτώ χιλ.
- 17 ορειβατικές πυροβολαρχίες των 75/19 με πενήντα ένα χιλ. διακόσια βλήματα

- 5 πυροβολαρχίες των 85/25 με δεκαεννιά χιλ. διακόσια βλήματα
- 23.400 βλήματα ορειβατικού πυροβολικού των 105/19
- 6 πλήρη αυτοκίνητα χειρουργικά
- 12 αυτοκίνητα λουτρού

Αυτό το υλικό αρνήθηκε να παραδώσει η Γαλλία, λόγω των διαφαινόμενων εξελίξεων στην Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά διαπιστώνεται η πολύ καθυστερημένη αντίδραση του ελληνικού επιτελείου στις σύγχρονες απειλές (άρματα μάχης, αεροσκάφη), ώστε να κατορθώσει έγκαιρα από 5ετίας να συμπληρώσει την αποτρεπτική ισχύ της χώρας.

Ανάλογες κρούσεις προς την Αγγλία έμειναν χωρίς αποτέλεσμα, αφού οι Επιτελάρχες, ακόμα και μετά τον τορπιλισμό της Έλλης και της διαφαινόμενης ιταλικής επίθεσης, αρνήθηκαν την αποστολή κάθε υλικού.

Η προσήλωση στα δεδομένα του Α΄ ΠΠ, καταδεικνύεται από την αμυντική οχύρωση της χώρας, κύριος άξονας της οποίας υπήρξε η Γραμμή Μεταξά.

2.3.1. Η Γραμμή Μεταξά¹³⁴

Η οχύρωση στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο υπήρξε αποτέλεσμα εμμονής του Μεταξά και του στρατηγού Παπάγου για μια αναμενόμενη επίθεση από τη Βουλγαρία καθώς και της περιέργης προσκόλλησής τους στη γραμμική άμυνα του Α΄ ΠΠ που δεν ήταν δυνατό να ισχύσει στα νέα στρατηγικά δεδομένα της αεροπορίας και των δυνάμεων αλεξιπτωτιστών.

Οι γραμμικές άμυνες ήταν απότοκο στρατηγικών αντιλήψεων των αρχών του 20^{ου} αι. για μόνιμες οχυρωματικές αμυντικές γραμμές, που δήθεν θα ήταν αδιάσπαστες από την εχθρική επιθετική ορμή. Η αντίληψη όμως αυτή βασιζόταν στη χερσαία

¹³⁴Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 70, Buchner, *ό.π.*, σ. 26, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 439. Θ. Τάσιος, «Η οχύρωση των Βορείων συνόρων μας», στο: *Ενημ. Δελτίο Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος*, αρ. 2189, Μάρτιος 2002. Λεπτομερέστερο το βιβλίο της ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Η Τεχνική Πλευρά της Οχύρωσης της Παραμεθόριας Ζώνης*, Αθήνα 1987, ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του ελληνικού στρατού (1923-1940)*, Αθήνα 1969, σ. 74. H. Hüniger-E.E. Strapel, *Kampferd Intrigue um Griechenland*, Marthen 1912, σ. 96 κ.4.

διάσταση των επιχειρήσεων, αγνοώντας την ανατροπή που ήδη προοιωνιζόταν η εκμετάλλευση της τρίτης στρατηγικής διάστασης, δηλ. της διάστασης του αέρα, μέσω του κλάδου της αεροπορίας. Η Γραμμή Maginot¹³⁵ θεωρήθηκε υπόδειγμα για τη Γραμμή Μεταξά, η οποία, παρά τη γενναιότητα των υπερασπιστών της, αποδείχθηκε ανίσχυρη αμυντικά μετά την υπερκέρασή της από τις γερμανικές δυνάμεις που εισήλθαν στη Θεσσαλονίκη στις 9 Απριλίου. Έτσι, στις 9 Απριλίου η σύναψη της 1^{ης} ανακωχής του υπογράφηκε από τον Δ/κτῆ της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας στρατηγό Veiel και του Δ/κτῆ του ΤΣΑΜ αντιστράτηγο Μπακόπουλο.

Ο τρόπος μάλιστα υπεράσπισης της θυμίζει τον αντίστοιχο τρόπο υπερκέραση της Γραμμής Maginot στον Β΄ ΠΠ.

Η οχύρωση των βορείων συνόρων προς τη Βουλγαρία υπεβλήθη για πρώτη φορά στον Αρχηγό του ΓΕΣ αντιστράτηγο Δημ. Καθενιώτη τον Νοέμβριο του 1933. Η καθυστέρηση της ανάληψης του οχυρωματικού αυτού έργου από τον στρατηγό Καθενιώτη δεν οφειλόταν μόνο στο απαιτούμενο για την κατασκευή υπέρογκο χρηματικό ποσό, αλλά και στην αρνητική του εκτίμηση για την αποτελεσματικότητα του έργου, όπως προκύπτει από τα χλευαστικά του σχόλια (Βουλγαρία, Βολταρία, το γουδί το γουδοχέρι) για τη βουλγαρική απειλή που επέβαλε ο Παπάγος.

Ο Καθενιώτης επινόησε μια στοιχειώδη οχύρωση με ελάχιστη οργάνωση του εδάφους και πολυβολεία με μπετόν αρμέ, μικρής δαπάνης, 200 περίπου εκατομμυρίων.

Τελικά το 1935 άρχισαν οι προπαρασκευαστικές εργασίες, ενώ συνεστήθη επιτροπή υπό τον Συνταγματάρχη Μηχανικού Ι. Στρίμπεργκ για τις λεπτομέρειες της οχύρωσης.

Στη σειρά προτίμησης της οχυρωματικής γραμμής αυτής της οχύρωσης Θεσσαλονίκης-Καβάλας προτιμήθηκε η οχύρωση της Ανατολικής Μακεδονίας, μαζί της Κεντρικής, της Δυτικής και τέλος της Δυτικής Θράκης. Η οχύρωση της ζώνης προκαλύψεως στην Ανατολική Μακεδονία ακολούθησε το Σχέδιο Επιχειρήσεων που ήταν σταθερά προσανατολισμένο προς τη Βουλγαρία. Στο τέλος του 1935 συγκροτήθηκε η Διοίκηση Φρουρίου Θεσσαλονίκης ως προϊσταμένη μεγάλη μονάδα για την εκτέλεση του έργου με πέντε Διευθύνσεις Έργων από το Μπέλες έως τη Δυτική Θράκη. Η σπουδή των εργασιών υπαγόρευσε στη Διοίκηση του έργου την ανάθεση εργολαβιών προς εκτέλεση του έργου.

¹³⁵Για τη γραμμή Maginot, βλ. W. Allcorn, *The Maginot Line 1928-1945*, Oxford 2003, ενώ για τη γραμμή Siegfried βλ. C. B. MacDonald, *The Siegfried Line Campaign*, Oxford 1961.

Από την 1^η Αυγούστου 1936 ο νέος αρχηγός ΓΕΣ επέβαλε τροποποιήσεις¹³⁶ στο πρόγραμμα κατάσχεσης, με σκοπό η οχύρωση να διευκολύνει την ανάληψη επιθετικών επιχειρήσεων εκ μέρους του ελληνικού στρατού, αλλά και σε περίπτωση άμυνας να χρησιμεύσει ως οχύρωση της όλης Στρατιάς.

Η διάταξη των οχυρών ήταν η εξής:

- Μπέλες: Κατασκευή 5 οχυρών
- Όρος Τσιγγέλι: Προβλέφθηκε η ενίσχυση των αρχικών έργων με 2 επιπλέον περικλείστων και συμπλήρωση με έργα εκστρατείας για εξασφάλιση συνδέσμου δια πυρών μεταξύ των οχυρών.
 - Κάτω Νευροκόπι: Οργάνωση του ορεινού όγκου Στραγκατάσι και της στενωπού Κάτω Νευροκοπίου παρόμοια οργάνωση με έργα εκστρατείας των βορείων κλιτύων του Καρα όρους για απαγόρευση διαβάσεων.
 - Βόλακας: Κατασκευή 4 οχυρών
 - Παρανέστι: οργάνωση της πλέον προωθημένης τοποθεσίας για κάλυψη της σιδηροδρομικής γραμμής.
 - Ξάνθη: οργάνωση της πλέον προωθημένης τοποθεσίας.
 - Λοιπή Δυτική Θράκη: οργάνωση του προγεφυρώματος Αλεξανδρούπολης και του προγεφυρώματος Πηλίου καθώς και η κατασκευή επιπρόσθετων έργων σε διάφορες αμυντικές γραμμές.

Στη συνοριακή γραμμή προς τη Βουλγαρία κατασκευάστηκαν συνολικά 21 οχυρά (Ρούπελ, Ιστίμπεη, Αρπαλούκι, Περιθώρι, Παλιουριώνες κ.ά.), τα οποία ήταν περικλείστα έργα, ικανά να αμυνθούν προς κάθε κατεύθυνση με επιφανειακά έργα βολής πυροβόλων, όλμων, πολυβόλων κ.τ.λ., ενώ υπογείως υπήρχαν εγκαταστάσεις αποθηκών, υπνωτηρίων, μαγειρείων, νοσοκομείων κ.τ.λ.

Τα οχυρά συνδέονταν μεταξύ τους με έργα εκστρατείας και θέσεις μάχης, αντιαρματικά καλύμματα κ.τ.λ.

Η δαπάνη για την οχύρωση ανήλθε στο 1,5 δις δρχ.¹³⁷

Ως προς τον εξοπλισμό των οχυρών εγκαταλείφθηκε η αρχική σκέψη για παραγγελία ειδικών όπλων που θα πολλαπλασίαζαν την αμυντική τους ικανότητα και επιλέχθηκε η οχύρωσή τους από τον υπάρχοντα οπλισμό εκστρατείας.

¹³⁶Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 74

¹³⁷Βλ. Θ. Τάσιος, *ό.π.*

Το αμυντικό όμως δόγμα που είχε κυριαρχήσει στους ηγετικούς κύκλους του ΓΕΣ ήταν φυσικό να επηρεάσει και το εξοπλιστικό πρόγραμμα. Το αμυντικό δόγμα είχε προσδεθεί στη στρατηγική αντίληψη του Α΄ ΠΠ με τις γραμμικές άμυνες, τα πολυβόλα, τα πυροβόλα και τους όλμους, παραμελώντας τις σύγχρονες απειλές, όπως άρματα μάχης και αεροπλάνα, που απαιτούσαν ισχυρές αντιαρματικές και αντιαεροπορικές μονάδες για την αντιμετώπισή τους. Όταν αφυπνίσθηκε το ΓΕΣ και υπέβαλε αιτήματα χορήγησης κατεπείγοντος χαρακτήρα αντιαεροπορικού πυροβολικού και αντιαρματικού πυροβολικού προς τις κυβερνήσεις της Αγγλίας και της ΗΠΑ, τα αποτελέσματα ήταν περιορισμένα.

Έτσι, ενώ στα οχυρά έπρεπε να τοποθετηθούν περισσότερα αντιαρματικά και στα έργα εκστρατείας περισσότερα αντιαεροπορικά, παρατηρήθηκε έλλειψη σε αυτά τα μέσα. Συγκεκριμένα, στο οχυρό Ιστίμπεη με δύναμη 450 ανδρών υπήρχε μόνο 1 αντιαεροπορικό πυροβόλο των 20 χιλ. και 1 αντιαρματικό πυροβόλο των 37 χιλ. ανάμεσα σε 26 πολυβόλα, 9 οπλοπολυβόλα, 17 βομβιδοβόλα, 2 όλμους και 2 πυροβόλα των 75 χιλ. Στο οχυρό Κελκαγιά με δύναμη 250 ανδρών υπήρχε 1 μόνο αντιαρματικό πυροβόλο των 37 χιλ., κανένα αντιαεροπορικό πυροβόλο ανάμεσα σε 18 πολυβόλα, 11 οπλοπολυβόλα και 13 βομβιδοβόλα. Στο Αρπαλούκι, με δύναμη 370 ανδρών, υπήρχε 1 αντιαεροπορικό πυροβόλο των 20 χιλ., κανένα αντιαρματικό ανάμεσα σε 19 πυροβόλα, 6 οπλοπολυβόλα, 14 βομβιδοβόλα και 2 όλμους.

Αισθητά ισχυρότερη ήταν η οχύρωση του Ρούπελ, που ήταν το μεγαλύτερο οχυρό της αμυντικής γραμμής. Συγκεκριμένα το οχυρό υπερασπιζόταν δύναμη 1.400 ανδρών με 1 βαριά και 3 ελαφριές αντιαεροπορικές πυροβολαρχίες και 5 αντιαρματικά πυροβόλα. Επίσης διέθετε 85 πολυβόλα, 5 όλμους, 25 οπλοπολυβόλα, 53 βομβιδοβόλα, 1 αντιαεροπορικό πυροβόλο των 20 χιλ., 1 αντιαεροπορικό πυροβόλο των 20 χιλ., 1 αντιαεροπορικό πυροβόλο των 37 χιλ. και 2 πυροβόλα των 75 χιλ.¹³⁸.

Η συνολική εικόνα των οχυρών σε έμψυχο υλικό και σε εξοπλισμό ήταν η εξής:

Αξκοί: 329	Πυροβόλα των 75χιλ.: 24
Οπλίτες: 9740	Αντιαρ. πυροβ. 20 χιλ.: 15
	Αντιαρ. πυροβ. 37 χιλ.: 8
	Αντιαρμ. Πυροβ. 37 χιλ.: 26
	Βομβιδοβόλα: 427

¹³⁸Βλ. ΓΕΣ/ΔΣ, *ό.π.*, σ. 123 και σχ. 6 σσ.106-7, Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 446, κ.ε.

Πολυβόλα: 576

Οπλοπολυβόλα: 189

Όλμοι: 45

Η ανεπάρκεια σε όπλα αντιμετώπισης της κύριας απειλής των επιτιθέμενων στρατευμάτων που προερχόταν από άρματα και αεροσκάφη ήταν απελπιστικά δραματική. Η δαπάνη 1,5 δις για την εκτέλεση των έργων, αν είχε διατεθεί σε αντιαεροπορικά πυροβόλα, αντιαρματικά, άρματα και αεροσκάφη, θα είχε μεγαλύτερα αποτελέσματα από τη μικρή αντοχή των οχυρών, των οποίων η πραγματική ισχύς αποδείχθηκε πως ήταν η γενναιότητα των υπερασπιστών τους.

Η εικόνα επιδεινώνεται από την τραγική απουσία αεροσκαφών ικανών να αντιμετωπίσουν τη γερμανική αεροπορική δύναμη.

Η Ελληνική Αεροπορία δεν συγκροτήθηκε εξ αρχής ως διακεκριμένο όπλο, με αποτέλεσμα η διάκριση σε Αεροπορία Στρατού και Αεροπορία Ναυτικού υποβίβαζε την αποστολή του σε καθαρά βοηθητικό ρόλο του Στρατού και του Ναυτικού. Μόλις το 1929 συστάθηκε η Αεροπορική Άμυνα ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, με σκοπό την εξεύρεση πόρων για την ανασυγκρότηση της Αεροπορίας Ξηράς και Θάλασσας, με τη σκέψη ότι η αεροπορική υπεροχή έναντι του αντιπάλου αποτελεί σημαντικό παράγοντα νίκης¹³⁹.

Και πάλι η υπαγωγή του νέου όπλου και των δυνάμεών του σε δύο υπουργεία, δηλαδή στο Στρατιωτικών και το Ναυτικών, η ασύνδετη οργάνωσή του και η πολυεπίπεδη διάρθρωσή του δεν επέτρεψαν τη συγκομιδή στρατηγικών οφελών από αυτό.

Το 1929 ο Ε. Βενιζέλος ίδρυσε το Υπουργείο Αεροπορίας που μετά τα Υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών αποδεικνύει την απουσία μιας ενωτικής στρατιωτικής αντίληψης για τον ενιαίο ρόλο των τριών αυτών όπλων.

Οι αεροπορικές δυνάμεις κατανεμήθηκαν σε τρεις Διοικήσεις: Στρατιωτικής Συνεργασίας, Βομβαρδισμού, Διώξεως.

Στη Διοίκηση Στρατιωτικής Συνεργασίας υπάγοντο 3 Μοίρες παρατηρήσεως των 7 αεροπλάνων τύπου BR19 αντίστοιχες των 3 Σωμάτων Στρατού, και Σμήνη ή Τμήματα Σμηνών στη VIII ΜΠ, στο ΤΣΔΜ, στο Δ' Σώμα Στρατού και στην Ομάδα Μεραρχιών συγκείμενα από αεροπλάνα BR19, Hensel και Dotez.

¹³⁹Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 79 κ.ε.

Στη Διοίκηση Βομβαρδισμού υπάγονται 3 μοίρες η 31^η, η 32^η και η 33^η με 9 αεροπλάνα Ποτέζ 63, Μπλαίνεμ και Φέρευ Μπάτχ αντίστοιχα ανά μοίρα, δηλαδή σύνολο 27 (6 υπό επισκευή).

Στη Διοίκηση Αεροπορίας Διώξεως υπάγονται 4 μοίρες, η 21^η, η 22^η και η 23^η με 9 αεροπλάνα PSL και η 24^η με 9 αεροπλάνα Μπλοκ, δηλαδή σύνολο 36.

Στη Αεροπορία Ναυτικού υπάγονταν 3 μοίρες, η 11^η, η 12^η και η 13^η.

Έτσι, η Ελλάδα δεν κατόρθωσε να αντιπαρατάξει δυνάμεις ικανές να αντιμετωπίσουν ένα στρατό, ο οποίος, καθοδηγούμενος από ένα νέο δόγμα και εξοπλισμένος ανάλογα με τα πιο σύγχρονα πολεμικά μέσα, έκλινε αποφασιστικά την πλάστιγγα υπέρ του στην επερχόμενη σύρραξη.

Η Ελλάδα με δόγμα οργάνωση και οπλισμό Α΄ ΠΠ οδηγείτο στη σύγκρουση με έναν υπέρτερο και στα τρία αυτά σημεία εχθρό. Το αποτέλεσμα ήταν επομένως αναμενόμενο.

2.3.2. Τα σχέδια επιστρατεύσεως¹⁴⁰

Το Σχέδιο Επιστρατεύσεως καθορίζει την οργάνωση της μετάπτωσης του Στρατού από την ειρηνική στην εμπόλεμη κατάσταση και βασίζεται στο Σχέδιο Άμυνας της χώρας. Είναι βέβαια αυτονόητο ότι κανένα Σχέδιο Επιστρατεύσεως, όσο κι αν είναι πλήρες, δεν μπορεί αφ' εαυτού να εγγυηθεί το επιθυμητό επίπεδο άμυνας, αν δεν έχουν προβλεφθεί όλα τα μέσα για την επαρκή υλοποίησή του.

Τα Σχέδια Επιστρατεύσεως αναθεωρούνταν κατ' έτος από το 1925 έως το 1930. Το 1934 αναθεωρήθηκε με βάση την αντίληψη της χρησιμοποίησης όλου του έμψυχου υλικού της χώρας, δηλαδή περί τους 600.000 άνδρες, ενώ ο υπάρχων οπλισμός μόλις κάλυπτε τις ανάγκες 100.000 ανδρών. Το νέο Σχέδιο του 1935 προέβλεπε μικρότερο αριθμό επιστράτων και καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια συμπλήρωσης των αναγκαίων υλικών μέσω της διάθεσης από την Κυβέρνηση έκτακτης πίστωσης 3 δις για τον Στρατό Ξηράς, που επέτρεψε αθρόες εντολές προμηθειών.

Η παραλαβή του παραγγελθέντος αμυντικού υλικού επέβαλε αντικατάσταση του σχεδίου του 1935 με νέο Σχέδιο Επιστρατεύσεως του 1938. Η οχύρωση των βορείων συνόρων με τη Γραμμή Μεταξά, η προμήθεια αντιαεροπορικού πυροβολικού υποχρέωσαν σε αλλαγές από τον καιρό της ειρήνης. Η συγκρότηση του Ε΄ Σώματος

¹⁴⁰ Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 102 κ.ε., ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 102 κ.ε.

Στρατού με έδρα την Αλεξανδρούπολη, που κατέστη δυνατή με το Σύμφωνο της Θεσσαλονίκης της 31 Ιουλίου 1938 μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας, μετά την άρση των στρατιωτικών περιορισμών των επιβληθέντων από τη Συνθήκη της Λωζάννης, οδήγησε σε νέα αναθεώρηση του Σχεδίου του 1938, που αντικαταστάθηκε από το σχέδιο επιστρατεύσεως του 1939, το οποίο τέθηκε σε ισχύ στο τέλος Μαρτίου του ίδιου έτους.

Απρόβλεπτα γεγονότα στο μεταξύ, όπως η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία τον Απρίλιο του 1939, υπαγόρευσε στο ΓΕΣ την τροποποίηση του Σχεδίου που έπρεπε τώρα να αντιμετωπίζει και την περίπτωση πολέμου με την Ιταλία, εντός της βασικής πρόβλεψης όλων των Σχεδίων για πόλεμο κατά της Βουλγαρίας. Η συνάντηση των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία υποχρέωσε το ΓΕΣ στα τέλη του 1939 να επιφέρει μερικές τροποποιήσεις στο Σχέδιο, το οποίο ονομάστηκε «Σχέδιο επιστρατεύσεως 1939β», με το οποίο επιστρατεύτηκε ο Ελληνικός Στρατός την 28^η Οκτωβρίου 1940. Μερικές προεπιστρατεύσεις κατά το 1939 βοήθησαν στην εξάλειψη ελαττωμάτων και στην εκ του αποτελέσματος επιτυχή εφαρμογή του. Και στο νέο αυτό σχέδιο, το αντιαεροπορικό πυροβολικό, όπως φαίνεται από τον πίνακα κατανομής του πυροβολικού, ήταν μικρό για την αντιμετώπιση μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων μονάδων. Για όλες τις επιστρατευόμενες μονάδες του Γενικού Στρατηγείου και 5 Σωμάτων Στρατού προβλέπονταν 28 Α/Α πυροβόλα των 80 και 88 (Κrupp), 52 των 37 και 92 των 20, ενώ για την ενεργό αντιαρματική άμυνα προβλέπονταν σε κάθε Σώμα Στρατού από μια αντιαρματική πυροβολαρχία διαφόρων διαμετρημάτων (την 37 στο Β' ΣΣ και την VIII Μεραρχία, την 12,2 για τα Γ' και Δ' ΣΣ και για το Ε' δύο πυροβολαρχίες).

Από μια Α/Α πυροβολαρχία 16 πολυβόλων Σεντστιέν προβλεπόταν για τα Β' και Δ' ΣΣ, ενώ από δύο για τα Α' και Γ' ΣΣ.

2.3.3. Οι εξοπλισμοί μετά την κήρυξη του πολέμου

Με την κήρυξη του πολέμου ο Μεταξάς και το ΓΕΣ αντιλήφθηκαν τις σοβαρές ελλείψεις του ΕΣ σε σύγχρονο αμυντικό οπλισμό και υπέβαλαν αιτήματα στις Κυβερνήσεις της Αγγλίας και των ΗΠΑ για άμεση ικανοποίησή τους¹⁴¹. Οι επιφυλάξεις που οι επιτελικοί κύκλοι, ιδίως της Αγγλίας, είχαν διατυπώσει για τη χορήγηση πολεμικού υλικού πριν από τον πόλεμο, τώρα υπό τις νέες συνθήκες είχαν αρθεί, αφού η Ελλάδα ήταν η μόνη ευρωπαϊκή δύναμη που πολεμούσε νικηφόρα τον Άξονα. Επομένως, η ενίσχυση σε πολεμικό υλικό αποδεικνυόταν δύσκολη. Ως προς το αντιαρματικό πυροβολικό κατόπιν εντολής του ΓΕΣ συνήφθη σύμβαση με τον γερμανικό οίκο Rheinmetall για αγορά εκτός των άλλων και 30-36 αντιαρματικών πυροβόλων των 37 χιλ., ενώ παράλληλα ζητήθηκαν από την Βρετανία συνολικά 220 αντιαρματικά πυροβόλα και 4000 αντιαρματικά τουφέκια των 14 χιλ., από τα οποία παραλήφθηκαν μόνο 100 αντιαρματικά τουφέκια. Το αντίστοιχο αίτημα της Ελληνικής Κυβέρνησης προς ΗΠΑ για 40 αντιαρματικά πυροβόλα δεν ευδοχώθηκε. Στο μεταξύ, η από τον Ιούλιο 1939 παραγγελθείσα ποσότητα αντιαρματικών πυροβόλων, λόγω της κήρυξης του πολέμου, δεν υλοποιήθηκε ποτέ.

Ως προς το Α/Α υλικό, η παραγγελία 72 αντιαεροπορικών πυροβόλων των 20 χιλ., σε ελαφρό κιλλίβαντα προς τη Γερμανία, από την οποία ο Ελληνικός Στρατός είχε σχεδόν προμηθευτεί το σύνολο των πυροβόλων του είδους (24 πυροβόλα Crupp των 8 8 χιλ., 54 Rheinmetall των 37 χιλ., 107 Rheinmetal των 20 και 32 πολυβόλα των 13,2 χιλ.), λόγω της έναρξης του πολέμου, δεν παραδόθηκε ποτέ.

Το αιτηθέν από την Γαλλία αντιαεροπορικό υλικό με βάση την πίστωση των 150 εκ. γαλλικών φράγκων, δηλαδή 200 πυροβόλα των 25 χιλ. και 52 των 15 χιλ. λόγω του πολέμου, δεν παραλήφθηκαν ποτέ. Από την Βρετανία παραλήφθηκαν τελικά 16 βαρέα αντιαεροπορικά των 94 χιλ. και 18 Bofors των 40 χιλ.

Το βασικό μειονέκτημα των «Σχεδίων Επιστρατεύσεως», μηδέ εξαιρουμένων και του αναθεωρούμενου 1939β, ήταν ο βασικός αμυντικός προσανατολισμός στις χερσαίες επιχειρήσεις, κυρίως προς Βουλγαρία, με αντίληψη όμως Α΄ ΠΠ, όπως αποδεικνύει η παραμέληση της Αεροπορίας, των αντιαεροπορικών και των αντιαρματικών.

¹⁴¹ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 102 κ.ε., ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 74 κ.ε., Ν. Αγγελής, *Τα μυστικά αρχεία του Φορέιν Όφισ*, Αθήνα 1971, σ. 51.

Στις 2 Σεπτεμβρίου 1939, μια μέρα μετά την εισβολή του Γ' Ράιχ στην Πολωνία και την ουσιαστική έναρξη του Β' ΠΠ, ο αρχηγός ΓΕΣ Άντος Α. Παπάγος υποβάλλει στον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως Α. Μεταξά, υπόμνημα¹⁴² σχετικά με τις επείγουσες ανάγκες της Ελλάδος που έπρεπε να ικανοποιηθούν από τους Άγγλους και τους Γάλλους. Στο υπόμνημα θεωρούσε αναγκαία α) την άμεση ενίσχυση της ασφάλειας των θαλάσσιων μεταφορών και β) την προκαταβολική ενίσχυση της Ελλάδος με αεροπορία διώξεως, βομβαρδισμού και ναυτικής συνεργασίας.

Ο απεσταλμένος των Times, στη Βαλκανική, Patrick Maitland, σε μια αναφορά του προς τον Palairet¹⁴³ σχετικά με την ακρόασή του από το βασιλιά Γεώργιο Β', μεταφέρει την ανησυχία του τελευταίου στο άκουσμα μιας πληροφορίας, σύμφωνα με την οποία η Βουλγαρία, αφότου άρχισε ο πόλεμος, εφοδιάστηκε από τη Γερμανία με 300 αεροσκάφη. Επ' αυτού ο Μεταξάς του είπε ότι και στην περίπτωση που αυτά τα αεροσκάφη είναι πεπαλαιωμένα, έχουν ταχύτητα 180 μιλίων την ώρα, παρατήρηση από την οποία ο Maitland συμπεράνε ότι η ελληνική αεροπορία ήταν πολύ ασθενής.

Στις 30 Απριλίου 1940 ο βασιλιάς Γεώργιος Β' προσκάλεσε στο Τατόι τον αεροπορικό ακόλουθο της βρετανικής πρεσβείας ταξίαρχο George και του έθιξε το θέμα της καθυστέρησης στην παράδοση των 86 παραγγελθέντων, από τα οποία μόνο 12 έχουν παραληφθεί, ενώ έχει ήδη καταβληθεί το αντίτιμο για τα μισά¹⁴⁴. Ο Maitland στο υπόμνημά του υποστήριζε ότι η ευθύνη για την καθυστέρηση πρέπει να επιρριφθεί στην Ελληνική Κυβέρνηση, επειδή αυτή μετέβαλε την παραγγελία της από Spitfire σε Blenheim, δηλαδή από διώξεως σε βομβαρδισμού.

Μερικές ημέρες μετά την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, στις 31 Οκτωβρίου 1940, η Ελληνική Κυβέρνηση, υπέβαλε αιτήματα¹⁴⁵ άμεσης βοήθειας προς Μ. Βρετανία και ΗΠΑ, συνοδεύοντάς τα με καταλόγους πολεμικού υλικού αμέσως παραδοτέου. Στους καταλόγους αυτούς εξητείτο η αποστολή αεροπορικών μονάδων. Στο άκρως απόρρητο τηλεγράφημα του F.O. προς τον Palairet γνωστοποιείτο ότι θα σταλούν αεροπορικές μονάδες στην Ελλάδα, μόλις διατεθεί αεροδρόμιο με επαρκή αντιαεροπορική προστασία. Για το σκοπό αυτόν ενημερώνεται ο Palairet ότι θα σταλούν δύο πυροβολαρχίες από τη Μ. Ανατολή για την άμυνα των αεροδρομίων και, μόλις ετοιμαστούν τα αεροδρόμια, θα σταλούν δύο μοίρες Blenheim, εκτός από μία

¹⁴²Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 84 κ.ε.

¹⁴³Ν. Αγγελής, *ό.π.*, σ. 72.

¹⁴⁴F.O., 371/24920/R8214, 371/24919/R8108, *ό.π.*, σ. 69

¹⁴⁵F.O., 371/24920/R8269, *ό.π.*, σ. 101.

που ήδη υπάρχει στην Ελλάδα, καθώς και μια μοίρα Gladiator. Θα ακολουθήσει και μια δεύτερη μοίρα Gladiator, όταν το επιτρέψουν οι συνθήκες, δηλαδή η άφιξη στην Αίγυπτο των νέων αεροσκαφών τύπου Hurricane. Τα αεροσκάφη, το προσωπικό και το πυροβολικό αρχικά θα δοθούν από τη Μ. Ανατολή σε βάρος της εκεί άμυνας.

Πρέπει να σημειωθεί ότι χωρίς την πειστική και επίμονη όχληση του Palairet, η διστακτική Βρετανία δύσκολα θα κινητοποιείτο υπέρ της Ελλάδος, παρά την πεποίθηση ότι δικά της συμφέροντα τελικά εξυπηρετεί.

Στις 15 Νοεμβρίου ο Palairet¹⁴⁶ τηλεγραφεί στο F.O. ότι έχουν αφιχθεί στην Ελλάδα μόνο δύο μοίρες Blenheim και ερωτά αν μπορούν να σταλούν άμεσα οι δύο μοίρες Gladiator ενισχυμένες με μαχητικά Hurricane. Επίσης, επισημαίνει την ανάγκη παρουσίας μόνιμης αεροπορικής βρετανικής δύναμης στην Ελλάδα, ικανής για βομβαρδισμό των ρουμανικών πετρελαιοπηγών, μόλις επιτεθεί η Γερμανία στην Ελλάδα.

Ο Μεταξάς ήδη από τις 31 Οκτωβρίου 1940 ζήτησε υπό τον Palairet¹⁴⁷ να παρακαλέσει τον Churchill να αποστείλει όσα περισσότερα αεροσκάφη είναι δυνατό, για να συνδράμουν τους Έλληνες στο αλβανικό μέτωπο. Ο Μεταξάς θεωρούσε απαραίτητη την παροχή αεροπορικής βοήθειας, λόγω της δεδομένης ανεπάρκειας της Ελληνικής Αεροπορίας.

Ο ίδιος δηλαδή ο Μεταξάς δεν είχε την προνοητικότητα να αντιληφθεί έγκαιρα την αξία της αεροπορίας στη διεξαγωγή σύγχρονων επιχειρήσεων, και αντί να διαθέσει τα αναγκαία ποσά για την προμήθεια σύγχρονων αεροσκαφών, διέθετε τα χρήματα¹⁴⁸ στη συγκρότηση φασιστικής νεολαίας.

Στις 17 Νοεμβρίου ο Μεταξάς αναφέρει στον Palairet ότι το αίτημα που ο ίδιος είχε υποβάλει στις ΗΠΑ για άμεση χορήγηση 60 αεροσκαφών απορρίφθηκε, επειδή τα αεροσκάφη είναι αναγκαία για τη Βρετανία¹⁴⁹. Στις 4 Δεκεμβρίου όμως συμβούλευε τις ΗΠΑ να χορηγήσουν τα αεροσκάφη.

Στις 19 Νοεμβρίου ο Palairet¹⁵⁰ αναφέρει ότι έχουν ξεπεραστεί για την Ελλάδα οι κίνδυνοι της αρχικής περιόδου, εφόσον ολοκληρώθηκε η επιστράτευση και η μετακίνηση των στρατευμάτων. Το ελληνικό πυροβολικό έχει περάσει στην αντεπίθεση, αλλά παρεμποδίζεται από την αεροπορία του εχθρού. Αποτελεί συνείδηση

¹⁴⁶F.O., 371/24919/R8108, *ό.π.*, σ. 101.

¹⁴⁷F.O., 371/24919/R8114, *ό.π.*, σ. 47

¹⁴⁸GON

¹⁴⁹F.O., 371/24916/R8888, *ό.π.*, σ. 109.

¹⁵⁰F.O., 371/24910/R6914, *ό.π.*, σ. 101.

στη χώρα ότι η αντίσταση κατά των Ιταλών δεν μπορεί να συνεχισθεί χωρίς βρετανική βοήθεια σε αεροσκάφη και άλλα εφόδια, τα οποία πρέπει να φθάσουν προτού η ελληνική πλευρά εξαντληθεί. Η στάση της Γερμανίας παραμένει αδιευκρίνιστη και οι διπλωματικές σχέσεις με την Ελλάδα συνεχίζονται, ενώ οι εμπορικές δραστηριότητες σταμάτησαν με την έναρξη του πολέμου.

Επ' αυτού η Γερμανική πλευρά άρχισε πιέσεις στην Ελλάδα για αποκατάσταση των εμπορικών σχέσεων¹⁵¹, αλλά η Ελλάδα δια του Γεν. Δ/ντή του Υπ. Οικονομικών απαντούσε ότι θα καταβάλει κάθε προσπάθεια.

Οι συνεχείς παραστάσεις του Palairet είχαν ως αποτέλεσμα μαζί την ίδια μέρα ο Churchill¹⁵² διαμηνύει στον Μεταξά ότι αποστέλλονται άμεσα στην Ελλάδα μαχητικά αεροσκάφη τύπου Gladiator, καθώς και τα υπόλοιπα αεροσκάφη των τριών μοιρών βομβαρδισμού τύπου Blenheim. Θα σταλούν επιπλέον 12 Gladiator για την Ελληνική Αεροπορία αλλά όχι Hurricane, επειδή δεν μπορούν να ανεφοδιαστούν και εξοπλιστούν στην Κρήτη.

Στις 20 Νοεμβρίου ο Palairet¹⁵³ διαβιβάζει στον Churchill τις ευχαριστίες του Γεωργίου Β' και του Μεταξά για την άμεση αντιμετώπιση των ελληνικών αναγκών και τονίζει ότι υπάρχουν κατάλληλα σημεία προσγείωσης για τα μαχητικά αεροσκάφη σε προωθημένες περιοχές, που έχουν ήδη διαβιβάσει. Η σχεδιαζόμενη γερμανική επίθεση θα απαιτήσει την άμεση αποστολή στην Ελλάδα καταδιωκτικών τύπου Hurricane με Βρετανούς πιλότους προσωρινά, αν και οι Έλληνες είναι σε θέση να χειρισθεί τον συγκεκριμένο τύπο.

Στις 8 Δεκεμβρίου το F.O.¹⁵⁴ ενημερώνει τον Palairet ότι οι ΗΠΑ θα προσφέρουν 30 μαχητικά αεροσκάφη στην Ελλάδα από αυτά που επρόκειτο να δώσουν στην Βρετανία.

Η βρετανική όμως κυβέρνηση προτιμά να διαθέσει δικά της αεροσκάφη στην Ελλάδα, επειδή αφενός η μεταφορά τους από τις ΗΠΑ θα απαιτήσει χρονικό διάστημα επτά εβδομάδων και αφετέρου ο συγκεκριμένος τύπος ίσως δεν καλύπτει τις ελληνικές ανάγκες.

Στις 13 Δεκεμβρίου ο Palairet¹⁵⁵ τηλεγραφεί και πάλι στο F.O. υποστηρίζοντας την χωρίς καθυστέρηση αντιμετώπιση των ελληνικών αμυντικών

¹⁵¹F.O., 371/24910/R8920, *ό.π.*, σ. 155 και 158.

¹⁵²F.O., 371/24916/R8470, *ό.π.*, σ. 111.

¹⁵³F.O., 371/24916/R8470, *ό.π.*, σ. 113.

¹⁵⁴F.O., 371/24916/R8752, *ό.π.*, σ. 141.

¹⁵⁵F.O., 371/24916/R9078, *ό.π.*, σ. 148.

αναγκών και μεταφέρει το έμμεσο αίτημα της Ελληνικής Κυβέρνησης για συχνότερη αποστολή νηοπομπών. Ζητά επίσης ανταλλακτικά και εξοπλισμό για την Αεροπορία, η οποία διαθέτει μόνο 14 βομβαρδιστικά που έχουν ακινητοποιηθεί λόγω των ελλείψεων. Διαβιβάζονται επίσης οι άμεσες ελλείψεις της χώρας σε σιτάρι, κρέας και καύσιμα.

Στις 19 Δεκεμβρίου ο Palairet¹⁵⁶, σχετικά με την προτροπή των ΗΠΑ να δεχθεί η Ελλάδα βρετανικά αντί σύγχρονων αμερικανικών αεροσκαφών, ότι οι ΗΠΑ πρέπει οι ίδιες να ρυθμίσουν το ζήτημα της αποστολής αεροσκαφών ανεξάρτητα από την αποστολή βρετανικών μαχητικών από την Αίγυπτο. Σε άλλο τηλεγράφημά του ο Delairet ζητά την άμεση αποστολή μάλλινων ρούχων στην Πρεσβεία, για να αντιμετωπιστούν τα κρυοπαγήματα των Ελλήνων στρατιωτών και υποδεικνύει την άμεση ενημέρωση του Βρετανικού Ερυθρού Σταυρού και κάθε άλλου αρμόδιου φορέα.

Στις 11 Μαρτίου 1941 ο Palairet¹⁵⁷ τονίζει στον Υπουργό Εξωτερικών της Βρετανίας ότι η ικανότητα της Ελληνικής Κυβέρνησης να συνεχίσει τη διεξαγωγή του πολέμου εναντίον της Ιταλίας και της Γερμανίας θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη δυνατότητα της βρετανικής αεροπορίας να αντιμετωπίσει την επίθεση της γερμανικής αεροπορίας στα πρώτα της στάδια.

Στις 23 Μαρτίου ο Churchill¹⁵⁸ ενημερώνει τον Palairet ότι η R.A.F. πραγματοποίησε 54 εξόδους αεροσκαφών στο αλβανικό έδαφος καταστρέφοντας πολλά αεροπλάνα και στις αερομαχίες και στο έδαφος.

Στις 2 Απριλίου, 4 ημέρες πριν από τη γερμανική επίθεση, ο Palairet διαβιβάζει στον Churchill¹⁵⁹ επείγον αίτημα του βασιλιά Γεωργίου Β΄ και της Ελληνικής Κυβέρνησης για επείγουσα παροχή πολεμικού υλικού.

Ήδη ένα μήνα πριν, στις 7 Μαρτίου, άρχισε η αποβίβαση του βρετανικού εκστρατευτικού σώματος στον Πειραιά και στον Βόλο, του οποίου η συνολική δύναμη την ημέρα της γερμανικής επίθεσης ανερχόταν σε 2 Μεραρχίες Πεζικού (6^η αυστραλιανή υπό τον στρατηγό Mackay και η 2^η νεοζηλανδική υπό τον Friberg), 1 βρετανική τεθωρακισμένη ταξιαρχία υπό τον Harrington με δύναμη περίπου 100 αρμάτων, 4 συντάγματα πυροβολικού, 16 βαρέα και 72 ελαφρά αντιαεροπορικά όπλα. Στο εκστρατευτικό αυτό σώμα πρέπει να προστεθούν και 150 συνολικά αεροσκάφη¹⁶⁰.

¹⁵⁶F.O., 371/24916/R8752, *ό.π.*, σ. 157.

¹⁵⁷F.O., 371/29814/R3057, *ό.π.*, σ. 113.

¹⁵⁸F.O., 371/29815/R3381, *ό.π.*, σ. 172.

¹⁵⁹F.O., 371/29815/R3408, *ό.π.*, σ. 173.

¹⁶⁰F.O., 371/29815/R3575, *ό.π.*, σ. 173.

Η δύναμη αυτή, αν και οι ρυθμοί ποικίλλουν, ανερχόταν σε 60.000 περίπου άνδρες, από τους οποίους 35-40.000 ήσαν μάχιμοι. Η βρετανική αυτή δύναμη ήταν μηχανοκίνητη και επομένως στα πεδινά δίνεται απαραίτητη ευκινησία. Η τεθωρακισμένη Ταξιαρχία των 100 βαρέων αρμάτων τύπου Cruiser Tanks είχε μειωμένη κινητική απόδοση λόγω ελαττωματικών ερπιστριών. Καλύτερη ήταν η εικόνα στο πυροβολικό με τα 4 συντάγματα βαρέων και μέσων πυροβόλων και αντιαεροπορικών όπλων.

Απέναντι σε αυτή τη δύναμη η Γερμανική εικόνα ήταν σαφώς ανώτερη, αφού η 2^η Τεθωρακισμένη Μεραρχία διέθετε 150 βαρέα άρματα μάχης και ισχυρή δύναμη πυρός.

Στη δύναμη αυτή υπό τη διοίκηση του στρατηγού Wilson υπήχθησαν και δύο ελληνικές Μεραρχίες Πεζικού, η XII και η XX, αποτελώντας το συγκρότημα W, που παρ' όλα αυτά παρέμενε ανεπαρκέστατη για την αντιμετώπιση της πανίσχυρης 12^{ης} Στρατιάς του List.

Γ' Κεφάλαιο

Τα επιχειρησιακά δόγματα και σχέδια των εμπολέμων

3.1. Το Ελληνικό

Το ελληνικό αμυντικό δόγμα, που κυρίως διαμορφώθηκε επί Μεταξά και Παπάγου, ήταν καθαρά αμυντικό, με κύριο προσανατολισμό τον από βορρά κίνδυνο. Η στρατηγική τους αντίληψη επηρεασμένη από τα αμυντικά δόγματα του Α' Π.Π. δημιούργησε ένα δόγμα στατικής άμυνας, που εκφραζόταν κυρίως με τη γραμμική οχύρωση των βορείων συνόρων.

Το Ελληνικό Σχέδιο Επιχειρήσεων¹⁶¹, όπως και το Σχέδιο Επιστρατεύσεως 1939β παρέμενε επηρεασμένο από το αμυντικό δόγμα από τον μονοδιάστατο αμυντικό του προσανατολισμό προς τη Βουλγαρία, απέκτησε τώρα και νέο αμυντικό σκοπό μετά την κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία (7 Απριλίου 1939). Το Σχέδιο δηλ. ονομάστηκε IB, λόγω του διμέτωπου αγώνα που προέβλεπε κατά της Ιταλίας και κατά της Βουλγαρίας.

Η Ελληνική Κυβέρνηση από το 1939 είχε ως αντικειμενικό σκοπό της προπαρασκευής των ενόπλων δυνάμεων αφ' ενός για την εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων της υπογραφείσας το 1939 Στρατιωτικής Σύμβασης του Συμφώνου της Βαλκανικής Συνεννόησης και αφ' ετέρου την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης βουλγαρικής επίθεσης, για την οποία όμως το Βαλκανικό Σύμφωνο προέβλεπε στρατιωτική συνδρομή.

Το σχέδιο Επιχειρήσεων κατά της Βουλγαρίας όπως έχει καταρτισθεί, προέβλεπε αμυντική στάση της Ελλάδος. Η οχυρωματική γραμμή, γνωστή ως Γραμμή Μεταξά, παρείχε τον απαραίτητο χρόνο για την επιστράτευση και συγκέντρωση του ελληνικού στρατού, με σκοπό την απόκρουση εχθρικής προέλασης. Μετά το πρώτο αυτό στάδιο, θα ακολουθούσε η επιθετική στρατηγική, αποσκοπούσα στην ανάκτηση πρωτοβουλίας και διατήρησή της.

Η οχύρωση της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης περιελάμβανε συγκρότημα μόνιμων έργων και έργων εκστρατείας. Το σημαντικότερο τμήμα στην οχύρωση στην περιοχή αυτή βρισκόταν μεταξύ Νέστου και Στρυμόνος στις διόδους που οδηγούν από το υψίπεδο Κάτω Νευροκοπίου και κοιλάδα Στρυμόνος στην

¹⁶¹ Αλ. Παπάγος, *Ο Πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Αθήνα 1945, σ. 197 κ.ε., Η. Α. Richter, *Ιταλο-Γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 426 κ.ε., Αl. Buchner, *Η Γερμανική Εκστρατεία εις την Ελλάδα*, Αθήνα 1957, σ. 25 κ.ε.

Ανατολική Μακεδονία. Δυτικά του Στρυμόνα είχε οχυρωθεί η εσοχή του θύλακα του Μπέλες προς το Πετρίτσι, με σκοπό την απόφραξη της κοιλάδας από ενδεχόμενη διείσδυση και βέβαια την ανάληψη επιθετικής πρωτοβουλίας. Δυτικότερα του θύλακα και μέχρι το Τριεθνές είχαν εκτελεσθεί επί της κορυφογραμμής και επί οχυρώσεως και συμπληρώνονταν με έργα εκστρατείας κυρίως στα βόρεια των Κρουστών σε περιοχή που εκτεινόταν μέχρι τη λίμνη Κερκίνη. Το ζήτημα αυτό ήταν και το ασθενέστερο της όλης οχυρωματικής γραμμής.

Ανατολικά του Νέστου, στη Δυτική Θράκη, υπήρχαν δύο μόνιμα οχυρωματικά έργα, του Εχίνου και του Νυμφαίου, και σκοπός των εκεί δυνάμεων ήταν η επιβράδυνση της προέλασης του εχθρού και η εξασφάλιση των προγεφυρωμάτων Αλεξανδρουπόλεως και Πυθίου.

Το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο υπολόγιζε τη δύναμη του βουλγαρικού στρατού σε 15 Μεραρχίες πεζικού τετραδικής σύνθεσης, δηλαδή κάθε Μεραρχία αποτελείτο από 4 συντάγματα πεζικού, και 2 Μεραρχίες Ιππικού. Από αυτές 8-9 θα διατίθεντο πιθανόν κατά της Ελλάδος και οι υπόλοιπες κατά της Τουρκίας.

Η κατανομή των ελληνικών δυνάμεων στα θέατρα επιχειρήσεων ήταν η εξής¹⁶²:

α) Αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων

8 Μεραρχίες πεζικού, 2 Ταξιαρχίες πεζικού

β) Βουλγαρικό θέατρο επιχειρήσεων

6 Μεραρχίες πεζικού, 1 Ταξιαρχία πεζικού

γ) Γενικές εφεδρείες:

1 Μεραρχία πεζικού, 1 Ταξιαρχία πεζικού, η Μεραρχία Ιππικού.

Σε περίπτωση μη ανάμιξης της Βουλγαρίας στον ελληνοϊταλικό πόλεμο προβλεπόταν η μεταφορά δυνάμεων από το Βουλγαρικό θέατρο στο Αλβανικό.

Συγκεκριμένα οι ελληνικές δυνάμεις στα θέατρα επιχειρήσεων ήσαν οι εξής:

α) Αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων

1/ Θέατρο επιχειρήσεων Δυτικής Μακεδονίας:

¹⁶²Την πλήρη διάταξη των ελληνικών δυνάμεων στα θέατρα επιχειρήσεων σε μια αυτόβουλη κατάσταση ανέφερε αρχές Μαΐου, ως μη όφειλε, στις γερμανικές αρχές ο αντιστράτηγος Στρήμπεργκ, υπαρχηγός του Γενικού Επιτελείου, σύμφωνα με την ανέκδοτη με τη φορά της 12^{ης} στρατιάς προς την ΟΚΑ της 8^{ης} Μαΐου.

Το Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας (Τ.Σ.Δ.Μ.) με το Γ' Σώμα Στρατού (X, XI Μεραρχία Πεζικού και IV Ταξιαρχία Πεζικού) και το Β' Σώμα Στρατού (I, IX Μεραρχίες Πεζικού και V Ταξιαρχία Πεζικού).

2/Θέατρο Επιχειρήσεων Ηπείρου

Η VIII Μεραρχία Πεζικού.

3/ Εφεδρείες:

Το Α' Σώμα Στρατού (II, III, IV Μεραρχίες Πεζικού σε Θεσσαλία και Κεντρική Μακεδονία).

β) Βουλγαρικό Θέατρο επιχειρήσεων

1/ Θέατρο επιχειρήσεων Δυτικής Θράκης:

Το Ε' Σώμα Στρατού (XII και XIII Μεραρχίες Πεζικού)

2/ Θέατρο επιχειρήσεων Ανατολικής Μακεδονίας:

Το Τμήμα Στρατιάς Καβάλας (Τ.Σ.Κ.) με το Δ' Σώμα Στρατού (VII, XIV Μεραρχίας Πεζικού, XVI Ταξιαρχία Πεζικού) στο δεξιό του και τη Διοίκηση Ομάδας Μεραρχιών (VI και XVII Μεραρχίες Πεζικού) στο αριστερό του.

3/ Γενικές εφεδρείες

Στην περιοχή της Θεσσαλονίκης η V Μεραρχία Πεζικού, η III Ταξιαρχία Πεζικού και η Μεραρχία Ιππικού.

Σύμφωνα με το σχέδιο επιστρατεύσεως 1939β, η συγκέντρωση των ελληνικών δυνάμεων προβλεπόταν για το Αλβανικό Θέατρο επιχειρήσεων σε 22 ημέρες και για το Βουλγαρικό σε 15 μέρες.

Η βάση του Σχεδίου Επιχειρήσεων αποστολή των Ελληνικών δυνάμεων στο Βουλγαρικό θέατρο επιχειρήσεων ήταν η εξής:

- Στο Θέατρο της Δυτικής Θράκης το Ε' Σώμα Στρατού είχε εντολή να επιβραδύνει βουλγαρική προέλαση στη Δυτική Θράκη και να εξασφαλίσει τα προγεφυρώματα Αλεξανδρουπόλεως και Πυθίου μέχρι τη διαπεραίωση των τουρκικών δυνάμεων δυτικά του Έβρου. Το Ε' Σώμα Στρατού θα προσάρμοζε την ενέργειά του και τον ελιγμό του ανάλογα προς αυτόν των τουρκικών δυνάμεων.

- Στο Θέατρο Επιχειρήσεων Ανατολικής Μακεδονίας το Τ.Σ.Κ. είχε εντολή να επιβραδύνει την προέλαση των εχθρών και να την ανακόψει στην περιοχή αντιστάσεως που οριζόταν από την οχυρωματική γραμμή. Επειδή στην περιοχή της Ξάνθης δεν υπήρχε η κάλυψη της οχυρωματικής γραμμής, γι' αυτό σε περίπτωση εχθρικής πίεσης η περιοχή θα εκκενωνόταν και οι δυνάμεις θα συμπύσσονταν στη

δυτική όχθη του Νέστου. Το σχέδιο αυτό στην εφαρμογή του δεν θα ήταν άκαμπτο, όπως επισημαίνει ο ίδιος ο εμπνευστής του, αλλά θα προσαρμοζόταν στην εκάστοτε πραγματικότητα.

Οι ανάγκες του Ελληνοϊταλικού πολέμου απαιτήσαν τη μεταφορά των περισσοτέρων δυνάμεων στο θέατρο της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας, στο οποίο είχαν οργανωθεί τοποθεσίες με έργα εκστρατείας, που περιλάμβαναν σκυρόδετα πυροβολεία, θέσεις αυτομάτων όπλων και πυροβολικού, χαρακώματα, συρματοπλέγματα και αντιαρματικά κωλύματα.

Από τον Ιανουάριο του 1941 η διαφαινόμενη απειλή γερμανικής εισβολής επέβαλε αναθεώρηση του Σχεδίου Επιχειρήσεων, αυτή τη φορά με τη συνδρομή της βρετανικής πλευράς. Το Βαλκανικό Σύμφωνο όχι μόνο δεν είχε ισχύ στην περίπτωση της ιταλοελληνικής συρράξεως, αλλά είχε στην πράξη διαλυθεί λόγω της προσχώρησης της Ρουμανίας στον Άξονα και της απροθυμίας Γιουγκοσλαβία και Τούρκων να εμπλακούν στη σύρραξη.

Η περίπτωση επεμβάσεως γερμανικής η γερμανοβουλγαρικής στη σύρραξη προκαλούσε δυσμενή από στρατηγική άποψη αποτελέσματα, λόγω της εμπλοκής της χώρας μας σε πόλεμο με την Ιταλία και την Αλβανία. Ένα διμέτωπο αγώνα ιδίως απέναντι στη Γερμανία, που διέθετε τον πιο άρτια εξοπλισμένο ευρωπαϊκό στρατό και είχε ήδη συνθλίψει μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, ήταν αδύνατο να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά η Ελλάδα, πολλώ μάλλον λόγω παρωχημένης στρατηγικής αντιλήψεως, η οποία οδήγησε σε μη ανάλυση των σύγχρονων απειλών και των μέτρων αντιμετώπισής τους.

Στις 11 Ιανουαρίου 1941 ο αρχιστράτηγος Παπάγος υπέβαλε στον πρωθυπουργό Μεταξά έκθεση¹⁶³ για το ενδεχόμενο γερμανικής εισβολής στην Ελλάδα από τη Βουλγαρία, επισημαίνοντας την ενίσχυση 8-9 Μεραρχιών με ισχυρά αντιαρματικά μέσα, ενεργό αντιαεροπορική άμυνα και πολυάριθμη αεροπορία, την οποία έπρεπε να παράσχουν οι Άγγλοι, ώστε να υπάρξει επαρκής άμυνα. Για το ενδεχόμενο υπερκέρασης της γραμμής Μεταξά και απειλής της Θεσσαλονίκης θα απαιτούνταν επιπροσθέτως δυνάμεις 2-3 Μεραρχιών. Στην έκθεση αυτή ο Παπάγος εξέταζε διάφορες μεταβλητές σε περίπτωση συμμόρφωσης της Γιουγκοσλαβίας ή της

¹⁶³Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 127.

Τουρκίας. Πάντως, τονίζει την ανάγκη απαραίτητης κάλυψης του θεάτρου Επιχειρήσεων «δι' ισχυράς αεροπορίας διώξεως και βομβαρδισμού»¹⁶⁴.

Στο ελληνικό αυτό αίτημα οι Βρετανοί περιορίσθηκαν στην αποστολή περιορισμένης δύναμης (1 Τ/Θ ταξιαρχία, 4 συντάγματα πυροβολικού, 16 βαρέα και 72 αντιαεροπορικά όπλα, και 2 Μεραρχίες Πεζικού).

Από τον Ιανουάριο 1941 οι ελληνικές δυνάμεις στο αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων ανέρχονταν σε 12 Μεραρχίες πεζικού, 3 ταξιαρχίες Πεζικού και η Μεραρχία Ιππικού, ενώ στο Βουλγαρικό σε 4 Μεραρχίες (VI, VII, XIV και XII) και τις δυνάμεις των οχυρών. Η εαρινή όμως επίθεση του ιταλικού στρατού υπαγόρευσε τη μεταφορά της VI Μεραρχίας στη Βορειοδυτική Μακεδονία. Επομένως, η άμυνα της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης επαφίετο σε 3 μόνο Μεραρχίες, και αυτές ελλιπούς σύνθεσης, και στην άμυνα των οχυρών, τα οποία οι ελληνικές στρατιωτικές αρχές θεωρούσαν απόρθητα. Αλλά και αυτών ο οπλισμός δεν ήταν αντίστοιχος προς τις σύγχρονες απειλές.

Σε μια επιθεώρησή του στα οχυρά της γραμμής Μεταξά ο αρχηγός της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής, αντιστράτηγος Χένγουντ¹⁶⁵ διαπίστωνε τα αδύνατα σημεία της οχύρωσης στα δυτικά του Ρούπελ, τα οποία μπορούσαν να εκμεταλλευθούν ορεινές δυνάμεις του εχθρού και να ανοίξουν το δρόμο προς τη Θεσσαλονίκη. Στην αναφορά του της 19^{ης} Μαρτίου προς τον Ουέιβαλ επεσήμανε το υψηλό φρόνημα των ανδρών και των αξιωματικών αλλά και την παρατήρηση του στρατηγού Μπακόπουλου ότι χρειαζόταν επειγόντως αντιαρματικά και αντιαεροπορικά πυροβόλα καθώς και τη XIX Μηχανοκίνητη Μεραρχία ως κινητή εφεδρεία για αντιμετώπιση πιθανών διεισδύσεων και ρίψη αλεξιπτωτιστών. Από την άμυνα επομένως των οχυρών έλειπαν εκείνα τα όπλα που θα αντιμετώπιζαν αποτελεσματικά τις σύγχρονες απειλές, δηλαδή τα άρματα και τα αεροπλάνα.

Το Ελληνικό Σχέδιο Επιχειρήσεων βασιζόταν και στην εμπλοκή της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας και αυτό ήταν μια βασική αδυναμία του σχεδιασμού. Ο Παπάγος, παρά τη δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών της Βρετανίας Gaden ότι, σύμφωνα με πληροφορίες του, ούτε η Γιουγκοσλαβία ούτε η Τουρκία θα αναμιγνύονταν στον πόλεμο, εκπόνησε Σχέδιο εκκένωσης της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης, μεταφοράς των 3 Μεραρχιών στην τοποθεσία Καϊμακτσαλάν-

¹⁶⁴Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 128.

¹⁶⁵Βλ. σχετικά Cabinet History Series, I. Hist (B)2, Nr 126, σ. 67 κ.ε. Σύμφωνα με την αναφορά αυτή ο Μπακόπουλος ανέμενε προώθηση του εχθρού μέσα από την κοιλάδα του Αξιού.

Βέρμιο, Όλυμπος και την αντιμετώπιση του εχθρού από τις δυνάμεις των οχυρών που θα διεξήγαγαν επιβραδυντικό αγώνα. Ο Παπάγος αναγνώριζε όμως ότι η εντολή αυτή εκκένωσης θα επέτρεπε μείωση του ηθικού των επιστράτων που θα παρέδιδαν έτσι αμαχητί τις εστίες τους. Στο σχέδιο αυτό εκκενώσεως και σύμπτυξης στη γραμμή άμυνας Βερμίου συμφώνησαν και οι Βρετανοί στρατιωτικοί, οι οποίοι θα έστελναν στη γραμμή αυτή τις δυνάμεις τους.

Ο Παπάγος εξαρτούσε την έκδοση της σχετικής διαταγής σύμπτυξης από την αποσαφήνιση της στάσεως της Γιουγκοσλαβίας, την οποία έπρεπε ο Βρετανός πρέσβης στο Βελιγράδι να αναφέρει. Στο σχέδιο αυτό αντέδρασε ο στρατηγός Μπακόπουλος, αλλά η μη σύμπτυξη ενισχύθηκε από τις εξελίξεις, διότι την 1^η Μαρτίου τα γερμανικά στρατεύματα είχαν αρχίσει να εισέρχονται στη Βουλγαρία, στην οποία τα αεροδρόμια είχαν εγκατασταθεί γερμανικές αεροπορικές δυνάμεις.

Έτσι, στην Ανατολική Μακεδονία και Δυτική Θράκη θα παρέμεναν οι 3 Μεραρχίες που με τη δύναμη των οχυρών (5000 άνδρες περίπου), θα αντιμετώπιζαν την γερμανική λαίλαπα. Η Δυτική Θράκη θα εκκεωνόταν και θα παρέμεναν μόνο οι δυνάμεις των οχυρών Εχίνου και Νυμφαίας.

Παρά τις περί του αντιθέτου διαβεβαιώσεις της η Γιουγκοσλαβική Κυβέρνηση προσχώρησε στον Άξονα 25 Μαρτίου, εξασφαλίζοντας μάλιστα ως δώρο την Θεσσαλονίκη. Δύο όμως μέρες αργότερα, στις 27 Μαρτίου, εκδηλώθηκε επανάσταση των δημοκρατικών δυνάμεων που ακύρωσε την προσχώρηση στον Άξονα και συμπαρατάχθηκε με τις συμμαχικές δυνάμεις. Αυτή ακριβώς η εξέλιξη προϋπέθετε την ύπαρξη κοινού σχεδίου επιχειρήσεων των συμμαχικών δυνάμεων και την ως εκ τούτου συγκρότηση μιας Ανώτατης Διοικήσεως, των δυνάμεων της Βαλκανικής, όπως σωστά παρατηρεί ο Παπάγος. Η ευθύνη για τη μη αξιοποίηση της ευκαιρίας, έστω και την τελευταία στιγμή, χρεώνεται βεβαιότατα στη Βρετανία, ως ηγέτιδα συμμαχική δύναμη. Ακόμη και στη συνάντηση των αντιπροσώπων της Ελλάδος, της Γιουγκοσλαβίας και της Βρετανίας στον σιδηροδρομικό σταθμό Κάναλι, απολέσθηκε και η τελευταία δυνατότητα ενός συγκεκριμένου σχεδίου επιχειρήσεων, που κατά τον Παπάγο έπρεπε να έχει τα εξής χαρακτηριστικά¹⁶⁶:

α) Δημιουργία ενός ισχυρού ελληνογιουγκοσλαβικού μετώπου κατά της γερμανοβουλγαρικής επίθεσης, το οποίο στην αρχή θα ήταν αμυντικό, με σκοπό να

¹⁶⁶Βλ. Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 261 κ.ε.

εμποδίσει τη διείσδυση των γερμανικών στρατευμάτων, να αποτρέψει τον χωρισμό των ελληνικών και γιουγκοσλαβικών δυνάμεων και την απόρριψή τους.

β) ταχεία εκκαθάριση της Αλβανίας από τα ιταλικά στρατεύματα με κοινή ελληνογιουγκοσλαβική δράση και μεταφορά δυνάμεων προς αντιμετώπιση της γερμανικής απειλής.

Για τη δημιουργία ισχυρού κοινού μετώπου, απαιτείτο η συγκέντρωση των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων να επικεντρωθεί στη Νότια Σερβία, αντί να διασπαστούν σε όλο το μήκος των εκτεταμένων συνόρων. Με τον τρόπο αυτό θα ήτο δυνατό να αποσοβηθεί η επιδιωκόμενη από τους εχθρούς διάρρηξη του μετώπου, διάσπαση των Ελληνογιουγκοσλαβικών δυνάμεων και η σύνδεση των γερμανικών με τα ιταλικά στρατεύματα.

Ο Παπάγος αναγνώριζε ότι μια τέτοια διάταξη δυνάμεων από τη Γιουγκοσλαβία που μετέθετε το κέντρο βάρους στο Νότο, συνεπαγόταν εγκατάλειψη μεγάλου μέρους εθνικού χώρου, αλλά δεν υπήρχε άλλος τρόπος για την αντιμετώπιση της γερμανικής απειλής που προερχόταν από τη Βουλγαρία. Αυτήν όμως την εγκατάλειψη του πατρίου εδάφους δεν δέχθηκε ο υπουργός του Γιουγκοσλαβικού Γενικού Επιτελείου Jankonic, όταν τη νύχτα της 3^{ης} προς 4^η Απριλίου ο Παπάγος του έθεσε υπόψη του το συγκεκριμένο σχέδιο στη συνάντησή τους στον σιδηροδρομικό σταθμό Κάναλι και η Γιουγκοσλαβία, αποφάσισε να αμυνθεί σε ολόκληρη την έκταση του εθνικού χώρου.

Η αδυναμία σύμπραξης των Ελληνογιουγκοσλαβικών δυνάμεων κατά των χιτλερικών στρατευμάτων είχε ως αποτέλεσμα την επικράτηση επιμέρους σχεδίων, των οποίων η μεμονωμένη εφαρμογή δεν δημιουργούσε προϋποθέσεις αποτελεσματικής αντίστασης. Τελικά όμως οι Γιουγκοσλάβοι πείσθηκαν εν μέρει για την ορθότητα του ελληνικού σχεδίου και συγκρότησαν ένα σώμα τεσσάρων μεραρχιών για κάλυψη της Ν. Σερβίας. Στην παραπάνω συνάντηση Παπάγου- Jankonic εξετάστηκαν κοινές επιχειρήσεις πολύ όμως χαλαρά. Το σημαντικότερο ήταν ότι οι Γιουγκοσλάβοι σε περίπτωση γερμανικής επίθεσης από τη Νοτιοδυτική Βουλγαρία όφειλαν να αποφράξουν την κοιλάδα του Στρυμόνα, ώστε να εμποδίσουν υποχρεωτικό ελιγμό κατά των αμυνομένων στη γραμμή Μεταξά, και παράλληλα όφειλαν να διατηρήσουν το σύνδεσμο με τις ελληνικές δυνάμεις του ΤΣΑΜ.

Ο Παπάγος αποφάσισε να συνεχίσει τις επιχειρήσεις κατά των Ιταλών στην Αλβανία με ένα σύνολο 16 Μεραρχιών.

Εγκαταλείποντας μια σοβαρή άμυνα της Θεσσαλονίκης, μολονότι αναγνώριζε¹⁶⁷ ότι μια υπερκερωτική εχθρική ενέργεια από Μπάλες προς κατεύθυνση Θεσσαλονίκης θα παρέμενε χωρίς επαρκείς εφεδρικές δυνάμεις για αντιμετώπισή της. Όσον αφορά στις οχυρώσεις στην τοποθεσία Κρούσια όρη-λίμνη Κερκίνη, αυτός ο Παπάγος, θεωρούσε ότι δεν είχαν σοβαρή αξία, επειδή ήσαν περιορισμένες και ημιμόνιμης μορφής.

Στην περίπτωση αυτή το ελληνικό σχέδιο, για να αποφευχθεί ο εγκλωβισμός των αμυνομένων στη Γραμμή Μεταξά δυνάμεων, προέβλεπε την έγκαιρη σύμπτυξη του στη δεύτερη αμυντική γραμμή Καϊμακτσαλάν-Βερμίου. Το ελληνικό σχέδιο προέβλεπε ανατινάξεις και καταστροφές, που άρχισαν λίγες ώρες πριν τη γερμανική εισβολή.

3.2. Το Γερμανικό¹⁶⁸

Αντίθετα προς το Ελληνικό, το Γερμανικό επιτελείο μελετώντας κριτικά το παρελθόν και ερευνώντας συστηματικά νέες μορφές οργανώσεως και διεξαγωγής του πολέμου και εκμεταλλευόμενο την Τεχνολογία, δημιούργησε μια νέα στρατηγική αντίληψη που βασιζόταν στη συνδυασμένη δράση αεροπορίας, τεθωρακισμένων και πυροβολικού με κύριο χαρακτηριστικό την ταχυκινήσια (Blitzkrieg = κεραυνοβόλος πόλεμος). Η επιτυχία του νέου δόγματος βασιζόταν στο στοιχείο του αιφνιδιασμού.

Η νικηφόρα πορεία των Ελληνικών στρατευμάτων στο θέατρο επιχειρήσεων της Αλβανίας και η επαπειλούμενη συντριβή του ιταλικού στρατού υποχρέωσε τον Hitler στις 12 Νοεμβρίου να προετοιμάσει Σχέδιο Επίθεσης με τη Weisung 18¹⁶⁹, η οποία περιλάμβανε τη διεξαγωγή πολέμου στο χώρο της Μεσογείου και της Ρωσίας, βασιζόμενη στο νέο δόγμα του Blitzkrieg. Επίσης, προέβλεπε ένα βελτιωμένο σχέδιο απόβασης στην Αγγλία (επιχείρηση «Seelöwe»). Στα Βαλκάνια αναφερόταν η παράγραφος 4:

«Η Ανωτάτη Διοίκηση του Στρατού (Ο.Κ.Η.) αρχίζει προετοιμασίες με σκοπό να καταληφθεί εν ανάγκη μέσω Βουλγαρίας, το βορείως του Αιγαίου ηπειρωτικό τμήμα

¹⁶⁷Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 161 κ.ε.

¹⁶⁸Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 31 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 440, ο οποίος ακολουθώντας τον Buchner (Der deutsche Griechenland-Feldzug Operationender 12 Armee 1941, Heidelberg 1937) υποστηρίζει ανακριβώς ότι η 12 Στρατιά απέκλεισε στην αρχή την παράκαμψη, του Ρούπελ, ενώ στη Διαταγή της Στρατιάς, που εξέδιδε την επιχείρηση MARITA, υπήρχε σαφής πρόβλεψη να παρακαμφθούν τα οχυρά από τη 2^η Τεθωρακισμένη Μεραρχία του von Veiel, όπως συνέβη και στις Αρδάννες (βλ. σελ. 70).

¹⁶⁹W. Hubatsch, *Hitlers Weisungen Aurdie Kriegführung 1939-1945*, München 1965, σ. 39

της Ελλάδος και να δημιουργηθούν έτσι οι προϋποθέσεις για την επιχείρηση γερμανικών αεροπορικών σχηματισμών εναντίον στόχων στην Ανατολική μεσόγειο και ιδιαίτερα εναντίον εκείνων των αγγλικών αεροπορικών βάσεων, που θα απειλήσουν τις πετρελαιοπηγές της Ρουμανίας.

Για να αυξήσουμε όλες τις δυνατές αποστολές και να κρατάμε υπό έλεγχο την Τουρκία, πρέπει στους σχεδιασμούς και τους υπολογισμούς εκστρατείας της επιχείρησης να θέσουμε ως βάση μια στρατιά δυνάμεων περίπου 10 Μεραρχιών. Δεν πρέπει να υπολογίζουμε για την προώθηση αυτών των δυνάμεων το σιδηροδρομικό σταθμό της Γιουγκοσλαβίας. Για να περιορίσουμε τον απαιτούμενο χρόνο της εκστρατείας, πρέπει να ετοιμάσουμε αμέσως μια ενίσχυση της γερμανικής στρατιωτικής αποστολής στη Ρουμανία σε μια κλίμακα που θα μου προταθεί.

Η Ανωτάτη Διοίκηση της Πολεμικής Αεροπορίας (O.K.L.) θα ετοιμάσει με τις σχεδιαζόμενες ενέργειες του Στρατού επιχείρηση γερμανικών αεροπορικών σχηματισμών στα νοτιοανατολικά Βαλκάνια και την επιχείρηση μιας υπηρεσίας αναγνώρισης από αέρος στα δυτικά σύνορα της Βουλγαρίας.

Η γερμανική αεροπορική αποστολή στη Ρουμανία θα ενισχυθεί στο μέγεθος των προτάσεων που μου υπεβλήθησαν.

Επιθυμία των Βουλγάρων για εξοπλισμό του στρατού τους (όπλα και παραδόσεις πυρομαχικών) πρέπει να συζητηθούν υποχρεωτικά».

Από την Weisung 18 διαφαίνεται η πρόθεση του Hitler να καταλάβει την Βόρεια Ελλάδα, για να απαγορεύσει τη χρησιμοποίηση των βάσεων της Θεσσαλονίκης ως ορμητήριο βρετανικών αποστολών για βομβαρδισμό των πετρελαιοπηγών της Ρουμανίας. Η χρησιμοποίηση της Θεσσαλονίκης ως βάσης συμμαχικής είχε προταθεί από τον Weygand και απηχούσε στρατηγικής αντιλήψεις του Α΄ ΠΠ.

Η δύναμη επίσης των 10 Μεραρχιών που προέβλεπε η Weisung 18 ήταν μια ισχυρή δύναμη, δεδομένων των ορεινών και τεθωρακισμένων μεραρχιών καθώς και την ισχυρή αεροπορική τους κάλυψη από τη Luftwaffe.

Η δύναμη αυτή αυξήθηκε σε 12 Μεραρχίες στην μια εβδομάδα αργότερα, στις 19 Νοεμβρίου, όταν οι συνομιλίες Hitler και Boris, βασιλιά της Βουλγαρίας, στη Berghof δεν στέφθηκαν από την αναμενόμενη επιτυχία και έτσι ο Hitler αναγκάστηκε να δώσει διαταγή στην Ανωτάτη Διοίκηση Στρατού (O.K.H.) να ετοιμάσει την επιχείρηση κατά της Ελλάδος με το κωδικό όνομα MARITA, διευρύνοντας και τους

στόχους της επίθεσης. Η Weisung 20¹⁷⁰ με ημερομηνία 13-12-1940 περιλάμβανε στην παράγραφο 4 τα εξής:

«Η ίδια επιχείρηση Marita πρέπει να προετοιμασθεί στις ακόλουθες βάσεις:

α) Πρώτος σκοπός της επιχείρησης είναι η κατάληψη της ακτής του Αιγαίου και της λεκάνης της Θεσσαλονίκης. Συνέχιση της επίθεσης μέσω της Λάρισας και του Ισθμού της Κορίνθου μπορεί να γίνει αναγκαία.

β) Η πλευρική προστασία κατά της Τουρκίας θα περιέλθει στην ευθύνη της βουλγαρικής στρατιάς, πρέπει όμως να ενισχυθεί και να ασφαλισθεί με διάθεση γερμανικών σχηματισμών.

γ) Εκτός τούτου είναι αβέβαιο αν βουλγαρικοί σχηματισμοί συμμετάσχουν στην επίθεση.

Επίσης η γιουγκοσλαβική στάση δεν είναι ακόμα τώρα σαφώς ευδιάκριτη.

δ) Αποστολή της Luftwaffe θα είναι να υποστηρίξει την ενέργεια και την προώθηση του στρατού σε όλους τους τομείς, να εξουδετερώσει την εχθρική πολεμική αεροπορία και, όσο είναι δυνατό, να καταλάβει τις αγγλικές βάσεις σε ελληνικό έδαφος με αεραποβάσεις.

ε) Το ερώτημα με ποιο τρόπο η Επιχείρηση Marita πρέπει να υποστηριχθεί από την Wehrmacht και να επιτευχθεί η συμφωνία των επιχειρήσεων παραμένει για κατοπινότερη απόφαση».

3/ Τρεισήμισι μήνες αργότερα, στις 22-4-41, προτού η Γιουγκοσλαβία προσχωρήσει στον Άξονα, η Ανωτάτη Διοίκηση Στρατού (U.K.H.) εκδίδει μια συμπληρωματική Weisung για την 12^η Στρατιά, η οποία προσδιορίζει τους επιχειρησιακούς στόχους της 12^{ης} Στρατιάς:

«1) Η εξέλιξη της κατάστασης στην Ελλάδα επιτρέπει να περιμένουμε ότι η Ελλάδα, πιστεύοντας σε αγγλική υποστήριξη, θα αντιτάξει αποφασιστική αντίσταση στη γερμανική επίθεση. Επίσης, υπάρχει η πιθανότητα, εγκαταλείποντας την περιοχή ανατολικά της Θεσσαλονίκης και επιβραδύνοντας τη γερμανική προέλαση μέσω του Στρυμόνα και του Βαρδάρη, να αντιτάξουν άμυνα στο όρος νοτιοδυτικά και δυτικά της Θεσσαλονίκης με το βόρειο κέντρο της στα ελληνογιουγκοσλαβικά σύνορα.

.....

Πρέπει να ληφθεί υπόψη η παράταξη αγγλικών δυνάμεων (κυρίως περίπου 2-3 Μεραρχίες) στο ελληνικό μέτωπο.

¹⁷⁰W. Hubatsch, ό.π., σ. 90.

2) Αποστολή της 12^{ης} Στρατιάς

α) Αποστολή της 12^{ης} Στρατιάς είναι η θραύση, όσο γρήγορα μπορεί, της ελληνικής αντίστασης να καταλάβει γρήγορα τα ελληνικά βουνά ανατολικά του όρους Πίνδος, καθώς και την Αττική και στη συνέχεια να καταλάβει την Πελοπόννησο.

Με αυτό προέχει να εμποδίσουμε τις ευρισκόμενες ανατολικά του Βαρδάρη εχθρικές δυνάμεις να κινηθούν προς Δυσμάς, να τις εξουδετερώσουμε και ταυτόχρονα το ταχύτερο δυνατό να εκβιάσουμε την είσοδο στην ορεινή χώρα δυτικά της Θεσσαλονίκης, προτού ο εχθρός οργανωθεί για την υπεράσπιση της περιοχής με ισχυρότερες δυνάμεις. Ταχυκίνητες δυνάμεις πρέπει να προωθηθούν αμελλητί στην κατεύθυνση Λάρισας-Αθήνας για να εμποδίσουν την κατασκευή γραμμών άμυνας στα μετόπισθεν από τους εχθρούς.

Ταυτόχρονα πρέπει να αναμένεται επίσης ιταλικών δυνάμεων δυτικά του όρους Πίνδος. Δεν υπάρχει πρόθεση για συγκρότηση μιας κοινής γερμανικής διοίκησης στις παραταγμένες από τις δύο πλευρές δυνάμεις κατά της Ελλάδος. Η απαιτούμενη επιρροή στην ιταλική Στρατιά Αλβανίας, πρέπει να εξασφαλισθεί μέσω ενός επιτελείου-συνδέσμου. Διαταγή επ' αυτού θα ακολουθήσει.

.....

β) Τα νησιά Θάσος και Σαμοθράκη καθώς επίσης και στη δεδομένη θέση η Λήμνος, πρέπει να καταληφθούν πρόωρα με αιφνιδιαστική επίθεση για να εμποδισθεί μια αμυντική εγκατάσταση των Άγγλων στο νησί αυτό.

.....

Η κατάληψη της νήσου Λήμνου έχει προβλεφθεί για την περίπτωση που αυτή δεν έχει καταληφθεί από τους Άγγλους ή έχει καταληφθεί αδύναμη. Η κατοχή πρέπει να προετοιμαστεί έτσι ώστε το νησί

α) να καταληφθεί αιφνιδιαστικά από αέρος με μονάδες της Luftwaffe

β) να ασφαλισθεί από τη θάλασσα με μονάδα της 12^{ης} στρατιάς μέσω πυκνής διεκπεραίωσης δυνάμεων.

.....

Στη συμπληρωματική αυτή Weisung καθορίζεται ακριβέστερα το Σχέδιο ενεργείας της 12^{ης} Στρατιάς, και ο κύριος αντικειμενικός σκοπός που είναι η λεκάνη της Θεσσαλονίκης στο μέσον ακριβώς της εκτεταμένης συνοριακής γραμμής δυτικά της Γραμμής Μεταξά, όπου οι Γερμανοί ανέμεναν αποφασιστική αντίσταση από τον ελληνικό στρατό.

Το σχέδιο προέβλεπε την πιθανότητα εγκατάλειψης από τα ελληνικά στρατεύματα της περιοχής ανατολικά της Θεσσαλονίκης και μετά από επιβραδυντικό αγώνα μέσω του Στρυμόνα και του Βαρδάρη οργάνωση άμυνας στα δυτικά της Θεσσαλονίκης. Προέβλεπε επίσης την πολεμική εμπλοκή 2-3 αγγλικών μεραρχιών.

4) Εξειδικεύοντας και πάλι αυτή την Weisung το Γραφείο Επιχειρήσεων (στρατηγός Jodl) αποστέλλει στη 12^η Στρατιά στις 26-3, όταν ήδη η Γιουγκοσλαβία είχε προσχωρήσει στον Άξονα, το Σχέδιο επίθεσης σε Γιουγκοσλαβία και Ελλάδα στις 26 Μαρτίου. Σχετικά με την Ελλάδα το Γραφείο Επιχειρήσεων αναφέρει στην παράγραφο 6:

«Η **επιχείρηση Marita** πρέπει προεισαγωγικά να διεκπεραιώσει το σκοπό να καταλάβει τη λεκάνη της Θεσσαλονίκης και να καταλάβει το πέρασμα στα υψίπεδα της Έδεσσας. Γι' αυτό το σκοπό μπορεί να επιτευχθεί μετά το γιουγκοσλαβικό έδαφος. Πρέπει να εκμεταλλευθούμε ευνοϊκά συγκυρίες για να εμποδίσουμε τη σχεδιασμένη ίδρυση ενός μετώπου ανάμεσα στον Όλυμπο και τα υψίπεδα της Έδεσσας.

Η Επιχείρηση Marita πρέπει ν' αρχίσει ευθύς ως η Luftwaffe είναι ως δύναμη σε θέση να καταστρέψει το Βελιγράδι με συνεχείς επιθέσεις μέρα και νύχτα, και οι καιρικές συνθήκες το επιτρέψουν».

Και στις αναλυτικότερες οδηγίες του Τομέα Επιχειρήσεων υπό τον στρατηγό Α. Jodl αντικειμενικός σκοπός παραμένει η λεκάνη της Θεσσαλονίκης και προσδιορίζεται ο άξονας επίθεσης μέσα από το γιουγκοσλαβικό έδαφος. Την κατάληψη της Θεσσαλονίκης θα ακολουθούσε η επίθεση κατά της αμυντικής γραμμής Έδεσσας-Ολύμπου δηλαδή της αμυντικής διάταξης του Βερμίου.

5) Η αιφνίδια όμως πολιτική αλλαγή που συνέβη την 27^η Μαρτίου, η καταγγελία της προσχώρησης στον Άξονα και η επανασύνδεση της Γιουγκοσλαβίας με την Αγγλία, προκάλεσε την άμεση αντίδραση του Hitler που αποτυπώνεται στη Weisung 25¹⁷¹ της 27^{ης} Μαρτίου.

Στην παρ. 1 αναφέρεται ότι το στρατιωτικό πραξικόπημα στη Γιουγκοσλαβία άλλαξε την πολιτική κατάσταση στα Βαλκάνια και η Γιουγκοσλαβία, και αν προσφέρει δηλώσεις νομιμότητας, πρέπει να θεωρηθεί εχθρός και να συντριβεί το ταχύτερο δυνατό. Στην παρ. 3 ορίζονται τα εξής:

¹⁷¹W. Hubatsch, *ό.π.*, σ. 37

«3) Ειδικότερα διατάσσω τα εξής:

α) Ευθύς ως ετοιμασθούν επαρκείς δυνάμεις και το επιτρέψουν οι καιρικές συνθήκες πρέπει αεροπορική οργάνωση εδάφους και το Βελιγράδι να καταστραφούν από τη Luftwaffe με συνεχείς επιθέσεις νύχτα και μέρα.

β) Όσο το δυνατό ταυτόχρονα –σε καμιά περίπτωση νωρίτερα- πρέπει να αρχίσει η Επιχείρηση Marita, προεισαγωγικά με τον περιορισμένο σκοπό, να καταληφθεί η κοιλάδα της Θεσσαλονίκης και να καταληφθούν τα υψίπεδα της Έδεσσας. Γι' αυτό το σκοπό μπορεί να επιτεθεί το XVII Σώμα Στρατού μέσα από το γιουγκοσλαβικό έδαφος.

Πρέπει να εκμεταλλευθούμε ευνοϊκές συγκυρίες για να εμποδίσουμε τη σχεδιαζόμενη ίδρυση ενός μετώπου ανάμεσα στον Όλυμπο και τα υψίπεδα της Έδεσσας».

Στις 3 Απριλίου ο Hitler εξέδωσε την Weisung 26, την οποία απένειμε ρόλο στις συμμαχίες για ενίσχυση της συμμαχίας. Στους Ρουμάνους ανέθεσε την αποστολή της ασφάλειας των συνόρων με τη Γιουγκοσλαβία και τη Σοβιετική Ένωση. Στους Βουλγάρους ανέθεσε την αποστολή της ασφάλειας των συνόρων με την Τουρκία μαζί με μια γερμανική τεθωρακισμένη Μεραρχία. Τότε θα αντιμετώπιζε τις Ελληνικές Μεραρχίες που κάλυπταν την Ελληνοβουλγαρική μεθόριο. Στους Ούγγρους έδινε την περιοχή του Μπόναντ, αρκεί αυτοί να συμμετείχαν στην εξόντωση της Γιουγκοσλαβίας.

Όλους αυτούς ο συνασπισμός δυνάμεων είχε διπλωματικό παρά επιχειρηματικό χαρακτήρα, αφού στην ουσία η κύρια δύναμη κρούσης ήταν γερμανική.

Μια εβδομάδα αργότερα την ίδια ημέρα, στις 3 Απριλίου, ο στρατηγός W. List εκδίδει την υπ' αρ. 4 Διαταγή Στρατιάς, επί τη βάσει σχετικής οδηγίας της Keitel-Jodl.

Στην παρ. 3-5 αναφέρονται τα εξής:

3) **Εχθρός:**

α) Ελλάδα

Οι Έλληνες έχοντας εμπιστοσύνη στην αγγλική και γιουγκοσλαβική υποστήριξη πρόκειται προφανώς να αντιτάξουν αποφασιστική αντίσταση κατά της γερμανικής επίθεσης.

Η πρώτη ισχυρή άμυνα πρέπει να αναμένεται στον τομέα του Νέστου και στη μέχρι τα βουλγαρικά σύνορα προωθημένη οχρωματική γραμμή (Γραμμή Μεταξά).

Φαίνεται να έχει σχεδιασθεί σύμπτυξη από Ανατολική Μακεδονία σε νοτιοδυτική κατεύθυνση. Έτσι πρέπει να υπολογίσουμε σθεναρή αντίσταση στον **τομέα του Στρυμόνα με αποφασιστική άμυνα το βραδύτερο** στην κατεχόμενη –

επίσης από αγγλικά στρατεύματα- **θέση στα άκρα του βουνού, στη γενική γραμμή Καϊμακτσαλάν-Έδεσσα-Βέροια-Κατερίνη.**

Ελληνικές δυνάμεις

Στη Γραμμή Μεταξά σταθμεύουν 4 Μεραρχίας (16, 12, 7, 14). Περίπου **2 Μεραρχίες** και **1 νεοσύστατη ταχεία Ταξιαρχία** πρέπει να υποθέτουμε **στον χώρο βόρεια και βορειοανατολικά της Θεσσαλονίκης**, τμήματα των οποίων στον Τομέα του Στρυμόνα.

Στο χώρο Έδεσσα-Κατερίνη έχουν αναφερθεί **τμήματα μιας Εφεδρικής Μεραρχίας.**

15 Ελληνικές Μεραρχίες έχουν εμπλακεί στο αλβανικό μέτωπο. **2 Εφεδρείες Μεραρχίας** είναι υπό σύσταση (σε Αθήνα και Πελοπόννησο) ενώ θα αρχίσει η σύσταση άλλων 2 εφεδρικών Μεραρχιών στη Νότια Ελλάδα.

Αγγλικές δυνάμεις

Περίπου **3 μηχανοκίνητες Μεραρχίες** σ' αυτές πιθανόν να είναι 1 τεθωρακισμένη Μεραρχία, έχουν φθάσει με τα προωθημένα τμήματά τους στην **περιοχή Βέροια-Έδεσσα**. Ο κύριος όγκος έχει συγκεντρωθεί στον χώρο **Κατερίνη-Κοζάνη-Λάρισα**. Τμήματα σταθμεύουν ακόμα στην Αθήνα. Εκεί έχει αναφερθεί αποβίβαση και άλλων στρατευμάτων.

Το μέγεθος των δυνάμεων που εδρεύουν στα νησιά δεν είναι γνωστό. Η κατοχή της Θάσου, της Λήμνου και της Λέσβου είναι επιβεβαιωμένη. Κατασκευή οχυρών δεν έχει διαπιστωθεί.

γ. Luftwaffe

α) Ελλάδα

Δεν διαπιστώνεται αξιόλογη ενίσχυση της αγγλικής πολεμικής αεροπορίας στα ηπειρωτικά της χώρας. Πρέπει προς το παρόν να υπολογίσουμε 220 αεροσκάφη περίπου. Η δύναμη της αγγλικής πολεμικής αεροπορίας στα νησιά, ιδιαίτερα στην Κρήτη, δεν είναι γνωστή...

Γ. Γι' αυτό διατάζω:

β) Το XVIII Σώμα Στρατού θα ανοίξει **αιφνιδιαστικά την ημέρα X** τον στενωπό του Ρούπελ, συντρίβοντας με ισχυρή συγκέντρωση των δυνάμεών του στη δυτική πτέρυγα την ελληνική μεθοριακή άμυνα και διεισδύοντας ταχύτατα με ταχυκίνητες δυνάμεις (2^η Τεθ. Μερ. Και Κ.Ο.Κ.) δυτικά της λίμνης **Δοϊράνης στη Θεσσαλονίκη** καθώς επίσης και στην Έδεσσα μέσω του Αξιού (εδώ το κέντρο βάρους) και στη Βέροια.

Δ' Κεφάλαιο

Σύγκριση και Κριτική των δύο Σχεδίων

4.1. Το Γερμανικό Σχέδιο Επιχειρήσεων (MARITA)

Το Γερμανικό Σχέδιο επίθεσης στηριζόταν στον επιθετικό χαρακτήρα σύμφωνα με τη σύγχρονη τακτική του Blitzkrieg και προσαρμοσμένα πλήρως στις απαραίτητες, γι' αυτήν, παραμέτρους των σύγχρονων χερσαίων και αεροπορικών συστημάτων, δηλ. τεθωρακισμένων αρμάτων μάχης σε συνδυασμό με αεροσκάφη κάθετης εφόρμησης (Stukas), που δημιουργούσαν πανίσχυρα και ταχυκίνητα συγκροτήματα μάχης. Ήταν ένα σχέδιο προσανατολισμένο σε νέα δόγματα πολέμου, όπως το Blitzkrieg που βασιζόταν στα σύγχρονα οπλικά συστήματα, τα οποία εξασφάλιζαν την ισχύ πυρός, την ταχυκίνησια και την αεροπορική υπεροχή και κυρίως τον αιφνιδιασμό.

Το Γερμανικό Σχέδιο Επιχειρήσεων, γνωστό με τον κωδικό όνομα MARITA, από την πρώτη εκπόνησή του σε πολύ γενικές γραμμές έως την τελευταία επεξεργασία του ως διαταγής της 12^{ης} Στρατιάς, προσδιόριζε ως κύριο σκοπό της επιχείρησης την **κατάληψη της Θεσσαλονίκης** και τις ακτές του Αιγαίου και στη συνέχεια κατάληψη ολόκληρης της Ελλάδος. Στην Weisung 20 (23-12-40) αναφέρεται ρητά ο σκοπός της επιχείρησης. Στη συμπληρωματική Weisung προς την 12^η Στρατιά (22-3-41) αναφέρεται η δυνατότητα των Ελλήνων να εστιάσουν την άμυνα τους στην περιοχή δυτικά και νοτιοδυτικά της Θεσσαλονίκης εγκαταλείποντας την περιοχή στα ανατολικά της και διενεργώντας επιβραδυντικό αγώνα κατά της γερμανικής προέλασης μέσω Στρυμόνα και Αξιού (Βαρδάρη). Έτσι, η διαταγή επιχειρήσεων εξειδικεύει τις ενέργειες των γερμανικών δυνάμεων που πρέπει να κινηθούν, με σκοπό να προΐδεάσουν τις ελληνικές δυνάμεις που βρίσκονται ανατολικά του Βαρδάρη να κατευθυνθούν δυτικά και να τις εξουδετερώσουν και ταυτόχρονα να εισέλθουν στην ορεινή χώρα δυτικά της Θεσσαλονίκης, προτού οι Έλληνες οργανωθούν. Το σχέδιο προέβλεπε και κατάληψη των νησιών Θάσου, Σαμοθράκης και Λήμνου.

Στη διαταγή του Γραφείου Επιχειρήσεων της Ο.Κ.Η. της 26-3-41, που εκδόθηκε μετά τη γιουγκοσλαβική μεταστροφή και αποτυπώνει έκδηλα το μένος κατά της Γιουγκοσλαβίας, αναφέρονται για πρώτη φορά ταχυκίνητες τεθωρακισμένες δυνάμεις, για να συντρίψουν τη Γιουγκοσλαβία και στη συνέχεια να κινηθούν κατά της Ελλάδος, με σκοπό την κατάληψη της **λεκάνης της Θεσσαλονίκης**.

Σε νέα εκσυγχρονισμένη Weisung της OKW, με αριθ. 25 της 27-3-41, ο Χίτλερ διατάζει και νέα σύσκεψη στη Βιέννη, στις 29 Μαρτίου, για τον συντονισμό της επιχείρησης, με τον Διοικητή της 12^{ης} Στρατιάς στρατάρχη List, τον Διοικητή των τεθωρακισμένων στρατηγό von Kleist, τον Διοικητή της 2^{ης} Στρατιάς στρατηγό von Weichs και τον αντιστράτηγο Paulus ως εκπρόσωπο της O.K.H.. Στόχος η καταστροφή του Βελιγραδίου με ολόήμερες και ολονύχτιες αεροπορικές επιδρομές και ταυτόχρονα η έναρξη της Επιχείρησης MARITA προσωρινά με τον περιορισμένο σκοπό να καταληφθεί η λεκάνη της Θεσσαλονίκης και τα υψίπεδα της Έδεσσας καθώς και να αποτραπεί η δημιουργία μετώπου μεταξύ Ολύμπου και Έδεσσας.

Την τελική επεξεργασία του Σχεδίου Επίθεσης ανέλαβε η 12^η Στρατιά του στρατηγού List.

Συνοπτικά το γερμανικό Σχέδιο Επίθεσης, όπως εξειδικεύτηκε από το Επιτελείο της 12^{ης} Στρατιάς, προέβλεπε τα εξής:

- Επίθεση στη Δυτική Θράκη ΒΑ της Ξάνθης από το XXX Σώμα Στρατού υπό τον στρατηγό Ott με δύο Μεραρχίες Πεζικού, την 50^η και την 164^η. Περαιτέρω προώθηση προς κατάληψη του Αιγαίου πελάγους και των νησιών του Β. Αιγαίου.

- Επίθεση κατά της Γραμμής Μεταξά από το XVIII Ορεινό Σώμα Στρατού υπό τον στρατηγό Fr. Böhme, με δύο ορεινές Μεραρχίες, την 5^η και την 6^η, την 72^η Μεραρχία Πεζικού, το 175^ο Σύνταγμα Πεζικού που θα επιχειρούσαν διάσπαση της οχυρωματικής γραμμής και τη 2^η Τεθωρακισμένη Μεραρχία υπό τον στρατηγό von Veiel, η οποία υπερκερώντας τη Γραμμή Μεταξά εκ δυσμών θα **καταλάμβανε Θεσσαλονίκη** για να αποκόψει τις δυνάμεις της Ανατολικής Μακεδονίας.

- Επίθεση στη Δυτική Μακεδονία από το XXXX Τεθωρακισμένο Σώμα Στρατού υπό τον στρατηγό Stumme με δύο τεθωρακισμένες Μεραρχίες, την 9^η και την 5^η, την 73^η Μεραρχία Πεζικού και την επίλεκτη Μεραρχία 55-Leibstandarte Adolf Hitler υπό τον Sepp Dietrich, με σκοπό να αποκαταστήσει επαφή με τις ιταλικές δυνάμεις της Αλβανίας, να χωρίσει τις γιουγκοσλαβικές, Ελληνικές και βρετανικές δυνάμεις και να τις καταστρέψει προσβάλλοντάς τις χωριστά.

- Επομένως, στην επίθεση κατά της Ελλάδος στα γερμανικά σχέδια σταθερός στόχος παρέμενε η Θεσσαλονίκη.

4.2. Το Ελληνικό Σχέδιο Επιχειρήσεων (ΙΒα)

Σε αντίθεση με το επιθετικό και σύγχρονο σχέδιο επιχειρήσεων του Γερμανικού Επιτελείου, που βασιζόταν στο νέο δόγμα του αστραπιαίου πολέμου (Blitzkrieg)¹⁷², το Ελληνικό Σχέδιο ήταν καθαρά αμυντικό, και μάλιστα πεπαλαιωμένο, αφού ήταν ακατανόητα προσανατολισμένο στη στρατηγική σκέψη του Α΄ Π.Π., έχοντας ως κέντρο βάρους τη Γραμμή Μεταξά, στο πρότυπο της γαλλικής άμυνας με τη Γραμμή Μαζινό. Το τραγικό ήταν η εγκατάλειψή της, εγκαταλείποντας ουσιαστικά την άμυνα της Θεσσαλονίκης, που δεν προβλεπόταν σε κανένα ελληνικό σχέδιο. Η μοιραία αυτή στρατηγική επιλογή, αποτέλεσμα του στατικού αμυντικού δόγματος, δεν θα έμνε χωρίς συνέπειες. Το επιτελείο της 12^{ης} Στρατιάς ήταν αυτό που σχεδίασε την αιφνιδιαστική επίθεση στην αδύναμη οσφύ της αμυντικής διατάξεως με τη 2^η τεθωρακισμένη Μεραρχία του von Veiel. Η εγκατάλειψη της άμυνας στην κοιλάδα του Αξιού και τη Θεσσαλονίκη ήταν ένα μείζον στρατηγικό λάθος στο οποίο δεν έπρεπε να οδηγηθεί το Ελληνικό Επιτελείο και οι Βρετανοί, όταν μάλιστα προηγήθηκε στην περίπτωση της Γαλλίας, όπου οι ταχυκίνητες δυνάμεις παρέκαμψαν τη Γραμμή Μαζινό και εισέβαλαν στις Αρδέννες αιφνιδιάζοντας τους συμμάχους.

Το Σχέδιο Επιχειρήσεων των Γερμανών που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα είχε ως πρότυπο το Σχέδιο Επίθεσης στη Δυτική Ευρώπη του Erich von Mannstein με τη διάβαση των Αρδεννών, με τη διαφορά ότι η κοιλάδα του Αξιού δεν προέβαλλε τα φυσικά εμπόδια των Αρδεννών. Λόγω αυτής της αδυναμίας της αμυντικής μας διάταξης οι γερμανικές δυνάμεις κατέλαβαν την Θεσσαλονίκη, που είδαμε πως αποτελούσε στόχο όλων των γερμανικών σχεδίων. Έτσι, αναγκάστηκε η Ελλάδα να προχωρήσει στην πρώτη Συνθηκολόγηση του πολέμου στις 9 Απριλίου 1941 και να ακυρώσει έμπρακτα την άμυνα των οχυρών, παρά τη γενναιότητα των υπερασπιστών τους.

Ο ελιγμός της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας υπήρξε αποφασιστικός για τη μάχη των οχυρών, δεν πρέπει όμως να παραβλέψουμε και την επιτυχή διείσδυση της 5^{ης} και της 6^{ης} Ορεινής Μεραρχίας που έδιναν τη δυνατότητα, αν συνεχιζόταν ο αγώνας να προσβληθεί το Ρούπελ από τα νότια¹⁷³.

¹⁷²Τον όρο χρησιμοποίησε πρώτος ο βαθύς γνώστης της τακτικής των τεθωρακισμένων, στρατηγός Η. Guderian στο βιβλίο του *Achtung Panzer*, Βερολίνο 1937 (ανατ. Λονδίνο 1952). Για την εξέλιξη της τακτικής βλ. R. Citino, *The Evolution of Blitzkrieg Tactics*, N.Y., Λονδίνο 1987. Για την ιστορία της συγκρότησης των τεθωρακισμένων μονάδων βλ. Η. Guderian, *Αναμνήσεις ενός Στρατιώτη*, Αθήνα 2006

¹⁷³Σωστά το επισημαίνει ο Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 453.

Αρνητική επίσης υπήρξε η εμμονή του Παπάγου να μην αποσύρει δυνάμεις από το Αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων για ενίσχυση της άμυνας του πιο αδύνατου σημείου της οχύρωσης στην κοιλάδα του Αξιού και να μην διατάξει υποχώρηση των δυνάμεων σε μια νέα αμυντική γραμμή.

Έχει σωστά επισημανθεί¹⁷⁴ ότι, ενώ η Ελλάδα αντιμετώπιζε ως επικείμενη τη γερμανική επίθεση, συνέχιζε με τον μεγαλύτερο όγκο των δυνάμεών της την επιθετική της ενέργεια στο Αλβανικό μέτωπο, χωρίς μάλιστα να ληφθεί υπ' όψιν ότι ένας υπερκερωτικός ελιγμός μέσω της γραμμής Φλώρινα-Λίμνη Βεγορίτιδα θα αποτελούσε σοβαρά την βόρεια πλευρά της διάταξής της με κίνδυνο εγκλωβισμού των ελληνικών δυνάμεων.

Το γεγονός επίσης ότι οι ελληνικοί αμυντικοί σχεδιασμοί εξαρτώνταν από τη στάση της Γιουγκοσλαβίας, ήταν ένα ακόμη τραγικό λάθος, διότι έτσι το κέντρο βάρους της άμυνας μετατέθηκε στην Γραμμή Μεταξά. Έπρεπε ο Παπάγος να υποθέσει βάσιμα πως οι Γερμανοί, είτε είχαν στο πλευρό τους τη Γιουγκοσλαβία, είτε όχι, θα χρησιμοποιούσαν τα εδάφη τους για την υλοποίηση των στόχων του σχεδίου MARITA.

Έτσι, έπρεπε εξ αρχής να μην εξαρτηθεί η άμυνα της Θεσσαλονίκης από τη στάση της Γιουγκοσλαβίας, και να ενισχυθεί κατάλληλα με μεταφορά 2-3 Μεραρχιών από το Αλβανικό Μέτωπο.

Η απουσία έγκαιρης ανάλυσης των σύγχρονων απειλών ενός πεδίου μάχης, όπως τα αεροσκάφη και τα τανκς, οδήγησαν στην μη έγκαιρη και αποτελεσματική άμυνα μέσω ικανού αριθμού αντιαεροπορικών και αντιαρματικών, που θα καθήλωναν τις γερμανικές δυνάμεις.

Συνοπτικά το ελληνικό σχέδιο προέβλεπε:

- Κύρια γραμμή άμυνας ήταν η γραμμή κάτω του Αλιάκμονος-Βερμίου, όπου είχαν εγκατασταθεί οι ελληνοβρετανικές δυνάμεις ως Στρατιά του Κέντρου με βορειοδυτικό μέτωπο προς υπεράσπιση της περιοχής αυτής. Ειδικότερα η 1^η Βρετανική τεθωρακισμένη Ταξιαρχία προωθήθηκε στον Αξιό, η 2^η Νεοζηλανδική Μεραρχία στον Κάτω Αλιάκμονα, η XII Ελληνική Μεραρχία Πεζικού δυτικά της Βέροιας και η XXE II Ελληνική Μεραρχία Πεζικού στο βόρειο Βέρμιο. Ως εφεδρείες κρατήθηκαν η 6^η Αυστραλιανή Μεραρχία στην περιοχή της Ελασσόνας και η XIX Ελληνική Μηχανοκίνητη Μεραρχία στην Κατερίνη. Όλες αυτές οι δυνάμεις είχαν υπαχθεί υπό τη διοίκηση του Βρετανού στρατηγού Wilson (Συγκρότημα W).

¹⁷⁴H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 477.

- Αναλυτικά η άμυνα βασιζόταν στη Γραμμή Μεταξά, την οποία υπεράσπιζαν 8.500 μαχητές και η Ελληνική ταξιαρχία Νέστου. Ενδιάμεσα είχαν αναπτυχθεί τρεις ελληνικές Μεραρχίες Πεζικού, η VII, η XIV και η XVIII για άμυνα και εκτέλεση τοπικών αντεπιθέσεων με παντελή απουσία αεροπορικής κάλυψης. Οι δύο τελευταίες Μεραρχίες ενώθηκαν σε Ομάδα Μεραρχιών υπαγόμενη στο Τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (Τ.Σ.Α.Μ.).

- Ο κυριότερος όγκος των Ελληνικών δυνάμεων, συνολικά 16 Μεραρχίες Πεζικού, βρίσκονταν στο Αλβανικό μέτωπο. Επειδή ο Παπάγος, όπως έχει ήδη υποστηριχθεί¹⁷⁵, έθεσε την υστεροφημία του και τη νίκη κατά των Ιταλών στην Αλβανία υπεράνω του εθνικού συμφέροντος της άμυνας κατά των Γερμανών, που τη θεωρούσε ως αγώνα για την τιμή των όπλων. Η επιμονή του Επιτελείου για συνέχιση της επιθετικής προσπάθειας στην Αλβανία, ενώ αντιμετώπιζε επικείμενο διμέτωπο αγώνα προκάλεσε εύλογη έκπληξη¹⁷⁶. Η εγκατάλειψη της άμυνας στη Θεσσαλονίκη υπήρξε ολέθρια για την άμυνα γενικώς των Ελληνικών αμυντικών δυνάμεων και ειδικώς για την αναμενόμενη συμβολή στην προστασία της Ελλάδος.

¹⁷⁵Βλ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 423.

¹⁷⁶Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 30.

Ε' Κεφάλαιο

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις

5.1. Η δύναμη των εμπολέμων.

5.1.1. Η 12^η Στρατιά

Η σύνθεση της 12^{ης} Στρατιάς (12 Α.Ο.Κ.) που ανέλαβε την επιχείρηση MARITA ήταν η εξής¹⁷⁷:

Δκτης: Wilhelm List¹⁷⁸.

XXXX Μηχανοκίνητο Σώμα Στρατού (Δκτης G. Stumme) αποτελούμενο από 2 τεθ/νες Μεραρχίες (9^η και 5^η), 1 Μεραρχία Πεζικού (73^η) και την επίλεκτη μονάδα των 55 Σωματοφυλακή Αδόλφου Χίτλερ.

Στην 9^η Τ/Θ Μεραρχία υπό τη διοίκηση του αντιστράτηγου Dr von Hubicki υπάγονταν οι εξής μονάδες:

1. Τ/Θ Σύνταγμα (33^ο)
2. Συντ. Πεζικού (10^ο κ 11^ο)
3. 1 Τ/Θ Τάγμα Κυνηγών (50^ο)
4. Συντ. Πυροβολικού (102^ο)
5. 1 Μοίρα Αντιαρ. Πυρ. (287^η)
6. 1 Τάγμα Μηχανικού (85^ο)
7. 1 Τάγμα Μοτοσυκλετιστών (59^ο)
8. 1 Τάγμα Υγειονομικού (60^ο)
9. 1 Ομάδα Αναγνώρισης (9^η)

Στην 5 Τ/Θ Μεραρχία υπό τη διοίκηση του αντιστράτηγου von Vietinhoff υπάγονταν οι εξής μονάδες:

1. Τ/Θ Σύνταγμα (15^ο)
2. 2 Συντ. Πεζικού (13^ο και 14^ο)
3. 1 Τ/Θ Τάγμα Κυνηγών (53^ο)

¹⁷⁷Βλ. σχετικά Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 31 κ.ε., 372 κ.ε., H. A. Richter, *Ιταλο-Γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 417 κ.ε.

¹⁷⁸Για τον στρατάρχη W. List βλ. Fr. Chr. Stahl, *Generafeldmarschall Wilhelm List στο έργο Hitlers militärische elite* τομ. 2^{ος}, Darmstadt, σ. 116-122.

4. Σύστ. Πυροβολικού (116°)
5. 1 Τάγμα Μοτοσυκλετιστών (55°)
6. 1 Τάγμα Μηχανικών (89°)
7. 1 Τάγμα Διαβιβάσεων (80°)
8. Τ/Θ Σύνταγμα (15°)
9. 2 Συντ. Πεζικού (13° και 14°)
10. 1 Τ/Θ Τάγμα Κυνηγών (53°)
11. Σύστ. Πυροβολικού (116°)
12. 1 Τάγμα Μοτοσυκλετιστών (55°)
13. 1 Τάγμα Μηχανικών (89°)
14. 1 Τάγμα Διαβιβάσεων (80°)
15. 1 Τάγμα Υγειονομικού (55°)
16. 1 Ομάδα Αναγνώρισης (9^η)

Στην 73^η Μεραρχία Πεζικού υπό τη διοίκηση του αντιστράτηγου Bieler υπάγονταν οι εξής μονάδες.

- 3 Συντ. Πεζικού (170°, 186°, 213°)
- 1 Τ/Θ Τάγμα Κυνηγών (173°)
- 1 Τάγμα Πυροβολικού (173°)
- 1 Τάγμα Μηχανικού (173°)
- 1 Τάγμα Διαβιβάσεων (173°)
- 1 Τάγμα Υγειονομικού (173°)
- 1 Τάγμα Αναγνώρισης Ποδηλατιστών (173°)

Στην επίλεκτη Μεραρχία¹⁷⁹ Leibetandarte A.H. υπό τη διοίκηση του Sepp Dietrich¹⁸⁰ υπάγονταν 5 Μηχ/τα Τάγματα Πεζικού, 1 Μοίρα Πυροβολικού, 1 Μοίρα Λ/Α πυροβόλων και από 1 Τάγμα Μηχανικής Αναγνώρισης και Διασώσεων.

¹⁷⁹Η επίλεκτη αυτή Μονάδα συγκροτήθηκε το 1937 κατ' εντολή του Χίτλερ και πολεμούσε πάντα στην πρώτη γραμμή του πολέμου. Οι άνδρες της είχαν ύψος τουλάχιστον 1.80, ηλικία έως 25 ετών, λευκό ποινικό μητρώο και βέβαια ήσαν φανατικοί ναζιστές.

¹⁸⁰Ο Obergruppenführer (=στρατηγός SS) Sepp Dietrich είχε λάβει μέρος στο πραξικόπημα της Μεραρχίας του Μονάχου (8 Νοεμ. 1923) και υπήρξε ένας εκ των πρωταγωνιστών στη Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών (30 Ιαν. 1934), για την οποία καταδικάστηκε σε μερικά χρόνια φυλάκισης. Ευφύως χαρακτηρίστηκε μονομάχος του Χίτλερ. Βλ. Σχετικά C. Messenger, *Hitler's Gladiator: the life and time of Obergruppenführer und Pantergeneralober st der Wafeln-SS Sepp Dietrich*, London 1988.

XVIII Ορεινό Σώμα Στρατού (Δ/της Fr. Böbme) αποτελούμενο από 2 Ορεινές Μεραρχίες (5^η και 6^η). Στην 5^η Ορεινή Μεραρχία υπό τη διοίκηση του J. Ringel υπάγονται:

2 Συντ. Ορ. Κυνηγών (85° και 100°)

1 Τ/Θ Τάγμα

1 Τάγμα Μηχανικού

1 Τάγμα Διαβιβάσεων

1 Τάγμα Υγειονομικού

1 Μοίρα Πυροβολικού

1 Ομάδα Αναγνώρισης

Την ίδια σύνθεση των δύο συνταγμάτων ορεινών κυνηγών (131° και 143°) με τις ανάλογες μονάδες υποστήριξης (Πυροβολικού, Διαβιβάσεων, Μηχανικού, Υγειονομικού) είχε και η 6^η Ορεινή Μεραρχία.

Στο VVIII Ορεινό Σώμα είχε υπαχθεί η 2^η Τ/Θ Μεραρχία (1 Τ/Θ Σύνταγμα, 2 Συντ. Πεζικού + Τάγματα υποστήριξης) υπό τη διοίκηση του αντιστρατήγου von Veiel, και το 125° ενισχυμένο Συντ. Πεζικού «Brandenbang» (3 Ταγμ. Πεζικού, 1 Τ/Θ Τάγμα, 2 Μοίρες Πυροβολικού και υποστηρικτικές μονάδες) υπό τη διοίκηση του Συνταγματάρχη Petersen.

Στο XVIII Σώμα υπαγόταν εξαρχής επίσης και η 72^η Μερ. Πεζικού με 3 Συντ. Πεζικού και τις αναρριχητικές δυνάμεις.

XXX Σώμα Στρατού υπό τη διοίκηση του αντιστράτηγου Otto αποτελούμενο από δύο Μεραρχίες Πεζικού (50^η και 164^η) των 3 συνταγμάτων και τις αντίστοιχες υποστηρικτικές μονάδες.

VIII Αεροπορικό Σώμα υπό τη διοίκηση του πτεράρχου Richthoffen, το οποίο είχε αποστολή να υποστηρίζει κατά βάσιν το XVIII Ορεινό Σώμα στη διάσπαση της Γραμμής Μεταξά, αλλά και το XXXX Μηχανοκίνητο Σώμα Στρατού στην προώθησή του προς Σκόπια και Θεσσαλονίκη. Η δύναμη του ενισχυμένη και με άλλες αεροπορικές μονάδες ανερχόταν στα 900 περίπου αεροσκάφη.

Με δεδομένη τη δύναμη των γερμανικών Μεραρχιών που κυμαινόταν περίπου από 15-20.000 άνδρες και 150 άρματα για κάθε Τ/Θ Μεραρχία, η συνολική δύναμη της 12^{ης} Στρατιάς ανερχόταν περίπου σε 200 χιλιάδες με 500 άρματα μάχης¹⁸¹.

¹⁸¹Βλ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 417.

5.1.2. Το τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ)

Δ/τής: Αντιστράτηγος Μπακόπουλος

Προ της επαπειλούμενης γερμανικής επίθεσης το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο¹⁸² υποχρεώθηκε να ανασυντάξει τις δυνάμεις του εκκενώνοντας τη Δυτική Θράκη, να μεταφέρει τις διαθέσιμες εφεδρείες στην τοποθεσία Καϊμακτσαλάν-Βέρμιο-Ολυμπος για σύμπραξη με τις βρετανικές δυνάμεις και να οργανώσει την άμυνα στο Θέατρο Επιχειρήσεων της Ανατολικής Μακεδονίας με τις εξής δυνάμεις:

-Στη δεξιά πτέρυγα σχηματίστηκε από δυνάμεις της XIV Μεραρχίας Πεζικού και δυνάμεις της προκάλυψης η Ταξιαρχία Νέστου, αποτελούμενη από 3 Τάγματα Πεζικού, 5 λόχους προκαλύψεως, 1 Ομάδα Αναγνώρισης και 2 ελαφρών πυροβολαρχιών με σκοπό την επέλαση επιβραδυντικού αγώνα.

-Σε συνδυασμό με την Ταξιαρχία Νέστου η VII Μεραρχία Πεζικού με δύναμη 5 Ταγμάτων Πεζικού, 4 Λόχων προκαλύψεως και 14 πυροβολαρχιών ποικίλου διαμετρήματος είχε αποστολή να αμυνθεί στη δεξιά πλευρά του Νέστου και στη συνέχεια στη δεξιά πλευρά στην οχυρωμένη τοποθεσία μέχρι το Κάτω Νευροκόπι.

-Από την οχυρωμένη τοποθεσία νότια του Νευροκοπίου μέχρι τον Στρυμόνα ετάχθη η XIV Μεραρχία Πεζικού με 6 Τάγματα Πεζικού, 5 Λόχους προκαλύψεως και 10 Πυροβολαρχίες διαφόρων διαμετρημάτων.

-Δυτικά του Στρυμόνα μέχρι το Μπέλες ετάχθη η XVIII Μεραρχία Πεζικού με 5 Τάγματα Πεζικού, 6 Λόχους προκαλύψεως και 8 Πυροβολαρχίες διαφόρων διαμετρημάτων

-Στα Κρούσια όρη ετάχθη το απόσπασμα Κρουσίων με 1 Τάγμα Πεζικού, 1 Λόχο Προκαλύψεως, 1 Πεζοπόρο Σύνταγμα Ιππικού και 2 πεδινές Πυροβολαρχίες.

Η XVIII, η XIV και το απόσπασμα Κρουσίων αποτέλεσαν ενιαία Διοίκηση Ομάδος Μεραρχιών υπαγόμενες στο ΤΣΑΜ.

-Ως εφεδρεία του ΤΣΑΜ θα παρέμενε η πρόσφατη σχηματισθείσα μοναδική Μηχανοκίνητη Μεραρχία του Ε.Σ., η XIX, με έδρα τη Θεσσαλονίκη, όπου εδρεύει το στρατηγείο του ΤΣΑΜ. Αργότερα με εντολή του Δκτή του ΤΣΑΜ μετακινήθηκε στο Κιλκίς για προστασία της περιοχής από γερμανικές διεισδύσεις, αν και η δύναμή της δεν της επέτρεπε αυτόνομη αντίσταση απέναντι σε ισχυρούς εχθρικούς σχηματισμούς.

¹⁸²Βλ. Αλ. Παπάγος, *Ο Πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Αθήνα 1945 σ. 275, Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 422.

Η συνολική της δύναμη ανερχόταν σε 2.000 άνδρες, ενώ ο οπλισμός του αποτελείτο από 24 ελαφρά άρματα μάχης αμφίβολης αξίας που προέρχονταν από ιταλικά λάφυρα. Σε καλύτερη κατάσταση ήταν ο οπλισμός του Πυροβολικού, αφού η Ταξιαρχία διέθετε 123 ελαφρά και 78 βαρέα πυροβόλα, 4 Μοίρες Πυροβολικού, Ομάδα αναγνώρισης και Λόχο Διαβιβάσεων. Ο Ταξίαρχος Τσάρινγκτον¹⁸³ σε αναφορά του στον στρατηγό Ουίλσον επεσήμαινε την μικρή μαχητική αξία της εν λόγω Ταξιαρχίας.

Στον κεντρικό αμυντικό τομέα, δηλ. στη Γραμμή Βερμίου-Αλιάκμονα, είχε ταχθεί το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα, που από την 7^η Μεραρχία άρχισε να αποβιβάζεται στην Ελλάδα με τις εξής δυνάμεις¹⁸⁴:

-1^η Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία της 2^{ης} Τεθωρακισμένης Μεραρχίας προωθημένη στον Αξιό.

-2^η Νεοζηλανδική Μεραρχία στον Κάτω Αλιάκμονα

-6^η Αυστραλιανή Μεραρχία στην περιοχή της Ελασσόνας

Στο Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα που αποκλήθηκε W-Force από το όνομα του Δκτή Ουίλσον υπάγονταν και οι Ελληνικές δυνάμεις του Κεντρικού θεάτρου Επιχειρήσεων, δηλ. η XII Μεραρχία Πεζικού με 8 Τάγματα Πεζικού και 3 Πυροβολαρχίες και η XX Μεραρχία Πεζικού με 9 Τάγματα και 6 Πυροβολαρχίες που διοικητικά ανήκαν στο Τμήμα Στρατιάς Κεντρικής Μακεδονίας με έδρα την Κοζάνη. Το Συγκρότημα W (W-Force) είχε αποστολή να αποζημιώσει κάθε προέλαση δυτικά της Γραμμής Καϊμακτσαλάν-Βέρμιο όρος-Αλιάκμων ποταμό με έδρα την Ελασσόνα.

Αρχικά στη δύναμη ανήκε και η XIX Μηχανοκίνητη Ταξιαρχία με έδρα την Κατερίνη, προτού μετακινηθεί στο Κιλκίς.

Το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα υποστήριζε και αεροπορική δύναμη της RAF που ανερχόταν¹⁸⁵ στα τέλη Μαρτίου 1941 σε 90 αεροσκάφη (5 σμήνη Μπλενχάιμ, 3 σμήνη καταδιωκτικών με αναμονή ακόμη ενός σμήνους Μπλενχάιμ και ενός σμήνους Λυσάντερ).

Μερικά από αυτά τα σμήνη διέθεταν νέου τύπου καταδιωκτικά, όπως τα Γκλαντίτορ και τα Χορκέιν. Σε συνάρτηση με τις επιχειρησιακές ανάγκες η βρετανική αεροπορική δύναμη ήταν ανεπαρκέστατη.

¹⁸³G. Long, *Greek, Crete and Syria*, Camberra 1953, σ. 33, κ.ε., πβ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 427.

¹⁸⁴Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 276. Στο Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα δεν συμπεριελήφθησαν τελικά η 7^η Αυστραλιανή Μεραρχία και η Πολωνική Ταξιαρχία λόγω της προέλασης του Rommel στο Τομπρούκ.

¹⁸⁵Βλ. Heigham, *ό.π.*, σ. 201 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 432.

Στις 13 Μαρτίου 1941 ο Palairret¹⁸⁶ τονίζει στον Eden ότι η ικανότητα της Ελληνικής Κυβέρνησης να διεξαγάγει πόλεμο κατά της Ιταλίας και της Γερμανίας θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη δυνατότητα των βρετανικών αεροπορικών δυνάμεων να αντιμετωπίσουν την επίθεση της Luftwaffe στα πρώτα της στάδια. Η ελληνική αεροπορική δύναμη ήταν μικρή¹⁸⁷. Η Ελλάδα διέθετε, πριν από τη γερμανική εισβολή, 44 καταδιωκτικά και 46 βομβαρδιστικά παλαιού τύπου, ουσιαστικά χωρίς την απαιτούμενη μαχητική αξία σε σύγκριση με τα γερμανικά της Luftwaffe, η οποία είχε μόνο στο VIII Αεροπορικό Σώμα, περίπου 500 αεροσκάφη¹⁸⁸. Η ιταλική αεροπορική δύναμη στην Αλβανία ανερχόταν περίπου σε 160 μαχητικά καλής μαχητικής αξίας¹⁸⁹.

Η σύμπραξη αυτή Βρετανικού και Ελληνικού Στρατού δεν προοιωνιζόταν ένα ελπιδοφόρο αποτέλεσμα απέναντι στην πανίσχυρη γερμανική μηχανή **για δύο λόγους**:

- 1. Η ασυμβατότητα¹⁹⁰ μεταξύ των δύο στρατών, όπως σωστά έχει επισημανθεί. Ο Βρετανικός Στρατός ήταν σύγχρονος με ταχικίνητα μηχανοκίνητα και τεθωρακισμένες δυνάμεις και με οργάνωση υψηλού επιπέδου, σε αντίθεση με τον Ελληνικό, που είχε ως κύριο μεταφορικό μέσο τα υποζύγια και το ιππικό της ως επιθετική αιχμή, όπως οι στρατοί του Α΄ Π.Π. Ο Ελληνικός Στρατός είχε το πλεονέκτημα της πεζοπόρας κίνησης πάνω στις ορεινές διαδρομές, όπου τα μηχανοκίνητα μέσα ενός σύγχρονου Στρατού προφανώς αδυνατούσαν να κινηθούν με άνεση, ενώ υστερούσε στις πεδινές διαβάσεις, όπου οι μηχανοκίνητες μονάδες αναπτύσσονταν ταχύτατα. Αν σε αυτή τη διαφορά προσθέσει κανείς το παλιό οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας, που ακύρωνε την προσπάθεια ταχείας προώθησης δυνάμεων και υλικού εύκολα γίνεται κατανοητή η δυσaréσκεια των Βρετανών αξιωματικών, οι οποίοι άρχισαν να επεξεργάζονται σχέδιο εκκένωσης¹⁹¹, προτού εμπλακούν σε μάχη. Ακόμη και ο στρατηγός Ουέβιλ κατανοούσε την

¹⁸⁶Βλ. σχετικά αναφορά του Dalairret F.O. 371/29814/R3057, *ό.π.*, σ. 171.

¹⁸⁷Ο Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 197 αναφέρει ένα σύνολο 156 αεροσκαφών από τα οποία τα 50 ήταν πεπαλαιωμένα και τα 16 αναγνωρίσεως. Αναφέρει όμως και έναν αριθμό 12 αεροσκαφών διώξεως τύπου Μπλοκ 24 αεροσκαφών διώξεως τύπου Σπιτφάιρ 12 δικινητήριων βομβαρδισμού τύπου Μπλενχάιμ, που παραγέλησαν σε γαλλικές και αγγλικές βιομηχανίες και δεν παραδόθηκαν ποτέ λόγω της έκρηξης του Β΄ Π.Π. Αξίζει να αναφερθεί μια απρεπής ενέργεια του F.O. που παρενέβη για να αλλάξει υπέρ αυτής μια απόφαση των ΗΠΑ για παραχώρηση 30 αεροσκαφών Grumman Woldcats. Ο Αμερικανός πρεσβευτής Μακ Βη διαμαρτυρήθηκε στην Ουάσινγκτον για την βρετανική στάση. Βλ. F.O. 371/24916/R8752, *ό.π.*, σ. 141, J.O. Iatridis, *Ambassador Mac Veegh Repots: Elena, 1937-1947*, Princeton 1980, σ. 318, πβ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 433.

¹⁸⁸H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 432.

¹⁸⁹H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 432.

¹⁹⁰Σωστά το επισημαίνει ο Higharn, *ό.π.*, σ. 168 και το αποδέχεται ο Richter, *ό.π.*, σ. 347.

¹⁹¹Aigham, *ό.π.*, σ. 169, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 348.

αναγκαιότητά τους, που αποδέχθηκε σωτήρια στην περίπτωση της νέας Δουνκέρκης τον Απρίλη του 1941.

- 2. Ανεπάρκεια στρατιωτικών δυνάμεων σε έμπυχο προσωπικό και σε πολεμικό υλικό. Το Βρετανικό εκστρατευτικό Σώμα (2 Μεραρχίες Πεζικού, 1 Τ/Θ Ταξιαρχία, 4 Συντάγματα Πυροβολικού) δεν ήταν σε θέση να ανακόψει μια επιθετική ενέργεια των γερμανικών δυνάμεων 3 Σωμάτων Στρατού με 8 Μεραρχίες (Πεζικού και Ορεινές) και 3 Τ/Θ Μεραρχίες των 150 αρμάτων η καθεμία. Η τοποθέτηση του μάλιστα στη Γραμμή Αλιάκμονα δεν προσέφερε τίποτα στους αμυνόμενους στα οχυρά. Ο στρατηγός Μπακόπουλος υποστήριζε στον Χένγαν¹⁹² ότι η Γραμμή Μεταξά θα ήταν σχεδόν απόρθητη, αν συμμετείχαν στην άμυνα της και βρετανικές δυνάμεις. Ζητούσε επείγοντως αντιαρματικά και αντιαεροπορικά πυροβόλα, 6 Τάγματα Πεζικού και τη XIX Μηχανοκίνητη Ταξιαρχία ως κινητή μονάδα εφεδρείας, για να αντιμετωπίσει τις ρίψεις αλεξιπτωτιστών της συνοριακής άμυνας με την προώθηση των εχθρικών δυνάμεων προς την κοιλάδα του Αξιού¹⁹³ μέσα από τη Διάβαση του Κωστουρίνου, προώθηση που θα πραγματοποιείτο μέσα από το γιουγκοσλαβικό έδαφος.

Η Τ/Θ βρετανική Ταξιαρχία ήταν δύσκολο, αν όχι αδύνατο, χωρίς επιθετικό σχέδιο να φράξει τη διείσδυση της 2^{ης} Τ/Θ γερμανικής Μεραρχίας του Veiel, που εκινείτο μέσω της κοιλάδας του Αξιού με στόχο την κατάληψη της Θεσσαλονίκης και την πλευροκόπηση της Γραμμής Μεταξά, όπως και έγινε το βράδυ της 8^{ης} Απριλίου, δύο ημέρες μετά την επίθεση.

Η άποψη του ιστορικού Higham¹⁹⁴ ότι ένα μερίδιο ευθύνης για την αποτυχία του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος (W-Force) έχουν και οι Έλληνες, που δεν επέτρεψαν μια πλήρη αναγνώριση, για να έχουν σαφή εικόνα της κατάστασης, δεν ευσταθεί, διότι οι ίδιοι οι Βρετανοί γνώριζαν την αχίλλειο πτέρνα της Ελληνικής άμυνας, όταν ο αρχηγός του Γιουγκοσλαβικού Επιτελείου σε συνάντησή του με τον Βρετανό ομόλογό του στρατηγό Ντιλ επεσήμανε το αδύνατο σημείο της άμυνας που βρισκόταν στη Δοϊράνη και στην Κοιλάδα του Αξιού, δηλ. εκεί όπου 8 μέρες αργότερα διείσδυσε η 2^η Τ/Θ Μεραρχία, κατευθυνόμενη ακάθεκτη χωρίς ουσιαστική αντίσταση προς τη Θεσσαλονίκη¹⁹⁵.

¹⁹²Βλ. σχετικά Cabinet History Series I, Hist. (B) 2, . 126, σ. 67 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 424.

¹⁹³Το Πολωνικό Υπουργείο Εξωτερικών στις 8-2-41 σε τηλεγράφημά του προς το F.O. αναφέρει ότι η Ελληνική Κυβέρνηση πιστεύει ότι η Γερμανία συγκεντρώνει δυνάμεις στη Ρουμανία με σκοπό να καταλάβουν την Βουλγαρία και τη Θεσσαλονίκη. Βλ. F.O. 371/29813/R1269, *ό.π.*, σ. 168.

¹⁹⁴Higham, *ό.π.*, σ. 169.

¹⁹⁵H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 404.

Η αρνητική αυτή έκβαση του βρετανικού επεισοδίου πάντα θα θέτει το ερώτημα της στρατηγικής ωφέλειας της Ελλάδος και θα εγείρει αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητά του.

Στις 6 Απριλίου, ώρα 05:15 τα ξημερώματα, στην Αθήνα ο Erbas επέδιδε στον πρωθυπουργό Κορυζή διακοίνωση¹⁹⁶, με την οποία η Κυβέρνηση του Γ' Ράιχ δικαιολογούσε την εισβολή ως ενέργεια αποσκοπούσα στην εκδίωξη των Βρετανών από την Ελλάδα. Παράλληλα κατήγγειλε την Ελληνική Κυβέρνηση για παραβίαση της αυστηρής ουδετερότητας που δήθεν διακήρυσσε, προσκομίζοντας ως αποδεικτικό υλικό τα έγγραφα που είχαν βρεθεί στη Λα Σαριτέ¹⁹⁷ μετά την πτώση της Γαλλίας. Μολονότι η επίθεση πραγματοποιήθηκε ταυτόχρονα, η γερμανική κυβέρνηση δεν επέδωσε διακοίνωση στη Γιουγκοσλαβία, για να δικαιολογήσει την επίθεσή της σε αυτήν, σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου τήρησε τα διπλωματικά προσχήματα.

Η επίθεση στην Ελλάδα¹⁹⁸ άρχισε στις 5.15 π.μ., με καταγιστικό βομβαρδισμό της Γραμμής Μεταξά από το VIII Αεροπορικό Σώμα της Luftwaffe, και συνεχίστηκε με πυρά πυροβολικού.

Η αντίσταση ήταν μεγαλύτερη από την αναμενόμενη. Αυτό επέφερε την καθυστέρηση της μετακίνησης της 9^{ης} Μεραρχίας Αρμάτων προς το Κουμάνοβο και την προσωρινή παύση της προώθησης της 73^{ης} Μεραρχίας Πεζικού προ το Ιστίπ. Μέχρι το βράδυ της ίδιας ημέρας η αντίσταση των Γιουγκοσλάβων κάμφθηκε. Οι δύο Μεραρχίες έφτασαν στον προορισμό τους αφήνοντας 600.000 Γιουγκοσλάβους αιχμαλώτους. Την επόμενη ημέρα τα πρώτα τμήματα των Μεραρχιών είχαν ήδη φτάσει έξω από τα Σκόπια. Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις, η Φάλαγγα Ταχείας Κινήσεως, που ανήκε στην 73^η Μεραρχία Πεζικού, έφτασε στα Βελεσά, ενώ το 1^ο Μηχανοκίνητο Σύνταγμα Πεζικού των ES-ES Leibetandarte A.H. συνενώθηκε μαζί με την 9^η Μεραρχία Αρμάτων για την διεξαγωγή επιθέσεων στις αμυντικές δυνάμεις των Ελλήνων στον Αξιό ποταμό¹⁹⁹.

Στην περιοχή του Έβρου οι επιθέσεις διεξήχθησαν από την 50^η Μεραρχία κατά μήκος του άξονα Κίρτζαλη-Νυμφαία-Κομοτηνή. Τα ελληνικά τμήματα

¹⁹⁶Βλ. Β. Π. Παπαδάκης, *Διπλωματική Ιστορία του Ελληνικού Πολέμου*, Αθήνα 1957, σ. 167 κ.ε.

¹⁹⁷Αυτά τα έγγραφα περιελάμβαναν στρατιωτικές επαφές μεταξύ Ελλάδας-Γαλλίας για τη βοήθεια που θα προσέφερε η τελευταία στην Ελλάδα. Κατά τραγική ειρωνεία η Γαλλία καταλήφθηκε πρώτη από τον Άξονα. Ενώ λοιπόν η Γερμανία είχε στην κατοχή της τα έγγραφα αυτά από το 1939, τα οποία ο Grazzi (ό.π., σ. 166 κ.ε.) απαξιώνει πλήρως ουδέποτε τα ανακοίνωσε ή τα χρησιμοποίησε κατά της Κυβέρνησης Μεταξά, ούτε ενημέρωσε τον Erbach για την ύπαρξη αυτών των εγγράφων.

¹⁹⁸Βλ. Β. Π. Παπαδάκης, ό.π., σ. 167 κ.ε.

¹⁹⁹Ν. Κολόμβας, *Η εκστρατεία των Γερμανών στα Βαλκάνια*, Αθήνα 1996, σ. 136

κατάφεραν να διατηρήσουν την θέση τους, καθυστερώντας έτσι τις κινήσεις του εχθρού, όπως και ήταν το σχέδιο. Το οχυρό στη Νυμφαία μετά από βαριά πυρά του γερμανικού πυροβολικού περικυκλώθηκε και μέχρι το βράδυ της ίδιας ημέρας δέχονταν τα ισχυρά πυρά του XXX Σώματος Στρατού και της γερμανικής αεροπορίας.²⁰⁰

Στην περιοχή του Νέστου, η 164^η Μεραρχία προέβη σε επίθεση κατά του άξονα Πασμακλή-Μελίβοια-Εχινός-Ξάνθη και προσέγγισε το οχυρό Εχινός, συναντώντας ισχυρή αντίσταση. Τα ισχυρά πυρά από το ελληνικό πυροβολικό εξανάγκασαν τα γερμανικά τμήματα να καθηλωθούν. Παράλληλα, στη ζώνη της VII Μεραρχίας, οι επιθέσεις που πραγματοποίησε η 72^η Γερμανική Μεραρχία, οι οποίες επικεντρώθηκαν στον τομέα Φαλακρού, προκάλεσαν την αναχαίτιση των τμημάτων προκάλυψης. Τα γερμανικά τμήματα, μετά την ανεπιτυχή προσπάθεια να καταλάβουν τα οχυρά Πυραμιδοειδές και Λίσσε εξαιτίας της ισχυρής αντίστασης, επιχείρησαν κατά του οχυρού Περιθώρι, συναντώντας και πάλι τα ισχυρά πυρά του οχυρού. Την ίδια τύχη είχαν και τα τμήματα των Γερμανών που προσπάθησαν χωρίς αποτέλεσμα να αναχαίτσουν το στενό Γρανίτη από ανατολικά, με σκοπό να καταλάβουν το ύψωμα Ουσόγια.

Την ίδια ώρα περίπου που τα τμήματα της 12^{ης} Γερμανικής Στρατιάς πραγματοποιούσαν τις επιθέσεις στις προαναφερθείσες περιοχές, το 125^ο Ανεξάρτητο Σύνταγμα Πεζικού με τη συνδρομή της 5^{ης} Ορεινής Μεραρχίας διεξήγαγε επίθεση κατά του οχυρού Ρούπελ²⁰¹. Η επίθεση ήταν ισχυρή. Τα πυρά πυροβολικού συνόδευσαν οι βομβαρδισμοί από αεροπλάνα κάθετης εφορμήσεως (τα λεγόμενα «Στούκας»), ενώ μηχανοκίνητα τμήματα Πεζικού, εφορούσαν κατά του οχυρού έχοντας την υποστήριξη από τα πυροβόλα ευθυτενούς τροχιάς που έβαλλαν από απόσταση. Η επίθεση κατά του οχυρού συνεχίστηκε με τη συμμετοχή 18 λέμβων εφόδου, οι οποίες ωστόσο εξουδετερώθηκαν από τα πυρά των ελληνικών δυνάμεων²⁰²

Η πρώτη ημέρα επιθέσεως κατά του οχυρού τερματίστηκε με τις γερμανικές δυνάμεις να έχουν καταφέρει μόνο προσωρινά την προσέγγιση της επιφάνειας του οχυρού Ρούπελ, ενώ κάποια τμήματα εφόδου και δυνάμεως λόχου που είχαν διεισδύσει μέσω των οχυρών Ρούπελ και Καρατάς κατάφεραν να καταλάβουν το σημείο Κλειδί. Οι ελληνικές δυνάμεις κατάφεραν να αντισταθούν σθεναρά, παρά τα ισχυρά πυρά που

²⁰⁰Θ.Σ.Ι. ό.π. 282

²⁰¹Η. Α. Richter, ό.π., σ. 447 κ.ε., Αl. Buchner, ό.π., σ. 75 κ.ε., ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π.

²⁰²Θ.Σ.Ι. ό.π. 282

δέχονταν από αέρα καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας, έχοντας στη διάθεση τους μόνο ένα αντιαεροπορικό και υποχρεώνοντας παράλληλα τμήματα του γερμανικού Τάγματος σε σοβαρές απώλειες. Πιο ανατολικά, οι επιθέσεις της 72^{ης} Μεραρχίας κατά των οχυρών Περιθώρι-Μαλιάγκα και Μπαμπαζώρα, με κύριο στόχο το οχυρό Περιθώρι, έπεσαν στο κενό μετά την ισχυρή αντίσταση των ελληνικών τμημάτων.²⁰³

Παρά τον φόβο των Γερμανών για αντεπίθεση των Γιουγκοσλάβων στα νώτα του XL σώματος στρατού, κάτι τέτοιο δε συνέβη. Η προσπέλαση του Αξιού ποταμού από τμήματα του επίλεκτου ενισχυμένου Συντάγματος «Αδόλφος Χίτλερ» των Ες-Ες επέτρεψε την προώθηση τους νοτιότερα και την κατάληψη του Πρίλεπ. Ταυτόχρονα η αποκοπή της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Βελιγραδίου απομόνωσε ολοκληρωτικά την Γιουγκοσλαβία, δίνοντας έτσι την ευχέρεια στους Γερμανούς για την συνέχιση των επιθέσεων τους.²⁰⁴

5.1.3. Συγκριτικός πίνακας δυνάμεων²⁰⁵

Η ασύμμετρη υπεροχή των γερμανικών δυνάμεων δεν οφειλόταν μόνο στη νέα στρατηγική και τακτική αντίληψη του Blitzkrieg, αλλά και στην οργάνωση νέων μονάδων, όπως μηχανοκίνητων, τεθωρακισμένων και μονάδων εκπαιδευμένων στον ορεινό αγώνα, δηλ. δυνάμεων καταδρομών, άγνωστων έως τότε στον ελληνικό στρατό.

Η συντριπτική επίσης υπεροχή διακρίνονταν όχι μόνο σε έμψυχο υλικό, αλλά και σε σύγχρονο οπλισμό, όπως άρματα μάχης, αεροσκάφη, πυροβόλα εκστρατείας, αντιαεροπορικά και αντιαρματικά. Σε απόλυτους αριθμούς οι διαφορές ήταν οι εξής:

Ελληνο- Βρετανικές Δυνάμεις		12 ^η Στρατιά
Τάγματα Πεζικού: 35	18	63
Τάγματα Μηχ/τα: 3	4	9
Τάγματα Τ/Θ: 77	4	18
Κάρριερ: 77	322	-
Ελαφρά άρματα (4-9τ.): 27	96	1365
Βαρέα άρματα (29-32τ): -	52	344
Πυροβόλα ορειβ.: 86	-	198
Πυροβόλα πεδ. των 75: 90	-	72

²⁰³Θ.Σ.Ι. *ό.π.* 282-283

²⁰⁴Ν. Κολόμβας, *ό.π.*, 136

²⁰⁵Βλ. σχετικά ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 120.

Πυροβόλα μέσα: 66	168	654
Αντιαεροπορικά: 56	17	360
Αντιαρματικά ποικ. 51	92	686
Πυροβ. των 75 ως αντιαρμ.:	120	1549
Όλμοι: 145	300	1080
Αεροσκάφη: -	90	1000

Με δεδομένο ότι οι περισσότερες γερμανικές μονάδες βασίζονται στο τετραδικό σύστημα οργάνωσης, πολλές φορές με 5 λόχους σε κάθε τάγμα, τότε μεγιστοποιείται η διαφορά σε απόλυτους αριθμούς σκαφών και αρμάτων μάχης, και αυτή σε μειονεκτικούς αριθμούς, αφού είχε μόνο 4 αντιαεροπορικά, 1 των 37 και 3 των 20 μιλ. Και 5 αντιαρματικά των 37 με επιπρόσθετα 2 πυροβόλα των 75 που δυνητικά χρησιμοποιούνται και ως αντιαρματικά. Τα υπόλοιπα οχυρά του Μπέλες, Ποποτλίβιτσα, Ιστίμπεη, Κελκαγιά, Αρπαλούκι, Παλιουριώνες, Καρατάς, Κάλη, Περσέκ και Μπαρτίσεβα, διέθεταν από ένα αντιαεροπορικά των 20 χιλ. (!!!) και 3 απ' αυτά δηλ. Ιστίμπεη, Κελκαγιά και Παλιουριώνες είχαν υπό 1 (τα δύο πρώτα) και 2 (το τελευταίο) αντιαρματικά. Ικανό αριθμό πολυβόλων, οπλοπολυβόλων και βομβιδοβόλων διέθεταν σχεδόν όλα τα οχυρά, με το μικρότερο αριθμό να έχει το Ντάσαβλη (μόνο 5 πολυβόλα χωρίς πολυβόλα και βομβιδοβόλα). Με εξαίρεση 5 οχυρών (Κελκαγιά, Παρταλούσκα, Ντάσαβλη, Πυραμιδοειδές και Καστίλο) όλα τα υπόλοιπα διέθεταν μικρό αριθμό όλμων (2 έως 4) με 5 μόνο να έχει το Ρούπελ.

5.2. Η διεξαγωγή της μάχης

5.2.1. Η πρώτη ημέρα των επιθέσεων

Οι επιθέσεις του VIII Ορ. Σ.Σ. XVIII Μεραρχίας, που ξεκίνησε τα ξημερώματα της 6^{ης} Απριλίου, είχε την υποστήριξη αεροσκαφών κάθετης εφορμήσεως και δυνάμεων του πυροβολικού και αναπτύχθηκε σε δύο επίπεδα:

α) Στην περιοχή της Ροδόπολης έδρασε η 6^η Ορεινή Μεραρχία, με σκοπό την κατάληψη των υψωμάτων Ντεμίρ Καπού και Καλέ Μπαϊρ. Σχετικά σύντομα κατάφερε να αναχαιτίσει τις αμυντικές τοποθεσίες στην κορυφογραμμή της Κερκίνης. Αυτό της επέτρεψε να προωθηθεί και να καταλάβει τα χωριά Πλατανάκια και Καλοχώρι, ενώ τα ελληνικά τμήματα είχαν συμπτυχθεί, όταν έπεσε η νύχτα στην τοποθεσία Κρουσιών.

β) Πιο ανατολικά, στις περιοχές Ρουπέσκο και Θύλακα, η 5^η Ορεινή Μεραρχία, με την υποστήριξη της πολεμικής αεροπορίας και 165 πυροβόλων μεγάλου διαμετρήματος, επιχείρησε να καταλάβει το οχυρό Ποποτλιβίτσα. Κατά τη διάρκεια της νύχτας και μετά την ισχυρή αντίσταση των ελληνικών στρατευμάτων, το οχυρό περιήλθε στην κατοχή τους. Το πρωινό της ίδιας ημέρας δέχθηκαν ταυτόχρονη επίθεση τα οχυρά Ιστίμπεη και Κελκαγιά, από δυνάμεις πεζικού, πυροβολικού και αεροπορίας. Αρχικά καταλήφθηκε το οχυρό Ιστίμπεη, παρά τις αντεπιθέσεις των Ελλήνων μέσω βολών του πυροβολικού στην επιφάνεια του οχυρού. Το μεσημέρι της ίδιας ημέρας τμήματα της γερμανικής Μεραρχίας προσέγγισαν την επιφάνεια του οχυρού Ιστίμπεη, ενώ κάποιες σποραδικές ρίψεις πυροβολικού και αεροπορίας δεν έκαμψαν την αντίσταση στο οχυρό Αρπαλούκι. Ανεπιτυχείς ήταν επίσης οι προσπάθειες κατάληψης στο οχυρό Παλιουρίωνες από την αντίσταση των Ελλήνων, οι οποίοι προκάλεσαν σοβαρές απώλεια στον εχθρό²⁰⁶.

Η κατοχή των εδαφών δυτικά της Κερκίνης και η προσέγγιση της κοιλάδας της Ροδόπολης έθετε σε κίνδυνο ολόκληρη την περιοχή Κερκίνης-Νέστος. Η αντίδραση της διοίκησης του ΤΣΑΜ ήταν άμεση, δίνοντας διαταγές στην XIX Μηχανοκίνητη Μεραρχία να προωθηθεί, έχοντας τη βοήθεια του Αποσπάσματος Κρουσίων, και να καταλάβει την περιοχή που εκτείνονταν από τη λίμνη Δοϊράνης μέχρι τη λίμνη Κερκίνης. Το βράδυ της ίδιας ημέρας οι Γερμανοί κατάφεραν να προσεγγίσουν την κοιλάδα της Ροδόπολης και να έλθουν σε επαφή με την περιοχή των Κρουσίων.

Τα ελληνικά τμήματα στις οχυρωματικές θέσεις της Κερκίνης αντιστέκονταν σθεναρά, ενώ πιο ανατολικά, από το Στρυμόνα μέχρι το Νέστο, τα γερμανικά στρατεύματα έβαλλαν κατά της αμυντικής γραμμής, η οποία παρέμενε αδιάσπαστη. Στην περιοχή της Ξάνθης και της Κομοτηνής οι Γερμανοί κατάφεραν μέσω παρακάμψεων να προωθηθούν προς το νότο. Εν τω μεταξύ, η ελληνική XVIII Μεραρχία συμπτύχθηκε στην περιοχή Στρυμόνα-Κερκίνης και «το μεγαλύτερο μέρος του 41^{ου} Συντάγματος που βρισκόταν στο Αχλαδοχώρι, τάχθηκε στο τμήμα της ανατολικής όχθης του Στρυμόνα από τη γέφυρα του Σιδηροκάστρου μέχρι Ρούπελ, για να επιτευχθεί η διατήρηση του μετώπου. Παράλληλα, τα οχυρά διατάχθηκαν να αμυνθούν ‘μέχρι εσχάτων’»²⁰⁷

²⁰⁶Θ.Σ.Ι. ΓΕΣ/Δ/Σ ό.π., σ. 284, Al. Buchner, ό.π., σ. 54 κ.ε., H. A. Richter, ό.π., σ. 436 κ.ε.

²⁰⁷Θ.Σ.Ι. ΓΕΣ/Δ/Σ ό.π. 285. Και ο Buchner και ο Richter τονίζουν την αξιοθαύμαστη ανδρεία των υπερασπιστών των οχυρών.

5.2.2. Η εξέλιξη του αγώνα τη δεύτερη ημέρα του πολέμου

Στις 7 Απριλίου, τα τμήματα προκαλύψεως στον Έβρο συμπύχθηκαν, μετακινήθηκαν προς την Τουρκία, όπου και αφοπλίστηκαν. Δύο ημέρες αργότερα ο Διοικητής της Ταξιαρχίας, Υποστράτηγος Ζήσης Ιωάννης, νιώθοντας το βάρος της ευθύνης για τον αφοπλισμό των στρατευμάτων του, αυτοκτόνησε στα Ύψαλα της ανατολικής Θράκης. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, τμήματα του γερμανικού στρατού είχαν καταφέρει να προσεγγίσουν την Κομοτηνή, αφού προηγουμένως είχαν παρακάμψει το οχυρό στη Νυμφαία, το οποίο παρόλη τη σθεναρή αντίσταση του καθ' όλη τη διάρκεια της 7^{ης} Απριλίου, αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει το βράδυ της ίδιας ημέρας, έχοντας εξαντλήσει κάθε πιθανότητα αντίστασης απέναντι στην πίεση των γερμανικών τμημάτων.

Τα τμήματα της Ταξιαρχίας του Νέστου στην περιοχή της Ξάνθης, διεξήγαγαν κάποιες καταστροφές στον εχθρό και ανατίναξαν τη γέφυρα των Τοξοτών στο Νέστο. Αργότερα συμπύχθηκαν στην τοποθεσία αντιστάσεως. Πιο ανατολικά, το ύψωμα Ουσόγια καταλήφθηκε από γερμανικά στρατεύματα, που είχαν καταφέρει να βρουν πέρασμα δια μέσου της κοιλάδας Γιάννεν. Η αντίδραση των Ελλήνων ήταν άμεση, ωστόσο η επίθεση που εξαπέλυσαν τη νύχτα της 7^{ης} Απριλίου, με σκοπό την ανακατάληψη του υψώματος, δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Το μεσημέρι της ίδιας ημέρας γερμανικά τμήματα, αφού παράκαμψαν τα οχυρά Ντάσαβλη και Περιθώρι, κατάφεραν να καταλάβουν και το ύψωμα Κρέστη, πλησίον της οδού Καλαποτίου²⁰⁸.

Στον Τομέα Σιδηροκάστρου οι ελληνικές δυνάμεις του οχυρού Ρούπελ αντιστέκονταν με αξιοθαύμαστο κουράγιο στις σφοδρές επιθέσεις του 125^{ου} Γερμανικού Συντάγματος. Οι Γερμανοί απέκτησαν στρατηγικό πλεονέκτημα, όταν ένα τμήμα του Συντάγματος, περίπου διακοσίων ανδρών, που είχε διεισδύσει από την προηγούμενη ημέρα στα νώτα του οχυρού, διέκοψε κάθε δυνατότητα επικοινωνίας και έδωσε στην Αεροπορία πληροφορίες για την τοποθεσία των στόχων. Οι ενέργειες της ελληνικής XIV Μεραρχίας, για να ανατρέψουν την εις βάρος τους κατάσταση, ήταν ανεπιτυχείς. Παράλληλα, κάποια γερμανικά τμήματα κατέλαβαν προσωρινά το ύψωμα «Σταυρός» στον Τομέα Καραντάγ, ενώ κάποια άλλα προσέγγισαν επίσης προσωρινά

²⁰⁸Θ.Σ.Ι. ΓΕΣ/Δ/Σ/ ό.π. 286, Αl. Buchner, ό.π., σ. 94 κ.ε., Η. Α. Richter, ό.π., σ. 441 κ.ε., 448 κ.ε.

την επιφάνεια του οχυρού «Περιθώριο», αφού αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν μπροστά στην ισχυρή αντίσταση των ελληνικών στρατευμάτων.²⁰⁹

Η XVIII Μεραρχία στον Τομέα της Κερκίνης είχε συμπτυχθεί στην περιοχή που εκτείνεται ανάμεσα στη γέφυρα Σιδηροκάστρου και της λίμνης Κερκίνης, όσο τα αμυντικά οχυρά, χωρίς καμία υποστήριξη, συνέχισαν να αμύνονται με όσες δυνάμεις τους είχαν απομείνει. Το μεσημέρι της 7^{ης} Απριλίου η 2^η Γερμανική Τεθωρακισμένη Μεραρχία είχε εισβάλλει στην Στρώμνιτσα και διεξήγαγε επιθέσεις προς την περιοχή Κωστουρίνου - Βαλάντοβο. Παράλληλα, η ελληνική Μεραρχία, είχε διαταγές να μεταφέρει στην περιοχή μεταξύ της λίμνης Δοϊράνης και του Αξιού ποταμού ένα από τα δύο συντάγματα και την ομάδα Αναγνωρίσεως. Κατά το μεσημέρι, στο φυλάκιο Δοϊράνης συνάντησε τις δυνάμεις των Γιουγκοσλάβων, οι οποίοι σκόπευαν λίγες ώρες αργότερα να συμπτυχθούν δυτικά του Αξιού ποταμού.

Η 164^η Γερμανική Μεραρχία στον Τομέα της Ταξιαρχίας Νέστου κατάφερε να αποκτήσει επαφή με τις οχυρωμένες τοποθεσίες στο Νέστο ποταμό στην περιοχή Σταυρουπόλεως, περικυκλώνοντας το οχυρό Εχίνος, το οποίο αντιστέκονταν σθεναρά. Οι επιθέσεις της 72^{ης} Γερμανικής Μεραρχίας κατά των οχυρών Πυραμιδοειδές, Λίσσε και Ντάσαβλη, στον Τομέα της VII Μεραρχίας, ήταν ανεπιτυχείς (Σφέτας, Μιχαηλίδης, ό.π. 80). Παράλληλα, το ύψωμα Κρέστη που βρίσκονταν πιο δυτικά παρέμεινε στην κατοχή των γερμανικών στρατευμάτων, παρά τις επιθέσεις της VII Μεραρχίας. Η ελληνική XIV Μεραρχία στην κοιλάδα Ροδοπόλεως άρχισε να έχει σοβαρά προβλήματα από τις επιχειρήσεις τμημάτων του 125^{ου} Γερμανικού Συντάγματος και της 5^{ης} Ορεινής Μεραρχίας. Για να αντιμετωπιστεί η απειλή, δύο τάγματα πεζικού και μία ίλη ελαφρών αρμάτων με πυροβόλα διαφόρων διαμετρημάτων ενίσχυσε το αριστερό άκρο της Μεραρχίας, απ' όπου και εκδηλώνονταν ο κίνδυνος των γερμανικών επιθέσεων.²¹⁰

5.2.3. Η εξέλιξη των επιχειρήσεων κατά την 8^η Απριλίου

Μετά την έναρξη των γερμανικών επιχειρήσεων στις 6 Απριλίου το Γενικό Στρατηγείο αποφάσισε να ακολουθήσει το σχέδιο το οποίο είχε εκπονηθεί στη συμμαχική σύσκεψη τρεις ημέρες νωρίτερα. Το σχέδιο αυτό αφορούσε την πραγματοποίηση επιθέσεων από το ΤΣΔΜ στη γραμμή Κορυτσά-Ελβασάν-Δυρράχιο,

²⁰⁹Θ.Σ.Ι. ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 287

²¹⁰Θ.Σ.Ι. ΓΕΣ/ΔΙΣ ό.π., σ. 289, Al. Buchner, ό.π., σ. 101 κ.ε., H. A. Richter, ό.π., σ. 451 κ.ε., Τερζάκης, ό.π., σ. 197.

έχοντας την υποστήριξη των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων. Ωστόσο, οι Γιουγκοσλάβοι δεν πραγματοποίησαν τις προσυμφωνημένες επιθέσεις, παρόλο που ΤΣΔΜ είχε ξεκινήσει να μάχεται, με αποτέλεσμα η από κοινού δράση κατά των Ιταλών στο αλβανικό μέτωπο να μην πραγματοποιηθεί²¹¹.

Η απραξία των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων και η συνεπακόλουθη εξασθένηση του νότιου γιουγκοσλαβικού μετώπου έθετε σε κίνδυνο, εκτός από τα ελληνικά τμήματα που βρίσκονταν εκεί, και το μέτωπο της ανατολικής Μακεδονίας. Το Γενικό Αρχηγείο αναγκάστηκε να προβεί σε αναδιάταξη των ελληνικών δυνάμεων. Έτσι, στις 8 Απριλίου το Συγκρότημα «W» εγκατέλειψε τη βόρεια πτέρυγα της τοποθεσίας του (Καϊμακτσαλάν-λίμνη Βεγορίτιδα) και προωθήθηκε στην περιοχή Κλειδί μέχρι το Νυμφαίο. Εκεί επακολούθησε η αναγκαία αναδιάταξη των δυνάμεων με ένα τμήμα του Συγκροτήματος να τοποθετείται στην τοποθεσία Κλειδιού-λίμνης Βεγορίτιδας-Βερμίου-Ολύμπου.²¹²

Μετά από τρεις ημέρες, κάτω από τις σφοδρές επιθέσεις των γερμανικών στρατευμάτων, το οχυρό Ποποτλιβίτσα στον Τομέα της Κερκίνης αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει στις 8 Απριλίου. Οι μονάδες του εχθρού είχαν ήδη λάβει επαφή με τμήματα της XVIII Μεραρχίας στην τοποθεσία της γέφυρας Μεγαλοχωρίου.

Η Γραμμή Μεταξά κατάφερε μέχρι τότε να παραμείνει συμπαγής χάρη και στην αξιοθαύμαστη αντίσταση που επεδείκνυαν οι υπερασπιστές των οχυρών. Ωστόσο, η αριστερή πλευρά του ΤΣΑΜ, την οποία στελέχωνε η XIX Μηχανοκίνητη Μεραρχία, άρχισε να συναντάει προβλήματα εξαιτίας της κατάρρευσης της γιουγκοσλαβικής αντίστασης στη Νότια Σερβία.

Κάποια ελληνικά τμήματα που διατάχθηκαν να μετακινηθούν στην κοιλάδα του Αξιού δεν έφτασαν γρήγορα και το πρωί της 8^{ης} Απριλίου δυνάμεις της 2^{ης} Τεθωρακισμένης Μεραρχίας μέσω της Δοϊράνης εισέβαλαν στο ελληνικό έδαφος, αναχαιτίζοντας αρχικά τις αμυντικές γραμμές στην τοποθεσία Ακρίτας-Οβελίσκος και εν συνεχεία όποια αντίσταση βρισκόταν προς την κατεύθυνση των περιοχών Χέρσο-Κιλκίς και Μεγάλη Στέρνα-Πολύκαστρο. Παράλληλα, μετά τη διάσπαση της δυτικής πλευράς του υψώματος Δοβά Τεπέ από την 6^η Ορεινή Μεραρχία, το χ. Μεταλλικό

²¹¹ Αδάμος, *ό.π.*, 1985: σ. 179

²¹² ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 158, Α. Buchner, *Η Γερμανική Εκστρατεία εις την Ελλάδα*, Αθήνα 1957, σ. 166 κ.ε., Richter, 442 κ.ε., C. Buckley, *Greece and Crete 1941*, London 1952, σ. 40 κ.ε.

κατελήφθη από μια γερμανική φάλαγγα, αναγκάζοντας έτσι το Στρατηγείο της ελληνικής ΧΙΧ Μεραρχίας να μεταφερθεί εσπευσμένα στο χ. Κεντρικό²¹³.

Το βράδυ της 8^{ης} Απριλίου πραγματοποιήθηκε η κατάληψη της Δυτικής Θράκης, αρχής γενομένης με την κατοχή της Ξάνθης από την 164^η Μεραρχία Πεζικού και αργότερα της Κομοτηνής από την 50^η Μεραρχία Πεζικού²¹⁴. Και οι δύο Μεραρχίες αποτελούσαν Μονάδες του ΧΧΧ Σώματος Στρατού Πεζικού, το οποίο είχε αναπτυχθεί τις προηγούμενες ημέρες στην ανατολική πλευρά. Και εδώ, η αντίσταση των Ελλήνων ήταν σθεναρή, και σε συνδυασμό με το δυσχερές οδικό δίκτυο, καθυστέρησε σημαντικά τα σχέδια των Γερμανών.²¹⁵

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να επισημάνουμε το σπουδαίο ρόλο της 2ας Τεθωρακισμένης Μεραρχίας, που ήταν στην ουσία αυτός ο Σχηματισμός των Γερμανών που ανάγκασε την Ελληνική πλευρά να αρχίσει να επεξεργάζεται την ιδέα της συνθηκολόγησης.

Εφάρμοσε κατά γράμμα τις αρχέγονες και αναλλοίωτες Αρχές πολέμου. Επιλογή του σκοπού και εμμονή σε αυτόν που δεν ήταν άλλος από την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Κάθε ενέργεια ήταν προμελετημένη για την επίτευξη του σκοπού. Δεν σταματούσαν σε επί μέρους αντιστάσεις, τα κύρια τμήματα προέλαυναν και τις αντιστάσεις τις αναλάμβαναν τμήματα εκκαθαρίσεως, όπως ήταν της 6^{ης} Ορεινής Μεραρχίας.

Η άλλη αρχή που εφαρμόστηκε πλήρως ήταν η επιθετική ενέργεια σε συνδυασμό με τον ελιγμό, όπως τη νύχτα της 7/8 Απριλίου που αντιλήφθηκαν κίνηση της ΧΙΧ Ελληνικής Μεραρχίας, που διέταξε ο ήρωας Μπακόπουλος (που πολεμούσε μόνος του απέναντι στους Γερμανούς). Στην κίνηση αυτή απάντησαν ακαριαία μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους της αεροπορικής επίθεσης τους στην αριστερή πτέρυγα, όπου φυσικά η Ελληνική Μεραρχία, μη μπορώντας να συγκροτήσει, μετά τους αλλεπάλληλους βομβαρδισμούς, μια ισχυρή αμυντική οργάνωση υποχώρησε²¹⁶

Παράλληλα όμως η συγκεκριμένη 2^η ΤΘ.Μ των Γερμανών ήταν αυτή που της έδωσε η ιστορία την δυνατότητα, εφαρμόζοντας το νέο δόγμα του Γερμανικού Στρατού Blitzkrieg που περιλάμβανε αιφνιδιαστικές επιθέσεις, ταχύτατες προωθήσεις δυνάμεων στην εχθρική περιοχή με συντονισμένη ισχυρή υποστήριξη από αεροπορικές

²¹³Θ.Σ.Ι. ό.π., σ. 290

²¹⁴Σ. Σφέτας, Ι. Μιχαηλίδης, «Η Γερμανική εισβολή στην Ελλάδα: η μάχη των οχυρών», στα: *Ελλήνων Ιστορικά*, σ. 11

²¹⁵Ν. Κολόμβας, *Η εκστρατεία των Γερμανών στα Βαλκάνια*, Αθήνα 1996, σ. 142

²¹⁶Η. Α. Richter, ό.π., σ. 464 κ ε

δυνάμεις, που κτυπούσαν και αιφνιδιαζαν τον εχθρό, όπως ακριβώς θα έκανε ένας κεραυνός. Αυτό ήταν έκδηλο, όταν η συγκεκριμένη Μεραρχία, για να συντρίψει όλες τις αντιστάσεις που παρουσιάστηκαν, προχωρώντας από τα Ελληνογιογκοσλαβικά σύνορα, χωρίστηκε σε 3 τμήματα, δίνοντας την ευκαιρία στο κύριο όγκο της Μεραρχίας να εφορμήσει προς τον κύριο ΑΝΣΚ, τη Θεσσαλονίκη.²¹⁷

5.2.4. Η μάχη στη Γραμμή Μεταξά

Το 125^οΣ.Π. (125. Infanterieregiment)

Την ίδια ώρα που XXX Σ.Σ. της 12^{ης} Στρατιάς επιχειρούσε την κατάληψη της Δυτικής Θράκης, το XVIII Σ.Σ. επικεντρώνει την προσπάθειά του στη διάσπαση της Γραμμής Μεταξά, με ισχυρό βραχίονα επίθεσης κατά μέτωπο το 125 Σύνταγμα Πεζικού²¹⁸ (Brandenburg), ενισχυμένο από μονάδες της 5^{ης} Ορεινής Μεραρχίας, με σκοπό τη διάνοιξη των στενών του Στρυμόνα, με ταυτόχρονη καταστροφή των οχυρών Ρούπελ²¹⁹ που ήταν εκατέρωθεν του Στρυμόνα, για να ανοίξει τον δρόμο προς Θεσσαλονίκη. Με την επίθεση που διεξήγαγε και το 5^ο Ορεινό Σώμα του J. Ringel δυτικά του Ρούπελ για τη διάσπαση της οχύρωσης και στα αριστερά του η 6^η Ορεινή Μεραρχία του Γ. Schorner, είχε αποστολή την υπερκέραση του όρους Μπέλες και την προς νότο προέλασή του για κατάληψη του σιδηροδρομικού κέντρου της Ροδόπολης. Η 72^η Μεραρχία Πεζικού στο άκρο δεξιό της παράταξης είχε αποστολή να προελάσει προς τις Σέρρες μέσω Νευροκοπίου και να περικυκλώσει έτσι τους αμυνόμενους στα οχυρά.

Το 135 Σύνταγμα Πεζικού²²⁰, ενισχυμένο με το 1 Τάγμα Πεζικού Ορεινών Κυνηγών, εμπειροπόλεμο σε αγώνα κατά οχυρωμένων θέσεων της Γραμμής Maginot θεώρησε εύκολη την αποστολή του, αλλά γρήγορα οι ελπίδες του διαψεύστηκαν από

²¹⁷Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 180

²¹⁸Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 75 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 449 κ.ε.

²¹⁹Το Ρούπελ ήταν συγκρότημα οχυρών έργων αποτελούμενο από 6 επιμέρους στεγανά έργα (Ουσίτα, εισόδου, Μολόν Λαβέ, Προφ. Ηλία, Εξόδου, Νικτειαίας άμυνας) που υποστηριζόταν από 1 Λόχο τον καθένα και περιελάμβαναν 4 απλά και 18 διπλά πολυβολεία, 2 πυροβολεία πλαγιοφύλαξης, 2 διπλά και 1 απλό αντιαρματικό πυροβολείο, 2 αντιαεροπορικά πυροβολεία, 3 απλά και διπλά ολμοβολεία, 22 απλά και 1 διπλό παρατηρητήριο, 3 σκέπαστρα προβολέως, 14 απλές εξόδους και 3 με πολυβόλα και 1 απλό, 1 διπλό και 1 τριπλό βομβιδοβολείο. Το ανάπτυγμα τους ήταν 1849 τρέχ. μέτρα, ενώ το συνολικό ανάπτυγμα των στοών συγκοινωνίας 4251 τρέχοντα μέτρα. Ο οπλισμός αποτελείτο από 2 πυροβ. των 75 χιλ. 5 αντιαρμ. πυροβόλα των 37 χιλ., 1 αντιαερ. πυροβόλο των 37 χιλ. και 1 των 20 χιλ., 5 όλμους των 81 χιλ. 85 κύρια πολυβόλα, 25 οπλοπολιβόλα και 53 βομβιδοβόλα και τον ατομικό οπλισμό των 27 αξιωματικών και 950 οπλιτών περίπου. 1,5 χιλ. αριστερά του Ρούπελ βρισκόταν το οχυρό Ποληουριάνες και 2,5 χιλ. δεξιά το Καρατά. Το Ρούπελ ήταν το ισχυρότερο και καλύτερο εξοπλισμένο οχυρό. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, σ. 143 κ.ε., Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 77 σημ. 4, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 440.

²²⁰Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 75 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 449 κ.ε.

την γενναία αντίσταση των υπερασπιστών του Ρούπελ. Ακόμη και ο κατά κύματα αεροπορικός βομβαρδισμός των οχυρών από Stukas, τα οποία πολλές φορές οι υπερασπιστές ελλείπει A/A μέσων όρθιοι και άφοβοι πολυβολούσαν, κατά συνεχή πυρά πυροβολικού, δεν έκαμψαν την θέληση των στρατιωτών μας να κατατροπώσουν τους εισβολείς. Η ύπαρξη ειδικού σύρματος εγκλωβισμού στον πυθμένα του Στρυμόνα απαγόρευσε την πρώτη προσπάθεια διείσδυσης 3 λέμβων εφόδου με έναν αξιωματικό από τις εύστοχες βολές πολυβόλων και αντιαρματικών των υπερασπιστών της διόδου και οι ελάχιστοι επιζήσαντες Γερμανοί υποχώρησαν.

Τις κατά κύματα επιθέσεις των μονάδων του Συντάγματος, των οποίων προηγούνταν επιθέσεις Stukas με χρήση σειρήνων και σφοδρότατες βολές πυροβολικού, εξουδετέρωσαν οι αμυνόμενοι, καθηλώσαντες τους Γερμανούς με διασταυρούμενα πυρά και αντεπιθέσεις. Η πρώτη μέρα παρά τις αλληπάλληλες και λυσσαλέες επιθέσεις των επιτιθεμένων και παρά τη φονικότητα των μαχών που διεξήχθησαν, έληξαν χωρίς αποτέλεσμα και με βαριές απώλειες για τους επιτιθέμενους.

Την επόμενη μέρα, 7^η Απριλίου, το Σύνταγμα ξεκίνησε μια νέα επιθετική προσπάθεια, τα φονικά όμως πυρά πυροβολικού και όλων των αμυνομένων, που προκάλεσαν μεγάλες απώλειες στο επιτιθέμενο III Τάγμα, εξανάγκασαν τους επιτιθέμενους να ματαιώσουν την επιχείρηση.

Στις 8 Απριλίου εντατικότερη προετοιμασία των γερμανικών δυνάμεων, με προπαρασκευή πυρών πυροβολικού και εφόρμησης Stukas, δεν κατόρθωσε να επιτύχει σιγή ωρών των αμυνομένων και ως εκ τούτου οδηγήθηκε σε αποτυχία η ημερήσια ικανότητα του εχθρού να παραμένει σχεδόν αμείωτη και ότι το τάγμα, λόγω σοβαρών απωλειών, μόνο εν μέρει είναι αξιόμαχο²²¹.

Την 9^η Απριλίου το III τάγμα του 175 Σ.Π. προετοίμαζε και νέα επίθεση στις 12.30 μ.μ., αλλά η επιχείρηση ματαιώθηκε λόγω της Συνθηκολόγησης του ΤΣΑΜ.

Τα υπόλοιπα τάγματα του Συντάγματος επιχείρησαν να διασπάσουν την οχυρωματική Γραμμή, αλλά προσέκρουσαν στην αποφασιστική αντίσταση των αμυνομένων. Το απόγευμα όμως τμήματα του II Τάγματος πέρασαν πίσω από τα αμυντικά έργα, παρά τις απώλειες πολλών ακόμη και του διοικητή του Λόχου. Οι Έλληνες, όταν αντιλήφθηκαν τους εχθρούς, εξαπέλυσαν φονικότατο τάγμα πυρός, στο οποίο βοηθούσαν και οι υπερασπιστές του οχυρού Καρατάς αποδεκατίσαντες τον 5^ο

²²¹Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 95.

Λόχον, ενώ το επόμενο πρωί αιχμαλώτισαν τους υπόλοιπους άνδρες του Λόχου οι περιπολίες μάχης του Ρούπελ, που έκαναν εκκαθάριση στα νώτα του οχυρού.

Το οχυρό Ρούπελ έμενε απόρθητο. Παραδόθηκε στις 10 Απριλίου 6^η πρωινή ώρα, συνεπεία της Συνθηκολόγησης του ΤΣΑΜ.

Το προσκολλημένο στο 125 Σ.Π. 1 Τάγμα του 100 Ορ. Συντ. Κυνηγών²²² επιχειρούσε στη Δυτική όχθη του Στρυμόνα κατά του οχυρού Παληυριώνες, οι υπερασπιστές του οποίου αντέταξαν γενναία άμυνα και παρά τον κατώτερο οπλισμό τους, τις επιθέσεις των Stukas και τον ανελέητο βομβαρδισμό τους από το Γερμανικό πυροβολικό, παρέμεινε κι αυτό απόρθητο. Παραδόθηκε αυτό μετά την Συνθηκολόγηση.

Η 5^η Ορεινή Μεραρχία (5. Gebirgsdivision)

Η 5^η Ορεινή Μεραρχία του Ringel²²³ είχε αποστολή να διασπάσει το αριστερό τμήμα του Μπέλες με ισχυρή επιθετική ενέργεια και να βρεθεί όπισθεν των οχυρών, για να καταλάβει τις δύο γέφυρες του Στρυμόνα, την οδική και τη σιδηροδρομική και να υποστηρίξει το επιτιθέμενο στη στενωπό του Ρούπελ 125 Σ.Π.

Τα οχυρά στην περιοχή ήταν ο Ποποτλίβιτσα, το Ιστίμπεη, το Αρπαλούκι και το Κελκαγιά, με δύναμη που κυμαινόταν από 250 (Κελκαγιά) έως 450 άνδρες (Ιστίμπεη). Από αυτά στο Ποποτλίβιτσα δεν είχαν ολοκληρωθεί τα έργα οχύρωσης, ενώ κυμαινόταν και ο οπλισμός των οχυρών με ισχυρότερο αυτόν του Ιστίμπεη, που διέθετε ωστόσο μόλις 1 Α/Α των 20 χιλ., 1 αντιαρματικό των 37 χιλ., 2 πυροβόλα των 75 χιλ., 26 πολυβόλα, 9 οπλοπολυβόλα, 17 βομβιδοβόλα και 2 όλμους. Ασθενέστερος ήταν ο οπλισμός των άλλων 3 οχυρών, με βάση κυρίως στα πολυβόλα και, στην καλύτερη περίπτωση, ένα πυροβόλο των 75 χιλ. και ένα αντιαρματικό²²⁴.

Ωρα επίθεσης των γερμανικών στρατευμάτων είχε οριστεί η 5.15, δηλ. ταυτόχρονα με την επίδοση του τηλεσιγράφου από τον Erbach²²⁵ στον Κορυζή. Προηγήθηκε σφοδρός βομβαρδισμός πυροβολικού και ακολούθησε αεροπορικός βομβαρδισμός, χωρίς αποτέλεσμα. Η επακολουθήσασα επίθεση του 85^{ου} Συντ.

²²²Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 400 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 452 κ.ε.

²²³Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 105 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 444 κ.ε.

²²⁴Βλ. Αναλυτικότερα ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 264, Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 108 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 446 κ.ε.

²²⁵Το μακροσκελές γερμανικό τηλεσίγραφο βλ. στον Β. Π. Παπαδάκης, *ό.π.*, σ. 167 κ.ε. ADAP, XII, 1, σ. 384.

ανακόπηκε από τα πυρά της αμυνομένης. Στον υποτομέα Ρουπέσκο αντιμετωπίστηκε σθεναρά η επίθεση του 1^{ου} Τάγματος του 85 Συντ. Ορ. Κυνηγών και στο Ιστίμπεη αποκρούστηκαν το 2^ο και 3^ο Τάγμα του ίδιου Συντάγματος, ενώ οι περισσότεροι στρατιώτες και αξιωματικοί του 3^{ου} Τάγματος ήσαν νεκροί ή τραυματίες²²⁶.

Την ίδια τύχη είχε και το 100^ο Σύντ. Ορ. Κυνηγών που επιτέθηκε στο οχυρό και με τη χρήση αποπνικτικών αερίων κατέλαβαν το οχυρό. Αυτό ήταν το πρώτο οχυρό της Γραμμής Μεταξά που συνθηκολόγησε. Η κατάσταση χειροτέρευσε, όταν μη χρήση καπνογόνων συνθηκολόγησε και το δεύτερο οχυρό του Ιστίμπεη, προκαλώντας ρήγμα στη Γραμμή Μεταξά²²⁷.

Το μεσημέρι της 7^{ης} Απριλίου καταλήφθηκε και το νότιο τμήμα του οχυρού Κελκαγιά, ενώ τη νύχτα της 7^{ης} προς 8^η Απριλίου οι υπερασπιστές των οχυρών Αρπαλούκι²²⁸ είχαν αποχωρήσει λόγω καταστροφών του οχυρού από βομβαρδισμούς.

Το 1^ο Τάγμα του 85^{ου} Συντ. Ορ. Κυνηγών κυριεύσε το οχυρό Ποποτλίβιτσα²²⁹ στις 7 μ.μ., ενώ τμήματα του Τάγματος προωθήθηκε στον Σιδηροδρομικό Σταθμό της Χαιρώνειας, όπου ενώθηκαν με καταδρομείς που αναρριχήθηκαν από μια χαράδρα και έφθασαν στη γέφυρα του Στρυμόνα, χωρίς να γίνουν αντιληπτοί²³⁰.

Το βράδυ της 8^{ης} Απριλίου η 8^η Μεραρχία μετά την πτώση των οχυρών η Μεραρχία είχε καταλάβει και τους τρεις αμυντικούς δρόμους προς το Ν. Πετρίτσι και φαινόταν να κυριαρχεί, έχοντας διασπάσει εν μέρει τη Γραμμή Μεταξά²³¹, και ολοκληρωτικά καταλάβει με τη Συνθηκολόγηση.

Η 6^η Ορεινή Μεραρχία (6. Gebirgsdivisions)

Η αποστολή της στις Ορεινές Μεραρχίες²³² (σ. Gebirgsdivision) του Schorner ήταν η υπερκέραση του Μπέλις από την πλευρά της Δοϊράνης μέχρι τη δυτική πλευρά

²²⁶Βλ. ΑΙ Buchner, *ό.π.*, σ. 123 κ.ε., Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 447 κ.ε.

²²⁷Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 179, ΑΙ Buchner, *ό.π.*, σ. 8 κ.ε., Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 448. Το οχυρό Ιστίμπεη αντιστάθηκε γενναίωτα επί 28 ώρες προκαλώντας βαριές απώλειες στους επιτιθέμενους. Οι ελληνικές απώλειες κατά ΓΕΣ/ΔΙΣ ανήλθαν σε 25 νεκρούς και 70 τραυματίες, ενώ κατά τον ΑΙ Buchner, *ό.π.*, σ. 139 οι νεκροί ανήλθαν σε 43 (5 αξιωμ.+38 οπλίτες) και οι αιχμάλωτοι σε 8 αξιωμ. και 450 οπλίτες, αριθμοί που είναι υπερβολικοί.

²²⁸Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 178, ΑΙ Buchner, *ό.π.*, σ. 142 κ.ε., Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 448.

²²⁹Βλ. ΑΙ Buchner, *ό.π.*, σ. 143 κ.ε., Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 449.

²³⁰Βλ. ΑΙ Buchner, *ό.π.*, σ. 143 κ.ε., Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 449.

²³¹Από τα 24 οχυρά, που προσεβλήθησαν από τις γερμανικές δυνάμεις με χρήση αεροπορίας, αρμάτων μάχης και οχυρού πυροβολικού, καταλήφθηκαν μόνον 5, ενώ εξακολούθησαν τα υπόλοιπα του αγώνα μέχρι της συνθηκολόγησης του ΤΣΑΜ, οπότε οι άνδρες 4 Μεραρχιών οδηγήθηκαν στην αιχμαλωσία μέχρι την 4η Μαΐου, οπότε ο Χίτλερ έδωσε διαταγή απελευθέρωσης. Για τους γερμανικούς επαινούς και την απόδοση τιμών βλ. Β. Π. Παπαδάκης, *Διπλωματική ιστορία του πολέμου 1940-1945*, Αθήνα 1957, σ. 178 κ.ε.

²³²Βλ. ΑΙ Buchner, *ό.π.*, σ. 151 κ.ε., Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 441 κ.ε.

του οχυρού Ποποτλίβιτσα και η προώθησή της μέχρι το Κιλκίς. Αυτή η πλευρά του Μπέλλες, όπως και η οροσειρά των Κρουσιών, δεν είχαν μόνιμες οχυρώσεις. Και την έλλειψη αυτή προσπαθούσε να καλύψει από ελληνικής πλευράς η μόνη υπάρχουσα Μηχανοκίνητη Ελληνική Μεραρχία, η XIX, ασθενούς όμως συνθέσεως.

Η επιθετική ενέργεια και αυτής της Μεραρχίας άρχισε την ίδια ώρα, λόγω της ασθενούς αμυντικής οργάνωσης, δηλ. στις 05.15 απέναντι στη XVIII Ελληνική Μεραρχία²³³ που υπερασπιζόταν το Μπέλλες. Εδώ όμως οι γερμανικές δυνάμεις προωθήθηκαν από εύκολα, λόγω της ασθενούς αμυντικής οργάνωσης και λόγω μη αντεπίθεσης της XIX Μηχ. ΜΠ.

Το βράδυ είχαν γίνει κύριες της κοιλάδας Κουμλή βόρεια της Κερκίνης. Η XVIII Ελληνική Μεραρχία, αδυνατώντας να αντιμετωπίσει τις γερμανικές μονάδες, υποχώρησε προς το όρος Κρούστα και τέθηκε υπό τις διαταγές της XIX Μηχανοκίνητης Μεραρχίας, την οποία ο Μπακόπουλος διέταξε να ενισχύσει τις αμυντικές θέσεις στα Κρούσια και να εμποδίσει μια κυκλική κίνηση των Γερμανών που έως το πρωί της 7^{ης} Απριλίου στερούνται βαρέα όπλα²³⁴. Αυτά ήλθαν φορτωμένα σε μουλάρια οπότε, απέκτησε η 6^η Ορ. Μεραρχία την ισχύ της. Η Luftwaffe επιτέθηκε στις αμυντικές θέσεις των Ελλήνων στα Κρούσια, ενώ η 6^η Ορ. Μεραρχία άρχισε να κινείται με κατεύθυνση τη Δοϊράνη.

Στις 8 Απριλίου η Luftwaffe επανέλαβε τις κάθετες εφορμήσεις της κατά των αμυνομένων και το απόγευμα η 6^η Ορεινή Μεραρχία και δύναμη 5 ταγμάτων επιτέθηκε αιφνιδιαστικά στα Κρούσια. Η απρόσμενη αυτή επιθετική ενέργεια αιφνιδίασε τους αμυνομένους της XIX Μεραρχίας, μεγάλα τμήματα της οποίας υπέστησαν σοβαρές απώλειες και υποχώρησαν, χωρίς δυνατότητες νέας αντίστασης²³⁵.

Βλέποντας έγκαιρα την ραγδαία εξέλιξη των γεγονότων ο στρατηγός Μπακόπουλος, ζήτησε επείγοντως την υποστήριξη της 1^{ης} Βρετανικής T/Θ Ταξιαρχίας

²³³Η Ζώνη ευθύνης της Μεραρχίας εκτεινόταν επί του Μπέλλκα από του Τριεθνές έως τον Στρυμόνα, μέτωπο δηλ. 40 χιλ. περίπου με τρεις υποτομείς (Ροδόπολης με σταθμό διοίκησης τα Άνω Πορόια, Ρουπέσκο με σταθμό διοίκησης τη Βυρώνεια και Θύλακα με σταθμό διοίκησης τη Λέτσιτσα). Είχε δύναμη 6 ταγμάτων πεζικού για φρούρηση 5 οχυρών με 27 ελαφρά και 12 μέσα πυροβόλα, 1 αντιαρμ. 37 χιλ. και 12 πεδινά πυροβόλα των 75 χιλ. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ 129 κ.ε. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 156 κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 442.

²³⁴Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 159, Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 167, ο οποίος επισημαίνει την μη ανάληψη αντεπιθέσεων κατά την 6^η Απριλίου από τη XIX Μηχ. ΜΠ και την αδράνεια των Ελλήνων κατά της 7 Απριλίου με το 192 και 193 Μηχ. Συντάγματός της, κ.ε., H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 442.

²³⁵Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 198, A. Buchner, *ό.π.*, σ. 170, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 462.

και κυρίως την άμεση παρέμβαση της RAF, αλλά οι Άγγλοι αρκούσαν στο να είναι θεατές²³⁶, παρά πρωταγωνιστές της δραματικής αυτής εξελίξεως.

Το χειρότερο όλων είναι ότι μετά την προέλαση της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας του Veiel και την υπερκέραση της αμυντικής γραμμής, οι Άγγλοι ενδιαφερόμενοι για τη δική τους αποκλειστική σωτηρία ανατίναξαν όλες τις γέφυρες του Αξιού, για να εμποδίσουν την ταχεία προέλαση των γερμανικών δυνάμεων, αδιαφορώντας για την τύχη των ελληνικών δυνάμεων²³⁷. Έτσι, το ΤΣΑΜ, μη δυνάμενο να υποχωρήσει προς τη Χερσόνησο της Χαλκιδικής και στα λιμάνια του Αιγαίου (Αλεξανδρούπολη, Αμφίπολη, Αμουλιανή, Θεσσαλονίκη), όπου θα υπήρχαν σύμφωνα με τα καταρτισθέντα σχέδια οπλιταγωγιά και εμπορικά πλοία για την ασφαλή απαγκίστρωσή τους, υποχρεώθηκε σε παράδοση άνευ όρων, η οποία υπογράφηκε στις 9 Απριλίου 1941 στο Γερμανικό Προξενείο Θεσσαλονίκης ανάμεσα στον αντιστράτηγο Διοικητή 2 της Τ/Θ Μεραρχίας von Veiel και τον στρατηγό Διοικητή του ΤΣΑΜ Αντιστρ. Μπακόπουλο. Τα 18 οχυρά που συνέχιζαν τον αγώνα κατά των γερμανικών δυνάμεων διατάχθηκαν από τον Μπακόπουλο να παύσουν το πυρ. Οι 70.000 άνδρες που αγωνίζονταν στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη οδηγήθηκαν σε αιχμαλωσία, ενώ οι Αξιωματικοί μετά από ελληνικό αίτημα διατήρησαν τα ξίφη τους.

Οι ελληνικές απώλειες, σύμφωνα με πηγές του ΓΕΣ και τον Παπάγο, ανήλθαν σε 1000 περίπου άνδρες. Οι απώλειες του VIII Ορ. Σ.Σ. σύμφωνα με τον Παπάγο ανέρχονται σε 1500 νεκρούς και τραυματίες, αριθμός που δεν επιβεβαιώνεται από την έρευνα. Ο μάλλον αξιόπιστος Buchner, βασιζόμενος σε γερμανικά αρχεία, ανεβάζει τις απώλειες του Σώματος από την 6^η έως την 11 Απριλίου συνολικά σε 555 νεκρούς, 2134 τραυματίες, σε 170 αγνοούμενους και 22 αξιωματικούς νεκρούς. Ο Richter βασιζόμενος στον Vegel ανεβάζει τις απώλειες σε 480 νεκρούς, 1750 τραυματίες και 70 αγνοούμενους²³⁸.

²³⁶Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 184, A. Buchner, *ό.π.*, σ. 183.

²³⁷Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 201, A. Buchner, *ό.π.*, σ. 186.

²³⁸Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ/, *ό.π.*, σ. 175, Αλ. Παπάγος, *ό.π.*, σ. 358, A. Buchner, *ό.π.*, σ. 189, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 89

5.2.5. Κριτική στο σχέδιο ενεργείας του VIII Ορ. Σ.Σ. και στην αντίδραση των Ελληνοβρετανικών δυνάμεων

Οι βαριές για τα γερμανικά δεδομένα απώλειες του VIII Ορ. Σ.Σ. προκάλεσε σκεπτικισμό στους ερευνητές για την ορθότητα εφαρμογής του σχεδίου ενέργειας. Η κριτική που ασκήθηκε αφορούσε τα εξής:

- Αφ' ης στιγμής το VIII Ορ. Σ.Σ. προέβλεπε τον ελιγμό της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας ως κύριο μέσο καταστολής της άμυνας στη Γραμμή Μεταξά, η εμμονή του στη μετωπική επίθεση εναντίον ισχυρά οργανωμένης τοποθεσίας με συγκεντρωτικά καταγιστικά πυρά, με σκοπό τη βίαιη διάσπαση της αμυντικής γραμμής, ήταν περιττή²³⁹.

- Η δυνατότητα επίσης που υπήρχε μετά τη γιουγκοσλαβική αλλαγή να επιτεθεί μέσω Γιουγκοσλαβίας, αλλά και ανεξάρτητα της αλλαγής, να παραβιάσει την ουδετερότητά της, όπως και έκανε, όπως παραβίασε η Γερμανία την ουδετερότητα των Κάτω Χωρών στην επίθεση της Δύσης, έπρεπε να το οδηγήσει στην αλλαγή σχεδίων για αποφυγή αδικαιολόγητων απωλειών.

Οι λόγοι αυτοί της εμμονής πρέπει, κατά τους ερευνητές, να αναζητηθούν ή σε υπερτίμηση των επιθετικών δυνατοτήτων των γερμανικών στρατευμάτων, ιδίως μετά τις σαρωτικές νίκες στο Δυτικό Μέτωπο, ή σε υποτίμηση των ελληνικών δυνάμεων που μάχονταν από τον Οκτώβριο του 1940 στο Αλβανικό Μέτωπο²⁴⁰, ή σε λανθασμένη εκτίμηση των δυνατοτήτων της Luftwaffe ως προς την αποτελεσματικότητά της σε προσβολές οργανωμένων γραμμών άμυνας ή σε αλαζονεία των στρατιωτικών ηγετικών κύκλων²⁴¹. Η μη πρόβλεψη ρίψης αλεξιπτωτιστών, μολονότι υπήρχαν εκπαιδευμένα και ετοιμοπόλεμα τμήματα, στα νώτα των αμυνομένων στα οχυρά της Γραμμής Μεταξά, ήταν ένα λάθος στρατηγικό που θα επιτάχυνε τη συνθηκολόγηση των οχυρών και τη δραστική μείωση απωλειών εκατέρωθεν.

- Η διάσπαση της Γραμμής Μεταξά από την 5^η Ορ. Μεραρχία με την κατάληψη των οχυρών Κελκαμιά, Ιστίμπεη και Ποντολλίβιτσα στις 7 Απριλίου και η κατάληψη των Κρουσίων από την 6^η Ορ. Μεραρχία στις 8/9 Απριλίου απέδειξαν με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο, όπως και στην περίπτωση της Γραμμής Maginot, όπως

²³⁹Βλ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 463.

²⁴⁰Vogel, *ό.π.*, σ. 463, H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 461.

²⁴¹Βλ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 464.

σωστά παρατηρεί ο Richter²⁴², ότι οι γραμμικές άμυνες δεν έχουν δυνατότητα παρατεταμένης αντίστασης σε ισχυρά εξοπλισμένο αντίπαλο, με το πλεονέκτημα μάλιστα της μείζονος υπεροπλίας σε γη και αέρα.

●Η Γραμμή Μεταξά οργανώθηκε για το ενδεχόμενο επίθεσης του βουλγαρικού στρατού, την επίθεση του οποίου βέβαια θα μπορούσε να ανασχέσει, αλλά στρατηγικά ανήκε σε μια παρωχημένη εποχή. Το αρνητικό όμως ήταν όλη η αμυντική οχύρωση δεν είχε επεκταθεί στο ασθενές σημείο, απ' όπου τελικά ανεμπόδιστα εισέβαλαν οι Γερμανοί.

●Η μη ενίσχυση του ασθενούς σημείου της αμυντικής γραμμής στον Αξιό, με δυνάμεις που θα αποσύρουν από το Αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων ήταν λάθος της ελληνικής ηγεσίας και κυρίως του Παπάγου, ο οποίος ενδιαφερόταν περισσότερο για την υστεροφημία του ως νικητή των Ιταλών, παρά για τη ρεαλιστική αντιμετώπιση της γερμανικής απειλής, όπως αναφέραμε ήδη, θεωρώντας δεδομένη την ήττα των ελληνικών δυνάμεων από την πανίσχυρη γερμανική πολεμική μηχανή. Και όμως, όπως σωστά παρατήρησε ο Μπακόπουλος²⁴³, μια ενίσχυση σε αντιαρματικά και αντιαεροπορικά θα καθήλωνε για εβδομάδες τις γερμανικές δυνάμεις στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, πολλαπλασιάζοντας τις απώλειες των επιτιθεμένων για διάσπαση της γραμμής άμυνας, με εξαίρεση βέβαια το δυτικό μέρος προς τα Κρούσια και την κοιλάδα του Έβρου, όπου ενδεχομένως υποχρεωτική ενέργεια, όπως και έγινε, θα επέφερε την πτώση.

●Η μη σωστή αντίδραση των δυνάμεων που προασπίζονταν το αδύνατο αριστερά της παράταξής μας οδήγησε σε σύμπτυξη τμήματος της XVIII Μεραρχίας, υποχώρησής τους στα Κρούσια και υπαγωγή τους στη XIX Μηχανοκίνητη Μεραρχία, η οποία δεν επενέβη στις 6 και 7 Απριλίου²⁴⁴, προτού ανεφοδιασθεί η 6^η Ορ. Μεραρχία με βαριά όπλα, χάνοντας την ευκαιρία να αποφράξει την κοιλάδα του Αξιού προς

²⁴²Βλ. Η. Α. Richter, *Η Ιταλο-γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 464.

²⁴³Βλ. Cadinet History Series, *ό.π.*, σ. 67 κ.ε., Η. Α. Richter, *ό.π.*, σ. 424.

²⁴⁴Ο Αl. Buchner, *ό.π.*, σ. 167 και 188 θεωρεί ανεξήγητα τη μη ανάληψη επιθετικών ενεργειών εκ μέρους της XIX Μηχ. ΜΠ κατά των γερμανικών ταγμάτων από την 6^η Απριλίου. Υπήρχε δυνατότητα εγκλωβισμού της 6^{ης} Ορ. ΜΠ στην Κοιλάδα του Κουμλή με συντονισμένη δράση της XIX Μηχ. ΜΠ και της εφεδρείας του Σώματος, δηλ. ενός ενισχυμένου Μηχ. Συντάγματος με ισχυρό πυροβολικό, που θα επιτίθεντο από ανατολική κατεύθυνση. Η XIX Μηχ. ΜΠ αδράνησε ενώ το Μηχ. Σύνταγμα εγκαταστάθηκε στην νότια όχθη του Στρυμόνα. Η ανεξήγητη αυτή στάση της XIX Μηχ. ΜΠ και η αποφυγή τολμηρής αντεπίθεσης κατά της 6^{ης} Ορ. ΜΠ υπήρξε μοιραία για την ελληνική αμυντική γραμμή. Ο Αl. Buchner, *ό.π.*, σ. 173, θεωρεί επίσης σφάλμα τη μη διάθεση περισσότερων μονάδων πυροβολικού στη XIX Μηχ. ΜΠ για εκτέλεση πυρών φραγμού στην παραμεθόριο κορυφογραμμή και στη συνέχεια στις νότιες Κλιτύς του Μπέλες, ενέργεια που θα καθήλωνε τους εισβολείς ή θα τους προκαλούσε βαρύτερες απώλειες.

παρεμπόδιση των γερμανικών φαλάγγων. Βέβαια, η ευθύνη κάλυψης της αριστερής πλευράς του ΤΣΑΜ από μια Μηχανοκίνητη Μεραρχία, που εστερείτο ικανών ταχυκίνητων μέσων, ήταν δυσανάλογη προς τις δυνατότητές της. Έτσι, η έλλειψη μέσων και η αργοπορημένη αντίδραση αποδέχθηκαν μοιραίες και για την άμυνα της χώρας και για την ύπαρξη της ίδιας της Μεραρχίας.

• Η ασυμβατότητα του Βρετανικού Εκστρατευτικού σώματος με το ελληνικό στράτευμα και το ενδιαφέρον των Άγγλων για την δική του ασφάλεια, όπως φαίνεται από την άρνησή τους να ενισχύσουν τον Μπακόπουλο με την 1^η Τ/Θ Ταξιαρχία του Τσάρυγκτον²⁴⁵ και οι πρόωρες ανατινάξεις των γεφυρών του Αξιού, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα στρατιωτικά οφέλη, αλλά αντίθετα έβλαψαν την Ελληνική άμυνα

5.2.6. Ο ελιγμός της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας, η εισβολή στη Θεσσαλονίκη και η Συνθηκολόγηση του ΤΣΑΜ

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να επισημάνουμε τον σπουδαίο ρόλο της 2ας Τεθωρακισμένης Μεραρχίας, που ήταν στην ουσία αυτός ο Σχηματισμός των Γερμανών, που ανάγκασε την Ελληνική πλευρά να αρχίσει να επεξεργάζεται την ιδέα της συνθηκολόγησης.

Εφάρμοσε κατά γράμμα τις αρχέγονες και αναλλοίωτες Αρχές πολέμου. Η επιλογή του σκοπού και εμμονή σε αυτόν, που δεν ήταν άλλος από την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Κάθε ενέργεια ήταν προμελετημένη για την επίτευξη του σκοπού. Δεν σταματούσαν σε επί μέρους αντιστάσεις, τα κύρια τμήματα προέλαυναν και τις αντιστάσεις τις αναλάμβαναν τμήματα εκκαθαρίσεως, όπως ήταν της 6^{ης} Ορεινής Μεραρχίας.

Παράλληλα όμως η 2^η Τ/Θ Μ χωρίστηκε σε τρία τμήματα δίνοντας την ευκαιρία στον κύριο όγκο της Μεραρχίας να εφορμήσει προς τον κύριο Αντικειμενικό Σκοπό, τη Θεσσαλονίκη²⁴⁶.

Από τις 27 Μαΐου, οπότε επισυνέβη η πολιτική μεταβολή στη Γιουγκοσλαβία που ανέτρεψε την προσχώρηση της χώρας στο Τριμερές Σύμφωνο της 25-3-41, είχε αλλάξει ο στόχος της Βαλκανικής εκστρατείας, που ήταν η Ελλάδα (Επιχείρηση MARITA) και είχε τώρα διευρυνθεί με την εξουδετέρωση της Γιουγκοσλαβίας. Στην

²⁴⁵Ο Αl. Buchner, *ό.π.*, σ. 188, είναι της γνώμης ότι για συνένωση των βρετανικών και των ελληνικών ταχυκίνητων δυνάμεων στην περιοχή του Κιλκίς για την εκτέλεση επιθέσεων κατά της κατερχόμενης από τα Κρούσια 6ης Ορ.Μερ. Πεζικού ή κατά της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας κατερχόμενης από τη Δοϊράνη, θα εμπόδιζε την προέλαση των γερμανικών δυνάμεων.

²⁴⁶Βλ. Αl. Buchner, *ό.π.*, σ. 180.

Οδηγία 25²⁴⁷ της 27^{ης} Μαρτίου δηλώνεται η αλλαγή της πολιτικής κατάστασης στα Βαλκάνια με το πραξικόπημα και ορίζεται ότι η Γιουγκοσλαβία πρέπει να θεωρηθεί εχθρός και να συντριβεί όσο το δυνατόν ταχύτερα, ακόμη και αν προβεί σε δηλώσεις νομιμοφροσύνης.

Η νέα αυτή οδηγία υποχρέωσε την Ανώτατη Διοίκηση της Wehrmacht να εκπονήσει σχέδιο και για την κατάληψη της Γιουγκοσλαβίας παράλληλα με την επιχείρηση MARITA. Για την καλύτερη οργάνωση των δύο επιχειρήσεων ορίστηκε για την 29^η Μαρτίου στη Βιέννη σύσκεψη²⁴⁸ του Διοικητή της 12^{ης} Στρατιάς Λιστ, του Διοικητή της 1^{ης} Ομάδας Αρμάτων φον Κλάιστ, του στρατηγού της 2^{ης} Στρατιάς και του εκπρόσωπου του Αρχηγείου Στρατού (ΟΚΗ) Πάουλους. Στη σύσκεψη αυτή²⁴⁹, εκτός άλλων λεπτομερειών, προβλέφθηκε η υπαγωγή στο XVIII Σ.Σ. μιας Τ/Θ Μεραρχίας, της 2^{ης}, η οποία μέσω Γιουγκοσλαβίας θα επετίθετο κατά της Θεσσαλονίκης και της Έδεσσας, όπως προέβλεπε η πρώτη Οδηγία.

Η 2^η Τ/Θ Μεραρχία²⁵⁰, με έδρα το Wurzburg, ήταν μια από τις 3 Τ/Θ Μεραρχίας που συγκροτήθηκαν το 1935 από τον Γκουντέριαν²⁵¹, ο οποίος υπήρξε και πρώτος διοικητής της το 1938.

Η Μεραρχία αυτή έλαβε μέρος στην προσάρτηση της Αυστρίας, την περίφημη Anschluss, με την εμπροσθοφυλακή της υπό τον Γκουντέριαν να εισέρχεται στο Λιντς και τη Βιέννη και να οργανώνει την υποδοχή του Χίτλερ. Από το 1938 είχε έδρα τη Βιέννη και διοικητή τον υποστράτηγο Φάιελ. Η δύναμη της Μεραρχίας αποτελείτο το από:

τη 2^η Τ/Θ Ταξιαρχία
 με το 3^ο Τ/Θ Σύνταγμα
 και το 4^ο Τ/Θ Σύνταγμα
 την 2^η Ταξιαρχία Πεζικού (Μηχ.)
 με το 2^ο Σύνταγμα Πεζικού (Μηχ.)
 και το 2^ο Τάγμα Μοτοσικλετιστών

²⁴⁷Βλ. W. Hubatsch, *ό.π.*, σ. 115.

²⁴⁸Βλ. H. A. Richter, *ό.π.*, σ. 417 κ.ε.

²⁴⁹K. Ohlshausen, *Zwischenspiel auf dem Balkan. Die deutsche Politik gegenüber Jugoslawien und Griechenland von Marzbin Juli 1941*, Stuttgart 1973, σ. 60 κ.ε. και Vogel, *ό.π.*, σ. 450, όπου αναφέρεται η Συμφωνία Λισδτ και Χάλντζερ για την προτεραιότητα που έπρεπε να δοθεί στην επίθεση κατά της Γιουγκοσλαβίας, όπως πρότεινε ο Χάλντζερ και γι' αυτό ζητούσε την ενίσχυση των δυνάμεων κατά της ΝΙΣ και του Βελιγραδίου, άποψη που τελικά δεν επικράτησε.

²⁵⁰Βλ. για τη σύνθεση την ισχύ και τη δράση της Μεραρχίας R. Stoves, *Die gepanzerten und motorisierten deutschen Grossverbände 1945-1945*, Bad Nauheim 1986.

²⁵¹Βλ. H. Guderian, *Αναμνήσεις ενός Στρατιώτη*, Αθήνα 2006, σ. 43 κ.ε.

το 74^ο Σύνταγμα Πυροβολικού

το 5^ο Τάγμα Αναγνώρισης

το 38^ο Τάγμα Τ/Θ Κυνηγών

το 38^ο Τάγμα Μηχανικού

το 38^ο Τάγμα Διαβιβάσεων

την 82^η Μονάδα Εφοδιασμού

Η 2^η Τ/Θ Μεραρχία με μικρές δυνάμεις προσκολλημένες²⁵² από την 6^η Ορ. Μεραρχία (1 Τ/Θ Λόχος Κυνηγών του 141^{ου} Ορ. Συντ. Κυνηγών, 1 ουλαμός Πυροβολικού της 112 Ορ. Ομ. Αναγνώρισης και 1 Τ/Θ ουλαμός Κυνηγών) είχε σημείο εξόρμησης το Πετρίτσι στο βουλγαρικό έδαφος και με κατεύθυνση προς τη γιουγκοσλαβική μεθόριο θα εκινείτο παράλληλα προς την ελληνοβουλγαρική μεθόριο και θα εισέβαλε στη Γιουγκοσλαβία. Ο ζωτικός χώρος της στα νότια βρισκόταν στην κοιλάδα του ποταμού Στρώμνιτσα, όπου υπήρχε το ομώνυμο χωριό, και σε αυτήν την λίμνης Δοϊράνης, όπου η αμυντική οργάνωση παρουσίαζε σοβαρά προβλήματα, καθώς βασιζόταν σε οδικά κωλύματα με κορμούς δέντρων και στην καλύτερη περίπτωση με πεσσούς από σκυρόδεμα και θέσεις εκστρατείας²⁵³.

Σε σύγκριση με την ελληνική αμυντική οχύρωση των Κρουσίων νότια της Δοϊράνης και πέρα από τον Αξιό, που τότε κατασκευαζόταν και ήταν σαφώς υποδεέστερη της οχύρωσης της κύριας Γραμμής Μεταξά, η γιουγκοσλαβική άμυνα δεν παρείχε δυνατότητα αντίστασης στα Γερμανικά τεθωρακισμένα. Στις 08.30 η 2^η Τ/Θ Μεραρχία στην προέλασή της προς Στρώμνιτσα στο χωριό Novo Selo συνάντησε αντίσταση σερβικού πυροβολικού, το οποίο όμως σε λίγο χρόνο σταμάτησε τις βολές του λόγω της γερμανικής επίθεσης. Η καταστροφή μιας κεντρικής γέφυρας του χωριού δεν ανέκοψε την προέλαση της Μεραρχίας, αφού οι μονάδες βρήκαν τον τρόπο να διαβούν το ρεύμα και να κινηθούν προς την ελληνογιουγκοσλαβική μεθόριο με μεγάλη δυσκολία λόγω της κατάστασης των δρόμων. Η αντίσταση της Μεραρχίας προκαλύψεως υπήρξε ασθενέστατη αλλά στην υποχώρησή της προέβαινε σε ανατινάξεις γεφυρών, δυσχεραίνοντας τη γερμανική προέλαση στον μοναδικό επαρχιακό δρόμο, διότι οι αγροτικοί παράδρομοι, λόγω των βροχών και της λάσπης, ήσαν σχεδόν αδιάβατοι. Μέσω αυτού του επαρχιακού δρόμου η 2^η Τ/Θ Μεραρχία κατευθύνθηκε το μεσημέρι στο χωριό Στρώμνιτσα, το οποίο κατέλαβε μετά από

²⁵²Βλ. Α. Buchner, *ό.π.*, σ. 175.

²⁵³Βλ. Α. Buchner, *ό.π.*, σ. 176.

σύντομη μάχη²⁵⁴. Οι γιουγκοσλαβικές δυνάμεις υποχώρησαν προς το νότο στα υψώματα, για να φράξουν την διείσδυση της γερμανικής Μεραρχίας στην κοιλάδα του ποταμού Vardar. Οι συστηματικές καταστροφές και υπονομεύσεις των δρόμων, που οδηγούσαν από το χωριό Volandono, νότια του χωριού Στρώμιτσα, προς τη Δοϊράνη, ανάγκασαν την 2^η Τ/Θ Μ. να επικεντρωθεί μέχρι τις πρωινές ώρες της 7^{ης} Απριλίου στην αποκατάσταση του οδικού δικτύου, χωρίς να παρενοχλείται σοβαρά από τις γιουγκοσλαβικές δυνάμεις.

Στο μεταξύ, τμήματα της 2^{ης} Τ/Θ Μ. κινούμενα παράλληλα με τον ποταμό Στρώμιτσα, κατέλαβαν τα στενά Kalugierika, πριν από την πόλη Stip, εξασφαλίζοντας και τα νότια της Μεραρχίας από ενδεχόμενη γιουγκοσλαβική επίθεση και εμποδίζοντας τις γιουγκοσλαβικές δυνάμεις να διαφύγουν από το XXXX Σ.Σ. Την 7^η Απριλίου η Ομάδα Κρούσεως της 2^{ης} Τ/Θ Μ., μέσω της κοιλάδας του Στρώμιτσα, πλησίαζε την πόλη Stip, όπου συνάντησε την 73^η ΜΠ και έτσι συνέχισε την πορεία προς τα ελληνογιουγκοσλαβικά σύνορα, ακολουθώντας την υπόλοιπη Μεραρχία, η οποία έφθασε εκεί το απόγευμα της 7^{ης} Απριλίου²⁵⁵.

Στην πορεία της προς την Ελλάδα η 2^η Τ/Θ Μ. ακολούθησε τον χειρότερο δρόμο στη δυτική όχθη της Δοϊράνης, αφού εκεί θα αναμενόταν καλύτερη αμυντική οργάνωση, λόγω και της παρουσίας στην περιοχή της γιουγκοσλαβικής Μεραρχίας Schmadija. Αντίθετα προς ό,τι ανέμεναν οι Γερμανοί, ο χώρος ήταν ασθενέστατα οργανωμένος για άμυνα, ώστε να μιλάει κανείς για αμυντικό κενό, το οποίο εκμεταλλεύθηκαν οι Γερμανοί επιτελείς.

Από γιουγκοσλαβικής πλευράς η αντίσταση την οποία αντέταξαν οι δυνάμεις, όπως στο Kosturino, ήταν τόσο ασθενής, ώστε συνετρίβη χωρίς δυσκολία. Μια σοβαρότερη προσπάθεια αιφνιδιαστικού χαρακτήρα με άρματα στις 19.00, με την οποία επιχείρησαν οι Γιουγκοσλάβοι από το χωριό Valandono να πλήξουν πλευρικά την 2^η Τ/Θ Μ. απέτυχε, λόγω της αντεπίθεσης της εμπροσθοφυλακής της Μεραρχίας, που κατόρθωσε να αντιμετωπίσει αποφασιστικά και να εξουδετερώσει με αντιαρματικό πυρ τα άρματα, 10 από τα οποία γαλλικής κατασκευής Renault, αχρηστεύθηκαν καιόμενα.

Η επικοινωνία του XVIII Σ.Σ. με την προελαύουσα 2^η Τ/Θ Μ. είχε εξασφαλισθεί, γιατί αυτό προέβλεψε και εγκατέστησε από την 5 Απριλίου στις κορυφές

²⁵⁴Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 177.

²⁵⁵Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 177-178.

του Μπέλες αναμεταδότες, ώστε υπήρχε ανά πάσα στιγμή ενημέρωση του Σώματος για τις κινήσεις της 2^{ης} Τ/Θ Μ.

Την νύχτα 7/8 Απριλίου²⁵⁶ η 2^η Τ/Θ Μ. οδηγήθηκε στα ελληνικά σύνορα, τα οποία διήλθε στις 05.00 της 8^{ης} Απριλίου. Η ελληνική αμυντική οργάνωση στην περιοχή των Κρουσίων νοτιοδυτικά της Δοϊράνης και στην κοιλάδα του Αξιού περιλάμβανε αντιαρματικά κωλύματα από τάφρους, αποκοπές δρόμων και πολλαπλές σειρές πεσσών από σκυρόδεμα, τα οποία καλύπτονταν πλευρικά από πολυβόλα και πυροβόλα με σκέπαστρα.

Η οργάνωση αυτή του εδάφους δεν ήταν ικανή να ανασχέσει την διείσδυση της 2^{ης} Τ/Θ Μ., το Μηχανικό της οποίας ανατίναξε τα κωλύματα και εξουδετέρωσε τα πυροβόλα και τα πολυβόλα που τα υποστήριζαν, ανοίγοντας τον δρόμο για την διέλευση των τεθωρακισμένων, ενώ τα Τμήματα Εφόδου που ακολουθούσαν τα άρματα προέβησαν σε εκκαθαρίσεις στις πλαγιές του όρους.

Στο μεταξύ, από το μεσημέρι της 7^{ης} Απριλίου οι Γιουγκοσλάβοι, που ήλθαν σε επαφή με Έλληνες αξιωματικούς της XIX και του XI Συνοριακού Τομέα, ενημέρωσαν για την επιθετική ενέργεια της 2^{ης} Τ/Θ Μ. στο Στρώμνιτσα και το Βαλάντοβο και ζήτησαν κατεπείγουσα αποστολή μηχανοκίνητων μονάδων ελληνικών ή βρετανικών καθώς και αντιαρματικών πυροβόλων, για να ανασχέσουν την κάθοδο της γερμανικής Μεραρχίας. Ζήτησαν επίσης τη βοήθεια της ελληνικής ή βρετανικής αεροπορίας, για να βομβαρδίσει τις εχθρικές φάλαγγες από το Πετρίτσι έως τη Στρώμνιτσα²⁵⁷.

Το ΤΣΑΜ μετέδωσε την 16.00 τις πληροφορίες και ζήτησε, χωρίς όμως αποτέλεσμα, την αποστολή βομβαρδιστικών αεροσκαφών για την προσβολή των γερμανικών φαλάγγων, οι οποίες προήλαυναν ακάθεκτες.

Ενώπιον της διαγραφόμενης κυκλωτικής απειλής των ελληνικών δυνάμεων από την ταχέως προελαύνουσα 2^η Τ/Θ Μεραρχία, το ΤΣΑΜ πληροφορούμενο την άφιξη στο Vabardono των γερμανικών τεθωρακισμένων με ταυτόχρονη υποχώρηση των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων χωρίς μεγάλη αντίσταση, προέβη σε ανασύνταξη δυνάμεων. Συγκεκριμένα διέταξε την XIX Μηχ. Μεραρχία, που στάθμευε πίσω από τα Κρούσια όρη, να μετακινήσει την Ομάδα Αναγνωρίσεως της, που βρισκόταν στη Δράμα υπό την VII ΜΠ, και να υπαγάγει το XI Συνοριακό Τμήμα με δύο λόχους

²⁵⁶Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 179.

²⁵⁷Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 183.

προκαλύψεως και λόχο διοικήσεως σε αυτήν. Επίσης, έθεσε στη διάθεση της Μεραρχίας 2 λόχους και μία διμοιρία πολυβόλων του Τάγματος Ασφαλείας της Θεσσαλονίκης για να διατεθούν στην κατεύθυνση Ταβουλάρι-Δοϊράνη, καθώς και 3 αντιαεροπορικά²⁵⁸ πυροβόλα των 37 χιλ., για να χρησιμοποιηθούν ως αντιαρματικά.

Η μετακινηθείσα Ομάδα Αναγνωρίσεως της XIX Μηχ. ΜΠ έφθασε την 01.00 ώρα της 8^{ης} Απριλίου στο χωριό Μεταλλικό, βορειοδυτικά του Κιλκίς, αλλά διετάχθη την 04.45 ώρα να κατευθυνθεί βορειότερα και να εγκατασταθεί αμυντικά στη γραμμή Οβελίσκος-Ταβουλάρι-Αγρίτας και να ασφαλίσει αυτή, μέχρις ότου φθάσει το 192^ο Μηχ. Σ.Π. Σε περίπτωση που δεν θα δυνηθεί να αμυνθεί αποτελεσματικά, να προβεί σε επιβραδυντικό αγώνα στην κατεύθυνση Δοϊράνη-Χέρσον. Μετά την εγκατάσταση του 192^{ου} Μηχ. ΣΠ στην τοποθεσία Ακρίτας-Ταβουλάρι, η Ομάδα Αναγνωρίσεως θα επέστρεφε στο Μεταλλικό, εφεδρεία της Μεραρχίας²⁵⁹.

Αλλά η έλλειψη οργάνωσης επέβαλε δυστυχώς καθυστέρηση στον προγραμματισμό των κινήσεων. Η Ομάδα Αναγνωρίσεως π.χ. ελλείπει καυσίμων ξεκίνησε για τον χώρο της αποστολής της την 06.30 ώρα. Το 192^ο Μηχ. Σ.Π., μολονότι ειδοποιήθηκε από τον διοικητή της Μεραρχίας από την 10.30 της 7^{ης} Απριλίου τηλεφωνικά και από της 02.30 της 8^{ης} Απριλίου με γραπτή διαταγή, άρχισε την κίνησή του προς τον καθορισθέντα τομέα Πανόραμα, νότια των Κρουσίων την 12.45 ώρα.

Η ενίσχυση από τη Θεσσαλονίκη του Τάγματος Ασφαλείας έφθασε στον σιδηροδρομικό σταθμό Καλίνδρια, βόρεια του χωριού Χέρσου, την 05.00 την 06.00 ώρα έφθασαν στο χωριό Ακρίτας προς ενίσχυση του 192^{ου} Μηχ.Σ.Π. ένας λόχος πεζικού και 1 ίλη μάχης του 193^{ου} Μηχ. Σ.Π., που ξεκίνησαν την 01.00 και 2 διμοιρίες πεζικού, που ξεκίνησαν την 04.00 για την Ακρολίμνη. Τελικά, τα ελληνικά τμήματα ήσαν στη θέση τους την 06.00.

Το ΤΣΑΜ ζητούσε²⁶⁰ από την πρώτη μέρα των επιχειρήσεων διάθεση αεροπορίας και άλλων μέσων αλλά η απάντησή του ΓΕΣ ήταν αρνητική. Το απόγευμα όμως της 7^{ης} Απριλίου ο Παπάγος ειδοποίησε τον Μπακόπουλο ότι το επόμενο πρωί θα απεστέλλετο σιδηροδρομικά ένα τάγμα με το ανάλογο πυροβολικό και ότι θα ακολουθούσαν και άλλες ενισχύσεις. Οι ραγδαίες όμως εξελίξεις ματαίωσαν την αποστολή αυτή.

²⁵⁸Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 183, Αl. Buchner, ό.π., σ. 184.

²⁵⁹Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 198.

²⁶⁰Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 186, Αl. Buchner, ό.π., σ. 183.

Το βράδυ της ίδιας μέρας, της 7^{ης} Απριλίου, το ΤΣΑΜ στην αναφορά του προς το ΓΕΣ για την εξέλιξη της κατάστασης, ζήτησε να επιτεθεί το επόμενο πρωί η Τ./Θ Βρετανική Ταξιαρχία προς την κατεύθυνση της Δοϊράνης κατά της 2^{ης} Τ/Θ Μ., αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Οι Άγγλοι δεν ήσαν διατεθειμένοι να διακινδυνεύσουν τις δυνάμεις τους και παρέμειναν αδρανείς. Η XIX Μηχ. Μ. δεν ήταν δυνατό από μόνη της να φράξει την διείσδυση των γερμανικών φαλάγγων, πολύ περισσότερο, όταν οι δυνάμεις που διετέθησαν από το ΓΕΣ, λίγες ποσοτικά, δεν παρείχαν εχέγγυα επιτυχίας και λόγω απουσίας ισχύος και λόγω ελλείψεως ταχυκινήσιμης.

Έτσι, οι γερμανικές φάλαγγες της 2^{ης} Τ/Θ Μ. την 06.00 της 8^{ης} Απριλίου ανέτρεψαν τις ασθενείς δυνάμεις προκαλύψεως, αποτελούμενες από λόχους χωρίς αντιαρματικά πυροβόλα²⁶¹.

Η απουσία αεροπορίας ικανής να αντιμετωπίσει τις αλλεπάλληλες επιθέσεις των Stukas άφηνε εκτεθειμένους τους υπερασπιστές που αμύνονταν γενναία στην περιοχή.

Μόλις η 2^η Τ/Θ Μ. διήλθε τα ελληνικά σύνορα, διαχωρίστηκε σε 3 φάλαγγες μια με νότιοδυτική κατεύθυνση προς τα ερείπια Τσεπελή, μια με ευθεία πορεία προς το χ. Ακρίτας και μια με βορειοδυτική κατεύθυνση προς τον Σιδηροδρομικό Σταθμό Δοϊράνης.

Τα εγκατεστημένα τμήματα του 193 Μηχ. ΣΠ της XIX Μηχ. ΜΠ πάνω στο ύψωμα Οβελίσκος, ανατολικά του χωριού Ακρίτας, υπέστησαν την επίθεση της φάλαγγας της 2^{ης} ΤΘ/ΜΠ με ισχυρό πυρ πυροβολικού και υποχώρησαν την 09.30 ώρα προς Νότον, στα υψώματα ανατολικά του χωριού Ακρίτας, όπου έφθασαν εκείνη την ώρα και τα πρώτα τμήματα της XIX Ομάδας Αναγνωρίσεως με τον διοικητή της. Αυτός διέθεσε για ενίσχυση μια ίλη στα τμήματα του 193 Μηχ. ΣΠ και τοποθέτησε τις δυνάμεις του βόρεια του χωριού Ακρίτας με σκοπό αντεπιθέσεις για ανακατάληψη του υψώματος Οβελίσκος, μόλις ενισχυόταν από τα αναμενόμενα τμήματα του 192 ΜΧ ΣΠ που ήταν εγκατεστημένο νότια. Δυστυχώς, όμως, η ενίσχυση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ²⁶².

Η επίθεση αρμάτων και μηχανοκίνητου πεζικού, υποστηριζόμενη από πυροβολικό και αεροπορία της 2^{ης} Τ/Θ ΜΠ είχε, όπως ήταν φυσικό άμεση επιτυχία και ανάγκασε τα αμυνόμενα βόρεια του Ακρίτα ελληνικά τμήματα του 193 Μηχ. ΣΠ να

²⁶¹Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 198.

²⁶²Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., σ. 199.

συμπυχθούν στα νότια υψώματα του χωριού Ακρίτα την 12.30. Οι γερμανικές δυνάμεις ασφάλισαν την περιοχή με λίγα άρματα και ξεχύθηκαν ακάθεκτες νότια προς τη Μεγάλη Στέρνα, ενώ άλλη γερμανική φάλαγγα της ίδιας Τ/Θ Μεραρχίας ανέτρεψε μικρή δύναμη αντίστασης του 192 Μηχ. ΣΠ στο χ. Καλίνδρια, του οποίου τον Σιδ. Σταθμό η Luftwaffe είχε βομβαρδίσει ανενόχλητη, και, αφού ασφάλισε την περιοχή, κατευθύνθηκε ταχύτατα προς το χωριό Χέρσον την 12.00 με προορισμό το Πολύκαστρο²⁶³.

Οι ελληνικές δυνάμεις, δηλ. η XIX Ομάδα Αναγνωρίσεως και το τμήμα του 193 Μηχ. ΣΠ, ευρέθησαν ανάμεσα στις δύο τεθωρακισμένες γερμανικές φάλαγγες, που κατευθύνονταν προς Μ. Στέρνα και προς Χέρσον, χωρίς πυροβολικό, όλμους και αντιαρματικά, περιμένοντας την επέμβαση του 192 Μηχ. ΣΠ από τα Κρούσια, η οποία μέχρι την 19.30 δεν πραγματοποιήθηκε.

Στο μεταξύ, από το πρωί ο λόχος του XI Συνοριακού Τομέα που βρισκόταν στο Κιλκίς κινήθηκε με αυτοκίνητα προς τη Μπάτσοβα, όπου κατέλαβε αμυντικές θέσεις, ενώ ο 2^{ος} Λόχος του Ταγμ. Ασφαλείας Θεσσαλονίκης διαλύθηκε καθ' όδον από αεροπορική επιδρομή.

Η διλοχία του ως άνω Ταγμ. Ασφαλείας που είχε φθάσει στο χ. Καλίνδρια κινήθηκε δυτικά προς Μεταμόρφωση, όπου διασταυρώθηκε με την κατερχόμενη από τα ερείπια Τσεπελή πρώτη γερμανική τεθωρακισμένη φάλαγγα, η οποία διέλυσε τη διλοχία και αιχμαλώτισε τους περισσότερους άνδρες της.

Οι επιτυχίες της γερμανικής Μεραρχίας στα χωριά Οβελίσκος και Ακρίτας νότια της Δοϊράνης αποτελούσαν σοβαρότατη απειλή για τις ελληνικές δυνάμεις στα Κρούσια, γιατί παρείχαν στους Γερμανούς τη δυνατότητα προσβολής τους από τα νότια²⁶⁴.

Ανατολικά της Δοϊράνης από το χωριό Μυριόφυτο η εμπροσθοφυλακή του 192 Μηχ. ΣΠ κινήθηκε νότια προς το χωριό Ακρίτας, στο μέσο όμως της διαδρομής στο χωριό Αμάραντα δέχθηκε επίθεση από την πλαγιοφυλακή της Τρίτης Τεθωρακισμένης γερμανικής φάλαγγας, που εκινείτο προς το Σ.Σ. Δοϊράνης και είχε προωθηθεί βορειότερα, και αναγκάστηκε να συμπυχθεί εσπευσμένα στα Κρούσια την 10.30. Τα υπόλοιπα τμήματα του Συντάγματος αναγκάστηκαν να παραμείνουν στο Μυριόφυτο. Η τοποθεσία των Κρουσίων βομβαρδίζετο από το πρωί από ξηράς και

²⁶³Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 199.

²⁶⁴Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 199.

αέρος. Μια απόπειρα να καταλάβουν οι δυνάμεις της 6ης Ορεινής Μεραρχίας τη στενωπό του Θεοδώροβου αποκρούστηκε επιτυχώς, όπως αποκρούστηκε και η προσπάθεια κατάληψης του αριστερού του 193 Μηχ. ΣΠ από Μηχανοκίνητο τμήμα της πλαγιοφυλακής την 11.00.²⁶⁵

Το μεσημέρι της 8^{ης} Απριλίου τα ελληνικά τμήματα είχαν περιέλθει σε δεινή θέση. Συγκεκριμένα η XIX Ομάδα Αναγνωρίσεως με τμήματα του 193^{ου} Μηχ. ΣΠ βρισκόντουσαν στα υψώματα νότια του χωριού Ακρίτας ανάμεσα σε δύο γερμανικές φάλαγγες που εκινούντο νότια. Η μετακίνηση του 192^{ου} Μηχ. ΣΠ από τα Κρούσια νοτιοανατολικά στη γραμμή Ακρίτας-Ταβουλάρι-Οβελίσκος, με σκοπό την επιβράδυνση της γερμανικής προέλαση, έμεινε μόνο στις προθέσεις. Μια ισχυρή τεθωρακισμένη φάλαγγα είχε καταλάβει το χωριό Χέρσον στο μέσον της απόστασης Δοϊράνης-Κιλκίς, ενώ μια άλλη κατευθύνεται μέσω Μ. Στέρνας προς Πολύκαστρο, υπερφαλαγγίζοντας 3 λόχους προκαλύψεως του XI Συνοριακού Τομέα, που στάθμευαν νοτίως του χ. Εύζωνοι.

Η XIX Μηχ. ΜΠΖ ανέφερε το μεσημέρι στο ΤΣΑΜ το ρήγμα που δημιουργήθηκε στα αριστερά της αμυντικής διάταξης και την απειλή που διαγραφόταν για ταχεία προέλαση της 2^{ης} Τ/Θ ΜΠΖ προς Κιλκίς και Θεσσαλονίκη και ζητούσε διαταγές για την πορεία των επιχειρήσεων²⁶⁶.

Το ΤΣΑΜ απάντησε ότι θα εξέδιδε το βράδυ διαταγή συμπτύξεως, την οποία ο διοικητής της XIX Τ/Θ ΜΠΖ θεωρώντας δεδομένη, διέταξε την 12.00 πρόωρη σύμπτυξη από την 2.00. Στο μεταξύ, τα σχέδια άλλαξαν και το ΤΣΑΜ ειδοποίησε τον διοικητή της XIX Μηχ. ΜΠΖ ότι η σύμπτυξη ακυρώθηκε²⁶⁷ και επομένως η Μεραρχία έπρεπε να παραμείνει στη θέση της. Παράλληλα, διέταξε το 192^ο Μηχ. ΤΜΖ να συγκεντρωθεί στην περιοχή Πανόραμα νοτίως των Κρουσίων ως εφεδρεία της Μεραρχίας²⁶⁸.

Την 18.00 μετά την ανασυγκρότηση των τμημάτων του 192^{ου} Μηχ. ΣΠΖ η Μεραρχία συγκρότησε δύναμη κρούσεως, αποτελούμενη από μια ίλη αρμάτων και ένα τμήμα μοτοσικλετιστών του 192^{ου} Μηχ. ΣΠ, με σκοπό την απαγόρευση της διάβασης του Μεταλλικού βορειοδυτικά του Κιλκίς.

²⁶⁵Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 200.

²⁶⁶Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 200.

²⁶⁷Ο ΑΙ. Buchner, *ό.π.*, σ. 185 αναφέρει ότι ο λόγος αυτής της ανακολουθίας οφείλεται στη διαταγή του αρχιστρατήγου Παπάγου προς τον διοικητή του ΤΣΑΜ Μπακόπουλο να μη συμπτυχθεί, εφόσον δεν εξαντλούνταν όλες οι δυνατότητες άμυνας, αλλά να αμυνθεί μέχρι εσχάτων.

²⁶⁸Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 201.

Την 22.00 ώρα κινείται η δεύτερη τεθωρακισμένη φάλαγγα μέσω Χέρσου χωρίς αντίσταση και καταλαμβάνει το Μεταλλικό την 23.00, προτού προλάβει να φθάσει εκεί η δύναμη κρούσεως. Ακολούθως, η γερμανική φάλαγγα προελαύνει προς Κιλκίς, ενώ το Στρατηγείο της Μεραρχίας, μη δυνάμενο να αντιδράσει, καταφεύγει στο χωριό Κεντρικό, νότια του χωριού Πανόραμα.

Το Τάγμα Πεζικού του 193^{ου} Μηχ. ΣΠ, μόλις παραδόθηκε στον διοικητή Τχη Βλαχάκη η διαταγή συμπτώξεως, της οποίας η ισχύς άρχισε το βράδυ, συμπτύχθηκε εσπευσμένα στα υψώματα του χωριού Μυριόφυτο αριστερά της τοποθεσίας των Κρουσίων, ενώ αριστερά του η περιοχή είχε καταληφθεί από τις προελαύνουσες γερμανικές φάλαγγες²⁶⁹.

Η εσπευσμένη σύμπτυξη του Τάγματος Πεζικού έδωσε τη δυνατότητα σε τμήματα της 6^{ης} Ορεινής Μεραρχίας που με 5 τάγματα επιτέθηκε στο μέτωπο των Κρουσίων με έμφαση στον δυτικό τομέα, να δημιουργήσουν ρήγμα την 17.30 ώρα δυτικά του υψώματος Δοβά Τεπέ.

Το 193^ο Μηχ. ΣΠΖ, που διετάχθη την 20.00 ώρα μετά την ακύρωση της σύμπτυξης να παραμείνει στη θέση του, έδωσε διαταγή στο Τάγμα Βλαχάκη να καταλάβει θέσεις άμυνας στο ύψωμα Παγκαρασλή, ενώ τα υπόλοιπα τμήματά του ετοποθέτησε ιπαστί, στο δρόμο Μυριόφυτο-Πανόραμα με βόρειο προσανατολισμό²⁷⁰.

Το 192^ο Μηχ. ΣΠΖ συγκέντρωσε τα τμήματά του πλην ενός Τάγματος στο χωριό Κεντρικό την 23.00. Το Τάγμα Πεζικού εγκαταστάθηκε στην τοποθεσία Πανόραμα, βορείως του χωριού Κεντρικό, όπου φθάνει πριν από τα μεσάνυκτα, ενώ το 2^ο Τάγμα Ασφαλείας που ήταν στα Κρούσια, υπερφαλαγισθέν υποχώρησε άτακτα προς το χωριό Ελληνικό ανατολικά του Κιλκίς, όπου κατευθυνόταν από την 22.00 ώρα και το 2^ο Σύνταγμα Ιππικού, που ήταν εγκατεστημένο στα δυτικά Κρούσια. Ο διοικητής 2^{ου} Ταγμ. Ασφαλείας συνελήφθη αιχμάλωτος. Ενδεικτικό της σύγχυσης που επικρατούσε ήταν το γεγονός ότι οι μονάδες πυροβολικού εγκατέλειψαν τα πυροβόλα και τα πυρομαχικά τους, που περιήλθαν στην κατοχή του εχθρού²⁷¹.

Την ίδια σύγχυση είχε και η XIX Ομάδα Αναγνωρίσεως με την ίλη του 193^{ου} Μηχ. ΣΠΖ, που εγκατέλειψε το υλικό της και προέβη σε καταστροφές κατευθυνόμενη προς τη Γευγελή, αγνοώντας ότι η πόλη είχε καταληφθεί από τους Γερμανούς και ότι αυτοί είχαν διαβεί τον Αξιό.

²⁶⁹Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 201.

²⁷⁰Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 202.

²⁷¹Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 202.

Έτσι, τράπηκε προς Νότον και οι άνδρες διασκορπίστηκαν, αφού δεν κατόρθωσαν να διαβούν τον ποταμό.

Επίσης, τμήματα του XI Συνοριακού Τμήματος, που βρισκόταν νότια της περιοχής Εύζωνοι, καθώς υπερκεράσθηκαν από 2 γερμανικές φάλαγγες της 2^{ης} Τ/Θ Μ, που κατευθύνονταν προς το Πολύκαστρο και, αφού έχασαν κάθε επικοινωνία με τη XIX Μηχ. ΜΠΖ και το ΤΣΑΜ, υποχώρησαν με πρωτοβουλία του διοικητή τους προς Αξιούπολη.

Επειδή όμως δεν κατόρθωσαν να διαβούν την γέφυρα επί του Αξιού, την οποία από το μεσημέρι της 8^{ης} Απριλίου είχαν καταλάβει ανέπαφη οι προελαύνουσες γερμανικές δυνάμεις, παραδόθηκαν πλην ολίγων, οι οποίοι με τον διοικητή τους αντιτάχθηκαν επί 4ωρο μέχρι της 16.00 και τελικά συμπτύχθηκαν προς Γοργόπη.

Το βράδυ της 8^{ης} Απριλίου η μισοδιαλυμένη XIX Μηχ. ΜΠΖ μετέφερε τον Σταθμό Διοικήσεως της στο χωριό Κεντρικό, στο μέσον σχεδόν της απόστασης Κρουσίων-Κιλκίς, και έφθασε την 02.00 εκεί, όταν ήδη οι Γερμανοί είχαν καταλάβει το Κιλκίς. Μη έχοντας τη δυνατότητα περαιτέρω αντίστασης και έχοντας απολέσει την επαφή με το ΤΣΑΜ, ο διοικητής της Μεραρχίας αποφάσισε τη σύμπτυξη την 04.00 της 9^{ης} Απριλίου σε νοτιοανατολική κατεύθυνση, που παρέμεινε ακόμα ελεύθερη.

Το 192^ο Μηχ. ΣΠΖ κινήθηκε από τα Κρούσια νότια μαζί με το Στρατηγείο της Μεραρχίας στο χωριό Ευκαρπία και από εκεί στο χωριό Κεντρικό (02.00) και στο χωριό Ελληνικό (07.00). Το Τάγμα Πεζικού του Συντάγματος έφθασε με ταλαιπωρίες στο χωριό Κεντρικό την 04.00 και το απόγευμα της ημέρας στο χωριό Ελληνικό, όπου συνενώθηκε με το Σύνταγμά του.

Το 193^ο Μηχ. ΣΠΖ βρέθηκε χωρίς την κάλυψη στο δεξί του πλευρό μετά την αποχώρηση του 192 Μηχ. ΣΠΖ και, μετά από σύντομο αγώνα κατά των γερμανικών φαλάγγων που του επιτέθηκαν από τα νότια και από δεξιά, παραδόθηκε και με τα τμήματά του, που είχαν εγκατασταθεί στις δύο πλευρές της οδού Μυριοφύτου-Πανοράματος, χωρίς να δεχθούν επίθεση.

Προς το χωριό Ελληνικό επίσης συμπτύχθηκαν και τα τμήματα του αποσπάσματος Κρουσίων, όπου έφθασαν την 15.30 και συνενώθηκαν με την Μεραρχία²⁷².

Το ΤΣΑΜ βρέθηκε μπροστά στην τραγική κατάσταση που είχε δημιουργηθεί την 8^η Απριλίου από τη δράση της 6^{ης} Ορεινής Μεραρχίας, η οποία είχε διασπάσει δύο

²⁷²Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 214.

ημέρες νωρίτερα, δηλ. την 6^η Απριλίου, την αμυντική γραμμή του Μπέλες στον υποτομέα Ροδοπόλεως και ανατολικότερα με την κατάληψη των οχυρών Ιστίμπεη, Κεχαγιά και Αρπαλούκι (με αποχώρηση της φρουράς) από την 7^η Απριλίου, καθώς και την κατάληψη του οχυρού Ποπολίβιτσα την 8^η Απριλίου, υπό τον άμεσο κίνδυνο εγκλωβισμού, λόγω του αιφνιδιαστικού κυκλωτικού ελιγμού της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας, η οποία υπερκέρασε την αμυντική γραμμή, διεισδύοντας στην ασθενή οσφύ της ελληνικής άμυνας. Ο διοικητής του ΤΣΑΜ αντιστράτηγος Μπακόπουλος ήλθε σε τηλεφωνική επικοινωνία με τον αρχιστράτηγο Παπάγο, εξέθεσε την όλη κατάσταση και εξήτησε την έγκρισή του για σύμπτυξη.

Ο Παπάγος, αναλύοντας την κατάσταση, διαπίστωσε ότι η κατά τα εκπονηθέντα σχέδια σύμπτυξη του ΤΣΑΜ προς αποφυγή κυκλωτικής ενεργείας και προσβολής από τα νότια, καθώς και ότι η επιβίβαση σε πλοία από προκαθορισμένα λιμάνια (Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Αμμουλιανής) αποκλειόταν για λόγους που συνδέονταν με την έλλειψη εφεδρειών για πλευρική κάλυψη, την ανεπάρκεια πλοίων για τη μεταφορά των μονάδων και την απουσία αεροπορίας για προστασία από αέρος. Επίσης, κατανόησε ότι επιβραδυντικός αγώνας του ΤΣΑΜ για παρεμπόδιση της προώθησης της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας προς την αμυντική γραμμή του Βερμίου ήταν άσκοπη, αφού ήδη η γερμανική Μεραρχία είχε καταλάβει την κοιλάδα του Αξιού και η 6^η Ορεινή Μεραρχία είχε διασπάσει την άμυνα στο Μπέλες και γι' αυτό εξουσιοδότησε τον διοικητή του ΤΣΑΜ, αφού εξαντλήθηκαν οι δυνατότητες αντίστασης κατά της γερμανικής εισβολής, να έλθει σε διαπραγματεύσεις για σύναψη Συμφώνου Συνθηκολόγησης για κατάπαυση του πυρός. Η εντολή που έλαβε ήταν να διαπραγματευθεί για μια συνολική και όχι αποσπασματική συνθηκολόγηση όλων των υπαγομένων στο ΤΣΑΜ δυνάμεων²⁷³.

Με δεδομένο ότι η κατάληψη της Θεσσαλονίκης από την ραγδαία επελαύνουσα 2 Τ/Θ Μεραρχία θα επέφερε την κατάρρευση της γραμμής άμυνας και την αιχμαλωσία των γενναίων ανδρών του ΤΣΑΜ, ο διοικητής του αντιστράτηγος Μπακόπουλος συνέταξε από της 18.00 της 8^{ης} Απριλίου επιστολή εμπεριέχουσα τους όρους συνθηκολόγησης, την οποία θα επέδιδε στον διοικητή Φάιελ της 2 Τ/Θ Μεραρχίας. Την επιστολή αυτή παρέδωσε στον Αντισυνταγματάρχη του Πυροβολικού Α. Πετίνη, που ε γνώριζε γερμανικά, για να επιδώσει αυτοπροσώπως στον Γερμανό

²⁷³Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 204.

διοικητή, αφού πρώτα συνεννοηθεί με το Γερμανικό Προξενείο Θεσσαλονίκης (General konsul Schoenberg).

Την 22.30 ο στρατιωτικός διοικητής Θεσσαλονίκης αντιστράτηγος Ραγκαβής ανέφερε τηλεφωνικά στο ΤΣΑΜ ότι μόλις είχε λάβει επιστολή του διοικητή της εμπροσθοφυλακής της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας, που βρισκόταν στην τοποθεσία Άγιος Αθανάσιος, 20 χλμ. βορειοδυτικά της Θεσσαλονίκης, με την οποία απαιτούσε την άνευ όρων παράδοση της πόλης μέχρι τα μεσάνυχτα. Διαφορετικά, θα καταλάμβανε δια των όπλων την πόλη το επόμενο πρωί.

Ο Μπακόπουλος ανέθεσε στους Ραγκαβή και Πετίνη να παραδώσουν στους Γερμανούς την επιστολή, έχοντας μαζί τους και επιστολή του Γερμανού Προξένου.

Οι δύο αξιωματικοί αποχώρησαν πριν από το μεσονύχτιο στον Άγιο Αθανάσιο προς συνάντηση των Γερμανών και συμφωνήθηκε η παράδοση της πόλης την 08.00 της 9^{ης} Απριλίου, οπότε και εισερχόταν στην πόλη η εμπροσθοφυλακή της 2^{ης} Τ/Θ Μ. Την παράδοση πραγματοποίησε επιτροπή αποτελούμενη από τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο, τον Δήμαρχο Μερκούριο και τον Αστυνομικό Διευθυντή της πόλης²⁷⁴.

Για τη σύνταξη του Συμφώνου παράδοσης κρίθηκε αναγκαίο ο συνταγματάρχης ΠΒ Πετίνης να μεταβεί στο Στρατηγείο της 2^{ης} Τ/Θ Μ. στο χωριό Πρόχωμα, όπου συναντήθηκε με τον διοικητή της Αντιστράτηγο Φάιελ και του επέδωσε την επιστολή Μπακόπουλου. Επειδή οι όροι του Μπακόπουλου υπερέβαιναν την αρμοδιότητα του Φάιελ, αυτός μετέβη αεροπορικώς σε προάστειο της Σόφιας, όπου έδρευε ο διοικητής της 12^{ης} Στρατιάς Λιστ με το Στρατηγείο του, για να αποφασίσει επί των προτεινόμενων όρων Συνθηκολόγησης. Όταν ο Φάιελ επέστρεψε στο Πρόχωμα την 09.00, ανακοίνωσε στον Πετίνη ότι κατ'αρχήν έγιναν δεκτοί οι όροι από τον Στρατάρχη Λιστ, με εξαίρεση αυτόν της διατήρησης από τους στρατιώτες του οπλισμού τους ή της επιστροφής του οπλισμού στην Ελλάδα μετά το πέρας το πολέμου, όρο που υπερέβαινε την αρμοδιότητά του Λιστ. Έτσι, συμφωνήθηκε η κατάπαυση των εχθροπραξιών που θα άρχιζε την 10.00 της 9^{ης} Απριλίου.

Ο διοικητής όμως του ΤΣΑΜ από φόβο άσκοπης αιματοχυσίας εξέδωσε επείγουσα διαταγή προς όλες τις μονάδες του την 06.00 της 9^{ης} Απριλίου να αποφύγουν απρόκλητες εχθροπραξίες και, εάν υποστούν επίθεση από τα γερμανικά τμήματα, να υψώσουν λευκή σημαία. Το Σύμφωνο Συνθηκολόγησης συνέταξε ο Φάιελ με τον

²⁷⁴Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 215.

Πετίνη, μολονότι ο τελευταίος δεν είχε σχετική εξουσιοδότηση και στη συνέχεια μετέβησαν στο Γερμανικό Προξενείο Θεσσαλονίκης, όπου 12.30 ώρα είχε προσκληθεί και ο αντιστράτηγος Μπακόπουλος, για να υπογράψει το Σύμφωνο, που είχε συνταχθεί στα γερμανικά και στα ελληνικά²⁷⁵. Ο Μπακόπουλος προς τιμήν του ζήτησε να προστεθούν όροι που να προβλέπουν τη μη είσοδο βουλγαρικών δυνάμεων στο ελληνικό έδαφος καθώς και την απελευθέρωση των αξιωματικών και οπλιτών του ΤΣΑΜ, όροι που δεν έγιναν όμως δεκτοί από τον Φάιελ λόγω αναρμοδιότητας²⁷⁶.

Στο Σύμφωνο παραδόσεως, με τίτλο Διαπραγματεύσεις Παραδόσεως²⁷⁷ (Uebergabeverhandlungen) σε 7 άρθρα προβλεπόταν η κατάπαυση των εχθροπραξιών στην Ανατολική Μακεδονία, η γνωστοποίηση άμεσης διακοπής τους, απαγόρευση καταστροφής ή αχρήστευση προμηθειών, απαγόρευση απόπλου των πλωτών μέσων από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης και κατάσχεσή τους, παράδοση του οπλισμού και πολεμικού υλικού του ΤΣΑΜ στα γερμανικά στρατεύματα, άδεια άσκησης εμπορικών δραστηριοτήτων και συγκοινωνιών στην Ανατολική Μακεδονία, διατήρηση του αστυνομικού ρόλου της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής. Στο Σύμφωνο αυτό επισυναπτόταν και ένα παράρτημα²⁷⁸, στο οποίο αναγνωριζόταν από γερμανικής πλευράς η γενναιότητα των ελληνικών στρατευμάτων και διατυπωνόταν η επιθυμία του διοικητή του ΤΣΑΜ να μην αποσταλούν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως οι Έλληνες Αξιωματικοί και οπλίτες, ούτε στην Βουλγαρία, ούτε στην Ιταλία. Προβλεπόταν επίσης η λειτουργία των πολιτικών αρχών και η επιστροφή στη θέση τους όσων υπαλλήλων είχαν αναχωρήσει.

Το Σύμφωνο και το Παράρτημα υπέγραφαν από γερμανικής πλευράς ο Φάιελ και από ελληνικής ο Μπακόπουλος. Την 16.00 ο διοικητής του ΤΣΑΜ με διαταγή του προς τις μονάδες του ανακοίνωσε την υπογραφή Συνθηκολόγησης, τη διακοπή των εχθροπραξιών και τη συγκέντρωση του οπλισμού, για να παραδοθεί στις γερμανικές αρχές.

Η διαταγή αυτή του Μπακόπουλου δεν έτυχε ευμενούς αποδοχής από μονάδες που είχαν αντισταθεί γενναία και μάχονταν ακόμα κατά των Γερμανών. Η σημαντικότερη ανησυχία προερχόταν από το φάσμα της αιχμαλωσίας, που διαγραφόταν ως βέβαιη συνέπεια της συνθηκολόγησης.

²⁷⁵Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 216.

²⁷⁶Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 217.

²⁷⁷Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 217-218.

²⁷⁸Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 218-219.

Πραγματικά, η τύχη που τελικά ανέμενε τους στρατιώτες, παρά τις προσπάθειες του Μπακόπουλου, ήταν να οδηγηθούν αιχμάλωτοι στις καπναποθήκες των Σερρών, της Δράμας και της Καβάλας, με δίωρη άδεια κάθε μέρα για σίτιση. Η σίτιση των αιχμαλώτων ανατέθηκε στους δήμους, την εκκλησία και τους ιδιωτικούς φορείς που συνέδραμαν φιλότιμα στην προσπάθειά αυτή.

Τα τμήματα της XIX Μηχ. ΜΠΖ, που συγκεντρώθηκαν μετά την υποχώρησή τους στο χωριό Ελληνικό, κατευθύνθηκαν προς Νιγρίτα και κατόπιν, στις Σέρρες, όπου έφθασαν το απόγευμα της 10^{ης} Απριλίου. Την επόμενη μέρα ο διοικητής της Μεραρχίας, υποστράτηγος Ν. Λιούμπας με τον επιτελάρχη του και 20 ακόμα αξιωματικούς αναχώρησε για τη Χαλκιδική, προτού συγκεντρωθούν οι μονάδες της Μεραρχίας του.

Το 191^ο Μηχ. ΣΠΖ της XIX Μηχ. ΜΠΣ, που είχε διατεθεί στην Ομάδα Μεραρχιών του ΤΣΑΜ, και είχε αποστολή να καλύψει τα νότια της Ομάδας Μεραρχιών και είχε διαθέσει από μια διμοιρία αρμάτων στις XIV και XVIII Μεραρχίες, συγκεντρώθηκε την 08.00 της 10^{ης} Απριλίου χωρίς διαταγή και αποχώρησε προς Σταυρό, όπου εγκατέλειψε στην παραλία υλικό του, άρματα, πυροβόλα και πολεμοφόδια και από εκεί ως ιδιώτες εισχώρησαν στη Χαλκιδική αναζητώντας τη σωτηρία τους²⁷⁹.

Από το απόσπασμα Κρουσίων, όσοι αξιωματικοί και οπλίτες από τις γειτονικές περιοχές δεν αναχώρησαν για τις εστίες τους, κατευθύνθηκε την 16.00 της 10^{ης} Απριλίου προς τη Θεσσαλονίκη, στο στρατόπεδο αιχμαλώτων της οποίας ενεκλείσθησαν μέχρι την απελευθέρωση που πραγματοποιήθηκε στις αρχές Μαΐου²⁸⁰.

5.2.7. Κριτική θεώρηση της άμυνας της δυτικής πλευράς του Μπέλες

Απέναντι στη νέα κεραυνοβόλο τακτική (Blitzkrieg), που χρησιμοποίησε η γερμανική πλευρά με την 2^η Τ/Θ Μεραρχία, η ελληνική πλευρά δεν είχε να αντιτάξει τίποτα προς αντιμετώπισή της, ούτε τακτική ούτε ανάλογες δυνάμεις. Η μόνη ανάλογη ελληνική μονάδα μπορεί να θεωρηθεί η XIX ΜΠΖ και αυτή Μηχανοκίνητη και όχι τεθωρακισμένη με μόλις 27 βρετανικά²⁸¹ (Βίκερζ και Μπρεν) και ιταλικά (Φιάτ) προερχόμενα από λάφυρα, ελαφρά άρματα μάχης και 77 ερπυστριοφόρα Bren -Carrier μεταφοράς προσωπικού εξοπλισμένα με ένα πολυβόλο Bren.

²⁷⁹Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 226.

²⁸⁰Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 226.

²⁸¹Βλ. Al. Buchner, *Η Γερμανική Εκστρατεία εις την Ελλάδα*, Αθήνα 1957, σ. 167.

Ανεπαρκής ήταν και ο εξοπλισμός σε αντιαρματικά και αντιαεροπορικά πυροβόλα (4 των 37 και 4 των 20 και 4 των 47 και 2 των 20 αντίστοιχα) και επομένως η αντιπαράθεσή τους στο πεδίο της μάχης με την 2^η Τ/Θ Μεραρχία να μην είναι ελπιδοφόρα. Το Στρατηγείο βρισκόταν στην Κατερίνη και από την 8^η Απριλίου στον Λαχανά. Στη XIX υπήχθη και το απόσπασμα Κρουσίων (XI Συνοριακός Τομέας, 2 Λόχοι Πεζικού Ασφαλείας και 1 Διλοχία πεζικού Ασφαλείας).

Η διάταξη που έλαβε να καλύψει ένα μέτωπο 30 χλμ. ήταν ανέφικτη, αλλά μπορούσε να καταφέρει σοβαρά πλήγματα κατά των μονάδων της 6^{ης} Ορεινής Μεραρχίας, που το βράδυ της 6^{ης} Απριλίου είχαν καταλάβει την κοιλάδα της Ροδόπολης.

Ο Buchner²⁸² σωστά παρατηρεί ότι ήταν δυνατός ο εγκλωβισμός των δυνάμεων της 6^{ης} Ορεινής Μεραρχίας στην Κοιλάδα με συνέργεια της XIX Μηχ. Μ και της εφεδρείας του Σώματος, που αποτελείτο υπό το 191^ο Μηχ. ΣΠ και μάλιστα ενισχυμένο με πυροβολικό, επιτιθεμένων των ελληνικών δυνάμεων από δυτική (XIX) και ανατολική (191^ο) κατεύθυνση, παρά την έλλειψη αεροπορικής κάλυψης. Την 7^η Απριλίου η 6^η Ορ. Μ. ευρισκόταν σε τόσο δεινή θέση, ώστε μια τολμηρή ενέργεια της XIX Μηχ. ΜΠΖ θα επέφερε σοβαρές απώλειες στον εχθρό.

Η τοποθέτηση²⁸³ επίσης της XIX πίσω από τα Κρούσια σωστά έχει παρατηρηθεί από τον Buchner μετέτρεψε την XIX Μηχ. Μ. από ταχυκίνητη δύναμη σε στατική. Η τοποθέτηση αυτή προδίδει άγνοια της στρατιωτικής ηγεσίας για τον ρόλο των ταχυκινήτων δυνάμεων και στο πλαίσιο της νέας τακτικής του Blitzkrieg. Η απλή έστω γνώση αυτού του ρόλου θα οδηγήσει την ηγεσία του ΓΕΣ του ΤΣΑΜ και της XIX Μηχ. ΜΠΖ να διαθέσει τα Μηχ. Σ. της Μεραρχίας σε νέους πεδινούς διαδρόμους, για να φράξουν μαζί με το πυροβολικό που διέθεταν τις διόδους διείσδυσης της γερμανικής 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας στη Δοϊράνη.

Αποτελεσματικότερος φραγμός θα επιτυγχανόταν, αν συνεργούσε και η βρετανική Τ/Θ Ταξιαρχία, που διέθετε 100 μέσα άρματα μάχης, και ήταν εφοδιασμένη με αντιαρματικό και αντιαεροπορικό πυροβολικό, και πολύ περισσότερο αν συνέπραττε και η βρετανική αεροπορία, όπως ζήτησε²⁸⁴ μετ' επιτάσεως το ΤΣΑΜ από το ΓΕΣ, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Η μοναδική πιθανότητα να ενισχυθεί το αριστερό της

²⁸²Βλ. Al. Buchner, *ό.π.*, σ. 174.

²⁸³Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 186.

²⁸⁴Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 201.

ασθενούς αμυντικής γραμμής και να αποκρουσθεί με γνώσεις αποτελεσματικότητας η γερμανική παρέλαση είχε δυστυχώς αποκλεισθεί.

Η ελληνική ηγεσία όχι μόνο δεν κατάλαβε από την αρχή το λάθος της να αφήσει ακάλυπτο ουσιαστικά το αριστερό πλευρό της άμυνας, αλλά δεν είχε ούτε την περίνοια να ενεργήσει έστω και την τελευταία στιγμή για την απόφραξη των φαλάγγων της 2^{ης} Τ/Θ Μεραρχίας που εκμεταλλεύθηκαν το κενό στο αριστερό της άμυνας. Μεγάλη ευθύνη για αυτήν την αρνητική εξέλιξη είχε επίσης το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα, που επέμεινε στη γραμμή άμυνας στο Βέρμιο, χωρίς να αναλύσει και να βρει και να ενισχύσει την αδύνατη αριστερή πλευρά της άμυνας, και, όταν κλήθηκε να βοηθήσει με τις τεθωρακισμένες δυνάμεις της και την αεροπορία την αμυντική προσπάθεια των Ελλήνων, τους εγκατέλειψε στη μοίρα τους, ενδιαφερόμενο μόνο για τη δική του ακεραιότητα και σωτηρία.

Εκτός της στρατηγικής ανεπάρκειας των ελληνοβρετανικών αμυντικών σχεδιασμών, η προκληθείσα στο ΤΣΑΜ σύγχυση εξαιτίας του ρήγματος, που επέφερε η διείσδυση της 2^{ης} Τ/Θ Μ. στη Δοϊράνη και την κοιλάδα του Αξιού, και η άγνοια της αναγκαιότητας σύμπτυξης και του χρόνου πραγματοποίησής της είχε ως αποτέλεσμα την έκδοση²⁸⁵ διαφορετικών διαταγών από τη ΧΙΧ Μηχ. ΜΠΖ και το ΤΣΑΜ και την μη συντεταγμένη υποχώρηση των μονάδων της ΧΙΧ Μηχ. ΜΠΖ που αυτοδιαλύθηκαν, αφήνοντας τις γερμανικές δυνάμεις να προελάσουν ανενόχλητες προς Κιλκίς και Θεσσαλονίκη.

Η διείσδυση αυτή των γερμανικών δυνάμεων και η επαπειλούμενη κατάληψη του Κιλκίς και της Θεσσαλονίκης, εκτός από τη διάσπαση της δυτικής αμυντικής γραμμής, σήμαινε και την κατάρρευση της άμυνας στη Γραμμή Μεταξά, καθώς και την κατάληψη όλης της Βόρειας Ελλάδος.

5.2.8. Η εξέλιξη του πολέμου στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία

Στις 11 Απριλίου και, αφού συγκεντρώθηκαν τα Σώματα Στρατού, ξεκίνησε η διάσχιση του Αξιού. Η 6^η Ορεινή Μεραρχία κατευθύνθηκε προς τη Βέροια και μετά την κατάληψη της, φρόντισε για τη δημιουργία οχυρωματικών θέσεων στον Αλιάκμονα, ώστε να εξασφαλίσει την προώθηση και ανάπτυξη των τμημάτων της στους πρόποδες του Ολύμπου.

²⁸⁵Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ό.π.*, σ. 201.

Το συγκρότημα που ανέλαβε την άμυνα στην στενωπό Κλειδιού ήταν υπό τη διοίκηση του Διοικητή της 6^{ης} Αυστραλιανής Μεραρχίας Υποστράτηγο Μάκεϊ και αποτελούνταν από την 19^η Αυστραλιανή Ταξιαρχία, το Σύνταγμα Δωδεκανησίων και την 1^η Τεθωρακισμένη Βρετανική Ταξιαρχία. Η γρήγορη προέλαση των γερμανικών στρατευμάτων ανάγκασε τα ελληνικά τμήματα να μετακινηθούν στην τοποθεσία Σινιάτσικο-Βούρινοσ-Καμβούνια-Πιερία-Όλυμπος, μετά από εκτίμηση των Ουίλσον ότι η αμυντική τοποθεσία στο Κλειδί δεν θα αντέξει μια ενδεχόμενη επίθεση. Το βράδυ της 10 Απριλίου γερμανικά μηχανοκίνητα τμήματα του XL Τεθωρακισμένου Σώματος Στρατού προσέγγισαν την στενωπό Κλειδιού.²⁸⁶

Όσο συνέβαιναν αυτά και μετά από την ολοκλήρωση όλων των απαιτούμενων διεργασιών από το XL Σώμα Στρατού Αρμάτων, ένα Τάγμα του 1^{ου} Μηχανοκίνητου Συντάγματος Πεζικού των Ες-Ες, έφτασε ανατολικά της Φλώρινας και προωθήθηκε προς την Κοζάνη με την ακόλουθη εντολή: «Η Σωματοφυλακή SS AH προωθείται τόσο γρήγορα όσο είναι δυνατόν στην Κοζάνη, για να εμποδίσει την υποχώρηση των ευρισκομένων στη γραμμή Κατερίνη – Βέροια – Έδεσσα αγγλικών δυνάμεων και να τις εξουδετερώσει»²⁸⁷

Εν τω μεταξύ, στην περιοχή βόρεια της Βεύης, οι δυνάμεις των Βρετανών οπισθοχώρησαν καθώς αιφνιδιάστηκαν από την ταχύτητα της γερμανικής εισβολής, αφήνοντας τις δυνάμεις των Αυστραλών να αμυνθούν νότια της κωμόπολης, η οποία καταλήφθηκε από τμήματα των Ες-Ες στις 11 Απριλίου²⁸⁸. Παράλληλα, το XVIII Σώμα Στρατού, αφού κατέλαβε τη Βέροια την ίδια ημέρα, προωθήθηκε νοτιότερα με στόχο τη γραμμή Στενά Πέτρας-διάβαση Πλαταμώνα-Τέμπη, στην τοποθεσία Ολύμπου, ώστε να επιχειρήσει εισβολή στη Θεσσαλική πεδιάδα.

Εν τέλει, η αντίσταση των Αυστραλών κάμφθηκε και μονάδες της 9^{ης} ΜΑ κινήθηκαν κατά των Βρετανών προς την Κοζάνη, με απώτερο σκοπό να τους απομονώσουν από τη Βέροια και να καταλάβουν τους νότιο-ανατολικούς πρόποδες του όρους Βερμίου. Την ίδια ώρα, τμήματα των Ες-Ες είχαν διαταγές να καταλάβουν την Καστοριά, με σκοπό να εγκλωβίσουν την 1^η Ελληνική Στρατιά (ΤΣΔΜ), αποκόπτοντας την οδό υποχωρήσεως από την Αλβανία.

²⁸⁶ Αδάμος, *ό.π.*, σ. 181, A. Buchner, *ό.π.*, σ. 211, H. A. Richter, *ό.π.*, σελ 504 κε

²⁸⁷ Πολεμική Έκθεση της Σωματοφυλακής SSAH για το διάστημα 6.4.41 – 29.4.41

²⁸⁸ Ν. Κολόμβας, *Η εκστρατεία των Γερμανών στα Βαλκάνια*, Αθήνα 1996, σ. 143.

Ενόσω συνέβαιναν αυτά, στην τοποθεσία Κλειδιού μετά από δύο ημέρες χιονόπτωσης και ψύχους, τα γερμανικά τμήματα της «Σωματοφυλακής Α. Χίτλερ»²⁸⁹ με υποστήριξη του πυροβολικού εξαπέλυσαν κατά μέτωπο επίθεση στις οχυρωματικές θέσεις. Το Βρετανικό Μηχανοκίνητο Τάγμα, έχοντας την εντύπωση ότι οι δυνάμεις των Αυστραλών υποχώρησαν, συμπύχθηκαν στο σιδηροδρομικό σταθμό Κλειδιού. Οι δυνάμεις των Αυστραλών μετά από ισχυρή αντίσταση που επέδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν αργά το απόγευμα. Πιο ανατολικά, το Σύνταγμα Δωδεκανησίων δέχθηκε σοβαρά πλήγματα, όπως επίσης και η 21^η Ελληνική Ταξιαρχία. Έχοντας υποστεί και τα δύο σοβαρές απώλειες, αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν²⁹⁰.

Μετά την απώλεια της τοποθεσίας Κλειδί, οι ελληνοβρετανικές δυνάμεις εγκαταστάθηκαν στην τοποθεσία Σινιάτσικο-Αλιάκμονας-Όλυμπος στις 13 Απριλίου. Οι δυνάμεις αποτελούνταν από τη 2^η Νεοζηλανδική Μεραρχία, την 6^η Αυστραλιανή Μεραρχία, τις XII και 20^η Ελληνική Μεραρχία, την Μεραρχία Ιππικού με την 21^η Ταξιαρχία Πεζικού και την 1^η Βρετανική Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία. Αυτές ήταν οι δυνάμεις που προορίζονταν να αντιμετωπίσουν το XL Γερμανικό Σώμα Στρατού που εκτελούσε επιθέσεις από τη Φλώρινα και το XVIII Ορεινό Σώμα Στρατού που επιχειρούσε από Θεσσαλονίκη. Επρόκειτο για επτά περίπου μεραρχίες, τρεις από τις οποίες ήταν τεθωρακισμένες και πέρα από την αριθμητική και εξοπλιστική υπεροχή, είχαν και την υποστήριξη της γερμανικής αεροπορίας.

Εν τω μεταξύ, η 1^η Ελληνική Στρατιά που κάλυπτε το αλβανικό μέτωπο, βρέθηκε σε εξαιρετικά δυσχερή θέση. Η προώθηση του XL ΣΣΑ μέσω Φλώρινας αλλά και η σύμπτυξη της διάταξης των Βρετανικών τμημάτων νότια του Αλιάκμονα, ανάγκασε τις διοικήσεις των ΤΣΗ και ΤΣΑΜ να εκτιμήσουν την επιλογή οπισθοχώρησης νότια της Αλβανίας με μεγάλη καθυστέρηση.²⁹¹

Η δραματική εξέλιξη των γεγονότων και η ανάδυση της ιδέας για το μάταιο της συνέχισης της αντιστάσεως κατά της γερμανικής εισβολής, στο Γενικό Στρατηγείο μετά από και από αίτημα του Διοικητή του ΤΣΗ, άρχισαν να επεξεργάζονται τρόπους για την καταλληλότερη αντιμετώπιση της κατάστασης, ώστε να διασφαλιστούν και οι ζωές αλλά και το γόητρο του ελληνικού στρατού. Μέσα σε μια βαριά ατμόσφαιρα, το

²⁸⁹Πολεμική Έκθεση της Σωματοφυλακής SSAH για το διάστημα 6.4.41 – 29.4.41

²⁹⁰Αδάμος, *ό.π.*, σ. 183

²⁹¹Β. Κωνσταντινόπουλος, «Η Συνθηκολόγηση του Ελληνικού Στρατού και ο σχηματισμός της Κυβέρνησης Τσολάκογλου υπό το φως των Γερμανικών Αρχείων», στο: *Παρνασσός* ΝΑ (2009), σ 289-314

Γενικό Αρχηγείο εξέδωσε το μεσημέρι της 12^{ης} Απριλίου διαταγή στο ΤΣΔΜ και ΤΣΗ να διεξάγουν υποχωρητικό ελιγμό. Το βράδυ της ίδιας ημέρας μετακινήθηκε το Στρατηγείο του ΤΣΔΜ στην Καστοριά και ξεκίνησε και η μετακίνηση των υπόλοιπων Μεραρχιών. Την επόμενη ημέρα γνωστοποιήθηκε από το Γενικό Στρατηγείο ότι η τελική τοποθεσία συμπύξεως των ΤΣΔΜ και ΤΣΗ θα ήταν η γραμμή λίμνη Βουθρωτού - Ελληνοαλβανική μεθόριος - Σμόλικας - Βενέτικος ποταμός. Στην πορεία, η Διοίκηση του ΤΣΔΜ θα ενέτασσε στην αρμοδιότητα του και το ΤΣΚΜ μόλις έφτανε στην κοιλάδα του Αλιάκμονα και θα συνέχιζαν μέχρι την τελική τοποθεσία σύμπτυξης²⁹²

Στις 13 Απριλίου άρχισε η σύμπτυξη των ελληνικών τμημάτων νότια της Πίνδου, ωστόσο την επόμενη ημέρα η 73^η ΜΠ των Γερμανών που είχε ήδη προωθηθεί, συνάντησε ένα μέρος των ελληνικών στρατευμάτων που κινούνταν από την οροσειρά της Πίνδου προς την Καστοριά. Η μάχη που διεξήχθη ήταν μεγάλης έντασης και οι γερμανικές μονάδες εγκλώβισαν τους Έλληνες στη διάβαση της Καστοριάς²⁹³.

Ο υποχωρητικός ελιγμός του ΤΣΔΜ, παρά τις δυσκολίες και τις απώλειες που είχε εξαιτίας των επιθετικών ενεργειών που πραγματοποιούσαν γερμανικά τμήματα στην περιοχή της Καστοριάς, κατάφερε τελικά μέσω των ορεινών διαβάσεων της Πίνδου, και αφού είχε οριστεί η Καλαμπάκα ως νέος σταθμός Διοικήσεως, να επιτύχει αποτελεσματικά την πρώτη φάση συμπύξεως. Εν τω μεταξύ, η σύμπτυξη των τμημάτων του ΤΣΗ πραγματοποιήθηκε μέσα σε ένα περιβάλλον έντονης νευρικότητας. Η μετακίνηση ξεκίνησε το βράδυ της 13^{ης} Απριλίου αρχικά από το Β΄ Σώμα, ενώ είχε αποφασιστεί η έναρξη της σύμπτυξης του Α΄ Σώματος Στρατού να γίνει τρεις ημέρες αργότερα.

Η εξάντληση και η πτώση του ηθικού των στρατιωτών καθιστούσε εξαιρετικά δύσκολη τη σύμπτυξη των τμημάτων, φέρνοντας έτσι στην επιφάνεια αιτήματα προς την πολιτική ηγεσία για την αναγκαιότητα συνθηκολόγησης με τον εχθρό, ώστε να αποφευχθεί μια πλήρης αποσύνθεση του ελληνικού στρατού. Μέσα σε αυτό το βαρύ κλίμα, το Α΄ και Β΄ Σώμα Στρατού κατάφεραν να προσεγγίσουν την τελική τοποθεσία σύμπτυξης μέχρι το βράδυ τις 20^{ης} Απριλίου.

Στις 13 Απριλίου ελήφθη η από κοινού απόφαση του Στρατηγού Ουίλσον και του Στρατηγού Παπάγου να συμπτυχθούν τα βρετανικά στρατεύματα στην περιοχή των

²⁹²Αδάμος, ό.π., σ. 192-193

²⁹³Ν. Κολόμβας, ό.π., σ. 145

Θερμοπυλών. Για να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο, απαιτούνταν η διατήρηση της αμυντικής γραμμής σε δύο σημεία:

α) στον Πλαταμώνα, στην περιοχή που εκτείνονταν μεταξύ Ολύμπου και Αιγαίου και,

β) στα Τέμπη τα οποία αποτελούσαν πρόσβαση για τη Λάρισα, κομβικό σημείο, αφού εκεί συναντιόντουσαν όλες οι σημαντικές οδοί από τη βόρειο Ελλάδα. Απώτερος σκοπός ήταν να καταφέρουν «τα βρετανικά στρατεύματα... να εκκενώσουν την Ελλάδα, για να γλιτώσουν τη χώρα από άσκοπη καταστροφή»²⁹⁴.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα στρατεύματα των Νεοζηλανδών συγκεντρώθηκαν στην αμυντική γραμμή του Πλαταμώνα, με σκοπό την προστασία της παραθαλάσσιας διάβασης, ενώ το 18^ο Ορεινό ΣΣ, υπό τη Διοίκηση του Στρατηγού Μπέμε, ανέμενε την άφιξη των υπολοίπων Μεραρχιών που είχαν καθυστερήσει στα βουνά της Ροδόπης. Στις 14 Απριλίου η 2^η ΜΑ κατευθύνθηκε προς την Κατερίνη, ακολουθούμενη από την 5^η Ορεινή Μεραρχία και την 72^η ΜΠ, ενώ την ίδια σχεδόν στιγμή η 9^η ΜΑ κατελάμβανε την Κοζάνη από τα δυτικά του όρους Βερμίου.

Την ίδια ημέρα, στις 13 Απριλίου, το 33^ο Σύνταγμα Αρμάτων της 9^{ης} Τ/Θ Μ έφτασε στην Πτολεμαΐδα. Οι Βρετανικές δυνάμεις είχαν φροντίσει να ανατινάξουν ήδη μια γέφυρα, 500 μέτρα νότια της πόλης, ώστε να αποτρέψουν τη διέλευση των γερμανικών οχημάτων από εκεί. Επιπλέον, τα πυρά του Πυροβολικού και Αντιαρματικών Πυροβόλων των Βρετανών δυσχέραιναν τις γερμανικές περιπόλους αναγνώρισης που στάλθηκαν για την αναζήτηση εναλλακτικών οδών διέλευσης. Τελικά, αναγνωρίστηκαν δύο εναλλακτικά δρομολόγια. Το ένα αποκλείστηκε εξαιτίας της αδυναμίας του να επιτρέψει τη διέλευση Τ/Θ οχημάτων. Το δεύτερο αποτελούσε μια εξαιρετικά βαλτώδη περιοχή, δυτικά της τάφρου που είχε δημιουργηθεί από την ανατίναξη της γέφυρας. Ο Γερμανός διοικητής του Συντάγματος εκτίμησε ότι παρά τη δυσκολία, η προέλαση των οχημάτων ήταν εφικτή, αρκεί να γίνονταν με γρήγορους ρυθμούς, ώστε να μην καθηλωθούν τα γερμανικά οχήματα εκτεθειμένα στα πυρά των βρετανικών αρμάτων και αντιαρματικών πυροβόλων που δέσποζαν στη γύρω περιοχή.

Τελικά, η επέλαση των γερμανικών Τ/Θ έγινε με εξαιρετικά αργούς ρυθμούς, εξαιτίας της δυσκολίας του βαλτώδους εδάφους. Μια μεγάλη μάχη έλαβε χώρα μεταξύ του βρετανικού Πυροβολικού και αντιαρματικών όπλων και των γερμανικών αρμάτων, τα οποία κατάφεραν τελικά να βρεθούν στο πλευρό των Βρετανών και να βάλουν

²⁹⁴N. Κολόμβας, *ό.π.*, σ. 148

μεγάλης ισχύος πυρά. Το βράδυ της ίδιας ημέρας, το σχέδιο των Γερμανών για την προώθηση τους προς την Κοζάνη εγκαταλείφθηκε προσωρινά εξαιτίας της εξάντλησης των πυρομαχικών. Εν τω μεταξύ, οι Βρετανικές δυνάμεις είχαν οπισθοχωρήσει αφήνοντας πίσω τριάντα δύο άρματα, αντιαρματικά πυροβόλα και φορτηγά οχήματα²⁹⁵.

Στις 14 Απριλίου, η 9^η Τ/Θ Μ έφτασε στην Κοζάνη και, παρά τη δημιουργία οχυρωμένων θέσεων στον Αλιάκμονα, για τις επόμενες τρεις ημέρες προσπαθούσε να κάμψει την αντίσταση των Βρετανών στις ορεινές περιοχές²⁹⁶. Εν τω μεταξύ, η 9^η Γερμανική Τεθωρακισμένη Μεραρχία είχε ήδη φτάσει την ίδια ημέρα στην Κοζάνη και κάποια τμήματα της προωθούνταν νοτιότερα χωρίς όμως να καταφέρουν να περάσουν την γέφυρα του Αλιάκμονα, διότι είχε καταστραφεί από τα βρετανικά τμήματα που είχαν υποχωρήσει²⁹⁷.

5.2.9. Οι μάχες στην περιοχή του Ολύμπου

Από τις 14 έως τις 16 Απριλίου οι επιχειρήσεις των Γερμανών ήταν εστιασμένες στην περιοχή του Πλαταμόνα, αρχής γενομένης με τη συνδυασμένη επίθεση ενός Τάγματος Μοτοσικλετιστών και μιας Επιλαρχίας Αρμάτων. Η επίθεση προσωρινά αποκρούστηκε από τις δυνάμεις των Νεοζηλανδών. Αυτό ώθησε τους Γερμανούς να αλλάξουν τακτική επιχειρώντας το πρωί της 15^{ης} Απριλίου δια θαλάσσης να αναχαιτίσουν τις δυνάμεις στον Πλαταμόνα με τη συνδρομή μιας βενζινάκατου και τριών λέμβων εφόδου. Το σχέδιο ήταν να πραγματοποιηθεί αντίθετη πλεύση στον Πηνειό, με σκοπό την κατάληψη της γέφυρας προς τη Λάρισα. Ωστόσο, οι κακές καιρικές συνθήκες δεν επέτρεψαν την πραγματοποίηση του σχεδίου.

Στις 14 Απριλίου, τμήματα της 9^{ης} Τεθωρακισμένης Μεραρχίας και η «Σωματοφυλακή Α. Χίτλερ» που είχαν προωθηθεί στην περιοχή Κλεισούρας, κατάφεραν να κάμψουν την αντίσταση και να παραβιάσουν τη στενωπό, αποκτώντας έτσι πρόσβαση προς τα νοτιοδυτικά, όπου υπερκέρασαν τις δυνάμεις του ΤΣΚΜ που βρίσκονταν ανατολικά του Αλιάκμονα. Οι εξελίξεις αυτές ανάγκασαν τον Διοικητή του ΤΣΚΜ να συμπύξει τις δυνάμεις δυτικά του ποταμού το βράδυ της ίδιας ημέρας. Οι σφοδροί αεροπορικοί βομβαρδισμοί που εξαπέλυσε η γερμανική αεροπορία και η ρίψη

²⁹⁵N. Κολόμβας, *ό.π.*, σ. 144

²⁹⁶N. Κολόμβας, *ό.π.*, σ. 144-145.

²⁹⁷Αδάμος, *ό.π.*, σ. 187

πυρών του πυροβολικού την επόμενη ημέρα, ανάγκασε τα ελληνικά τμήματα να διασκορπιστούν (Αδάμος, ό.π. 187).

Την ίδια ημέρα, η 6^η Ορεινή Μεραρχία κατευθύνθηκε προς τη βόρεια πλευρά του Ολύμπου, ενώ στις 15 Απριλίου η 5^η και 6^η Ορεινή Μεραρχία, με την υποστήριξη της 2^{ης} Τεθωρακισμένης καθώς και ενός αποσπάσματος της 72^{ης} Μεραρχίας, προωθήθηκαν στις ανατολικές διαβάσεις του Ολύμπου, αφού πρώτα αναχαίτισαν τις δυνάμεις της 2^{ης} Νεοζηλανδικής Μεραρχίας²⁹⁸.

Εν τω μεταξύ, η 2^η ΜΑ αποφάσισε το πρωί της 16^{ης} Απριλίου να πραγματοποιήσει ξανά επίθεση, μόνο που αυτή τη φορά ο όγκος δυνάμεων ήταν μεγαλύτερος. Εκατό άρματα, δύο Τάγματα Πεζικού, δώδεκα πυροβόλα των 104 χιλ. και τέσσερα των 150 χιλ., όπως και διάφορες Μονάδες Πυροβολικού και Υποστηρίξεως Μάχης, έλαβαν μέρος κατά της επίθεσης των Νεοζηλανδικών στρατευμάτων που υστερούσαν από άποψη ανθρωπίνου δυναμικού και εξοπλισμού. Το 21^ο Νεοζηλανδικό Τάγμα Πεζικού, μια Διμοιρία Μηχανικού και τέσσερα πυροβόλα των 25 λιβρών που είχαν επωμιστεί την άμυνα της περιοχής, αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν στις επιχειρήσεις των Γερμανών, οι οποίες βασίστηκαν στη σφοδρή ρίψη πυρών Πυροβολικού, και την πραγματοποίηση πλευρικών, αρχικά, επιθέσεων, που αργότερα εξελίχθηκαν σε μάχη «εκ του συστάδην». Εκτός αυτού, ο Διοικητής του Νεοζηλανδικού Τάγματος ήταν εσφαλμένα πληροφορημένος ότι οι Γερμανικές δυνάμεις δεν θα χρησιμοποιούσαν άρματα, εξαιτίας της άσχημης κατάστασης του εδάφους. Μετά την κατάληψη της περιοχής, τα νεοζηλανδικά στρατεύματα υποχώρησαν δια μέσου του Πηνειού, για να προσεγγίσουν τη δυτική έξοδο των Τεμπών.

Οι γερμανικές δυνάμεις προσπάθησαν να καταδιώξουν τα νεοζηλανδικά στρατεύματα, χωρίς αποτέλεσμα όμως. Αρχικά, τα συντρίμια από τη σιδηροδρομική γραμμή που βρίσκονταν πλησίον της κοίτης του ποταμού και η οποία είχε καταστραφεί, δεν επέτρεπαν τη διέλευση. Εναλλακτικά, μια Ίλη Αρμάτων επιχείρησε να προχωρήσει κατά μήκος του ποταμού αλλά ανεπιτυχώς. Η προώθηση των γερμανικών αρμάτων έγινε πάνω στις σιδηροτροχιές με εξαιρετικά βραδύ ρυθμό. Παράλληλα, όταν η 6^η Ορεινή Μεραρχία κατάφερε να περάσει την οροσειρά και να προσεγγίσει την έξοδο των Τεμπών, συνάντησε ένα σωρό συντρίμια από τις κατεστραμμένες γέφυρες και το

²⁹⁸ Αδάμος, ό.π., σ. 188, A. Buchner, ό.π., σ. 242 κε, H. A. Richter, ό.π., σ. 515, Σ. Γ. Δημητρακόπουλος-Αλ. Λ. Ζαούσης, *Η Συμμετοχή της Ελλάδος στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αθήνα 1998, σ.105 κσ

πορθμείο, τη σιδηροδρομική γραμμή αποκλεισμένα και μια σφοδρή ρίψη πυρών από πυροβόλα όπλα που βρίσκονταν στη νότια όχθη του ποταμού. Η κατάσταση έγινε ακόμη πιο δύσκολη για τους Γερμανούς μετά και την διακοπή της πορείας των γερμανικών αρμάτων σε μια βαλτώδη περιοχή στην προσπάθεια τους να διασχίσουν τον ποταμό. Εν τέλει, τα πρώτα τμήματα του Μηχανοκίνητου Πεζικού κατάφεραν να διασχίσουν τον ποταμό, αφού τοποθετήθηκαν πάνω σε σχεδίες και η 6^η Ορεινή Μεραρχία περικύκλωσε τις δυνάμεις των Νεοζηλανδών, δίνοντας έτσι τέλος στον αγώνα για τα στενά των Τεμπών.²⁹⁹

Στις 16 Απριλίου, η 6^η Ορεινή Μεραρχία εκτέλεσε επιχειρήσεις στη νότια πλευρά του Ολύμπου μέσω της διάβασης Λεπτοκαρυά-Καλλιπεύκη, ενώ την επόμενη ημέρα μονάδες της 2^{ης} Τεθωρακισμένης Μεραρχίας είχαν προσεγγίσει την βορειοανατολική είσοδο στην κοιλάδα των Τεμπών. Η πίεση που άσκησαν τα γερμανικά τμήματα στις διαβάσεις του Ολύμπου καθιστούσαν επιτακτική την άμεση αντιμετώπιση της κατάστασης, ώστε να αποφευχθεί η είσοδος των Γερμανών στη Θεσσαλονίκη δια μέσου της κοιλάδας των Τεμπών. Την ίδια ημέρα είχε τερματιστεί οριστικά η συνεργασία μεταξύ ελληνικών και βρετανικών δυνάμεων³⁰⁰.

Παράλληλα, ο Διοικητής του XL ΣΣΑ ανέλαβε να αναχαιτίσει τις δυνάμεις των Βρετανών, οι οποίες είχαν αναπτύξει μια ισχυρή αντίσταση κατά μήκος του ποταμού Αλιάκμονα. Για να γίνει αυτό, εκτιμήθηκε ότι θα ήταν κατάλληλη μια επίθεση από δυτικά με κάποιες ταυτόχρονες κατά μέτωπο επιθέσεις, οι οποίες θα καθήλωναν τους Βρετανούς στις θέσεις κατά μήκος του Αλιάκμονα. Στο σχέδιο αυτό ο Γερμανός Διοικητής έπρεπε να συνεκτιμήσει και τις συνέπειες που ενδεχομένως θα είχε στην ταχύτητα των ενεργειών, το κακό έδαφος και η απουσία δρομολογίων στην περιοχή των Γρεβενών, αφού πρώτα είχε πραγματοποιηθεί η διάβαση του ποταμού. Εν τούτοις, αυτός φαινόταν ο μοναδικός τρόπος για την αναχαίτιση των Βρετανικών δυνάμεων από τους Γερμανούς.

Το έργο της διάσχισης του τμήματος βόρεια του Αλιάκμονα ανέλαβε η 5^η ΜΑ στις 15 Απριλίου. Όπως ήταν αναμενόμενο, συνάντησε μεγάλες δυσκολίες εξαιτίας του εδάφους και κάτω από μια περιορισμένη εχθρική αντίσταση. Χρειάστηκαν οι προσπάθειες τεσσάρων ημερών, ώστε να διασχίσουν τα τμήματα και τα βαρέα οχήματα της Μεραρχίας την ορεινή περιοχή, για να προωθηθούν προς τη Λαμία.

²⁹⁹Ν. Κολόμβας, *ό.π.*, σ. 152

³⁰⁰Αδάμος, *ό.π.*, σ. 187-188

Μέχρι τις 17 Απριλίου τα βρετανικά τμήματα είχαν καταφέρει να αποκρούσουν επιτυχώς όλες τις επιθέσεις της 9^{ης} ΜΑ. Οι Βρετανοί συνειδητοποίησαν πως η είσοδος του 18^{ου} Ορεινού ΣΣ στην πεδιάδα της Θεσσαλίας θα απειλούσε με περικύκλωση τους και αποκοπή τους από την οδό διαφυγής μέσω Λάρισας. Έτσι το βράδυ της ίδιας ημέρας επιδόθηκαν σε καταστροφές κατά του εχθρού ώστε να «διακόψουν την επαφή με τα γερμανικά προωθημένα τμήματα και να εκκενώσουν τις ισχυρές θέσεις τους, οι οποίες είχαν παραμείνει ανέπαφες». Το σχέδιο αυτό είχε κάποιο αποτέλεσμα, καθυστερώντας τον χρόνο αντίδρασης των Γερμανών, ωστόσο αυτή η καθυστέρηση αντισταθμίστηκε από τις ταχείες ενέργειες της Λουφτβάφε, η οποία πραγματοποίησε επιθέσεις ευρείας κλίμακας με βομβαρδιστικά κάθετης εφορμήσεως.

Στις 20 Απριλίου καταλήφθηκε η Λαμία. Ωστόσο, ο χρόνος που ξοδεύτηκε από τους Γερμανούς, για να διαβούν τις δύσβατες ορεινές περιοχές, έδωσε τη δυνατότητα στους Βρετανούς να εγκαταλείψουν τις περιοχές του Αλιάκμονα και του Ολύμπου και να εγκατασταθούν στην επόμενη τοποθεσία επιβραδύνσεως, στις Θερμοπύλες.

Η υποχώρηση των Βρετανών και η διακοπή της επικοινωνίας με τα προωθημένα γερμανικά τμήματα ανάγκασαν τον Γερμανό Διοικητή Στρατηγό Στούμμε να ρίξει το βάρος στην προώθηση των επίγειων τμημάτων της Λουφτβάφε κατά μήκος της οδού Κοζάνης-Λάρισας, «έτσι ώστε οι Μοίρες της Τακτικής Αεροπορικής Υποστηρίξεως να μπορέσουν να δράσουν πλέον αποτελεσματικά, κατευθυνόμενες από τις ομάδες αυτές που κινούνταν κοντά στις ταχέως ελισσόμενες και εύκαμπτες δυνάμεις του Α΄ Κλιμακίου». Εν τέλει, η 9^η ΜΑ στρατοπέδευσε στις 19 Απριλίου στην Ελασσόνα και, ενώ αρχικά είχε σκοπό να ανασυνταχθεί, τελικά παρέμεινε ως εφεδρεία μέχρι που μεταφέρθηκε πίσω στη Γερμανία για την καλύτερη ανασυγκρότηση της.

Η περικύκλωση των ελληνικών τμημάτων ολοκληρώθηκε στις 19 Απριλίου με τη συμβολή του 1^{ου} Μηχανοκίνητου ΣΠ των Ες-Ες, το οποίο μετακινήθηκε νότιο-δυτικά, από τα Γρεβενά όπου βρίσκονταν. Στις 20 Απριλίου, έπειτα από σφοδρή μάχη εκ παρατάξεως στη διάβαση του Μετσόβου, η Ελληνική Στρατιά παραδόθηκε στους Γερμανούς. Η συνθηκολόγηση έγινε αρχικά με τιμητικούς όρους για τα ελληνικά στρατεύματα αφού «επιτράπηκε στους αξιωματικούς να κρατήσουν τα περίστροφα τους, ενώ τους οπλίτες δεν τους μεταχειρίστηκαν ως αιχμαλώτους πολέμου και τους άφησαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους μετά την αποστράτευση των μονάδων

τους»³⁰¹. Στη συνέχεια όμως με την υπογραφή μιας 2^{ης} και 3^{ης} συνθηκολόγησης οι όροι έγιναν βαρύτεροι για τους Έλληνες μαχητές.

Παράλληλα, οι εξαιρετικά δυσχερείς συνθήκες των οδών στην περιοχή του Ολύμπου καθυστερούσαν αρκετά για τους Γερμανούς τη μεταφορά εφοδίων. Παρόλα αυτά, το πρόβλημα ξεπεράστηκε είτε με τη ρίψη εφοδίων με αεροπλάνα είτε με τη μεταφορά τους διά θαλάσσης. Το πρωί της 19^{ης} Απριλίου κατελήφθη η Λάρισα από το 18^ο Ορεινό Σώμα Στρατού (Thomas, ό.π. 80), το οποίο εκμεταλλεύτηκε τις αποθήκες εφοδίων, που είχαν αφήσει πίσω οι Βρετανοί. Το γεγονός αυτό διευκόλυνε την προώθηση των γερμανικών δυνάμεων και στις 21 Απριλίου καταλήφθηκε και ο λιμένας του Βόλου.

5.2.10. Η συνθηκολόγηση

Η γερμανική εισβολή στην Ελλάδα και η κατάληψη της Θεσσαλονίκης καθιστούσε πλέον ορατό τον κίνδυνο κατοχής ολόκληρης της Ελλάδας από τους Γερμανούς. Το ενδεχόμενο αυτό κινητοποίησε τον Γεώργιο Β΄ να μεταφέρει τρία αιτήματα προς τον Βρετανό πρεσβευτή Παλαιρέτ:

α) την μεταφορά του ελληνικού στόλου στην Αλεξάνδρεια

β) την μεταφορά 40.000 στρατιωτών από την Πελοπόννησο στην Κύπρο και

γ) η προσωρινή θεώρηση μιας περιοχής της Κύπρου ως ελληνικής για την μετεγκατάσταση του βασιλιά και της κυβέρνησης. Ο Βρετανός πρέσβης απάντησε αρνητικά ως προς το τρίτο αίτημα, θετικά ως προς το πρώτο και έθεσε προς εξέταση το δεύτερο αίτημα³⁰².

Η συνθηκολόγηση με τις γερμανικές δυνάμεις έγινε με την υπογραφή τεσσάρων πρωτοκόλλων, με το πρώτο να υπογράφεται στις 9 Απριλίου 1941, από τον στρατηγό Μπακόπουλο. Το πρωτόκολλο αφορούσε την παράδοση της ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης. Τα υπόλοιπα υπεγράφησαν από τον Στρατηγό Τσολάκογλου και αφορούσαν την παράδοση της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου³⁰³. Μεταξύ άλλων, το πρώτο πρωτόκολλο όριζε την παράδοση των όπλων των τμημάτων του Ελληνικού Στρατού, το δικαίωμα να κρατήσουν οι Έλληνες αξιωματικοί τα ξίφη τους, την άμεση παύση της καταστροφής των προμηθειών, την διατήρηση του

³⁰¹Ν. Κολόμβας, *ό.π.*, σ. 146

³⁰²Δ. Κουκούνας, *Ιστορία της κατοχής*, Αθήνα 2013, σ. 122

³⁰³Σ. Σφέτας, Ι. Μιχαηλίδης, «Η Γερμανική εισβολή στην Ελλάδα: η μάχη των οχυρών», στα: *Ελλήνων Ιστορικά*, σ. 29

οπλισμού από την Ελληνική Αστυνομία και την υπαγωγή της στη Γερμανική Διοίκηση καθώς και την παράδοση πάσης φύσης πολεμικού υλικού στα Γερμανικά Στρατεύματα³⁰⁴.

Οι όροι των άλλων δύο πρωτοκόλλων της δυτικής Μακεδονίας και Ηπείρου περιείχαν επαχθέστερους όρους για τους ηρωικά μαχόμενους Έλληνες οπλίτες και Αξιωματικούς οι οποίοι έπαιρναν πλέον τον δρόμο του γυρισμού, ταπεινωμένοι και απογοητευμένοι³⁰⁵.

Ο Τσολάκογλου άρχισε από τον Μάρτιο επαφές με τους Γερμανούς, ως μη όφειλε, προτείνοντας τους διάφορους όρους. Ο ρόλος του Στρατηγού Τσολάκογλου, ενώ από κάποιες πηγές προσπαθεί να αξιολογηθεί ως Αξιωματικός που βρέθηκε σε δύσκολη θέση λόγω των, έτσι κι αλλιώς, δυσμενών προς το έθνος στρατιωτικών εξελίξεων, η δήλωση του περί υπηρετήσης του Αδόλφου Χίτλερ δεν του επιτρέπει το χαρακτηρισμό του «Πατριώτη Αξιωματικού»³⁰⁶.

³⁰⁴Δ. Κουκούνας, *ό.π.*, σ. 142-143

³⁰⁵Β. Κωνσταντινόπουλος, *ό.π.*, σ. 307, Θ. Χρήστου, *Ο Ρόλος των νέων στο μέτωπο, την κατοχή και την αντίσταση (1940-1944)*, Αθήνα 2016, τ. 1, σ. 126.

³⁰⁶Θ. Χρήστου, *ό.π.*, σ. 217

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κρίνοντας από τις μάχες που διεξήχθησαν στην οχυρωμένη περιοχή Κερκίνη-Νέστος, τα σχέδια συγκρότησης των οχυρών αντιστάθηκαν αποτελεσματικά κατά των γερμανικών στρατευμάτων, παρά τη συντριπτική διαφορά σε ανθρώπινο δυναμικό και σε υλικοτεχνικό εξοπλισμό αλλά και «χάρη στον ηρωισμό και την αυτοθυσία των Ελλήνων μαχητών». Η άμυνα της περιοχής είχε συγκροτηθεί με σκοπό την αντίσταση απέναντι σε βαλκανικό αντίπαλο και γι' αυτό είχε προβλεφθεί η κάλυψη της με επαρκείς δυνάμεις. Ωστόσο, σταδιακά, αρκετές από αυτές τις δυνάμεις μεταφέρθηκαν στο αλβανικό μέτωπο.

Η αποτελεσματικότητα των οχυρωμένων τοποθεσιών της περιοχής Κερκίνη-Νέστος ήταν τέτοια που ώθησε τους Γερμανούς να χαρακτηρίσουν «αυτό το σύστημα οχυρώσεως ως τον 'χρυσό μέσο όρο' μεταξύ του γαλλικού συστήματος και των συστημάτων των άλλων κρατών και το πλέον κατάλληλο για ορεινά εδάφη. Ιδιαίτερα μάλιστα θαύμασαν την εκλογή των θέσεων και την τέλεια προσαρμογή των πυρών προς το έδαφος»³⁰⁷.

Πρέπει επίσης να προστεθεί, ότι η σκέψη του Μεταξά να δαπανήσει τρισεκατομμύρια δραχμές για την οχύρωση των βορείων συνόρων (γραμμή Μεταξά) ήταν μια ξεπερασμένη στρατηγική αντίληψη, που ανήκε στη γραμμική και στατική οχύρωση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η αναποτελεσματικότητα αυτής της αντίληψης και αυτής της οχύρωσης επιβεβαιώθηκε απερίφραστα στην πρώτη συνθηκολόγηση, δύο ημέρες μετά την εισβολή.

Μειονεκτήματα και αδυναμίες παρουσίασαν κάποια οχυρά πλησίον των συνόρων αλλά και σε διάφορες περιοχές στην Κερκίνη, εξαιτίας του ότι προορίζονταν τόσο για αμυντικό όσο και για επιθετικό σκοπό, έχοντας παράλληλα περιορισμένο βάθος. Αυτό έδωσε στα γερμανικά τμήματα την άνεση και τη δυνατότητα να οργανώσουν τη διάταξη τους στην περιοχή πριν εξαπολύσουν τις επιθέσεις τους. Κάτι τέτοιο σήμαινε πως, για να αμυνθούν αποτελεσματικά αυτά τα οχυρά, έπρεπε να δημιουργηθούν έγκαιρα οι κατάλληλες προϋποθέσεις.

Την θέση της Ελλάδος δυσχέραιναν επιπλέον οι πολιτικές εξελίξεις και οι αποφάσεις της Γιουγκοσλαβίας (αναποφασιστικότητα, προσχώρηση στον Άξονα, η αποχώρηση από αυτόν μετά το πραξικόπημα) σε δύο κυρίως επίπεδα: α)επέφεραν

³⁰⁷Θ.Σ.Ι. ό.π. 294

επιπλοκές στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τον βέλτιστο τρόπο αντίδρασης και την οργάνωση της άμυνας, β) η προχειρότητα με την οποία οργάνωσαν οι Γιουγκοσλάβοι την άμυνα τους, που είχε ως αποτέλεσμα την γρήγορη κατάρρευση της αμυντικής γραμμής στο νότιο γιουγκοσλαβικό μέτωπο, άφησε εκτεθειμένα τα ελληνικά τμήματα στις επιθέσεις των Γερμανών, αρχικά από την περιοχή Στρώμνιτσα-Αξιό και εν συνεχεία από το Μοναστήρι-Κοζάνη.³⁰⁸

Το γεγονός ότι οι Γερμανοί κατάφεραν μέσα σε μόλις ένα 24ωρο να προσαρμόσουν και να αναδιοργανώσουν την πραγματοποίηση μιας πολεμικής επιχείρησης τέτοιου μεγέθους, «καταδεικνύει την άρτια οργάνωση, τη μέγιστη ικανότητα και την άριστη απόδοση της Ανώτατης Στρατιωτικής Ηγεσίας και του στρατεύματος γενικότερα». Η ικανότητα τους φάνηκε και από το γεγονός πως οι Γερμανοί αναπροσάρμοσαν μόλις σε ένα εικοσιτετράωρο μετά το πραξικόπημα στη Γιουγκοσλαβία το νέο σχέδιο της συνδυασμένης επίθεσης κατά της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδας.

Εξίσου ικανό αποδείχθηκε το γερμανικό πεζικό, τόσο στον επιθετικό όσο και στον αμυντικό τομέα, έχοντας την καθοδήγηση μιας εξίσου ικανής διοίκησης, καταφέροντας να διεξάγει διεισδύσεις τέτοιας αποτελεσματικότητας που η ελληνική αντίσταση δεν μπορούσε να αναχαιτίσει. Πέρα όμως από άποψη ικανοτήτων, σημαντικός παράγοντας ήταν η υπεροχή των Γερμανών σε μηχανοκίνητες και τεθωρακισμένες δυνάμεις, όπως και η παρουσία μιας ισχυρής αεροπορικής δύναμης, η οποία όποτε χρειαζόταν, δρούσε με σκοπό την αποτελεσματική υποστήριξη των επίγειων επιχειρήσεων. Αν συνυπολογίσει κάποιος και τον περιορισμένο αριθμό αεροπορικών δυνάμεων από την ελληνική πλευρά, είναι πιο ξεκάθαρη η σημασία που έπαιξε η γερμανική αεροπορία στην έκβαση των πολεμικών επιχειρήσεων.

Επίσης, μια ακόμη σημαντική πτυχή του πολέμου ήταν ότι κατά κύριο λόγο το αμυντικό έργο των οχυρωματικών τοποθεσιών στηρίχθηκε στο «επιθετικό πνεύμα». Ο αριθμός σε εφεδρείες και σε ανθρώπινο δυναμικό, τόσο μέσα όσο και έξω από τα οχυρά, ήταν περιορισμένος για να στηρίξει κάτι τέτοιο. Αυτό ωστόσο το γεγονός δεν έκαμψε το ηθικό των Ελλήνων στρατιωτών στα οχυρά, οι οποίοι «αγωνίσθηκαν γενναία, με άφθαστο ηρωισμό και πρωτοφανή αυτοθυσία εναντίον πολυαριθμότερου εχθρού με συντριπτική υπεροχή πυρός και μέσων. Αναδείχθηκαν έτσι εφάμιλλοι των

³⁰⁸Θ.Σ.Ι. ό.π. 295

συναδέλφων τους του ελληνοϊταλικού μετώπου, προκαλώντας το θαυμασμό του αντιπάλου».

Ο ηρωισμός και η μαχητικότητα του ελληνικού πνεύματος αναγνωρίστηκαν από την πλευρά των Γερμανών, και μάλιστα διά στόματος του ίδιου του Χίτλερ, ο οποίος σε ομιλία του στις 4 Μαΐου 1941 στο Γερμανικό Κοινοβούλιο, δήλωσε πως «η ιστορική δικαιοσύνη όμως με υποχρεώνει να διαπιστώσω ότι από όλους τους αντιπάλους τους οποίους αντιμετωπίσαμε, ο Έλληνας στρατιώτης ιδιαίτερα πολέμησε με ύψιστο ηρωισμό και αυτοθυσία. Συνθηκολόγησε μόνο όταν η εξακολούθηση της αντιστάσεως δεν ήταν πλέον δυνατή και δεν είχε κανένα λόγο»³⁰⁹.

Η αδυναμία της ελληνικής στρατηγικής σκέψης να αντιληφθεί την αλλαγή που είχε συμβεί μεταξύ Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τη στροφή δηλαδή σε μηχανοκίνητες και τεθωρακισμένες δυνάμεις (η 12η Στρατιά του Λιστ διέθετε 600 άρματα μάχης), καθώς και αεροπορία, ώστε να προβάλει με την ανάλυση των απειλών την κατάλληλη αντίσταση, έχοντας βέβαια εφοδιαστεί με τα κατάλληλα όπλα (αντιαρματικά, αντιαεροπορικά, αεροπλάνα κ.τ.λ.). Στις μάχες π.χ. του Κλειδίου και της Κλεισούρας, οι αμυνόμενες ελληνικές δυνάμεις δεν διέθεταν αντιαρματικά, αντιαεροπορικά και λοιπά όπλα. Η πολεμική έκθεση της Σωματοφυλακής SS Αδόλφος Χίτλερ βεβαιώνει ότι η νίκη των Γερμανών οφείλεται μόνο σε υπεροπλία, δηλαδή, αν οι Έλληνες διέθεταν αντιαρματικά και αντιαεροπορικά, οι Γερμανοί θα είχαν ηττηθεί στα συγκεκριμένα σημεία³¹⁰.

Η Ελλάδα, διεξάγοντας τον τιτάνιο αγώνα κατά των Ιταλών, προσπαθούσε να μην προκαλέσει τη γερμανική επίθεση. Η ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 1941 σε αλληπάλληλες συσκέψεις με αξιωματούχους της Βρετανίας προσπαθούσαν να έλθουν σε συμφωνία για αποδοχή βοήθειας με πρόσκληση στρατευμάτων και για επιλογή αμυντικής τοποθεσίας σε περίπτωση γερμανικής επίθεσης. Έτσι, στις 8 Φεβρουαρίου αποφασίσθηκε η πρόσκληση βρετανικών στρατευμάτων, τα οποία άρχισαν να αποβιβάζονται στις 7 Μαρτίου, για να φθάσουν σε δύναμη τους 60.000 άνδρες μέχρι τη Γερμανική εισβολή.

Υπήρχε όμως διαφορά ως προς τις προταθείσες τοποθεσίες άμυνας. Η διαφορά βρισκόταν στο αν έπρεπε ο αγώνας κατά των Γερμανών να διεξαχθεί στην παραμεθόρια αμυντική περιοχή, ένα τμήμα της οποίας αποτελούσε η οχυρωμένη

³⁰⁹Ι. Κωτούλας, *Η ομιλία του Χίτλερ για την Βαλκανική Έκστρατεία (1941)*, Αθήνα 2009, σ. 72

³¹⁰Πολεμική Έκθεση της Σωματοφυλακής SSA.Η για το διάστημα 6.4.41 – 29.4.41

«γραμμή Μεταξά», στη γραμμή των ορέων Βόρας – Βέρμιο – Όλυμπος ή ακόμη νοτιότερα στη γραμμή Όλυμπος – Αλιάκμονας – Βενέτικος – Σμόλικας - Ελληνοαλβανική μεθόριος. Οι Βρετανοί ήταν υπέρ της άποψης ο αγώνας να διεξαχθεί στη δεύτερη γραμμή άμυνας Βόρας – Βέρμιο – Όλυμπος, η οποία θα μπορούσε να περιλάβει το λιμάνι και τη Θεσσαλονίκη, ενώ η ελληνική ηγεσία ήταν υπέρ της άμυνας στην μεθοριακή γραμμή, εξαρτώμενη όμως από τη στάση της Γιουγκοσλαβίας. Μετά από πολλές συζητήσεις, συμφωνήθηκε να δοθεί η μάχη σε δύο τοποθεσίες. Το μείζον των δυνάμεων να αμυνθεί στην αμυντική τοποθεσία των συνόρων και οι συμμαχικές δυνάμεις μαζί με κάποιες ελληνικές να αμυνθούν στην τοποθεσία Βόρας- Βέρμιο.

Η γερμανική επίθεση άρχισε το πρωί της 6^{ης} Απριλίου του 1941 με κύρια προσπάθεια τη διάνοιξη της στενωπού κατά μήκος του Στρυμόνα ποταμού, μεταξύ των υψωμάτων Ρούπελ και Μπέλες. Την πρώτη ημέρα των επιχειρήσεων οι γερμανικές δυνάμεις απέτυχαν σε γενικές γραμμές να διεισδύσουν και να ανατρέψουν τα τμήματα που αμύνονταν στα οχυρά. Στις 7 Απριλίου ανέτρεψαν τα τμήματα της Ταξιαρχίας Έβρου, κατέλαβαν το οχυρό Νυμφαίον και εισήλθαν στην Κομοτηνή. Κατελήφθησαν επιπλέον κάποια οχυρά, ενώ άλλα ανθίσταντο σθεναρά. Στις 8 Απριλίου η 2η γερμανική Τεθωρακισμένη Μεραρχία εισήλθε δια του διαδρόμου του Αξιού ποταμού και προήλασε προς Θεσσαλονίκη.

Μπροστά σε αυτή τη δυσμενή τροπή της κατάστασης και προς αποφυγή ανώφελης καταστροφής, το Γενικό Στρατηγείο έδωσε εντολή στο ΤΣΑΜ να συνθηκολογήσει. Στις 9 Απριλίου παρεδόθη η Θεσσαλονίκη στις 1400 ώρα και 2 ώρες αργότερα δόθηκε διαταγή κατάπαυσης πυρός προς τα τμήματα που συνέχιζαν τον αγώνα και έτσι έληξε ο τιτάνιος αγώνας του Ελληνικού στρατού στα οχυρά της μεθορίου.

Ο αγώνας συνεχίστηκε και την επομένη παραδίδονταν ολόκληρη η ελληνική δύναμη της Κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας. Στις 12 Απριλίου οι Γερμανικές δυνάμεις επιτίθεντο κατά της τοποθεσίας Βερμίου και ανέτρεπαν τις εκεί αμυνόμενες βρετανικές και ελληνικές δυνάμεις.

Την τύχη των ελληνικών δυνάμεων της Μακεδονίας ακολούθησαν και όλες οι δυνάμεις της Ηπείρου, αφού το Γενικό Στρατηγείο στις 12 Απριλίου αποφάσισε να συμπύξει τη Στρατιά Ηπείρου και να την εγκαταστήσει αμυντικά στην τοποθεσία Καλαμά- Ελαιάς- Σμόλικας- Βενέτικος ποταμός, ώστε να συνδεθεί με την τοποθεσία Αλιάκμονα- Βερμίου. Τίποτα τέτοιο δεν ήταν δυνατόν να γίνει και έτσι οι δυνάμεις της Ηπείρου σε πλήρη αταξία και σύγχυση αυτοδιαλύονταν.

Η σύγχρονη στρατιωτική διανοήση σε πολλά κείμενα δεν επισημαίνει μόνο τον ηρωισμό των Ελληνικών στρατευμάτων για την αντιμετώπιση της Γερμανικής εισβολής, αλλά στέκεται και κριτικά στα σφάλματα που διαπράχθηκαν από την Ελληνική Ανώτατη Στρατιωτική ηγεσία, τα οποία και οδήγησαν στην κατάληψη της χώρας και τη διάλυση του Στρατού. Δεν πρέπει να θεωρείται προδιαγεγραμμένη η καταστροφή του Ελληνικού Στρατού, παρόλο που αντιμετωπιζόταν ο πιο σύγχρονος Ευρωπαϊκός στρατός, με δεδομένη μάλιστα τη νικηφόρα έκβαση του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Το αποτέλεσμα του Ελληνογερμανικού πολέμου θα μπορούσε να ήταν διαφορετικό, αφού κανένας πόλεμος δεν μπορεί να έχει προκαθορισμένο αποτέλεσμα, όσο μεγάλη και αν είναι η διαφορά των εμπολέμων σε εξοπλισμό, δυνάμεις και μέσα.

Η πρώτη βασική διαπίστωση είναι η έλλειψη ελληνικής στρατηγικής σχεδίασης για την αντιμετώπιση της γερμανικής επίθεσης. Ουσιαστικότερο και σοβαρότερο πρέπει να θεωρηθεί ότι η Ελληνική ηγεσία δεν είχε σχέδιο για την αντιμετώπιση της νέας κατάστασης. Από το φθινόπωρο του 1940 και μετά η χώρα διεξήγαγε ένα σκληρότατο και άνισο πόλεμο, είχε πολλές αδυναμίες και αντιμετώπιζε ένα ρευστό εγγύς και διεθνές περιβάλλον. Η πολύ δυσχερής αυτή κατάσταση στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα αποτελεί ελαφρυντικό για την έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού προς διεξαγωγή ενός διμέτωπου πολέμου, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν δικαιολογεί ουσιαστικά και βάσιμα τη σύγχυση στην οποία είχε περιέλθει η ελληνική ανώτατη ηγεσία. Εξάλλου, στις δύσκολες, ευμετάβλητες και απρόβλεπτες καταστάσεις αποδεικνύεται η ικανότητα των αρχόντων και η αποτελεσματικότητα των δομών και των μηχανισμών που μια χώρα έχει δημιουργήσει και διαθέτει για την υπεράσπιση των συμφερόντων της και κυρίως της ακεραιότητάς της.

Η Γερμανική επίθεση κατά της Ελλάδος δεν εκδηλώθηκε ως «κεραυνός εν αιθρία» και δεν δικαιολογούσε αιφνιδιασμό (όπως και δεν αιφνιδίασε την Ελλάδα). Και μόνο το γεγονός ότι η Ελλάδα βρισκόταν σε πόλεμο και με μικρή υποστήριξη της Βρετανίας είχε ταπεινώσει την Ιταλία, σύμμαχο της Γερμανίας, καθιστούσε πολύ πιθανή μια ελληνο-γερμανική σύγκρουση. Η μεγάλη πιθανότητα να δεχθεί η χώρα γερμανική επίθεση επέβαλλε την ύπαρξη πλήρους σχεδίασης για την αντιμετώπισή της.

Οι αλλεπάλληλες αντιφατικές πολιτικές αποφάσεις της Γιουγκοσλαβίας (αμφιλεγόμενη στάση αρχικά, στη συνέχεια προσχώρηση στον Άξονα, πραξικόπημα και τέλος αποχώρηση απ' αυτόν) δημιούργησαν αναμφισβήτητα προβλήματα στην Ελλάδα, δεδομένου ότι η χώρα μας δεν είχε τη δυνατότητα να οδηγηθεί στις ενδεδειγμένες αποφάσεις (επιλογή τρόπου αντιδράσεως- τοποθεσία άμυνας κ.τ.λ.)

μέχρι και την τελευταία στιγμή. Αυτό ωστόσο δεν μπορεί να αποτελέσει δικαιολογία για την έλλειψη σχεδίασης, αφού η χώρα δεν διέθετε ούτε κάποιο εναλλακτικό σχέδιο και παρέμεινε σχεδόν αδρανής μέχρι τις παραμονές της επίθεσης.

Η απόφαση για άμυνα σε δύο τοποθεσίες ήταν εσφαλμένη, διότι οι Ελληνοβρετανικές δυνάμεις ήταν ούτως ή άλλως περιορισμένες για επάνδρωση μιας τοποθεσίας πόσο μάλλον για τις δύο που αποφασίσθηκε. Επιπλέον, η σχέση αμυντικής ισχύος μεταξύ των τμημάτων που διατέθηκαν στη μεθόριο και αυτών της γραμμής Βερμίου- Ολύμπου ήταν αντίθετη από την επιβαλλόμενη από τους κανόνες του αμυντικού αγώνα (τους κανόνες που ορίζουν ότι η προς τα πίσω τοποθεσία πρέπει να είναι καλύτερα προετοιμασμένη), ώστε με τη σύμπτυξη και των τμημάτων από τις εμπρός γραμμές άμυνας να επανδρώνεται πλήρως και να δίνεται εκεί ο αποφασιστικός αγώνας³¹¹.

Ένα άλλο σοβαρό σφάλμα της Στρατιωτικής διοίκησης ήταν η μη έγκαιρη έκδοση διαταγής σύμπτυξης των ελληνικών στρατευμάτων της Αν. Μακεδονίας, Θράκης και Ηπείρου, σε θέσεις ασφαλέστερες, γεγονός που οδήγησε στην ταχύτερη κατάρρευση της αντιστάσεως. Εάν όμως ήταν αδικαιολόγητη η αδράνεια για τη φθορά του εχθρού και κυρίως για τη διάσωση των τμημάτων που βρίσκονταν στις αμυντικές τοποθεσίες, εξωφρενική και ασυγχώρητη πρέπει να θεωρηθεί η κίνηση της Στρατιάς Ηπείρου προς την καταστροφή. Αυτά τα τμήματα, τα οποία για έξι μήνες με τον ηρωισμό και την αυτοθυσία τους στα ηπειρωτικά βουνά έγραψαν ανεπανάληπτες σελίδες δόξας και μεγαλείου και κατέπληξαν τον κόσμο, οδηγήθηκαν στη διάλυση, στην καταστροφή και στην ταπείνωση όχι από τους αντιπάλους τους αλλά από την ίδια την ηγεσία τους. Το ζήτημα γοήτρου που τέθηκε για την μη σύμπτυξη της Στρατιάς Ηπείρου μπροστά στους Ιταλούς, δεν είχε βάση, δεδομένου, ότι διαλύθηκε στη συνέχεια ολοσχερώς.

Ο σκοπός του πολέμου ούτε σαφής, ούτε εφικτός ήταν. Από το σχέδιο διαφαίνεται ότι ο σκοπός του πολέμου ήταν η διατήρηση της ακεραιότητας ολόκληρου του ελληνικού χώρου και της απελευθερωθείσας Βορείου Ηπείρου. Η έννοια όμως της αποστολής αυτής αυτοαναιρέθηκε με την ισχυρή δύναμη που διατέθηκε για την επάνδρωση της τοποθεσίας, την έλλειψη εφεδρειών ικανών να αποκαθιστούν την τοποθεσία σε περίπτωση εχθρικών επιχειρήσεων, και κυρίως με την οργάνωση και επάνδρωση της τοποθεσίας Βερμίου- Ολύμπου.

³¹¹ Αρχές Στρατιωτικής Τέχνης

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι κατ' αρχήν έπρεπε οπωσδήποτε να αποφευχθεί η διάσπαση της άμυνας στις δύο τοποθεσίες. Όσον αφορά την επιλογή της τοποθεσίας των συνόρων ως του χώρου της αποφασιστικής άμυνας, όσο και αν βάραινε η εκεί ύπαρξη των οχυρωματικών έργων, αυτή δεν θα έπρεπε να γίνει, εάν δεν ήταν βέβαιο ότι η Γιουγκοσλαβία δεν θα προσχωρούσε στον άξονα και θα είχε τη θέληση και κυρίως τη δυνατότητα να αναχαιτίσει τη γερμανική επίθεση και να προστατεύσει τον κορμό της Ελλάδας από την κοιλάδα του Αξιού και το υψίπεδο της Πελαγονίας.

Ως ελάχιστη εξασφάλιση αυτού θα μπορούσε να θεωρηθεί η ύπαρξη στρατιωτικής συμμαχίας μεταξύ Ελλάδος και Γιουγκοσλαβίας και ο στενός συντονισμός των στρατιωτικών της επιχειρήσεων, συντονισμός ο οποίος για να έχει ουσία και προοπτικές επιτυχίας θα έπρεπε να φθάνει στην κοινή άμυνα των δύο στρατών επί της πράγματι φύσει ισχυρής αμυντικής τοποθεσίας βορείως και βορειοανατολικά του Περλεπέ- στενά Δεμίρ Καπού Γκραντέσκα- Μπέλες. Αυτή η αμυντική γραμμή θα μπορούσε να συνδεθεί προς δυσμάς με την άμυνα της Βορείου Ηπείρου από τα εκεί ευρισκόμενα Ελληνικά στρατεύματα.

Η αμφιβολία που υπήρχε ως προς τη στάση της Γιουγκοσλαβίας και κυρίως η εκτίμηση η οποία έπρεπε να γίνει για την αδυναμία του Γιουγκοσλαβικού Στρατού να ανακόψει πλήρως την εχθρική επίθεση βορείως του Πρίλεπι, έστω και αν αυτός προσπαθούσε, ήταν πολύ επαρκή στοιχεία, για να απορριφθεί και η τοποθεσία Βερμίου- Ολύμπου ως αυτή στην οποία θα δινόταν η αποφασιστική μάχη κατά των εισβολέων. Η δυνατότητα του επιτιθέμενου να παρακάμψει την τοποθεσία αυτή από την κατεύθυνση της πολύ ασθενούς περιοχής Κλειδίου- Βέυης σε συνδυασμό με την εκ μέρους του αμυνομένου ανεπαρκέστατη ισχύ σε αρματικό δυναμικό (υπήρχαν μόνο τα 90 άρματα των Άγγλων), δεν θα έπρεπε να αφήνει αμφιβολίες ότι η άμυνα δεν θα ήταν επιτυχής.

Μετά την απόρριψη και της τοποθεσίας Βόρας- Βέρμιο- Όλυμπος δεν έμενε παρά η αποφασιστική μάχη να σχεδιασθεί, να οργανωθεί και να υλοποιηθεί στην αμυντική τοποθεσία Ολύμπου- Αλιάκμονα- Πίνδου Καλαμά ή Άραχθου με την χρησιμοποίηση των τοποθεσιών των συνόρων, των Κρουσίων και των Βερμίου ως γραμμών επιβράδυνσης. Μπορεί να φαινόταν λίγο τραγικό το να σχεδιάζεται η παραχώρηση ολόκληρης της Μακεδονίας και του μεγαλύτερου μέρους της Ηπείρου αλλά στον πόλεμο δεν πρέπει να επιδιώκεται το επιθυμητό, αλλά το εφικτό.

Η παραπάνω επιλογή δεν σημαίνει ότι θα απομακρυνόταν η γερμανική επίθεση, αλλά εκτιμάται ότι θα καθυστερούσε περισσότερο η κατάληψη της χώρας με

ό,τι ευμενές θα συνεπαγόταν αυτό για την έκβαση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά κυρίως δεν θα διαλυόταν ο Ελληνικός Στρατός, δεδομένου ότι μια τέτοια άμυνα θα του έδινε τη δυνατότητα σύμπτυξης και τη δυνατότητα ενδεχομένων επιτυχών στρατιωτικών δράσεων.

Η ελληνική στρατιωτική σκέψη στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα, όπως καταδείχθηκε από τη μελέτη, δεν είναι του αντιστοίχου επιπέδου με αυτή που αναπτύχθηκε στη Δύση, ιδίως στη Γερμανία, την ίδια περίοδο.

Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν μερικοί στρατιωτικοί, οι οποίοι αν και είχαν επηρεασθεί από τα δόγματα και τις στρατηγικές των Μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων, δεδομένου ότι είχαν εκπαιδευτεί σε Ακαδημίες πολέμου των χωρών αυτών, διατήρησαν την αυτονομία και την κριτική σκέψη τους, μη αποδεχόμενοι πλήρως τα συγκεκριμένα δόγματα. Οι στρατιωτικοί αυτοί δημοσίευαν τα έργα τους την περίοδο που ήταν εν ενέργεια Αξιωματικοί ακόμη και σε μικρούς βαθμούς, είτε με δικές τους δαπάνες, είτε με ευθύνη του στρατού στο περιοδικό «Στρατιωτική Επιθεώρηση», το οποίο άρχισε να εκδίδεται τον Ιανουάριο του 1925, όταν αρχηγός στρατού ήταν ο Αντιστράτηγος Μαζαράκης Αινιάν. Ορισμένοι από αυτούς περιορίστηκαν σε μεταφράσεις απόψεων ξένων αξιωματικών κυρίως Γάλλων και Γερμανών. Άλλοι συνέγραψαν βιβλία και άρθρα με δικές τους κριτικές σκέψεις για ζητήματα που ήταν στην επικαιρότητα την αντίστοιχη περίοδο, όπως την μηχανοκίνηση του στρατού (εισαγωγή αρμάτων), τις οχυρώσεις, αυτοκίνηση του Πυροβολικού.

Ο ρόλος του περιοδικού «Στρατιωτική Επιθεώρηση» στη διαμόρφωση της ελληνικής στρατιωτικής σκέψης την περίοδο που πραγματεύτηκε η μελέτη ήταν σημαντικός, αφού αποτέλεσε το βήμα για την ανάπτυξη των ιδεών των στελεχών του στρατού, ανεξάρτητα από το βαθμό τους. Η στρατιωτική σκέψη προωθήθηκε και μέσω διαγωνισμών που διεξήγαγε το περιοδικό για διάφορα θέματα ακόμη και με τη θεσμοθέτηση χρηματικών βραβείων.

Η στρατιωτική σκέψη των περισσότερων στρατιωτικών συγγραφέων επηρεάστηκε σαφώς από την κομματική τους αντίληψη είτε ανήκαν στην πλευρά των Βενιζελικών είτε στην πλευρά των Βασιλικών (Κωνσταντινικών). Έτσι, μέσα από την πολιτική τους αντίληψη εξέφραζαν απόψεις για τους πολέμους και τα στρατιωτικά ζητήματα. Πολλές φορές μάλιστα η σκέψη τους υπαγορευόταν από την προσπάθεια αποφυγής των ευθυνών που είχαν κυρίως στην Μικρασιατική Εκστρατεία.

Ο Ελληνικός στρατός μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν είχε συγκροτήσει ένα πολεμικό δόγμα επιχειρήσεων και μια ανάλυση σύγχρονων απειλών

για αντίμετρα προς αντιμετώπισή του, αφού και οι βασικοί στρατιωτικοί κανονισμοί αποτελούσαν μεταφράσεις αντιστοίχων ξένων (κυρίως γαλλικών) κανονισμών, μη προσαρμοσμένων στην ελληνική πραγματικότητα. Αυτό προκύπτει από τις απόψεις των περισσότερων στρατιωτικών μελετητών, τις οποίες και αναγράφουν με σαφήνεια σε κάποια από τα έργα που εκτέθηκαν στο κύριο μέρος της παρούσας μελέτης .

Οι περισσότεροι των μελών της ελληνικής στρατιωτικής διανόησης της εξεταζόμενης περιόδου (Μαζαράκης, Δούσμανης, Ξ. Στρατηγός, Π. Κοντογιάννης, Καθενιώτης) αναγνωρίστηκαν στην εποχή τους ως αξίες, αφού διατέλεσαν αρχηγούς της Επιτελικής Υπηρεσίας του Στρατού (σημερινό Γενικό Επιτελείο Στρατού) και ασφαλώς είχαν λόγο στην οργάνωση αλλά και στη διαμόρφωση μιας ελληνικής στρατιωτικής σκέψης τόσο στις πολεμικές όσο και στις ειρηνικές περιόδους. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι στις πολεμικές περιόδους ο λόγος τους ήταν συμβουλευτικός, δεδομένου ότι την ευθύνη της σχεδίασης και διεξαγωγής των επιχειρήσεων την είχε ο εκάστοτε αρχιστράτηγος και το επιτελείο του και όχι ο αρχηγός της Επιτελικής Υπηρεσίας Στρατού.

Οι Ανώτατοι Αξιωματικοί που διαχειρίστηκαν τις τύχες του έθνους την εξεταζόμενη περίοδο επηρεαζόταν ο καθένας από τις δικές του ιδεοληψίες και ιδιαιτερότητες.

Οι δύο που θα μπορούσαν να επωμιστούν το βάρος της ιστορικής περιόδου ήταν ο Παπάγος και ο Δαβάκης. Ο μεν πρώτος εμπλεκόμενος και με τις πολιτικές του φιλοδοξίες, όπως καταμαρτυρεί το βιογραφικό του, ενώ διέθετε την κατάλληλη στρατιωτική παιδεία, δεν μπόρεσε να δράσει καθαρά επαγγελματικά και προφανώς δεν ενημερωνόταν για τα διδάγματα (lessons learned) των καινοτόμων επιχειρήσεων των Γερμανών με πρωτοπόρους τους Μάνσταϊν και Γκουντέριαν.

Ο Στρατηγός Δαβάκης ο μόνος που αντιλήφθηκε ορθά το θέμα της Μηχανοκίνησης των σχηματισμών Μάχης και την επιβαλλόμενη συνεργασία με την Αεροπορία, είχε εξασθενήσει από τα προβλήματα υγείας που τον ταλαιπωρούσαν και δεν μπορούσε να προσφέρει ουσιαστικά στην οργάνωση της άμυνας απέναντι στους Γερμανούς.

Ο Στρατηγός Καθενιώτης, Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, πριν τον Παπάγο, διατύπωσε επιφυλάξεις για την γραμμική άμυνα στα βόρεια σύνορα μας, που υποστήριζαν οι Μεταξάς και Παπάγος. Δυστυχώς, όμως, η Ελληνική Στρατηγική σκέψη, το δόγμα και το σχέδιο άμυνας έμειναν προσκολλημένα σε παρωχημένα δόγματα. Η Ελλάδα δεν είχε καμιά τύχη απέναντι σε έναν σύγχρονο στρατό και

απέδειξε την προσήλωση της στην ελευθερία και αγωνίστηκε με υποδειγματική γενναιότητα που αναγνωρίστηκε από τον ίδιο τον Hitler στον λόγο του στο Reichstag, μετά τη λήξη της ηρωικής εκστρατείας, υποδεικνύοντας στην καθηλωμένη ευρωπαϊκή ήπειρο, τον δρόμο του χρέους και εμπυχώνοντας την στον αντιφασιστικό αγώνα.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Αδημοσίευτες Πηγές

Διπλωματικά Έγγραφα Γερμανικής Πρεσβείας Αθηνών (ανέκδοτα)

2. Δημοσιευμένες Πηγές

ADAP: Akten zur Deutschen Auswartigen Politik, Serie D (1937 – 1945)
Band VII, IX, X, XI, Frankfurt/Main 1961.

Documenti Diplomatici Italiani: Nova Serie: 1939 – 1943 Vol V Roma
1965.

KTB/OKW: Oberkommando der Wehrmacht, Hans – Adolf (ed),
Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacacht, Band I: Aug 1940 – Dec 1941)
Frankfurt 1965.

Foreign Office F.O. και ΥΠΕΞ:

1. Χρονολόγιο Γεγονότων 1940 – 1944 Τόμος Α 1940 – 1943 Επιμ Μ.
Σπηλιωτοπούλου – Π. Παπαστρατής, Αθήνα 2002.

2. Τα Μυστικά Αρχεία του Φόρειν Όφφισ επιμ Ν. Αγγελής, Αθήνα 1971

3. Cabinet History Series

4. Υπουργείο Εξωτερικών 1940 – 1941. Ελληνικά Διπλωματικά έγγραφα,
Αθήνα 1980.

3. Απομνημονεύματα

1. W. Churchill, The Second World War. Ελληνική Επιμέλεια Ίκαρος.

2. Ciano, Galeazzo: Tagebucher 1939 – 1943 (Bern: Alfred Scherz, 1947).

3. H. Guderian: Die Erinnerungen eines Soldaten, Ελληνμετάφραση 2006.

4. The Ciano Diaries: 1939 1943 The Complete, Unabridged Diaries Of
Count Galeazzo Ciano, Italian Minister Of Foreign Affairs, Βέρνη 1947.

B. Βιβλιογραφία

Αγγελής Ν., *Τα μυστικά αρχεία του Φορέιν Όφφισ*, Αθήνα 1971.

Αλεξανδρή Α., *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, Αθήνα 1988.

Βακαλόπουλος Α. Ε., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1961-1988,

Βελλιάδης Α., *Γερμανική λαίλαπα στα Βαλκάνια*, Αθήνα 2013.

Βουρνάς Τ., *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, Πόλεμος 1940 – 1941*, Αθήνα 1997.

Γεδεών Δ., «Ο συνταγματάρχης Δαβάκης ως στρατιωτικός συγγραφέας», στην: *Στρατιωτική Ιστορία*, τχ. 122.

ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Η Τεχνική Πλευρά της Οχύρωσης της Παραμεθόριας Ζώνης*, Αθήνα 1987.

ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του ελληνικού στρατού (1923-1940)*, Αθήνα 1969.

Γιαννουλόπουλος Ι., Βερέμης Θ., Κολιόπουλος Ι. κ.ά., «Από το 1922 έως το τέλος του πολέμου το 1941», στην: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Το Ελληνικό Κράτος από το 1913 έως το 1941*, Αθήνα 1978.

Δαφνής Γρ., *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων*, Αθήνα 1974.

Δημητρακόπουλος Σ. Γ., Ζαούσης Αλ. Λ., *Η Συμμετοχή της Ελλάδος στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αθήνα 1998, τ. 2.

Ελευθεριάδης Π., *Αγώνες εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν και την Δυτικήν Θράκην (1941)*, Αθήνα 1956.

Καλογρηάς Β., «Η μάχη της Κρήτης στα γενικότερα πλαίσια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου», στην: *Ελευθεροτυπία-Ιστορικά*, Αθήνα 2011.

Κολιόπουλος Ι., *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)*, Αθήνα 2008 .

Κολιόπουλος Ι., *Η δικτατορία του Μεταξά και ο πόλεμος του '40*, Θεσσαλονίκη 1996.

Κολόμβας Ν., *Η εκστρατεία των Γερμανών στα Βαλκάνια*, Αθήνα 1996.

Κοντογιώργης Γ., «Η ιδεολογία της 4ης Αυγούστου», στο: *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τχ, 22 (1997).

Κουκούνας Δ., *Ιστορία της κατοχής*, Αθήνα 2003.

Κωνσταντινόπουλος Β., «Η Συνθηκολόγηση του Ελληνικού Στρατού και ο σχηματισμός της Κυβέρνησης Τσολάκογλου υπό το φως των Γερμανικών Αρχείων», στο: *Παρνασσός ΝΑ* (2009), σ. 289-314.

Κωτούλας Ι., *Η ομιλία του Χίτλερ για την Βαλκανική Έκστρατεία (1941)*, Αθήνα 2009.

Μαζαράκης Α., *Απομνημονεύματα*, 1939.

Μαρκεζίνης Σ., *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, Αθήνα 1968, τ. 10.

Μαστοράκος Μ., «Τα γερμανικά τεθωρακισμένα στην Ελλάδα (1941-1945)», στο: *Πόλεμος και Ιστορία*, τχ. 9 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1999).

Μπότσιου Κ., Σημ ΣΕΘΑ 69 ΕΣ Οκτ 2016.

Παπάγος Αλ., *Ο Πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Αθήνα 1945.

Παπαδάκης Β. Π., *Διπλωματική ιστορία του πολέμου 1940 1945*, Αθήνα 1957.

Παπαρρηγόπουλος, Κ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 2009, τ. 26.

Πετρίδης Π., *Πολιτικές Δυνάμεις και Συνταγματικοί Θεσμοί στη Νεώτερη Ελλάδα. 1844-1940*, Θεσσαλονίκη 1992.

Πιπινέλης Π., *Ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος 1923-1940*, Αθήνα 1948.

Πολεμική Έκθεση της Σωματοφυλακής SS ΑΗ για το διάστημα 6.4.41 – 29.4.41.

Πολυζώης Κ., Τουρκαντώνης Γ., Αδάμος Δ., Παπαδημητρίου Α., *Επίτομη ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού πολέμου*, Αθήνα 1985.

Ραφαηλίδης Β., *Ιστορία (κωμικοτραγική) του νεοελληνικού κράτους 1830 – 1974*, Αθήνα 1993.

Σβολόπουλος Κ., *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945*, Αθήνα 1992.

Σβολόπουλος Κ., «Η περίοδος από το 1926 ως το Φεβρουάριο του 1935. Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ, Αθήνα 1978.

Σβολόπουλος Κ., *Το Ελληνικό Σύμφωνο και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1928-1934*, Αθήνα 1974.

Σπηλιωτοπούλου Μ., Παπαστράτης Π., *Χρονολόγιο γεγονότων 1940-1944. Από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών. Foreign Office 371, τόμος Α' 1940-1943*, Αθήνα 2002.

Συλλογικό έργο, *Θέματα Στρατιωτικής Ιστορίας*, Αθήνα 1999.

Σφέτας Σ., Μιχαηλίδης Ι., «Η Γερμανική εισβολή στην Ελλάδα: η μάχη των οχυρών» στα: *Ελλήνων Ιστορικά*.

Τάσιος Θ., «Η οχύρωση των Βορείων συνόρων μας», στο: *Ενημ. Δελτίο Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος*, αρ. 2189, Μάρτιος 2002.

Τούντα-Φεργάδη Αρ., *Η εξωτερική πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων στο Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 2000.

Τσακαλογιάννης Π., *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από τη Βασιλίλη στον 21ο αιώνα*, Αθήνα 2008, τ. 2.

- Τσολάκογλου Γ., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1959.
- Χρήστου Θ. *Ο Ρόλος των νέων στο μέτωπο, την κατοχή και την αντίσταση (1940-1944)*, Αθήνα 2016-2017, 2 τ.
- Allcorn W., *The Maginot Line 1928-1945*, Oxford 2003.
- Barros J., *The Corfu incident of 1923, Mussolini and the League of Nation*.
- Beevor A., *Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος 1936-1939*, Αθήνα 2006.
- Blau George E., *Οι Γερμανικές Εκστρατείες στα Βαλκάνια (Άνοιξη 1941)*, Αθήνα 1993.
- Buchner Al., *Η Γερμανική Εκστρατεία εις την Ελλάδα*, Αθήνα 1957.
- Buckley C., *Greece and Crete 1941*, London 1952.
- Cardona, Gabriel, Vásquez, *Δέκα Μέρη που Άλλαξαν την Ευρώπη*. στη σειρά: *Β' Παγκόσμιος Πόλεμος 1939-1945* Αθήνα 2009, τ. 6.
- Churchill W.C., *Β' Παγκόσμιος Πόλεμος*, Αθήνα 2010, τ. 1.
- Citino R., *The Evolution of Blitzkrieg Tactics*, N.Y., Λονδίνο 1987.
- Evans M., *The Fall of France: Act with Daring*, Οξφόρδη 2000.
- Foreign Relations, "The Axis war against Greece", European War Telegram, Foreign Relations, 1941, Volume II.
- Fuller J., *On Future Warfare*, London 1978.
- Grazzi E., *Η αρχή του τέλους*, Αθήνα 2018.
- Gilbert. A., *Atlas of the Holocaust*, William Morrow and Company, New York 1998.
- Guderian H., *Αναμνήσεις ενός Στρατιώτη*, Αθήνα 2006.
- Higham, R. Veremis, T. (ed.), *Aspects of Greece 1936 - 1940. The Metaxas dictatorship*, Athens 1993.
- Higham R., *Diary of a Disaster: British Aid to Elena 1946-41*, Kentucky 1986.
- Hobsbawm E., *Η εποχή των άκρων, ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914 – 1991*, Αθήνα 2004.
- Hubatsch W., *Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939-1945*, München 1965.
- Hüniger H., Strapel E.E., *Kampferd Intrige um Griechenland*, Marthen 1912.
- Iatridis J.O., *Ambassador Mac Veagh Repots: Elena, 1937-1947*, Princeton 1980.
- Irving D., *Rommel: The Trail of the Fox*, London 2004.
- Kennedy R. M. , *The German Campaign in Poland (1939)*, Washington 1956.

- Keynes John-Maynard, *Οι οικονομικές συνέπειες της ειρήνης*, Αθήνα 2009.
- Koliopoulos J., Elena and the British Connexion 1935-41 Oxford 1977.
- Long G. Elena, *Grete and Syria*, Cambera 1933.
- Lukes I., Goldstein E., *The Munich crisis, 1938: Prelude to World War II*, 1999.
- MacDonald C. B., *The Siegfried Line Campaign*, Oxford 1961.
- Manstein M. v., *Νίκαι απολεσθείσα*, Αθήνα 1962.
- Maugham V. , *The truth about the Munich Crisis*, 1994.
- Messenger Ch., *Hitler's Gladiator: the life and time of Obergruppenfuhrer und Pantergeneralober st der Waflen-SS Sepp Dietrich*, London 1988.
- Messenger Ch., *The Last Prussian*, London 1951.
- Olshausen K., *Zwischenspiel auf dem Balkan: Die deutsche Politik gegenuber Jugoslawien und Griechenland von Marz bis Juli 1941*, Stuttgart 1973.
- Pimlot J., *Luftwaffe: the illustrated history of the German Air Force in WWII*, Osceola 1998.
- Richter Heinz A., *Η Ιταλο-γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998.
- H. A. Richter, *Griechenland in 20 Jahrhundert. Band I: Megali Idea-Republik-Diktatur 1900-1941*, Koln 1990.
- Stahl Fr. Chr., *Hitlers militärische Elite*, Darmstadt 1998.
- Stavrianos L.S, *Balkan Frederatiion. A history of the movement towards Balkan unity in modern times*, Αθήνα 1944.
- Stockings C., Hancock E., *Swastika over Acropolis: re-interpreting the Nazi invention of Greece in World War II*, Boston 2013.
- Stoves, R. *Dir gepanzerten und motorisierten dentschen Grossverbaende, 1935-1945*, Bad-Naubeim 1986.
- Thomas N., *The German army in World War II*, Oxford 2002.

Παραρτήματα

Παράρτημα Α'

1. MARITA (Weisung 20 και 25

Hauptquartier, den 13.12.1940

*Der Oberste Befehlshaber
der Wehrmacht
OKW/WFSu/Abt. L
Nr. 33406/40 g.K.Chefs.*

*Geheime Kommandosache
Chef Sache
Nur durch Offizier*

*12 Ausfertigungen
2. Ausfertigung.*

Weisung Nr. 20 für die Kriegführung

Unternehmen Marita

1.) Der Ausgang der Kämpfe in Albanien läßt sich noch nicht übersehen. Angesichts der bedrohlichen Lage in Albanien ist es doppelt wichtig, daß englische Bestrebungen unter dem Schutze einer Balkanfront eine vor allem für Italien, daneben für das rumänische Ölgebiet, gefährliche Luftbasis zu schaffen, vereitelt werden.

2.) Meine *Absicht* ist daher:

a) in den nächsten Monaten in Südrumänien eine sich allmählich verstärkende Kräftegruppe zu bilden

b) nach Eintreten günstiger Witterung - voraussichtlich im März - diese Kräftegruppe über Bulgarien hinweg zur Besitz nähme der Ägäischen Nordküste und - sollte dies erforderlich sein - des ganzen griechischen Festlandes anzusetzen (Unternehmen Marita). Mit der Unterstützung durch Bulgarien ist zu rechnen.

3.) Für die *Versammlung der Kräftegruppe* in Rumänien gilt:

a) Die im Dezember eintreffende 16. Pz.-Div. tritt zur Heeresmission, an deren Aufgaben sich nichts ändert.

b) Anschließend ist eine Kräftegruppe von etwa 7 Div. (= I. Aufmarschstaffel) nach Südrumänien zu überführen. Pionierkräfte zur Vorbereitung des Donauüberganges können in dem *erforderlichen Umfang* bereits in die Transporte der ±6. Pz.-Div. eingegliedert werden (als »Lehrtruppe«). Über ihren Einsatz an der Donau holt der Oberbefehlshaber des Heeres zeitgerecht meine Entscheidung ein.

c) Nachführen weiterer Transporte bis zu der für das Unternehmen Marita vorgesehenen Höchstgrenze (insgesamt 24 Div.) ist vorzubereiten.

d) Für die Luftwaffe kommt es darauf an, den Luftschutz für die Versammlung sicherzustellen sowie auf rumänischem Boden erforderliche Führungs- und Nachschubeinrichtungen vorzubereiten.

4.) Das *Unternehmen Marita* selbst ist auf folgender Grundlage vorzubereiten:

a) Erstes Ziel der Operation ist die Besitznahme der Ägäischen Küste und des Beckens von Saloniki. Fortsetzung des Angriffs über Larissa und die Enge von Korinth kann notwendig werden.

b) Der Flankenschutz gegen die Türkei wird der bulgarischen Armee zufallen, ist jedoch darüber hinaus durch die Bereitstellung deutscher Verbände zu stärken und zu sichern.

c) Ob sich bulgarische Verbände außerdem am Angriff beteiligen, ist ungewiß.

Ebenso ist die jugoslawische Haltung jetzt noch nicht klar zu übersehen.

d) Aufgabe der *Luftwaffe* wird es sein, das Vorgehen des Heeres in allen Abschnitten wirksam zu unterstützen, die gegnerische Luftwaffe auszuschalten und - soweit möglich - englische Stützpunkte auf griechischen Inseln durch Luftlandung in Besitz zu nehmen.

e) Die Frage, in welcher Weise das Unternehmen Marita durch die italienische Wehrmacht zu unterstützen und die Übereinstimmung der Operationen herbeizuführen ist, bleibt späterer Entscheidung vorbehalten.

5.) Die auf dem Balkan besonders große politische Auswirkung militärischer Vorbereitungen erfordert die genaue Steuerung aller diesbezüglichen Maßnahmen der Oberkommandos.

Die Antransporte durch Ungarn und ihr Eintreffen in Rumänien werden vom Oberkommando der Wehrmacht *schrittweise* angemeldet und sind zunächst mit einer Verstärkung der Wehrmachtmission in Rumänien zu begründen.

Besprechungen mit den Rumänen oder Bulgaren, die auf unsere Absichten schließen lassen, sowie Unterrichtung der Italiener, unterliegen im Einzelfall meiner Genehmigung; ebenso Entsendung von Erkundungsorganen und Vorkommandos.

6.) Nach Durchführung des Unternehmens Marita ist beabsichtigt, die Masse der hierfür eingesetzten Verbände zu *neuer Verwendung* herauszuziehen.

7.) Meldungen der Herren Oberbefehlshaber über ihre Absichten - beim Heer bereits geschehen - sehe ich entgegen. Für die geplanten

Vorbereitungen sind mir genaue Zeitpläne vorzulegen; auch über die notwendigen Rückberufungen aus der Rüstungsindustrie (Wiederaufstellung von Urlaubsdivisionen).

(gez.) Adolf Hitler

Verteiler:

Ob. d. H. (Op. Abtlg.)	1. Ausfertigung
Ob. d. M. (Ski.)	2. "
Ob. d. L. (Lw. Führ. Stab)	3. "
Chef der deutschen Wehrmachtmission in Rumänien	4. "
O.K.W.:	
Wfst.	5. "
Abt. L	6. - 9. "
WNV	10. "
Chef des Wehrm. Transp. Wesens	11. "
Ausl./Abw.	12. "

Führerhauptquartier, den 27. 3. 41

*Der Führer und Oberste Befehlshaber
der Wehrmacht
OKW/WFSst/Abt. L (I Op)
Nr. 44379/41 g. K. Chefs.*

*Geheime Kommandosache
Chefsache
Nur durch Offizier*

*13 Ausfertigungen
2. Ausfertigung*

Weisung Nr. 25 für die Kriegführung

1.) Der Militärputsch in Jugoslawien hat die politische Lage auf dem Balkan geändert. Jugoslawien muß auch dann, wenn es zunächst Loyalitätserklärungen abgibt, als Feind betrachtet und daher so rasch als möglich zerschlagen werden.

2.) Meine Absicht ist, durch eine konzentrische Operation aus dem Raum Fiume-Graz einerseits und dem Raum um Sofia andererseits in allgemeiner Richtung Belgrad und südlich in Jugoslawien einzubrechen und die jugoslawische Wehrmacht vernichtend zu schlagen, außerdem den äußersten Südtteil Jugoslawiens vom übrigen Land abzutrennen und als Basis für die Fortführung der deutsch-italienischen Offensive gegen Griechenland in die Hand zu nehmen.

Die baldige Öffnung des Donau-Verkehrs und die Besitznahme der Kupfergruben von Bor sind aus wehrwirtschaftlichen Gründen wichtig.

Durch die Aussicht auf Zurückgewinnung des Banats und von Mazedonien wird versucht, Ungarn und Bulgarien für die Teilnahme an den Operationen zu gewinnen.

Die innerpolitische Spannung in Jugoslawien wird durch politische Zusicherungen an die Kroaten verschärft werden.

3.) Im einzelnen befehle ich Folgendes:

a) Sobald ausreichende Kräfte bereitstehen und die Wetterlage es zuläßt, ist die jug. Fliegerbodenorganisation und Belgrad durch fortgesetzte Tag- und Nachtangriffe durch die Luftwaffe zu zerstören.

b) Möglichst gleichzeitig - keinesfalls früher - ist die Operation Marita zu beginnen, vorläufig mit dem beschränkten Ziel, das Becken von Saloniki in Besitz zu nehmen, und auf dem Höhengelände von Edessa Fuß zu fassen. Das XVIII. A. K. kann hierzu über jugoslawisches Gebiet

ausholen.

Günstige Gelegenheiten, um den planmäßigen Aufbau einer Front zwischen Olymp und dem Höhengelände von Edessa zu verhindern, sind auszunutzen.

c) Zu den aus dem Raum um Sofia in nordwestlicher und aus dem Raum um Kynstendil-Gorna Djumaya in westlicher Richtung zu führenden Angriffen können alle in Bulgarien und Rumänien noch verfügbaren Kräfte herangezogen werden, mit der Maßgabe, daß Kräfte in Stärke von etwa 1 Division neben Luftverteidigungskräften als Sicherung im rumänischen Ölgebiet verbleiben müssen.

Die Sicherung an der türkischen Grenze ist vorläufig den Bulgaren zu überlassen. Dahinter ist ein deutscher Verband, möglichst eine Panzer-Division, als Rückhalt neu bereitzustellen.

d) Der aus allgemeiner Richtung Graz nach Südosten zielende Stoß ist zu führen, sobald die hierfür erforderlichen Kräfte versammelt sind. Ob zur Öffnung der Grenze über ungarisches Gebiet ausgeholt werden soll, bleibt dem Heer überlassen.

Die Grenzsicherung an der jugoslawischen Grenze ist sofort zu verstärken.

Ebenso wie an der bulgarischen Grenze können wichtige Objekte schon vor dem allgemeinen Angriff gleichzeitig mit dem Luftangriff auf Belgrad in Besitz genommen werden.

e) Die Luftwaffe hat mit 2 Angriffsgruppen die Operationen der 12. Armee und die der neu zu bildenden Stoßgruppe im Raum um Graz zu unterstützen und bildet hierzu Schwerpunkt entsprechend dem zeitlichen Ablauf der Operationen des Heeres. Die ungarische Bodenorganisation kann zum Aufmarsch und zum Einsatz ausgenutzt werden.

Es ist zu prüfen, ob das X. Fl. Korps von italienischem Boden aus zum Einsatz herangezogen werden soll. Jedoch muß der Geleitschutz der Transporte nach Afrika gesichert bleiben.

Die Vorbereitungen für die Wegnahme der Insel Lemnos sind weiter zu führen, jedoch behalte ich mir Befehl für die Durchführung vor.

Für ausreichenden Flakschutz von Graz, Klagenfurt, Villach und Leoben, daneben von Wien, ist Sorge zu tragen.

4.) Die grundsätzlichen Vereinbarungen mit Italien werden zunächst vom O. K. W. getroffen werden.

Vom Heer sind Verbindungsstäbe zur ital. 2. Armee und zu den

Ungarn vorzusehen.

Die Luftwaffe wird ermächtigt, schon jetzt über die Abgrenzung der Operationsräume zur Luft gegenüber der italienischen und ungarischen Fliegertruppe mit den Oberkommandos der betreffenden Staaten Vereinbarungen zu treffen. Die Bevorratung der ungarischen Bodenorganisation kann sofort beginnen.

5.) Über die beabsichtigte Führung der Operationen und die damit zusammenhängenden Fragen ist mir von den Herrn Oberbefehlshabern über das O.K.W. zu berichten.

(gez.) Adolf Hitler

Verteiler:

Ob. d. H. (Op. Abt.)	1. Ausf.
Ob. d. M. (Ski - nachrichtl.)	2. Ausf.
Ob. d. L. (Lw. Führ. Stab)	3. Ausf.
Dtsch. General b. H. Qu. d. ital. Wehrmacht	4. Ausf.
Chef d. dt. Wehrm. Miss. Rumänien	5. Ausf.
OKW:	
Wfst	6. Ausf.
L	7.-11. Ausf.
Ausl/Abw.	12. Ausf.
WNV	13. "

1. Διαταγή 12^{ης} Στρατιάς

(5)

7 224876

Chiffre
Nur durch Offizier!

Oberrkommando 12
Nr. 0227/42 g.K. Chefs. A.H.Qu., den 2.4.41.

25 Ausfertigungen,
Ausfertigung.

7 Anlagen. *Armeekorpskommando 12* T.M. Chef
nr. 229/41 g.K. Chef. Eing.: 3 4 41 Nr. 131 41 g. K. Chef.

Armeebefehl Nr. 4
=====

1.) Die Entwicklung der politischen Lage hat zu dem Entschluß geführt, Jugoslawien niederzuwerfen. Gleichzeitig wird der Angriff gegen Griechenland durchgeführt.

2.) Der Angriff gegen Jugoslawien wird aus dem bulgarischen und rumänischen Bereich (A.O.K. 12) und aus dem südost-deutschen und anschließenden ungarischen Bereich (A.O.K. 2) geführt werden.
Mitwirkung italienischer und ungarischer Kräfte z.Zt. noch nicht geklärt.

3.) Feind:

a) Griechenland:
Der Grieche wird im Vertrauen auf die englische und jugoslawische Unterstützung dem deutschen Angriff voraussichtlich entschlossenen Widerstand entgegensetzen.
Die erste stärkere Abwehr ist am Mesta-Abschnitt und an der bis zur bulgarischen Grenze vorgeschobenen Befestigungslinie (Metaxaslinie) zu erwarten.

(60)

7 224877

- 2 -

abschnittweises Ausweichen aus Ostmakedonien in
 sudwestlicher Richtung scheint geplant zu sein. Dabei
 ist mit nachhaltigem Widerstand am Strymon-Abschnitt,
mit entscheidender Verteidigung spätestens an der - auch
von englischen Truppen - besetzten Stellung am Gebirgs-
rande in allgemeiner Linie

Kajmakoolan - Edessa - Veria - Katerini zu rechnen.

Griechische Kräfte:

Im Raum Metaxas-Linie stehen 4 Divisionen (15., 12., 7.,
 14.). Etwas 2 Divisionen und 1 neu aufgestellte schnelle
Brigade sind im Raum nördlich und nordostw. Saloniki.
 Teile davon am Strymon-Abschnitt anzunehmen.

Im Raum Edessa - Katerini sind Teile einer Reserve-
Division gemeldet.

15 griechische Divisionen sind an der albanischen
 Front gebunden. 2 Reserve-Divisionen befinden sich in
 Aufstellung (Athen und Peloponnes), mit Aufstellung von
 2 weiteren Reserve-Divisionen in Südgrichenland soll
 begonnen sein.

Englische Kräfte:

Etwas 3 Mot. Div., dabei möglicherweise 1 Panzer-Division,
 haben mit vordersten Teilen Gegend Veria - Edessa er-
 reicht; Marke ist im Raum Katerini - Kozani - Larissa
 versammelt; Teile stehen noch um Athen. Dort sind
weitere Truppen-Ausladungen gemeldet.

Stärke der auf den Inseln stehenden Kräfte nicht
 bekannt. Besetzung von Thasos, Lemnos und Lesbos ist
 bestätigt; Ausbau zu Stützpunkten nicht festgestellt.

7 224878

Jugoslawien:

Jugoslawien wird voraussichtlich alles daran setzen, um einen deutschen Durchbruch zur italienischen Front nach Albanien zu verhindern und die Verbindung mit den englisch-griechischen Kräften aufrecht zu erhalten.

Dementsprechend sind im Südosten Jugoslawiens überwiegend aktive Truppen versammelt worden, die sich zweifellos von Anfang an hartnäckig schlagen und spätestens hinter Morava - Varda entscheidend verteidigen werden. Darüber hinaus muß damit gerechnet werden, daß jugoslawische Kräfte, möglicherweise verstärkt durch englische mot.-Truppen, nach Albanien in Flanke und Rücken der Italiener vorstoßen werden.

Die Vollmobilmachung soll bis 3.4. durchgeführt sein. Da 3. u. 5. Armee früher mobilisiert wurden, muß ihre volle Bereitschaft angenommen werden. Der 3. Armee sind zusätzlich zugeführt:
 mindestens 1 Kav. Brigade, 1 schwere Artillerie- (vermutlich aus der Heeresartillerie) und 1 Panzer-Abteilung.
Verlegung einer Drinska (1. Armee) = einer Sumatiska (5. Armee) = und Timoska (5. Armee) = Div. nach Süden ist gemeldet (bisher aber nicht bestätigt). Günstigster-falle verfügt demnach die 3. Armee (Südserbien) zurzeit über

3 Inf.Div.	} Summa: etwa 21 Regimente größtenteils akt. Truppen
9 gem. Brigaden	
ferner 1 Kav. Brig.	
1 Pa. Abt.	

Die 5. Armee verfügt etwa über:

5 Inf.Div.
1 Kav.Div.

162

7 224876

An der bulgarischen und rumänischen Grenze sind Feldstellungen im Bau. In Grenznähe muß mit Sprengvorbereitungen und Straßen-Sperren gerechnet werden. In der rumän. Grenze sind Minen-Felder gemeldet.

c) Luftwaffe

a) Griechenland:

Nennenswerte Verstärkung der englischen Luftwaffe auf dem Festlande nicht feststellbar. Es ist zurzeit mit etwa 220 Flugzeugen zu rechnen. Die Stärke der engl. Luftwaffe auf den Inseln, insbesondere auf Kreta, ist nicht bekannt.

b) Jugoslawien:

Die jugoslawische Luftwaffe ist auf beachtlicher Höhe. Ihre weitverzweigte, gut ausgebildete Bodenorganisation und die ihr zur Verfügung stehenden vielen Flugplätze, auf die sie bereits seit längerer Zeit ihre fliegenden Verbände verlegt hat, lassen es kaum möglich erscheinen, die Luftwaffe am ersten Tage zu zerschlagen. Es werden deutsche, jugoslawische und russische Muster geflogen.

Allgemein ist in dem gebirgigen und zerklüfteten Gelände mit Tiefangriffen der Flieger zu rechnen.

d) Türkei:

Ein aktives Eingreifen der Türkei aus Thrakien heraus erscheint vorerst unwahrscheinlich. Dortige Kräfte (rund 20 Div.) unverändert. Auftreten engl. Truppen bisher nicht bestätigt.

7 224886

Saloniki

12. Armee - siehe beiliegende Lagenkarte (Anl. 1) - greift am X Tag überraschend über die jugoslawisch-bulgarische Grenze von Kynstendil bis westlich Petrich sowie über die griechisch-bulgarische Grenze an und zerschlägt die in Südserbien und griechisch Thrakien stehenden Feindkräfte. Ziel dieses Angriffs ist es, so rasch wie irgend möglich bis zur albanischen Grenze westlich Skoplje, über den Varder auf Edessa - Veria, nach Saloniki und an die Nordküste des aeg. Meeres durchzustoßen, um so die Voraussetzung zu schaffen für die anschließende Vernichtung der dann getrennten jugoslawischen und griechisch-englischen Feindgruppen.

Weitere Aufgabe der 12. Armee ist es, mit der Panzergruppe 1 am B Tag aus dem Raum nordwestl. Sofia, am C Tag aus dem Westteil Rumäniens (Gegend Temesvár) konzentrisch allgemeine Richtung Belgrad vorzubrechen, um die bei Nis und Kruscvac sowie die nordostw. Belgrad stehenden Feindkräfte zu zersprengen, rasch die serbische Hauptstadt zu besetzen und Bahn und Straßen Belgrad - Nis - Sofia sowie die Donau der deutschen Benutzung zu öffnen.

5.) Hierzu befehle ich:

- a) XXXX. A. K. bricht am X Tag überraschend aus dem Raum um Kynstendil - Gorna Djumaya vor und stößt über Kumanovo - Stip auf Skoplje durch, Schwerpunkt entlang Straße Kynstendil - Skoplje.

Dabei kommt es darauf an, die im Raum Kumanovo - Skoplje - Stip stehenden serbischen Verbände unter Zusammenfassung der Kräfte rasch zu schlagen, Skoplje frühzeitig zu besetzen und anschließend unverzüglich

7 224881

bis zur albanischen Grenze allgemeine Richtung Prizren Tetovo weiterzustößen, um eine Einwirkung jugoslawischer Heeresteile auf den Nordflügel der italienischen Front in Albanien rechtzeitig auszuschalten.

Durch tiefe Staffielung und roge Aufführung ist von vornherein gegen Bedrohung der beiden offenen Flanken Vorsorge zu treffen.

Inwieweit XXXX.A.K. später für die Operation gegen Griechenland herangezogen werden kann, wird von der Entwicklung der Lage abhängen.

b) XVIII.A.K. öffnet am X Tag überfallartig den Roupel-Paß, zertrümmert unter scharfer Zusammenfassung seiner Kräfte auf dem Westflügel die griechische Grenzverteidigung und stößt so rasch wie möglich mit schnellen Kräften (2. Pa. Div. usw.) westlich des Doiran Sees aussehend, auf Saloniki sowie über den Vardar auf Edessa (hier Schwerpunkt) - Veria durch. Flankenschutz in Richtung Skop wichtig!

Günstige Gelegenheiten, den planmäßigen Aufbau einer griechisch-englischen Front zwischen Olymp und dem Höhen- gelände von Edessa zu verhindern, sind auszunutzen!

Zur schnellen Erzwingung des Strymon-Übergangs sowie zum Flanken- und Rückenschutz ist die 72. Div. auf Seres anzusetzen; Teilkkräfte dieser Division sind auf Drama - Kavalla vorzutreiben.

c) Erste Aufgabe des XXV.A.K. ist es, am X Tag raschestens auf Karthi - Gumuljina (Komotini) durchzustoßen und durch Vortreiben motorisierter Kräfte schnell die Hafenstädte Kara Agsch und Lede Agsch in die Hand zu nehmen und zu sichern. (25)

7 224007

merksam gemacht. Melder, Kurierc usw: nicht allein schicken
erfangene sind entsprechend zu bewachen.

Gefechtsstände: (Karte 1 : 1,000.000 Sonderausgabe V)

I.O.K. 12	Chemkoriya
Panzergruppe 1	Bankja
XXX.A.K.	Kynstendil
XVIII.A.K.	z.ZtSveti Vrac, ab X Tag <u>Marinopole</u>
XXI.A.K.	Kirdzali, am X Tag Makaz (36 km südl. Kirdzali)
XIV.A.K.	Gorna Banja (5 km westl. Sofia)
XI.A.K.	Pleven
I.A.K.	Botovgrad
XXXI.A.K.	Tomosvár
16.Pz.Div.	Stara Zagora
60.J.D.(mot)	Flodiv.

Meldungen: siehe Anlage 7.

Der Oberbefehlshaber der 12.Armee

Wist

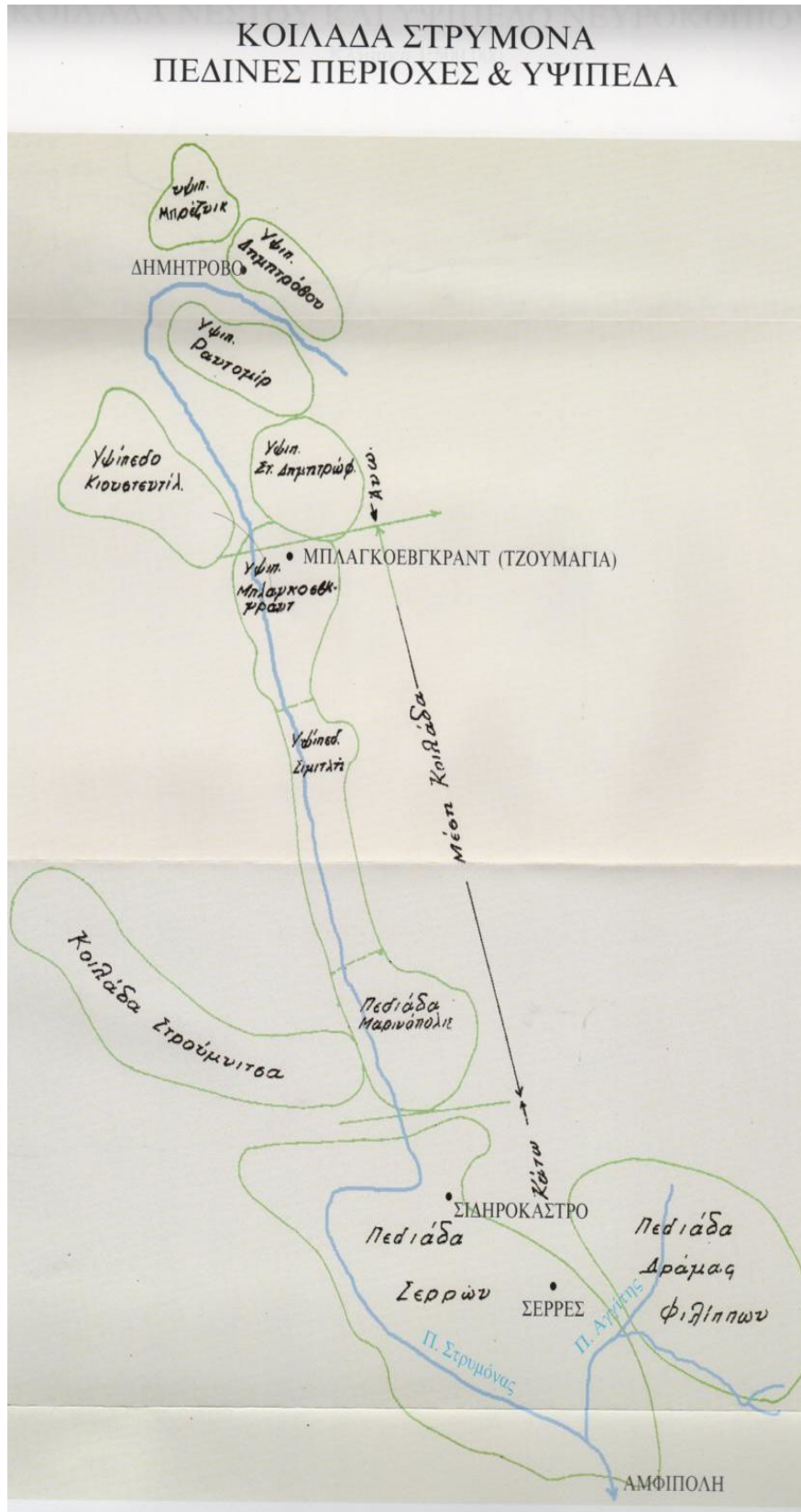
Generalfeldmarschall

42
 1-
 14

116

Παράρτημα Β΄

Γεωφυσικά Σχεδιαγράμματα

ΚΟΙΛΑΔΑ ΑΕΙΟΥ

Κλίμακα 1:1.000.000

16

Στενωποί - Διαβάσεις (Οι αριθμοί αντιστοιχούν στο ανωτέρω σχεδιάγραμμα)

1. Στ. Κάσανικ	13. Δβ. Πανοράματος	25. Στ. Εδέσης	37. Δβ. Λαβτιόνης
2. Στ. Κοιμανόβου	14. Δβ. Ποντοκρασιάς	26. Στ. Αρνίσης	38. Δβ. Μπούκοβικ
3. Δβ. Κρίβα Παλάγκα ή Ντεπέ Μπαϊρ	15. Δβ. Λαχανά	27. Στ. Αψάλου	39. Δβ. Χάνι Μαυρόβου
4. Δβ. Πέτροβτσι	16. Δβ. Σκεπαστού	28. Δβ. Ούμας	40. Στ. Ντερβέν
5. Δβ. Τσάρεβο Σέλο ή Γκαμπρόβου	17. Στ. Ρεντίνας	29. Στ. Μοριζόβου	41. Δβ. Νόβο Σέλο
6. Δβ. Πεχτσέβου ή Αυχην Μάλες	18. Στ. Τεμπών	30. Δβ. Πλετβάρ	42. Στ. Τρέσκα
7. Δβ. Νταμί Τεπέ	19. Δβ. Λεπτοκαριάς - Καρυών	31. Δβ. Ρουντίνας	43. Στ. Τασόρ
8. Δβ. Ραντοβίστε	20. Στ. Πέτρας	32. Δβ. Βαβούνας	44. Στ. Βελεσσόν
9. Δβ. Κωστουρίνου	21. Στ. Τριποτάμου	33. Στ. Ντεμπρέστε	45. Στ. Σιδηρές Πύλες
10. Δβ. Φούρκας	22. Δβ. Καστανιάς	34. Δβ. Μπαρμπάρας	46. Στ. Γυφτοπέρασμα
11. Στ. Βλαντάρας	23. Δβ. Ξερολίβαδου	35. Στ. Ντεμίρ Ισάρ	

ΚΟΙΛΑΔΑ ΑΛΙΑΚΜΟΝΑ

Κλίμακα 1:500.000

ΠΕΔΙΑΔΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (ΚΑΜΠΑΝΙΑΣ)

Κλίμακα 1:750.000

12

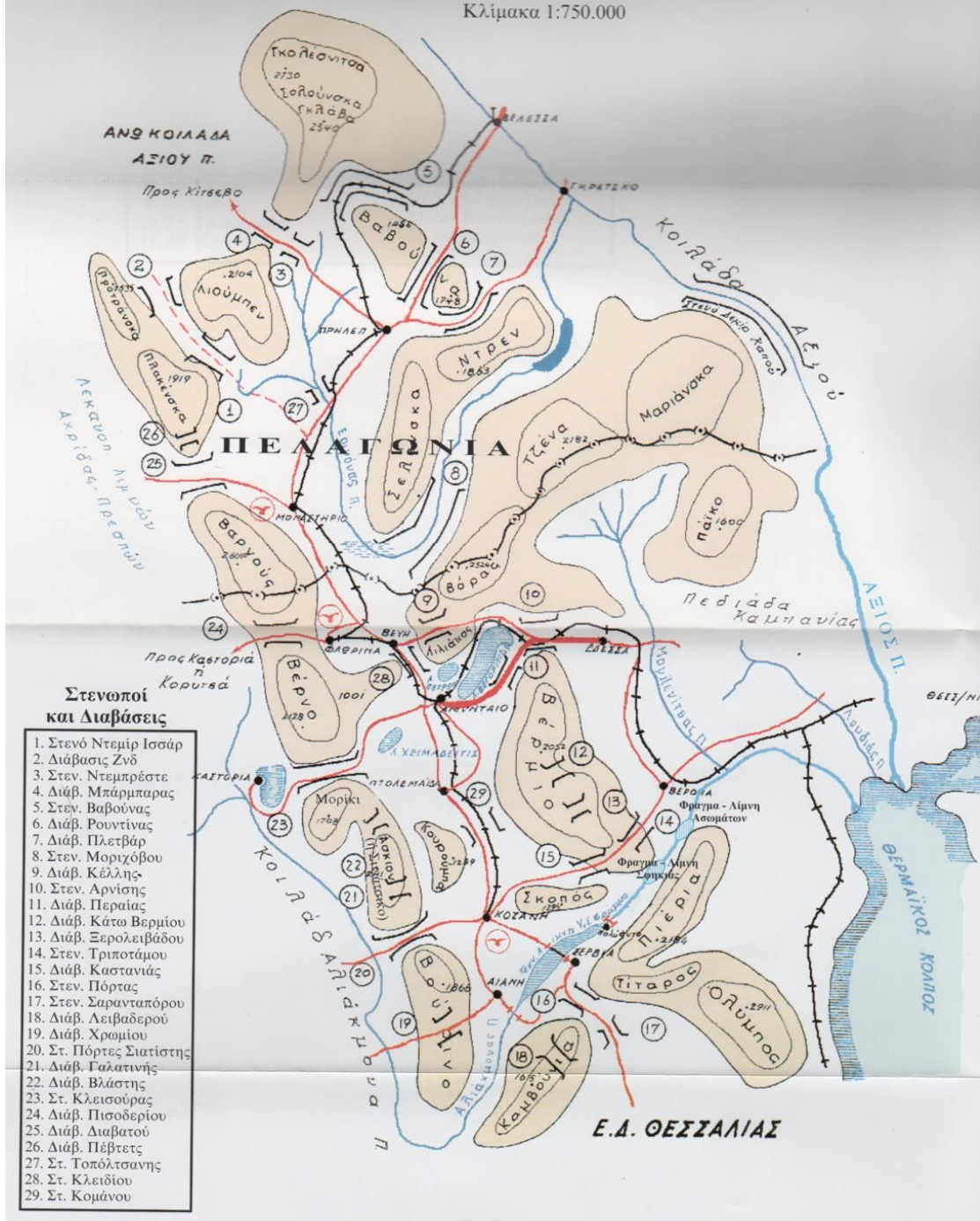
Στενωποί και Διαβάσεις

1. Στ. Καστανούσας	12. Δβ. Ξερολειβάδου
2. Δβ. Πανοράματος	13. Δβ. Κάτω Βερμίου
3. Δβ. Ποντοκερασσίας	14. Στ. Έδεσσας
4. Δβ. Λαχανά	15. Στ. Αρνίσας
5. Δβ. Σκεπαστού	16. Στ. Αψάλου
6. Στ. Ρεντίνας	17. Δβ. Ούμας
7. Στ. Τεμπών	18. Στ. Γυφτοπέρασμα
8. Δβ. Καρμών	19. Στ. Βλαντάγιας
9. Στ. Πέτρας	20. Στ. Σιδηρών Πυλών
10. Στ. Τριποτάμου	21. Δβ. Κωστουρίνου
11. Δβ. Καστανιάς	22. Δβ. Δερβενίου

ΥΨΙΠΕΔΟ
ΚΟΖΑΝΗΣ - ΠΕΛΑΓΩΝΙΑΣ

11

Κλίμακα 1:750.000

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

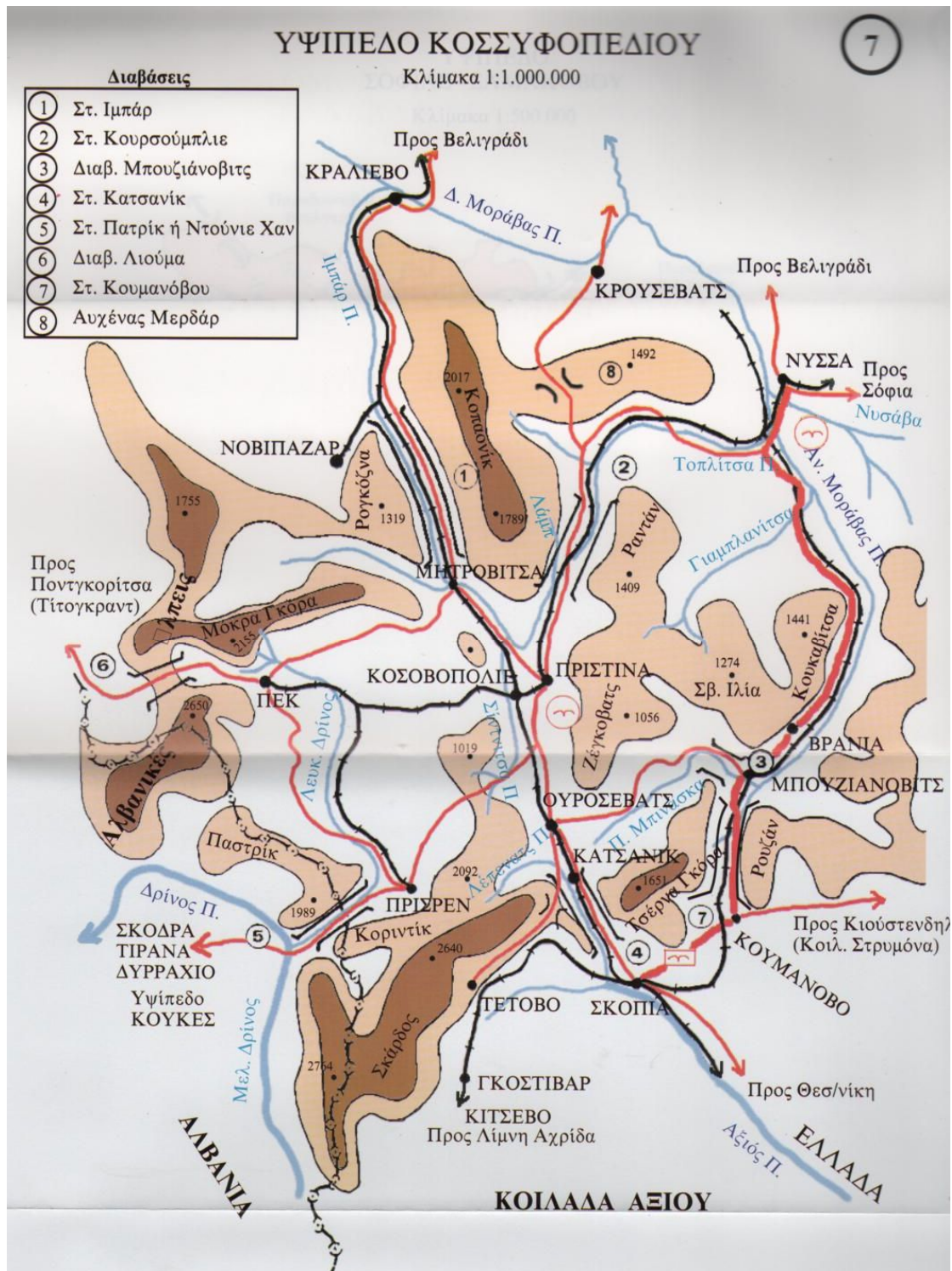
Κλίμακα 1:250.000

ΑΞΟΝΕΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΟΜΟΡΑ ΚΡΑΤΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΑ

Κλίμακα 1:2.500.000

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΓΕΩΦΥΣΙΚΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ

1

Κλίμακα 1:6.250.000

